

การศึกษาวิเคราะห์ระบบยันต์ในภาคกลางของประเทศไทย

โดย

ณัฐธัญมณีรัตน์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

เสนอ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พ.ศ. 2550

การศึกษาวิเคราะห์ระบบยันต์ในภาคกลางของประเทศไทย

โดย

ณัฐธัญมณีรัตน์

เสนอ

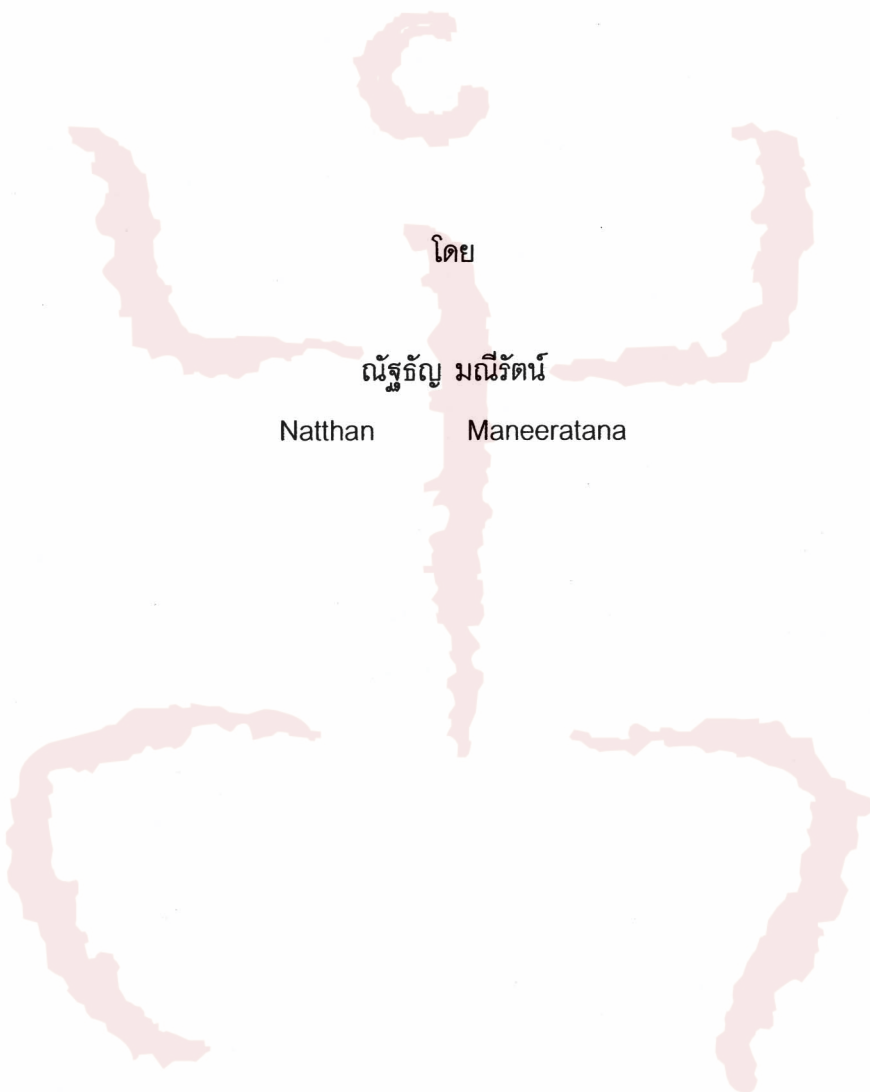
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พ.ศ. 2550

การศึกษาวិเคราะห์ระบบยันต์ในภาคกลางของประเทศไทย

An Analytical Study of the Yantra (Thai Mandala) Systems in the Middle Part of Thailand

โดย

ณัฐธัญ มณีรัตน์

Natthan

Maneeratana

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

พ.ศ. 2550

บทคัดย่อ

ความเชื่อเรื่องยันต์ที่แพร่กระจายอยู่ในประเทศไทยนั้นเป็นสิ่งที่มีความยาวนาน จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารโบราณ พระพิมพ์ หรือจารึก ช่วยให้เราสามารถตั้งสมมติฐานได้ว่าเลขยันต์ต่าง ๆ เกิดขึ้นมาหลายร้อยปีแล้ว และเมื่อวิเคราะห์ดูเนื้อหาสาระของระบบยันต์ก็พบว่า ยันต์ต่าง ๆ ที่เราเห็นอยู่ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา มหายานและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ไม่เพียงแต่ความเหมือนกันในเรื่องรูปแบบ แม้แต่องค์ประกอบอื่น ๆ เช่นการเสกยันต์ การสร้างหรือเขียนยันต์ก็เหมือนกัน ซึ่งทั้งนี้อาจเป็นเพราะในอดีตดินแดนต่าง ๆ ในบริเวณนี้เคยรับเอาอิทธิพลของคำสอนมหายานและพราหมณ์-ฮินดูเอาไว้ ดังนั้นหลักคำสอนที่สำคัญต่าง ๆ เช่น ศูนยตา ตรีกาย มณฑลของมหายานและรูปแบบของเทพเจ้าต่าง ๆ ของพราหมณ์-ฮินดูก็มีปรากฏอยู่ในระบบยันต์

ในปัจจุบันยังมีเอกสารโบราณที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับยันต์ต่าง ๆ ให้ศึกษาพอสมควร ทำให้พบเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักปฏิบัติของมหายานด้วย เช่น สมาริเพ็งอักษร ซึ่งใช้ในการฝึกสร้างรูปแบบมณฑลในจิตซึ่งปรากฏในคัมภีร์ปถมัง ในคัมภีร์เดียวกันนี้ยังแสดงนัยยะเรื่องพระปัญจชินพุทธเจ้า และหลักศูนยตาอย่างชัดเจน ในปัจจุบันจะหาผู้ที่ศึกษาอย่างจริงจังได้น้อย มีเพียงการนำเอารูปแบบภายนอกไปประยุกต์ใช้เท่านั้น ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงปรัชญาที่แฝงเอาไว้ได้ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วการจะทำยันต์สักยันต์หนึ่งต้องมีขั้นตอนต่าง ๆ มากมาย และไม่สามารถที่จะเรียนรู้ในทันทีทันใดได้ เพราะต้องอาศัยการฝึกฝนทางจิตเป็นปทัฏฐานเสียก่อน

ส่วนอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องของรูปแบบของยันต์ที่มักจะนำเอารูปเทพเจ้าต่าง ๆ มาใช้ประกอบในยันต์ เช่น รูปพระนารายณ์ รูปหนุมาน รูปพาลี แต่ไม่ปรากฏว่ามีการนำปรัชญาที่ลึกซึ้ง อาทิ แนวคิดเรื่องปรมาตมเข้ามาในระบบยันต์ด้วย อย่างไรก็ตามมีความเป็นไปได้ว่าการนำเอาความเชื่อเรื่องยันต์ไปสัมพันธ์กับเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ก็เพื่อต้องการรักษาสาระสำคัญบางอย่างเอาไว้ไม่ให้สูญหาย อย่างน้อยในเวลาต่อมาหากมีผู้ที่สนใจศึกษาก็อาจจะได้พบปรัชญาเหล่านั้น อีกทั้งตราบไต่ที่ยังมีผู้ยึดถือปฏิบัติอยู่สิ่งนั้นก็ยังคงอยู่เช่นกัน การศึกษาวิเคราะห์เรื่องยันต์จะสามารถทำให้เราเข้าใจถึงพัฒนาการและสาระสำคัญของสิ่งนี้

Abstract

The beliefs of Yantra, spread throughout this region have been developed for long time. According to ancient Yantra manuscripts, small Buddha images and inscriptions we can declare that Yantra systems began to be made hundreds of years ago. When its system has been analyzed we find that most of Yantra are based on Mahayana and Hindu believes. Though ancient Mahayana Buddhism and Hindu in this region now vanished , its influence still exists, especially in Yantra systems.

At present time, many old manuscripts are preserved so that we can learn from some of them. We find that some practices in Yantra systems are the same as in the high meditation of Mahayana such as staring at the mantra letter. According to Patamung treatise, the practitioner must create the inner Yantra by staring and writing the Yantra many times. Moreover, it contains many important concepts of Mahayana Buddhism particularly the five Buddhas and Sunyata. For the influence of Hindu belief, on the other hand, only some forms of Hindu gods have been used in the Yantra systems. We have never found any Hindu philosophies in these systems. Nowadays people are rarely interested in studying Yantra system. People use only their forms. They are unable to understand the philosophy of Yantra and neglect mental practice which is the most important in these systems.

However, it is possible that the relating of Yantra to supernatural power was only stratagem of the ancient instructors to preserve the important concepts. At least some people may understand and gain advantages which are hidden beneath the supernatural elements. Research may discover the development and essential contents of Yantra.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์ภูธร ภูมะธน ท่านอาจารย์ภูษงค์ จันทวิช และคุณจุลดา มีจุล ที่มอบโอกาสให้ผู้วิจัยได้ทำงานเขียนขึ้นนี้ ทั้งยังช่วยแนะนำสิ่งอันเป็นประโยชน์ต่าง ๆ อันมีส่วนช่วยให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณเหล่าคณาจารย์ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ช่วยแนะนำรวมทั้งกัลยาณมิตรทั้งหลายที่ช่วยเป็นกำลังใจให้เสมอมา

สิ่งอันเป็นประโยชน์อันพึงมีจากงานวิจัยฉบับนี้ขอน้อมถวายเป็นเครื่องสักการะแด่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแลพวงพระโพธิ์สัตว์มหาสัตว์ ผู้เป็นที่พึ่งแห่งสรรพชีวิตโดยแท้

ณัฐธัญ มณีรัตน์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(2)
กิตติกรรมประกาศ	(3)
สารบัญภาพ.....	(6)
 บทที่	
1. บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา	1
สถานที่ทำการวิจัย.....	3
สาขาที่ทำการวิจัย.....	4
ประเภทของงานวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
สมมุติฐานของงานวิจัย.....	4
ขอบเขตของเขตของการวิจัย.....	4
วิธีดำเนินการวิจัย	5
ขอบเขตการวิจัย.....	5
ระยะเวลาที่ใช้ในการทำวิจัย.....	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
 2. ลักษณะของระบบย่นต์ที่ปรากฏในภาคกลางของประเทศไทย.....	 6
ความหมายลักษณะและองค์ประกอบของระบบย่นต์	6

การนำเอายันต์มาประยุกต์สร้างพระพิมพ์และเครื่องรางของขลัง	11
หลักฐานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องยันต์ของอาณาจักรโบราณ	18
3. อิทธิพลความเชื่อเรื่องยันต์ที่มีต่อสังคมไทย	32
การถือกำเนิดของพุทธศาสนาเถรวาท	32
พัฒนาการของพุทธศาสนาเถรวาทแบบตันตระ	35
อิทธิพลแนวคิดจากพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทที่มีต่อระบบยันต์	41
4. อิทธิพลวิญญูณานิยมและอิทธิพลศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีต่อระบบยันต์	77
อิทธิพลวิญญูณานิยมเดิม	77
อิทธิพลแนวคิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดู	78
5. อิทธิพลความเชื่อเรื่องยันต์ที่มีต่อสังคมไทย	85
ความเชื่อเรื่องยันต์ในสังคมไทย	85
ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและการนำยันต์ไปประยุกต์ใช้	90
วิกฤตมุมมองเกี่ยวกับยันต์ในสังคมไทย	99
5. สรุปและข้อเสนอแนะ	104
สรุปผลการวิจัย	104
ข้อเสนอแนะ	105
ภาคผนวก	
ก. ยันต์และเครื่องรางของขลัง	108
ข. คัมภีร์ปถมัง	143
บรรณานุกรม	174

สารบัญภาพ

แผนภาพที่	หน้า
3.1 แสดงหน้าที่ของวิญญาณทั้ง 8	47
3.2 ความเชื่อมโยงของธรรมกาย สัมโภคกาย และนิรมาณกาย	50
3.3 พระพุทธเจ้าสามลักษณะ	52

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ ๑ บทนำ

๑. ความเป็นมาของปัญหา

ความเชื่อเรื่องเลขยันต์ที่นำไปใช้ในการสร้างเครื่องรางของขลังนั้นอยู่กับสังคมไทยมาช้านาน เท่าที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีน่าจะมีมาก่อนสมัยอยุธยา จากบันทึกโบราณในสมุดข่อยและคัมภีร์ใบลาน ซึ่งปัจจุบันจัดเป็นเอกสารโบราณ(เก็บรักษาไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ หอเอกสารโบราณ) เอกสารดังกล่าวมีการบันทึกเรื่องราววิทยาการของระบบยันต์ต่าง ๆ มากมาย สิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงถึงวิวัฒนาการเรื่องระบบยันต์ในประเทศไทย แต่เป็นที่น่าเสียดายที่สิ่งเหล่านี้ได้ถูกปล่อยปละละเลยไม่มีผู้สนใจศึกษา อย่างไรก็ตามอาจมีหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์บางประการที่สามารถทำให้ประติดประต่อเรื่องราวทางศาสนาและวัฒนธรรมในอดีตได้ ดังจะสามารถเห็นสิ่งเหล่านี้ในวรรณคดีไทยสมัยต้น ๆ จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้น มักจะมีเรื่องราวของไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ใช่แต่วรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศเท่านั้น แม้แต่เรื่องที่เป็นวรรณคดีของไทยแท้ ๆ เช่น ลิลิตพระลอ ไกรทอง และขุนช้างขุนแผนในวรรณคดีเหล่านี้มักมีเรื่องราวของการใช้เลขยันต์ โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผนถึงกับมีเรื่องราวขั้นตอนของของการเรียนเลขยันต์ต่าง ๆ เช่นพระคัมภีร์ปถมังที่ปรากฏในหลักสูตรการศึกษาของชาวไทยโบราณ ถือเป็นปฐมบทของผู้ที่ต้องการศึกษาอักขระเลขยันต์ทั้งปวง ดังจะพบเรื่องราวของคัมภีร์เล่มนี้ได้จากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่บอกเล่าวิถีชีวิตของชาวไทย ความเชื่อ และพิธีกรรมแต่ครั้งโบราณ เช่น ในตอนที่พลายแก้วบวชเป็นเณร ได้ศึกษาคัมภีร์ดังกล่าว

ครานั้นจึงโหมเจ้าเณรแก้ว

แต่เพลแล้วทำผงดินสออยู่

ปะทะมั่งตั้งเพียรเรียนต่อครู

.....

และยังปรากฏในตอนกำเนิดพลายงาม

เมื่อพลายงามเรียนอ่านเขียนอักษรสมัยได้

คล่องแคล่วแล้ว ก็เริ่มศึกษาพระคัมภีร์ปถมัง ดังที่กล่าวไว้ว่า

อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามน้อย

ค่อยเรียบร้อยเรียนรู้ครูทองประศรี

¹ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, (กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ, 2510), หน้า

ทั้งขอมไทยได้สิ้นกียินดี
ปัดมั่งดังตัวนะปัดตลอด

เรียนคัมภีร์พุทธเทพพระเวทย์มนตร์
แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน^๒

นอกจากนี้ความเชื่อในคัมภีร์ปัดมั่งได้พัฒนามาเป็นระบบเลขยันต์ในยุคต่อมา การจะศึกษาวิเคราะห์เรื่องเลขยันต์นั้นควรจะศึกษาอย่างละเอียดไม่ควรด่วนสรุป เนื่องจากเรื่องเหล่านี้มีความลึกซึ้งและได้รับการสืบทอดกันมาช้านาน ถือว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ ดังนั้นคำกล่าวที่ว่าเรื่องเลขยันต์เป็นเรื่องไร้สาระไม่ประกอบด้วยเหตุผลเป็นเรื่องของพวกที่ขาดปัญญาและเป็นสิ่งที่ทำให้พระพุทธศาสนาหมองมัว จะเป็นไม่ยุติธรรมกับโบราณจารย์ในอดีตที่ท่านคิดประดิษฐ์เลขยันต์เอาไว้ เพราะสิ่งนี้อาจจะเป็นอุปายในการที่ทำให้คนเข้าหาพุทธธรรมก็ได้ และอาจมีสารพัดจะสำคัญถูกซ่อนไว้แบบอาศัยเปลือกหุ้มแก่น อีกประการหนึ่งผู้ที่สรุปเรื่องเลขยันต์ว่าเป็นเรื่องไร้สาระ ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ก็มิได้ศึกษาระบบเลขยันต์อย่างถ่องแท้เลย งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งเน้นการนำเสนอ เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับยันต์ที่สัมพันธ์กับวิถีของชาวไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และพัฒนาการของระบบเลขยันต์ในประเทศไทย เพื่อหาคำตอบให้กับเรื่องราวเหล่านี้

อีกประการหนึ่งความเชื่อเกี่ยวกับเลขยันต์และคาถาอาคมนั้นจะกล่าวว่าเป็นความเชื่อของศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะก็คงไม่ได้ เนื่องจากความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่มิสืบเนื่องกันมาตั้งแต่สังคมมนุษย์ยุคดึกดำบรรพ์ ดังเช่นความเชื่อเรื่องการบูชาธาตุประจำโลกซึ่งได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟและอากาศเชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่สมัยหินโดยการอุปมาพื้นแผ่นดินว่าเปรียบเสมือนมารดาเป็นที่เกิดของพืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นต้น ความเชื่อเหล่านี้เป็นสามัญรูปแห่งศรัทธา เป็นธรรมดาสามัญตามความนึกคิดของผู้จะยังชีวิตให้อยู่ได้ในโลก^๓ เหมือนกับที่ไทเลอร์ได้กล่าวว่า ในที่สุดธรรมชาติทั้งปวงก็มีเหมือนที่มนุษย์มี ตามความคิดของคนโบราณ ธรรมชาติเหล่านี้ มีความสูงส่ง ความสำคัญแก่มนุษย์โบราณทั้งหลาย เพราะธรรมชาติทั้งปวงกลายเป็นศูนย์แห่งอำนาจ สามารถบันดาลผลประโยชน์และโชคราะห์ให้แก่มนุษย์ได้ตามเวลาต้องการ^๔ ในประเทศไทยตั้งแต่โบราณก็เช่นกัน ล้วนแต่มีรากฐานความเชื่อแบบวิญญาณนิยมมาแต่ดั้งเดิมแล้วในภายหลังจึงผสมผสาน

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 533.

^๓ เสฐียร พันธรังษี, ศาสนาโบราณ (กรุงเทพฯ : ศูนย์ศาสนากรุงเทพมหานคร, 2521), หน้า 21.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

เข้ากับลัทธิมนตรายานของพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์-ฮินดู เกิดเป็นความเชื่อในรูปแบบเฉพาะ ดังที่ปรากฏอยู่ในระบบเลขยันต์ต่าง ๆ

มุมมองเกี่ยวกับเรื่องระบบยันต์ในปัจจุบัน คนทั่วไปจะมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเพียงความมกมายของคนที่ขาดความรู้ความเข้าใจในพุทธธรรมเท่านั้น ดังที่ปรากฏว่ามีพระเกจิอาจารย์จำนวนมากในปัจจุบันทำการปลุกเสกเลขยันต์ ทำเครื่องรางของขลัง รตนามนต์ สะเดาะเคราะห์ซึ่งทำให้ถูกมองว่าเป็นเรื่องของคนที่ขาดความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา เป็นการปนเปื้อนจากพวกลัทธิเทวนิยมทั้งหลาย และบางวัดถึงกับมีการรวมเอาเทพเจ้าในลัทธิพราหมณ์เข้ามาไว้ในวัดด้วย แล้วจัดให้มีการสักการะบูชาจนเป็นที่ยอมรับในสังคม จนในปัจจุบันนี้อนุชนรุ่นหลังนั้นแทบจะไม่ทราบกันแล้วว่า ศาสดาดังกล่าวคืออะไรมีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างไร ทำไมพระภิกษุสงฆ์จำนวนมากถึงยังศึกษาศาสตรดังกล่าว รวมทั้งเรื่องเล่าขานในอดีตก็เต็มไปด้วยเรื่องราวเหล่านี้ เป็นสิ่งที่อยู่คู่กับสังคมไทยมาช้านาน อีกทั้งในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นธุรกิจความเชื่อที่หารายได้จำนวนมาก จึงไม่ควรสรุปโดยง่ายว่าเป็นเพียงลัทธิความเชื่อพื้นบ้านในแบบคติชนวิทยา หรือเป็นความเชื่อที่มาจากพวกพราหมณ์ฮินดูเท่านั้น อันจะทำให้สาระสำคัญของศาสตร์เหล่านี้ถูกมองข้ามไป มีความเป็นไปได้ที่ศาสตรดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนามหายานนิกายมนตรายานที่เคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ ก่อนที่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จะเผยแผ่เข้ามา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น พระพิมพ์ที่พบในกรุวัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี ปรากฏพระพิมพ์ตามแบบนิกายมหายานเป็นจำนวนมาก ทั้งพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ นางปรัชญาปารมิตา และพระธยานิพุทธเจ้าต่าง ๆ ความเชื่อเรื่องอักขระเลขยันต์ดังกล่าวอาจสืบเนื่องมาจากสมัยที่นิกายมนตรายานยังรุ่งเรืองอยู่ก็เป็นได้ รวมทั้งในส่วนที่พราหมณ์-ฮินดูเข้ามามีอิทธิพลต่อแนวคิดดังกล่าวด้วย ทั้งนี้หากทำการศึกษาให้เกิดความเข้าใจก็จะเป็นประโยชน์ต่อไป

๒.. สถานะที่ทำการวิจัย

จะทำการวิจัยเอกสารโดยใช้เอกสารจากหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร หอเอกสารโบราณหอสมุดแห่งชาติ และเอกสารโบราณตามวัดต่าง ๆ ที่มีการเก็บรักษาไว้ รวมทั้งบทสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านเลขยันต์ของไทยโบราณ

๓. สาขาที่ทำการวิจัย

พุทธศาสนศึกษา

ประวัติศาสตร์

พุทธปรัชญา

สังคมวิทยา

๔. ประเภทของงานวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ประเภทวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research)

๕. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ที่มาแนวคิดและพัฒนากการของระบบยันต์ในประเทศไทย
๒. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์และความเชื่อเรื่องยันต์ในชุมชนโบราณของไทย(ตั้งแต่มีการใช้ยันต์ครั้งแรกประมาณสมัยอยุธยาตอนต้น)
๓. เพื่อประเมินแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้ยันต์ในรูปแบบต่าง ๆ ในประเทศไทยโดยอาศัยหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา
๔. เพื่อศึกษาถึงอิทธิพลความเชื่อเรื่องยันต์ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

๖. สมมุติฐานของการวิจัย

- ๑ ระบบของยันต์ในประเทศไทยน่าจะได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนมหายาน โดยเฉพาะนิกายมนตรายาน แนวคิดจากลัทธิพราหมณ์-ฮินดู และลัทธิวิญญูณานิยมเดิม
- ๒ เรื่องจิตมีความสำคัญอย่างมากในการศึกษาเรื่องยันต์
- ๓ มีปรัชญามหายานที่ลึกซึ้ง เช่น ปรัชญาศูนยตา ปรัชญาวิชญูณวาทอยู่ในระบบยันต์ของไทย
- ๔ ความเชื่อเรื่องยันต์มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยเช่น การศึกษาสงคราม การต่อสู้หรือแม้แต่การแต่งงานมีครอบครัว

๗. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

๑ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาทและพระสูตรของฝ่ายมหายาน รวมทั้งคำภีร์เลขยันต์โบราณต่าง ๆ

๒ เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ อรรถกถา ฎีกา อнуฎีกา คัมภีร์สำคัญทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน รวมทั้งข้อเขียนและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องมณฑลและยันต์

๘. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยจะครอบคลุมแนวคิดที่มาและพัฒนาการเรื่องเลขยันต์ที่ปรากฏในภาคกลางของประเทศไทยรวมทั้งในส่วนที่มีความเชื่อมโยงกับพุทธปรัชญามหายาน แนวคิดพราหมณ์-ฮินดู และความเชื่อแบบวิญญูณนิยมเดิม รวมทั้งจะอิทธิพลที่มีต่อคนในสังคมไทยจากอดีตจนถึงยุคปัจจุบัน

๙. ระยะเวลาที่ใช้ในการทำวิจัย

ประมาณ ๑ ปี ตั้งแต่ เดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๙ – พฤศจิกายน ๒๕๕๐

๑๐. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑ ผลจากการศึกษาสามารถให้ความกระจ่างในเรื่องที่มาและพัฒนาการของเลขยันต์ของไทยโบราณ

๒ เข้าใจอิทธิพลความเชื่อเรื่องเลขยันต์ที่ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

๓ สามารถเข้าใจเรื่องยันต์ที่มีผลกระทบทางสังคมที่ทำให้เกิดระบบธุรกิจความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ได้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 2

ลักษณะของระบบยันต์ที่ปรากฏในภาคกลางของประเทศไทย

2.1 ความหมาย ลักษณะ และองค์ประกอบของระบบยันต์

ยันต์รูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้มีอยู่หลายลักษณะทั้งที่เป็นแบบตาราง มีตัวอักขระอยู่ภายใน เป็นตัวอักขระซ้อนกันหรือเรียงกัน รวมทั้งแบบที่เป็นตัวเลขและรูปภาพต่าง ๆ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กล่าวถึงความหมายของเลขยันต์ว่า “ตารางหรือลายเส้นเป็นตัวเลข อักขระหรือรูปภาพ ที่เขียน ลัก หรือแกะลงบนแผ่นผ้า ผิวนั่ง ไม้ โลหะเป็นต้น ถือว่าเป็นของขลัง เช่นยันต์ตรีนิสิงเห ยันต์พระเจ้า 5 พระองค์ เรียกเสื้อหรือผ้าเป็น ต้นที่มีลวดลายเช่นนั้นว่า เสื้อยันต์ ผ้ายันต์ เรียกกริยาที่ทำเช่นนั้นว่าลงเลขลงยันต์¹” โดยคำจำกัด ความนี้ยันต์จะหมายถึงอักขระ ตาราง รูปภาพ และตัวเลขซึ่งต่อไปในงานวิจัยจะกล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ ทั้งหมด เกี่ยวกับที่มาของคำว่ายันต์นั้นอาจารย์เทพ สาริกบุตรได้กล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทฉบับ จัตตุถุถบรรพไว้ดังนี้

คำว่า ยันต์ นี้เพี้ยนมาจากคำว่า ยัญญ์ ซึ่งเป็นภาษาบาลีแปลว่า สิ่งที่มีมนุษย์พึง เส้นสรวงบูชาให้มีความสุขความเจริญ แต่มาใช้ในภาษาไทยเราเปลี่ยนเขียนเป็น ยันต์ ไปหมายถึงรอยเส้นที่ขีดขวางไปมาสำหรับลงคาถา นอกจากนี้ยังมีกล่าวไว้ อีกว่า เส้นยันต์นั้นเปรียบเสมือนสายรกของพระพุทธเจ้า ส่วนอักขระที่ลงไว้ใน ยันต์เปรียบด้วยแต่ละอักขระคือพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง แสดงถึงทัศนคติที่คน โบราณมีต่อยันต์และอักขระว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่สามารถลบหลู่เหยียบย่ำได้²

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

¹ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2542), น. 649.

² เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัตตุถุถบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 1.

ในพจนานุกรมภาษาสันสกฤตได้ให้ความหมายเกี่ยวกับยันต์ไว้ว่า “เป็นเครื่องรางเป็นแผนภาพจำลองเกี่ยวกับดวงดาว หรือแผนผังอันศักดิ์สิทธิ์”³ ส่วนการเล่าเรียนยันต์ต่าง ๆ ในสมัยโบราณเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยุ่งยากและเต็มไปด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ มากมาย ในการที่อาจารย์จะถ่ายทอดวิชาความรู้ไปยังศิษย์ ซึ่งในการเรียนยันต์ต่าง ๆ นั้นโบราณจารย์จะกำหนดเงินค่าครู ซึ่งเรียกว่าค่ากำนัลรวมถึงข้าวของที่ต้องใช้บูชา ซึ่งแต่ละยันต์ก็จะไม่เหมือนกัน เช่นถ้าจะเรียนยันต์ในคัมภีร์ปถมังจะต้องตั้งเครื่องบูชามีบายศรีปากชามสำหรับหนึ่ง เงิน 6 บาท ผ้าขาวผืนหนึ่ง หมาก 5 คำ ดอกบัว 5 ดอก กรวยดอกไม้ 5 กรวย รูปเงิน รูปทอง เทียนเงิน เทียนทองอย่างละ 5 เล่ม บางยันต์กำหนดเครื่องบูชาไว้อย่างละ 16 เช่นยันต์พญาไก่เถื่อน นอกจากนั้นยังมีข้อความและวิธีปฏิบัติตนควบคู่กันไปด้วย ขั้นตอนในการการลงยันต์(เขียนยันต์)นั้น เมื่อเวลาจะลงต้องสำรวมจิตให้สงบเป็นสมาธิ ยันต์ทุกชนิดจะมีสูตรที่ใช้ลง เวลาที่ลากเส้นยันต์นั้นต้องภาวนาสสูตรยันต์ไปด้วยให้พอดีกับรูปที่เขียนขึ้นมา ดังนั้นในระบบยันต์จะประกอบด้วยสิ่งสำคัญ 5 อย่างคือ รูปแบบยันต์ สูตรที่ใช้เรียกกำกับยันต์ในส่วนที่เป็นรูปแบบ อักษรและสัญลักษณ์ที่ใช้ลงในยันต์ พระคาถาหรือมนต์ที่ใช้เสกเฉพาะ วิธีการกำหนดจิต และกำหนดคาบคาถา ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. รูปแบบของยันต์ได้แก่ลายเส้นต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น โดยทั่วไปยันต์จะอยู่ในรูปทรงเรขาคณิต เช่นยันต์รูปวงกลม ยันต์ประเภทนี้จะมีลักษณะร่วมกันคือจะเป็นรูปวงกลมซ้อนกันตั้งแต่สองวงขึ้นไป อาจมีเส้นแบ่งภายในเรียกว่ากระดูกยันต์เพื่อให้เกิดเป็นช่องสำหรับใส่อักขระมนต์ลงไป มักจะใช้เส้นมนต์ที่ประพันธ์เป็นบาทคาถา ส่วนใหญ่มนต์เหล่านี้จะแต่งตามฉันทลักษณ์โบราณ เท่าที่พบมักจะมีวรรคละ 8 คำ บทหนึ่งมี 4 วรรครวมเป็น 32 คำ เช่นยันต์มังกุญ พระพุทธเจ้า(ดูรูปที่ 1 ภาคผนวก) ยันต์ปิโย(ดูรูปที่ 2 ภาคผนวก) ยันต์จักรสิโรโลก(ดูรูปที่ 3 ภาคผนวก)

ยันต์ในรูปแบบวงกลมนี้อย่างรวมไปถึงยันต์ดวงต่าง ๆ ที่ลงตัวเลขลักษณะเอาไว้ ยันต์ที่เป็นรูปสามเหลี่ยมยันต์ชนิดนี้จะมีลักษณะเป็นสามเหลี่ยมมีฆมวดตามมุมทั้งสามเพื่อให้เกิดช่องว่างในการใส่ตัวอักษร ยันต์รูปสามเหลี่ยมนี้บางครั้งอาจมีรูปสามเหลี่ยมรูปเดียวหรือสองรูปซ้อนกัน เช่นยันต์แคล้วคลาด (ดูรูปที่ 4 ภาคผนวก) ยันต์อิติปิโสหูช้าง(ดูรูปที่ 5 ภาคผนวก) ยันต์ธงชัย(ดูรูปที่ 6 ภาคผนวก) ยันต์ลงมงคล(ดูรูปที่ 7 ภาคผนวก)

³ Aman Shivaram Apte, The Practical Sanskrit-English Dictionary (Delhi :

ยันต์ในรูปแบบสี่เหลี่ยมเป็นลักษณะที่พบมากที่สุด มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้า ในสี่เหลี่ยมมักแบ่งด้วยเส้นแนวตรงและแนวขวางทำให้เกิดเป็นตารางซึ่งอาจมีจำนวนมากกว่า 100 ช่อง คนทั่วไปจะคุ้นเคยกับยันต์ที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมมากกว่ารูปแบบอื่น ที่มูมยันต์ทั้ง 4 ด้านจะมีการขมวดเอาไว้เช่น ยันต์ตรีนิสิงเห(รูปที่ 8 ภาคผนวก) ยันต์หัวใจพระกนิ(รูปที่ 9 ภาคผนวก) และยันต์จักรพรรดิตราริราช (รูปที่ 10 ภาคผนวก) นอกจากนั้นยังมียันต์ที่เกิดจากการประกอบกันของรูปเรขาคณิตมากกว่า 1 ชนิด เช่น ยันต์พระพุทธจักรที่ประกอบด้วยรูปสี่เหลี่ยมและรูปวงกลม(รูปที่ 11 ภาคผนวก) ยันต์แคล้วคลาดคงทน (รูปที่ 12 ภาคผนวก) ยันต์ยอดพระมหามงกุฎ(รูปที่ 13 ภาคผนวก) และยันต์ที่เป็นรูปแบบอิสระอาจเป็นรูปภาพหรือลายเส้น เช่น ยันต์พระเจ้าเจ้าอุโมงค์(รูปที่ 14 ภาคผนวก) ยันต์อนันตนาคราช(รูปที่ 15 ภาคผนวก) ยันต์นาคเกี้ยว(รูปที่ 16 ภาคผนวก) ยันต์พญาราชสีห์ (รูปที่ 17 ภาคผนวก) ในบางครั้งจะมีองค์พระเล็ก ๆ มีเลขต่าง ๆ รูปพระอาทิตย์ พระจันทร์ และอุณาโลมประกอบอยู่ด้วย เช่น ยันต์สำหรับลงตะกรุดโทน(รูปที่ 18 ภาคผนวก)

2. สูตรที่ใช้สำหรับใช้ในการลงยันต์ส่วนมากจะถูกกำหนดเอาไว้เฉพาะ ยันต์ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้นจะต้องมีสูตรกำกับในขณะที่ลงเสมอ เช่นยันต์รูปวงกลมจะมีสูตรลากเส้นว่า ยันต์ตั้ง สันตั้ง วิกริวงคะเร ส่วนยันต์รูปสามเหลี่ยมจะมีสูตรว่า ดิยันตามหายันต์ตั้งวิกริวงคะเร ยันต์สี่เหลี่ยมจะใช้สูตรว่า จตุโกณจามหายันต์ตั้ง พรหมภักสะมะเหสุรัง ยันต์ตั้งสันตั้งวิกริวงคะเร เส้นแบ่งภายในยันต์นั้นใช้สูตรเหมือนกันคือ อธิยันตั้ง สันตั้ง วิกริวงคะเร ส่วนยันต์ลายเส้นหรือยันต์ที่เป็นรูปภาพนั้น ถ้าเป็นลายเส้นทั่วไปจะใช้สูตร ยันต์ดา มหายันต์ตั้ง วิกริวงคะเร ถ้าเป็นรูปภาพต่าง ๆ เช่น รูปพญานาหงษ์ รูปนาคราช รูปสิงห์จะใช้เรียกสูตรด้วย อากา 32 เพราะถือว่ารูปสัตว์หรือรูปคนจะต้องประกอบด้วยอากา 32 จึงจะสมบูรณ์ คาถาอากา 32 นี้ก็นำมาจากพระพุทธศาสนา คือ เกสา โลมา นະชา ทันตา ตะใจ มังสัง นะหาวุ อัญญิ อัญญิมิณขัง วักกัง หะทะนัง ยะกะนัง กิโละมะกัง ปิหะกัง ปิปผาสัง อันตัง อันตะคุณัง อุทริยัง กะรีสัง ปิตตัง เสมหัง ปุพโพ โลหิตัง เสโท เมโท อัธสุ สัสสา เขโฬ สิงฆานิกา ละสิกา มุตตัง มัตตะเก มัตตะลุงคันติ

นอกจากนี้ในขณะที่ลากเส้นยันต์ผู้กระทำจะต้องภาวนาสูตรคาถากำกับด้วยจิตที่สำรวมเป็นสมาธิควบคุมให้เส้นที่ลากและมนต์จบพร้อมกัน ส่วนประกอบอื่นของยันต์ที่เป็นองค์พระนั้นแทนพระพุทธเจ้า โดยทั่วไปจะลงเป็นสามตอน คือ พระเศียร(วงกลมบนสุด)ลงด้วยมะกาโร ศีรษะพุทธา ปะนะชาเยเต องค์ (วงกลมตรงกลาง) ลงด้วย อะกาโรองคะพุทธาปะนะชาเยเต และพระบาท (วงกลมด้านล่าง) ลงด้วย อุกาโรปาทะพุทธาปะนะชาเยเต (รูปที่ 19 ภาคผนวก) ส่วนพระอาทิตย์ (รูปที่ 21 ภาคผนวก) และพระจันทร์ (รูปที่ 20 ภาคผนวก) ถือว่าเป็นประธานแห่ง

แสงสว่าง สร้างความเจริญเติบโตให้กับมนุษย์สัตว์และสิ่งทั้งปวง ส่วนอุณาโลมนั้นแสดงถึงโลกุตตรธรรมอันได้แก่มรรค 4 (โสดาปัตติมรรค สกทาคามีมรรค อนาคามีมรรค และอรหัตตมรรค) ผล 4 (โสดาปัตติผล สกทาคามีผล อนาคามีผล และอรหัตผล) พระนิพพาน ⁴

3. อักษรและสัญลักษณ์ที่ใช้ลงในยันต์ ถึงแม้ว่ารูปแบบของยันต์จะมีจำนวนมาก แต่ส่วนประกอบของยันต์จะคล้าย ๆ กันคือจะประกอบด้วยเส้นหลักเป็นรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม หรือรูปทรงเรขาคณิตซ้อนกัน อาจจะมีเส้นแกนแบ่งสัดส่วนภายใน ในช่องที่อยู่ภายในแต่ละช่องจะมีอักษรหนึ่งตัวหรือองค์พระหรือตัวเลขอย่างใดอย่างหนึ่ง สำหรับมนต์หรือคาถาที่ใช้ลงนั้นก็จะสอดคล้องกับจำนวนช่องหรือตาราง เช่นยันต์ที่มี 16 ช่องก็จะลงด้วยคาถาที่มี 16 ตัว อย่างคาถาพระเจ้า 16 พระองค์ (ดูรูปที่ 23 ภาคผนวก) ยันต์ที่มี 32 ช่องมักจะลงด้วยคาถาที่ประพันธ์ไว้เป็นบาทมี 32 ตัว เช่นคาถาในรัตนมาลา ยันต์ที่มี 56 ช่องก็จะลงด้วยคาถาที่มี 56 ตัวอย่างพุทธคุณ 56 คือ อิติโส ภควา ฯลฯ ภควาติ เช่น ยันต์เกราะเพชร (ดูรูปที่ 24 ภาคผนวก)

นอกจากนี้ยังมียันต์ที่ใช้เลข การใช้ตัวเลขนั้นเป็นการย่อรวมเอาอักษรจำนวนหลายตัวเข้าด้วยกันโดยสามารถสื่อความหมายได้ไม่ต่างไปจากเดิม เช่นเลข 5 เป็นการแทนพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ คือ เลข 7 เป็นการแทนสัตตโพชฌงค์ คือ สะ ระ วิ ปิ ปะ สะ อุ เลข 9 เป็นการแทนนพคุณ คือ อะ สัง วิ สุ โล ปุ สะ พุ ภา การใช้เลขแทนอักษรนั้นเพื่อลดเนื้อที่การเขียน กล่าวคือแทนที่จะลงอักขระถึง 9 ตัวก็ลงเลข 9 เพียงตัวเดียว ยันต์ในหมวดตัวเลขนี้ทั่วไปได้แก่ ยันต์จตุโร (ดูรูปที่ 26 ภาคผนวก) ยันต์ตรีนิสิงเห (ดูรูปที่ 8 ภาคผนวก) ยันต์โสฬสมงคล (ดูรูปที่ 25 ภาคผนวก) ในบางครั้งการลงอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ จะมีการวางรูปแบบการใส่อักขระเป็นตาม้าหมากรุกคือเดินไขว้ไปมา ไม่ได้เขียนเรียงกันอย่างธรรมดา เพื่อเวลาลงจะต้องใช้สมาธิมากขึ้นในการจดจำกลการเดินอักขระนั่นเอง ภายนอกเส้นยันต์ที่เป็นหลักอาจจะล้อมด้วยอักขระพระคาถาหรือองค์พระ ส่วนยอดของยันต์มักจะใช้สัญลักษณ์พระอาทิตย์ พระจันทร์ และอุณาโลม

4. คาถาหรือมนต์ที่ใช้เสก โดยทั่วไปคาถาหรือมนต์ที่ใช้เสก (ประจุ) ยันต์จะวางไว้โดยเฉพาะแต่ละยันต์จะไม่เหมือนกัน ข้อสังเกตอย่างหนึ่งหากไม่ได้ระบุไว้ชัดเจนก็จะกล่าวว่า ให้เสกด้วยตัวในที่นี้หมายถึงให้เสกด้วยคาถาที่ลงในยันต์นั้น หากยันต์นั้นลงด้วยไตรสรณคมณ์ ก็ให้เสกด้วย พุทธัง สรณัง คัจฉามิ อัมมัง สรณัง คัจฉามิ สังฆัง สรณัง คัจฉามิ เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่จะระบุไว้เฉพาะ เช่น ยันต์อาวุธพระพุทธเจ้า (ยันต์คู่ชีวิต) (ดูรูปที่ 27 ภาคผนวก) ลงด้วยคาถา อะสีสะติ ธนุจะเว สัพเพเตอาวุธานิจะ ภคคะภคคา วิจฺจนณานิ โลมังมาเม นะมุสสันติ บารมี 30 ทศน์ อิติปารมิตาติง อิติสัพพัญญูมาคะตา อิติโพธิมนุปัตโต อิติปิโสจะเตนะโม นพคุณ อะ สัง วิ สุ โล

⁴ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดชุดบรรพ, น. 2-6.

บุ สะ พุ ภา แต่ในขั้นตอนการเสกหรือประจุอาคมนั้นให้เสกด้วย คาถาที่ลง และสัมพุทเธหงษา และอิติปิโส ด้วย ยันต์หัวใจปถมัง 4 ดวง ลงด้วย พุ สะ มะ นิ สลับไปมาในตารางสี่เหลี่ยม 4 ตาราง แต่ในตำราให้เสกด้วย คาถาตรีนิสิงเห⁵ และพระพุทธรเจ้าแกว่งจักร⁶ ไม่เพียงแต่มนต์หรือคาถาเท่านั้นยังมีเรื่องของจำนวนด้วย โดยจะระบุว่าต้องเสกจำนวนกี่จบ เช่น เสกด้วยบารมี 30 ทศ 108 คือเสกจำนวน 108 จบ

5. การกำหนดจิตและการกำหนดคาบคาถา เมื่อลงยันต์เสร็จแล้วยังจะต้องนำมาปลุกเสกเสียก่อน โดยทั่วไปยันต์ต่าง ๆ จะมีการวางคาถาสำหรับปลุกเสกไว้เฉพาะ ในการปลุกเสกนั้นสำคัญอยู่ที่การวางจิตให้เป็นสมาธิ เพ่งรูปแบบยันต์นั้น ๆ กระทำให้เกิดเป็นอุคคหนิมิต⁷ และปฏิภาคนิมิต⁸ บังเกิดปิติโดยลักษณะอาการต่าง ๆ ตามหลักการที่กล่าวมานั้นคือหลักการทำสมาธิในพุทธศาสนา ปกติจิตของคนเราจะไม่นิ่ง เนื่องจากจิตต้องรับรู้อารมณ์ภายนอกอยู่ตลอดเวลา ดังคำที่ว่า “จิตมีธรรมชาติรู้อารมณ์” กล่าวคือเมื่ออารมณ์ภายนอกเข้ากระทบกับอายตนะก็จะเกิดการรับรู้ขึ้นเช่น รูปารมณ์ (รูปต่าง ๆ) มากระทบกับจักขายตนะ (ตา) จิตก็จะเข้าไปรับรู้และปรุงแต่งอารมณ์ที่เป็นกุศลหรืออกุศล และการที่จิตซัดซาย ๆ ไปในอารมณ์ต่างอันเป็นไปในอดีตบ้างอนาคตบ้าง ทำให้จิตไม่มีสมาธิ และสิ่งที่ทำให้จิตไม่นิ่งนี้พระพุทธศาสนาเรียกว่า นิวรณ์ (เครื่องกั้นสมาธิ) ได้แก่ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจะกุกกุจจะ และวิกิจจชา โบราณจารย์ท่านอธิบายว่า หากเราเกิดความรักใคร่ ความพอใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (กามฉันทะ) จิตที่ตั้งอยู่ในสมาธิก็เสื่อมคลายไป เกิดอาการเลื่อนลอยไปตามอารมณ์นั้น หากเราคิดไปถึงสิ่งที่เราไม่พอใจ โดยอาจจะ

⁵ คาถาตรีนิสิงเห หมายถึง คาถาที่ใช้สำหรับเรียกสูตรยันต์ตรีนิสิงเห คือ มะอะอุ ตรีนิสิงเห สะระวิปิปะสะอุ สัตตะนาเค อาปามะจุปะ ปัญจเพชรฉลุภัญเจะ นะมะพะทะ จตุเทวา ปะทะนะ ทะสะมะ ฉะอิทธิราชา อาปามะจุปะ ปัญจอินทราณะเมวะจะ มิ เอกะยักขา อะสังวิสุโลปุสะพุกะ นะวะเทวา สะหะชะฎะตรี ปัญจพรหมาสหัมบดี พุทโธ ทเวราชา พามานาอุกะสะนะพุ อัมมูรอรัน ตา นะโมพุททาเยะ ปัญจพุทธานะนามิหัง

⁶ คาถาพระพุทธรเจ้าแกว่งจักร หมายถึง พระคาถาบทหนึ่งเกี่ยวกับการอธิบายอริยสัจ ๔ ในพุทธศาสนา

⁷ อุคคหนิมิต หมายถึง การเพ่งภาพนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งจนสามารถจดจำภาพดังกล่าวได้อย่างชัดเจน

⁸ ปฏิภาคนิมิต หมายถึง ภาพนิมิตที่เกิดขึ้นในจักขุทวารอย่างชัดเจน กล่าวคือการเห็นในขณะหลับตาเหมือนกับการลืมตาดู ทั้งยังสามารถย่อหรือขยายภาพนิมิตดังกล่าวได้ตามที่ต้องการ

มีผู้หนึ่งผู้ใดการกระทำสิ่งที่ไม่น่าพึงพอใจกับเราใจเราย่อมเศร้าหมอง ขาดความปิติเบิกบาน หากเกิดความวุ่นเหวหวอนอน จิตมีความทอดลอยในอารมณ์ ทำให้ความจดจ่อในอารมณ์หายไป หากเกิดความฟุ้งซ่านรำคาญใจ สิ่งนี้เป็นเครื่องบั่นทอนความสุขในอารมณ์ และหากเกิดความลังเลสงสัยขึ้นมา เราก็ไม่สามารถใช้สติปัญญาในการไตร่ตรองอารมณ์ได้ อารมณ์ที่เป็นอกุศลทั้ง 5 ประการนี้เป็นเครื่องกั้นความสำเร็จ การทำสมถกัมมัฏฐานก็เพื่อข่มอารมณ์ส่วนที่เป็นอกุศลนี้ โดยมืองค์แห่งสมาธิ 5 ได้แก่วิตก (ความตรึกในอารมณ์) วิจารณ์ (ความไตร่ตรองอารมณ์) ปิติ (ความอิ่มใจ) สุข (ความสบายใจ) และเอกัคคตา (ความที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียว) การกำหนดจิตและกำหนดคาบคานานั้นคือการท่องพระคาถาด้วยจิตที่เป็นสมาธิ มีการเพ่งอารมณ์ไปที่รูปแบบของยันต์ที่ทำการประจุาคม⁹ บางครั้งต้องมีการกำหนดลมหายใจซึ่งเรียกว่าคาบคานา กล่าวคือ จะต้องว่าคาถาภายในจิตใจเดียวเรียกว่า 1 คาบคานา ถ้ายันต์ที่ท่านกำหนดให้เสก 9 คาบก็ดี 16 คาบ หรือ 108 คาบก็ดีคือการทำคาบคานาตามจำนวนครั้งที่กำหนดนั้น นอกจากนี้ในบางตำรา การกำหนดคาบคานาจะสัมพันธ์กับการกำหนดจิตไว้ที่ต่าง ๆ ของร่างกายด้วย ดังเช่นยันต์สุกิตติมา มีการตั้งฐานการภาวนาไว้ดังนี้ สุกิตติมา อยู่ที่ ศูนย์เหนือสะดือหนึ่งนิ้ว สุภาจาโร อยู่ที่อัมภิกาตเบื้องต่ำ สวลีลาอยู่ที่ทักขิวัตตุ สุปากโต อยู่ที่คอ ยัสสสิมา อยู่ที่อัมภิกาตเบื้องบนกระหม่อม วสิทธิโร อยู่ที่ระหว่างคิ้ว เกสโรวา อยู่ที่ระหว่างตา อัสสัมภิตออยู่ที่ปลายจมูก¹⁰ (ดูรูปที่ 28 ภาคผนวก) ที่กล่าวมานี้ผู้ที่เข้าใจระบบคาบคานาที่ลึกซึ้งนี้จะต้องผ่านการฝึกกัมมัฏฐานแบบลำดับ (กัมมัฏฐานแบบหนึ่งที่แผ่หลายในอดีตมีการเรียนการสอนที่วัดราชสิทธิธาราม ได้ถูกนำมาเผยแพร่โดยสมเด็จพระสังฆราช สุก ญาณสังวร) มาก่อน

2.2 การนำเอายันต์มาประยุกต์สร้างพระพิมพ์และเครื่องรางของขลัง

ในการจะนำยันต์ต่าง ๆ ไปประดิษฐ์เป็นเครื่องรางของขลังนั้น โดยมากผู้ที่ศึกษาจะต้องฝึกเขียนอักขระยันต์และเรียกสูตรให้คล่องเสียก่อน ซึ่งโดยทั่วไปอาจารย์ผู้สอนจะแนะนำให้เรียนลบบงก่อน การลบบงคือการหัดเขียนอักขระยันต์ต่าง ๆ บนกระดานเมื่อเขียนแล้วลบและเขียนใหม่ทำอยู่เช่นนั้นเพื่อให้เกิดความชำนาญ ทั้งการฝึกหัดเขียนยันต์แบบต่าง ๆ ได้พัฒนาขึ้นมา

⁹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับพุทธียะบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 12-14.

¹⁰ สุเชาว์ พลอยชุม, พระประวัติและพระนิพนธ์สมเด็จพระอริยวงษญาณฯ พระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530), น. 96.

เป็นคัมภีร์ 5 คัมภีร์ ซึ่งแบ่งออกเป็นคัมภีร์ตามสาระสำคัญของขั้นตอนและส่วนประกอบของการหัดเขียนยันต์ต่าง ๆ ให้เป็นหมวดหมู่ทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจความเป็นมาและส่วนประกอบของยันต์ต่าง ๆ ได้ ผู้ที่ฝึกฝนจนชำนาญจึงสามารถที่จะเขียนยันต์ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี เลขยันต์ที่บรรจุอยู่ในคัมภีร์ผง 5 ประการของไทยโบราณจึงถือเป็นแม่แบบยันต์ทั้งหลาย

ขั้นตอนการลบผงนั้นกระทำโดยใช้ดินสอพองปั้นเป็นแท่งแล้วเขียนอักขระและยันต์ต่าง ๆ ไปบนกระดานดำ ซึ่งเรียกว่ากระดานชัยหรือกระดานครูโบราณใช้ไม้มะละกอแช่น้ำจนเปื่อยแล้วแผ่ออกเป็นแผ่นพอกด้วยรัก ชัดเจนเรียบทำเป็นแผ่นใส่ขอบไม้ การลบผงที่ถือเป็นหลักมาตรฐานนั้นมีอยู่ 5 คัมภีร์ คือ คัมภีร์ปถมัง คัมภีร์อิระเจ คัมภีร์ตรีนิสิงเห คัมภีร์มหาราช คัมภีร์พุทธคุณ นอกจากจะเป็นแบบในการฝึกเขียนยันต์แล้ว ผงที่ได้จากการเขียนยันต์ตามคัมภีร์ทั้ง 5 ยังเชื่อกันว่ามีอานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ด้วย

1. คัมภีร์ปถมัง เป็นคัมภีร์เก่าแก่คาดว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเนื่องจากพบคัมภีร์ดังกล่าวจารึกในสมุดไทยที่มีอายุในช่วงอยุธยาตอนปลาย อีกทั้งการเรียนผงปถมังนี้ได้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนหลายตอน อาทิ “ครานั้นจึงโฉมเจ้าเนรแก้ว แต่เพลแล้วทำผงดินสอพอง ปถมังตั้งเพียรเรียนต่อครู...”¹¹ ผงปถมังนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในยันต์ เมื่อผู้ศึกษาเขียนและลบสัญลักษณ์ต่าง ๆ ในคัมภีร์ปถมังจะสามารถเข้าใจวิธีเรียกสูตรองค์พระ จันทร์ สูญ อุณาโลมได้ เพราะจะต้องเขียนลบสัญลักษณ์ดังกล่าวหลายครั้ง

ผงปถมังเมื่อลบเสร็จแล้วโบราณจะปั้นเป็นแท่งไว้โดยผสมเครื่องยา มีชะมด ขอนดอก กฤษณา กะลำพัก ลักชี จันทน์ทั้งสองเป็นต้น บดผสมปั้นเป็นแท่งไว้ เมื่อจะใช้ก็ฝนใช้แต่ที่ละน้อยเท่านั้น คนโบราณเชื่อว่าผงปถมังมีอานุภาพทางอยู่ยงคงกระพัน แคล้วคลาด กำบังกาย ตลอดจนล่องหนหายตัว เป็นตะบะตะเซะ จังจ้งป้องกันภัยอันตรายทุกประการ ในการเล่าเรียนเลขยันต์ต่าง ๆ นั้นต้องเรียนคัมภีร์นี้เสียก่อน คัมภีร์นี้จะบอกเล่าเรื่องราวตั้งแต่ครั้งต้นกัป และการอุปติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จนถึงการทำเพ็ญบารมี จนถึงสูญนิพพาน ทั้งหมดจะต้องเขียนและลบบนกระดาน เรื่อยไปจนจบ ลบครั้งหนึ่งกินเวลาหลายชั่วโมง ได้ผงเพียงไม่กี่ชิ้นหนึ่งชิ้นเท่านั้น

2. คัมภีร์อิระเจ หรือบางแห่งเรียกอิทธิเจ เป็นการลบผงตามสูตรพระมูลกัจจายน์ ซึ่งเป็นตำราไวยากรณ์บาลีโบราณ ปัจจุบันได้ถูกยกเลิกไปหลังจากปรับปรุงหลักสูตรการศึกษา คณะสงฆ์ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส การศึกษาบาลีแบบมูลกัจจายน์จึงค่อย ๆ สูญไปโดยลำดับ ผงอิระเจนี้จะเริ่มที่ตั่งเป็นสระและพยัญชนะต่าง ๆ ตามวิธีการ

¹¹ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร : ศิลปাবรรณาการ, 2510), หน้า 127.

ทำรูปศัพท์ของบาลีไวยากรณ์ เป็นการแยกให้เห็นที่มาอย่างชัดแจ้ง จากนั้นก็อ้างสูตรบริกรรมทำตัวสระพยัญชนะมาสมาสนธิกันจนสำเร็จเป็น อี ะ เจ ตะ โส ทัฬหัง คณ หา ติ ภา มะ สา เป็นอรรถาธิบายในสูตรสนธิ การทำตัว ตั้งเป็นประโยคแล้วแปลงศัพท์นี้เป็นวิธีการเรียนบาลีไวยากรณ์ใหญ่ ในการฝึกฝนผองนี้จะทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจเรื่องสระพยัญชนะที่มีอยู่ในยันต์ต่าง ๆ มากขึ้น รวมถึงการเรียกสูตรอักขระต่าง ๆ ทำให้สามารถเรียกสูตรอักขระในยันต์ได้อย่างไม่ผิดพลาด ดังนั้นผองนี้จะมีความยุ่งยากในขั้นต้นเนื่องจากการทำตัวจะต้องอ้างสูตรทุกคราวไป สูตรดังกล่าวนี้เชื่อกันตามจารีตของผู้ศึกษาบาลีไวยากรณ์ว่า พระมหากัจจายนะเถระแต่ครั้งพุทธกาลได้วางแบบแผนไว้ อานุภาพของผองนี้จะบันดาลเชื่อว่าเป็นเสน่ห์ยิ่งนัก

3. คัมภีร์ตรีนิสิงเห เป็นผองที่บังเกิดจากอัตรากำลังเทวดานพเคราะห์ มีหลักสำคัญอยู่ที่อัตราทวาทสมงคล ซึ่งเป็นกลเลข 12 ตัว แบ่งเป็น 4 ชุด ชุด ละ 3 ตัวและทุกชุดจะบวกกันได้เท่ากับ 15 ได้แก่ "3 7 5 4 6 5 1 9 5 2 8 5" มีความหมายใช้แทนคุณพระตลอดจนเทพดาในโลกธาตุ เช่น เลข 3 แทนราชสีห์ทั้ง 3 เลข 7 แทนพญาช้างทั้งเจ็ด โดยมีที่มาจากการบวกกลีบคุณหารอัตราเลขโบราณโดยพิสดารซึ่งใช้กำลังพระพุทธรูปเป็นฐานคือ 108 แล้วบวกกลีบคุณหารจนได้อัตราดังกล่าว เลขชุดนี้ปรากฏอยู่ในยันต์ เรียกว่ายันต์ตรีนิสิงเห ซึ่งมีแต่ตัวเลขเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เมื่อตั้งกลเลขสำเร็จเป็นอัตราทวาทสมงคลทั้ง 12 ตัวแล้ว ก็เอาเลขกำลังในอัตราดังกล่าวมาคูณหารกันตามลำดับไป มีการลงยันต์ประทับแล้วเสก การฝึกฝนเลขต่าง ๆ ในคัมภีร์ตรีนิสิงเหนี้จะช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจถึงที่มาของตัวเลขต่าง ๆ ที่มีอยู่ในยันต์ได้ เนื่องจากมียันต์อยู่หลายแบบที่มีตัวเลขอยู่ในยันต์ด้วย

ผองที่ลบจากกลเลขในคัมภีร์ตรีนิสิงเหเรียกว่าผองตรีนิสิงเห เชื่อกันว่ามีอานุภาพใช้ป้องกันคุณไสยและภูติผีปีศาจ การกระทำย่ำยีทั้งคุณผีคุณคนได้ทุกประการ ทั้งยังเป็นตบะเดชะมหาอำนาจ คงกระพันชาตรีทั้งคมอาวุธและป้องกันสัตว์ร้าย ผู้ใดที่สำเร็จผองตรีนิสิงเหจะเป็นสิริหนาท สามารถกำราบภูติผี ถอนทำลายอาถรรพ์ต่าง ๆ ได้ ยันต์ตรีนิสิงเหนี้ โบราณจารย์ท่านใช้ในการป้องกันบ้านเรือนให้พ้นจากอาถรรพ์ต่าง ๆ รวมถึงป้องกันอวมงคล โรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ได้

4. คัมภีร์มหาราช เป็นการลงนามของคนทั้งหลายที่กำหนดใช้แทนมนุษย์ทั้งปวง โดยตั้งเป็น เจ้า นาง ออ สัพเพชนา พุชชนา นามทั้ง 5 นี้เป็นสิ่งสมมุติใช้แทนมนุษย์หญิงชายทั้งปวงในโลก จากนั้นลบเป็น นะโม พุท ธา ยะ ลบเป็น มะ อะ อุ ลบเป็นอุโองการ แล้วลบเป็นยันต์มหาราช ประกอบด้วยอักขระ "จะ ญะ นะ มะ" ซึ่งโบราณเรียกว่าหัวใจสนธิ อันเป็นพยัญชนะตัวที่สุตวรรคและตัวพยัญชนะนาสิกในบาลีไวยากรณ์นั่นเอง การฝึกฝนผองมหาราชจะทำให้ผู้ศึกษามีความเข้าใจเรื่องวิธีการลากเส้นของยันต์ต่าง ๆ รวมถึงการนำเอาอักขระเข้าไปไว้ในยันต์ ผองที่ได้

จากการลบยันต์ตามคัมภีร์มหาราชเชือกัณว่ามีอานุภาพทางด้านมหานิยม อำนาจความเจริญรุ่งเรือง และเป็นเสน่ห์แก่ชนทั้งหลาย

5. คัมภีร์พุทธคุณ เป็นการลบจากอิติปิโสบทต้นห้องพระพุทธคุณโดยใช้พระอิติปิโสรัตนมาลาจนครบ 56 บท โดยตั้งเป็นที่ละอักขระนับแต่ อิติปิโส ภะ คะ วา เป็นต้นจนถึง ภะคะ วาติ ลบเป็น นะ โม พุท ธา ยะ แล้วลบเป็น มะ อะ อุ แล้วลบเป็น อิ สวา สุ แล้วลบเป็น โส ธา ยะ จากนั้นทำเป็นองค์พระเสกด้วยพระคาถาพุทธนิมิต เรียกว่าผงพุทธคุณหรือผงอิติปิโสรัตนมาลา การฝึกลบอักขระตามคัมภีร์รัตนมาลาจะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจถึงอักขระในหมวดพระพุทธคุณที่ลงยันต์ต่าง ๆ ว่าต้องเรียกสูตรอย่างไร ผงที่ได้จากการลบอักขระในคัมภีร์พุทธคุณเชื่อกันว่ามีอานุภาพครอบจักรวาล ทั้งทางคุ้มครองป้องกัน และยังเป็นเมตตามหานิยมอีกด้วย อิติปิโสรัตนมาลานั้นเป็นการบรรยายพระพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยพิสดารสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

นอกจากนี้ในขั้นตอนการทำผงวิเศษนั้นจะช่วยสร้างความเข้าใจระบบยันต์ให้กับผู้ศึกษาได้เป็นอย่างดี เนื่องจากในคัมภีร์ทำผงวิเศษจะประกอบด้วยรูปแบบของยันต์ อักขระที่ใช้ลงในยันต์ สูตรบังคับใช้ของแต่ละยันต์ และบทเสกบังคับทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์พระเวทตติยบรรพ ว่า

วิชาที่เรียนชั้นแรกก็คือวิชาทำผง ได้แก่เรียนทำปถมังเสียก่อน...ลง (ยันต์ต่าง ๆ) ไปลบไปตามวิธีจนชำนาญ และมีได้ทำกันวันสองวันทำกันเป็นแรมเดือนแรมปีทีเดียว ถึงกับนำเอาผงที่ทำนั้นมาสร้างเป็นพระเครื่องได้ ทั้งนี้ก็เป็นเพราะเหตุว่า การทำผงนั้นเป็นการหัดทำสมาธิขั้นแรกอย่างเอกอุ กระทำพร้อมกันทั้งองค์สาม คือทางกายใช้มือขีดเขียนตัวอักขระลงไปพร้อมกับทางวาจา ซึ่งบริกรรมท่องบ่นสูตรและคาถาที่ทำต่าง ๆ ไปพร้อมกับอาการกิริยาที่เขียน ทางใจต้องสำรวมควบคุมเพ่งเล็งตัวอักขระมิให้เขียนผิดพลาด และคาถาต่าง ๆ ที่ว่าไปก็ต้องให้พร้อมกับการเขียน บางตอนก็มีการปลุกเสกไปด้วย นับว่าเป็นเครื่องล่อในการหัดทำสมาธิเป็นอย่างดี เพราะมีไฉ่แต่จะเขียนอย่างเดียว พอเขียนเสร็จบังเกิดขึ้นแล้วก็ลบเสียบังเกิดเป็นขึ้นใหม่ต่อไปอีก เกิดดับอยู่จะนั้นสลับกันไป จนท้ายที่สุดถึงองค์พระและลบเข้าสู่ศูนย์พพาน เป็นอันจบกันไม่ต้องมาผิดมาเกิดกันอีก นั่นก็คือเป็นการแสดงถึงพระกัมมัฏฐานเป็นอย่างดี ท่านเกจิอาจารย์แต่โบราณนับว่าท่านเป็นผู้ฉลาดในทางใช้อุบายขัดเกลากิเลส

ของสาธุศิษย์ และทุกคนก็พยายามขัดเกลาจนจึงผิดกับวิธีอื่น ทั้งนี้ก็เพราะหวังผลในอิทธิปาฏิหาริย์เป็นเบื้องต้น เพราะตามอุปเท่ห์ท่านกล่าวสรรเสริญไว้ว่าเมื่อทำได้สำเร็จถึงขั้นนั้นขั้นนี้ จะทำฤทธิ์ได้โดยสถานต่าง ๆ แต่เท่าที่สังเกตมาแล้วว่าเมื่อผู้ใดเรียนสำเร็จและทำได้จริง ๆ มักจะหันเข้าทางพระไตรลักษณ์จนหมดทุกคน โดยกำหนดใจปลงเห็นเป็นทุกขัง อนิจจัง อนัตตาไป¹²

อีกประการหนึ่งการลบผ่งนี้เป็นเหมือนการที่ผู้ลบได้หัดเขียนยันต์ตลอดจนอักขระต่าง ๆ และได้รู้จักวิธีการเรียกสูตรสนธินามอักขระต่าง ๆ ทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้นจากกระบวนการที่เขียนแล้วลบเข้าไป ซ้ำมาหลายเที่ยว อาจารย์แต่โบราณท่านจึงให้เรียนลบผ่งเป็นเบื้องต้น

ยันต์ต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายหลากหลายรูปแบบนั้นได้ถูกนำมาประยุกต์สร้างเป็นเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ โดยสามารถจำแนกประเภทได้ดังนี้

1. ผ้ายันต์หรือประเจียด (ดูรูปที่ 29 ภาคผนวก) คือการลงอักขระเลขยันต์บนผืนผ้าโบราณใช้โศกศิริชะบ่าง ผูกแขนบ่าง หรือถ้างที่เสื่อจะเรียกว่าเสื่อยันต์ การทำผ้ายันต์บางตำรามีความยุ่งยากมาก โดยโบราณอาจารย์ท่านกำหนดผ้าที่จะใช้ลงยันต์ต้องเป็นผ้าที่บริสุทธิ์ ได้แก่ผ้าบังสุกุล เมื่อได้มาแล้วต้องซักน้ำที่ตักขึ้นมาในวันเพ็ญ เดือน 12 จากนั้นต้องย้อมด้วยน้ำว่น ถ้าเป็นยันต์ทางคงกระพันต้องย้อมด้วยว่นที่มีคุณทางด้านคงกระพัน เช่นว่นเพชรน้อย ว่นเพชรใหญ่ถ้าเป็นยันต์ทางเมตตาก็ย้อมด้วยว่นที่มีคุณทางเมตตา เช่น ว่นเสน่ห์จันทร์ แล้วจึงลงด้วยน้ำหมึกที่ผสมด้วยดีสัตว์ 5 ชนิด ได้แก่ ดีไก่ดำ (แทนพระกฤษณะ) ดีงู (แทนพระโกนาคมะ) ดีเต่า (แทนพระกัณฐปะ) ดีวัว (แทนพระโคตมะ) และดีเสื่อ (แทนพระเมตไตรยะ)¹³ ผ้ายันต์หรือผ้าประเจียดจะถือว่ามีอานุภาพตามยันต์ที่ลง เช่นถ้างยันต์ตรีนิสิงเห ก็จะมีอานุภาพทางป้องกันภูติผีปีศาจต่าง ๆ กันคุณไสย ถ้างยันต์ปิโยก็จะมีอานุภาพทางเมตตามหานิยม

2. ตะกรุด (ดูรูปที่ 30 ภาคผนวก) คือการลงยันต์ในแผ่นโลหะต่าง ๆ ที่แผ่แล้วม้วนเป็นแท่งกลมจะเรียกว่า “ตะกรุด” บางครั้งมีการเรียกต่อด้วยชื่อยันต์ที่ลง เช่นแผ่นโลหะที่ลงด้วยยันต์โสฬสมงคลเมื่อลงแล้วก็เรียกว่าตะกรุดโสฬสมงคล แผ่นโลหะที่ลงด้วยยันต์ตรีนิสิงเหเมื่อลงแล้วก็เรียกตะกรุดตรีนิสิงเห บางตำราเมื่อลงยันต์เสร็จแล้วให้พอกด้วยว่ายาต่าง ๆ ซึ่งในตำราจะ

¹² เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตีพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 1.

¹³ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตีพิมพ์, น. 39.

ใช้ชื่อต่างกันออกไป เช่นถ้าตำราบอกให้ถมด้วยพระไตรสรณาคมน์หมายถึงให้พอกด้วยเครื่องยามีดอกพุทธรักษาสีขาว ดอกพุทธรักษาสีแดง และดอกพุทธรักษาสีเหลือง ถมด้วยสัตตปิณฑะก็ได้แก่ ใบไม้ธูปหอม 7 อย่าง (ใบชุมแสง ใบสมิ ใบระงับ ใบหิงหาย ใบผักกะเจต ใบหญ้าไต้ใบ และใบกระถิน) ถมด้วยนพคุณได้แก่เครื่องหอม 9 อย่าง (จันทร์แดง จันทร์ขาว กฤษณา กล้าพัก ขอนดอก ชะมด พิมเสน อำพันทอง และน้ำมันหอม)¹⁴ เครื่องยาเหล่านี้ตากให้แห้งบดเป็นผงผสมรักพอกไว้ที่ด้านนอกของตะกรุดอีกที

3. พีรอต (ดูรูปที่ 31 ภาคผนวก) คือการลงยันต์ในกระดาศ (โบราณใช้กระดาศว่าว) นำมาม้วนแล้วดัดเป็นแหวน หากใช้สวมนแขนก็เรียกพีรอตแขน หากใช้สวมนิ้วก็เรียกพีรอตนิ้ว โดยพีรอตนี้บางครั้งต้องโรยผงวิเศษในกระดาศยันต์เสียก่อน แล้วจึงนำมกระดาศนั้นม้วนเป็นเชือกแล้วดัดจากนั้นลงรักเพื่อให้คงทน

4. ประคำ (ดูรูปที่ 32 ภาคผนวก) คือวัตถุมงคลสำหรับใช้คล้องประภาพหนึ่ง มีลักษณะเป็นเม็ดมีจำนวน 111 เม็ด (จำนวน 108 รวมกับลูกยอดอีก 3 เม็ด) ซึ่งมีวิธีการสร้างโดยนำกระดาศหรือแผ่นตะกั่วที่รีดจนบางจำนวน 111 แผ่นลงยันต์องค์พระภาควัมบดี 111 ยันต์โดยแต่ละยันต์จะไม่ซ้ำกัน นำมาปั้นเป็นเม็ดประคำยันต์ละ 1 เม็ดโดยใช้ผงปลงมั่งและว่านยาต่าง ๆ พอกแผ่นตะกั่ว เรียงตามลำดับห้ามสลับที่กันร้อยด้วยไหมหรือด้ายเรียกว่าประคำพระเจ้ากสิณไตรภาพ เครื่องรางประเภทนี้เหมาะสำหรับพวกที่มีพื้นความรู้ดีเนื่องจากอุปเท่ห์วิธีใช้จะแปลกกว่าเครื่องรางประเภทอื่น คือผู้ใช้ต้องสามารถกำหนดจิตภาวนาคาถาที่กำหนดได้

5. มีดหมอ (ดูรูปที่ 33 ภาคผนวก) คือการลงอักขรเลขตรีนิสิงเหบนเหล็กสำหรับตีมีดแล้วตีเป็นทับ ๆ ให้ได้ 108 ทับนำมาทำเป็นใบมีด แล้วลงยันต์ประจุขาดในแผ่นโลหะสำหรับพันไว้ที่กันมีด(ส่วนปลายของใบมีดที่บรรจุเข้าที่ด้าม) ด้ามมีดให้ใช้ไม้มงคลแกะเป็นรูปท้าวเวสสุวรรณให้ลงด้วยเลขตรีนิสิงเหตามจุดต่าง ๆ¹⁵ คนโบราณเชื่อว่าสามารถป้องกันและขับไล่ภูตผีต่าง ๆ รวมทั้งสามารถขับไล่คุณไสยสารพัดชนิดได้ ดังนั้นมีดหมอนี้จึงเรียกว่ามีดเทพศาสตราวุธ พระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงทางวิทยาคมหลายรูปก็เคยสร้างเอาไว้ เช่น หลวงพ่อเดิม วัดหนองโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์ หลวงพ่อยิ้ม วัดหนองบัว จังหวัดกาญจนบุรี หลวงพ่อบุญมี วัดเขาสมอคอน จังหวัดลพบุรี

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 39-40.

¹⁵ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจักรพรรดิ (กรุงเทพมหานคร : อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 212.

6. เทียนประเภทต่าง ๆ (ดูรูปที่ 34 ภาคผนวก) โดยการลงยันต์ในกระดาดแล้วนำไปควั่นเป็นเทียนมีน้ำหนัก 1 บาทบ้าง 2 บาทบ้างแล้วแต่ตำรา เมื่อจะใช้ให้จุดเทียนบูชาพระแล้วสวดคาถาตามที่กำหนด ส่วนใหญ่จะกำหนดให้สวดจนเทียนไหม้หมดเล่ม เทียนเหล่านี้ได้แก่เทียนยันต์มหาราชและเทียนพระฉิม (พระสีวลี) เป็นต้น

7. พระกริ่ง (ดูรูปที่ 35 ภาคผนวก) และพระชัยวัฒน์ (ดูรูปที่ 36 ภาคผนวก) ถึงแม้ว่าโดยลักษณะแล้วพระกริ่งและพระชัยวัฒน์จะไม่ได้มียันต์ปรากฏที่องค์พระให้เห็น แต่กรรมวิธีการสร้างพระกริ่งและพระชัยวัฒน์นั้นต้องใช้ยันต์ต่าง ๆ มากมายถึง 108 ยันต์โดยกำหนดให้ลงยันต์ต่าง ๆ อาทิ ยันต์ปทุมจักร 5 ดวง ยันต์พระภควัมบดี 5 ดวง ยันต์ตอครักษ์ 4 ดวง ยันต์นวภา 25 ดวง แล้วนำแผ่นโลหะที่ลงยันต์บังคับตามตำราไปหล่อเป็นพระกริ่งและพระชัยวัฒน์

8. พระไม้โพธิ์ห้ามสมุทร (ดูรูปที่ 37 ภาคผนวก) คือการนำเอาไม้โพธิ์นิพพานหรือกิ่งพระศรีมหาโพธิ์ที่ขึ้นไปทางทิศตะวันออกที่หักลงมาเอง นำมาแกะเป็นพระปางห้ามสมุทร เอาไม้ขนุนมาแกะเป็นฐานพระ และเอาไม้ซุ้มแสงมาแกะเป็นเศพระบรรจุแผ่นยันต์พระพิชัยสงครามซึ่งตรงกลางเป็นดวงชะตาของเจ้าของพระล้อมด้วยพระพุทธรูปทั้ง 56 อักขระ (อิติปิโส ฯลฯ ภควาติ) เดินตาม้าหมากรุกด้านนอกล้อมด้วยคาถาอะเภฏลีและคาถาในคัมภีร์วชิรสารวินิจฉัย¹⁶ เชื่อว่าสามารถคุ้มภัยอันตรายแก่เจ้าของพระได้

9. เหรียญพระคณาจารย์ต่าง ๆ คือเหรียญโลหะส่วนใหญ่ด้านหน้าจะเป็นรูปพระเกจิอาจารย์หรือพระพุทธรูปที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ด้านหลังจะเป็นยันต์ต่าง ๆ เหตุที่การสร้างวัตถุมงคลมีการพัฒนารูปแบบเป็นเหรียญเพราะเทคโนโลยีที่เจริญขึ้น ประกอบกับคนมีจำนวนมากขึ้น การสร้างวัตถุมงคลแบบเก่าที่ต้องทำทีละชิ้นจึงไม่เพียงพอับความต้องการ อีกทั้งหาผู้ที่ชำนาญได้ยาก การปั๊มเหรียญจึงเป็นวิวัฒนาการอีกขั้น แต่กระนั้นยังมียันต์แบบต่าง ๆ อยู่บนเหรียญด้วย

10. พระผงสมเด็จต่าง ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่มียันต์ปรากฏบนองค์พระ แต่พระผงสมเด็จนั้นสร้างโดยการลงยันต์ต่าง ๆ ในกระดานชนวนเรียกว่าการลบผงแล้วลบเอาผงที่ได้มาผสมกับตัวประสานสร้างเป็นพระพิมพ์ต่าง ๆ ดังเช่นสมเด็จจะระหังของสมเด็จพระสังฆราชญาณสังวร วัดมหาธาตุ สมเด็จวัดระฆังของสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 12.

2.3 หลักฐานเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องยันต์ของอาณาจักรโบราณ

เมื่อกล่าวถึงความเชื่อเรื่องยันต์ต่าง ๆ ในสมัยโบราณนั้น จำเป็นที่จะต้องพยายามหาหลักฐานในทางโบราณคดีที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการระบบยันต์ในภูมิภาคแถบนี้ อย่างชัดเจน ในเบื้องต้นนั้นระบบยันต์ต่าง ๆ ที่เราเห็นกันอยู่ในปัจจุบันยังไม่ได้มีเกิดขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากอิทธิพลของพุทธศาสนามหายานและศาสนาพราหมณ์ฮินดูได้ครอบงำดินแดนแถบนี้ เมื่อลองวิเคราะห์จากหลักฐานด้านโบราณวัตถุพบว่าการสร้างพระพิมพ์ต่าง ๆ ในสมัยโบราณมักจะแฝงความเชื่อพุทธศาสนามหายานและพราหมณ์ฮินดู เนื่องจากอาณาจักรโบราณในภูมิภาคแถบนี้ได้มีการติดต่อกับชาวอินเดียผ่านทางทะเล ซึ่งมีผลให้อาณาจักรโบราณเหล่านั้นได้รับอิทธิพลทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมจากอินเดียไปด้วย โดยเฉพาะทางตอนใต้ของประเทศไทย มักจะพบพระพิมพ์ตามความเชื่อมหายานอยู่ตามถ้ำในภูเขาหินปูน เช่น ถ้ำคูหาสวรรค์ จังหวัดพัทลุง เขาชมรม เขาประสงค์ และถ้ำควมฤทธาญมณั จังหวัดสุราษฎร์ธานี เขาขาว เขาสาย เขาปิ่นะ จังหวัดตรัง เขาชุมทอง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสร้างจากดินดิบ¹⁷ พระพิมพ์เหล่านั้นเป็นรูป พระยานิพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ บางองค์มีจารึกอักษรเทวนาครีด้วย นอกจากนี้พระพิมพ์แล้วยังมีการค้นพบประติมากรรมพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ของฝ่ายมหายาน (ดูรูปที่ 38 ภาคผนวก) อาณาจักรศรีวิชัยเป็นอาณาจักรโบราณตั้งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศไทยในปัจจุบัน เรื่อยไปจนถึงบางส่วนของประเทศอินโดนีเซีย ชื่อของอาณาจักรชิลิโพธิ (ศรีวิชัย) ปรากฏในบันทึกการเดินทางของพระภิกษุอี้จิงซึ่งเดินทางผ่านทะเลจีนใต้ ระหว่างการจาริกกลับจากอินเดีย พ.ศ. 1214 - 1236¹⁸

นอกจากนั้นยังปรากฏหลักฐานว่า ในสมัยนั้น อาณาจักรศรีวิชัยยังเป็นเมืองที่การศึกษาพุทธศาสนามหายานเจริญรุ่งเรืองมาก มีพระเถระที่เชี่ยวชาญคัมภีร์ฝ่ายมหายาน ดังที่เคยมีพระเถระองค์สำคัญของอินเดียได้เดินทางมาศึกษายังอาณาจักรนี้ เช่น ท่าน ที่ปิงกรศรีญาณ อธิการบดีแห่งมหาวิทยาลัยวิกรมศิลา ได้เคยเดินทางมาศึกษากับท่านธรรมปาละซึ่งพำนักที่

¹⁷ ดินดิบ หมายถึง ดินที่ยังไม่ผ่านการเผาด้วยไฟ

¹⁸ I-Tsing, A Record of the Buddhist Religion as Practised in India and the Malay Archipelago translated by Takakasu J. (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1982), p. xxiii.

สุวรรณทวีป (เกาะสุมาตรา) โดยท่านที่ปึงกรศรีญาณได้ศึกษาคัมภีร์อภิสมาลังการ และคัมภีร์โพธิสัตว์จรยาวตารเป็นเวลา 12 ปี¹⁹

ศรีวิชัยเป็นเมืองที่มีความเจริญทางศิลปวิทยาและการศึกษา มีระบบการเรียนการสอนเหมือนกับมหาวิทยาลัยนาลันทาของอินเดีย นับเป็นสมัยที่มหายานมีความรุ่งเรืองสุดในภูมิภาคนี้ รวมทั้งราชวงศ์ไศเลนทร์ก็มีความสัมพันธ์ด้านศาสนาอย่างแน่นแฟ้นกับราชวงศ์ปาละ บรรดาคณาจารย์องค์สำคัญแห่งมหาวิทยาลัยนาลันทา วิกรมศิลา อุตันตบุรีล้วนเคยเดินทางมาเผยแผ่ศาสนาในดินแดนนี้²⁰ ดังนั้นพระภิกษุชาวจีนที่ปรารถนาจะไปศึกษาพุทธศาสนายังประเทศอินเดียจะหยุดพักที่อาณาจักรศรีวิชัยเพื่อศึกษาภาษาสันสกฤตและคัมภีร์ต่าง ๆ เนื่องจากมีกฎและพิธีกรรมคล้ายกับที่มัลลยม ประเทศจะให้เกิดความคุ้นเคย²¹ ส่วนหลักฐานทางโบราณวัตถุชิ้นในหนังสือประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีได้กล่าวว่า

บริเวณฝั่งทะเลด้านทิศตะวันตกของอ่าวไทยยังเป็นศูนย์กลางการแพร่กระจายรูปเคารพในศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนา (มหายาน) ไปสู่พุนัน และหมู่เกาะอินโดนีเซียอีกด้วย อันเห็นได้จากการพบเทวรูปที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับของอินเดียที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งพบในภาคใต้ของประเทศไทยก่อนที่จะปรากฏขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้²²

หลักฐานสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่แสดงว่าพระพุทธศาสนามหายานเคยเจริญรุ่งเรืองมากในอาณาจักรศรีวิชัย คือ จารึกภาษาสันสกฤตที่วัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช แปลโดยศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ มีข้อความตอนหนึ่งว่า

พระเจ้ากรุงศรีวิชัยผู้เป็นเจ้าแห่งพระราชาทรงหลายในโลกทั้งปวง ได้ทรงสร้างปราสาทอิฐทั้ง 3 นี้ เป็นที่บูชาพระโพธิสัตว์เจ้า ผู้ถือดอกบัว (หมายถึง ปัทมปาณีโพธิสัตว์ อันได้แก่พระอวโลกิเตศวรซึ่งจัดอยู่ในปัทมสกุล พระผู้ผจญพระยามาร

¹⁹ ภรต ชิงห์ อุปถยาเยะ , นักปราชญ์พุทธ แปลโดย อมร โสภณวิเชษฐวงศ์ , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540), น. 83-84.

²⁰ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมหาวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2540), น. 34-35.

²¹ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ถึง พ.ศ. 2000 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการรัฐมนตรี, 2522), น.35-36.

²² พิริยะ ไกรฤกษ์, ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, 2533), น. 200.

และพระโพธิสัตว์เจ้าผู้ถือวัชระ หมายถึง วัชระปาณีโพธิสัตว์ซึ่งจัดอยู่ใน
วัชรสกุล”²³

ปัจจุบันคงเหลือหลักฐานเพียงประติมากรรม พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ที่ค้นพบที่
อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี (รูปที่ 39 ภาคผนวก) ไม่เพียงแต่การสร้างศาสนสถาน
เท่านั้น แต่กษัตริย์ของอาณาจักรศรีวิชัยยังทรงประพฤติธรรมตามหลักธรรมของพุทธศาสนา
มหายานอีกด้วย ดังปรากฏหลักฐานในจารึกหลักที่ 23 ความว่า

...ผู้ใดมีใจร้อนรุ่มดังเปลวเพลิง คือความยากจน เข้ามาสู่พระมหากษัตริย์คุณ
ของพระองค์เป็นที่พึ่ง ย่อมได้รับความพึงพอใจ อุปมาดังช้างเวลาแดดร้อนไปสู่
หนองอันมีน้ำใสสงบ และไม่รู้จักเหือดแห้งซึ่งเต็มไปด้วยเกสรดอกบัว

สาธุชนทั้งหลายมาจากทั่วทุกแห่ง เมื่อได้เข้ามาสู่พระองค์ผู้ทรงพระคุณคล้าย
กับพระมุนี ก็ได้รับสิ่งอันประเสริฐ อุปมาดังบรรดาดันไม้มีต้นมะม่วง และต้นพิกุล
เป็นอาทิ เวลาฤดูมรสุมัย ก็ได้รับสิริอันประเสริฐยิ่งนัก²⁴

ในจารึกดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพระราชแห่งศรีวิชัยไม่เพียงแต่สร้างศาสนวัตถุ
ต่าง ๆ เท่านั้นพระองค์ยังทรงประพฤติตามคำสั่งสอนของมหายานอีกด้วย ยังมีจารึกที่แสดงถึง
จริยาของกษัตริย์ศรีวิชัยอีก ซึ่งมีข้อความดังนี้

อันว่าแสงสว่าง อันแผ่ชานไปด้วยเกียรติของพระราชพระองค์ใด ซึ่งแผ่ไปทั่วไม่
รู้เสื่อมสิ้นด้วยพระคุณคือ นยะ (ข้อกำหนดกฎหมาย) วินยะ (ความประพฤติตาม
หลักประเพณีนิยม) ศุรุตะ (การศึกษาเล่าเรียน) ศมะ (ความสงบ) กุชมา (ความ
อดทนหรือการไม่ถือโทษผู้อื่น) ไชรยะ (ความหนักแน่นมั่นคง) ตะยาคะ (การ
บริจาคหรือเสียสละ) ทยุติมิตติ (ความคิดเห็นหรือพระปรีชาอันรุ่งโรจน์) และทยา
(ความกรุณา) เป็นต้น...²⁵

นอกจากนี้แล้วอิทธิพลของพุทธศาสนายังแผ่กว้างครอบคลุมอาณาจักรโยธยาปุระอีก
ด้วย แต่ลักษณะของศาสนาที่เจริญในอาณาจักรเขมรจะมีลักษณะที่ผสมผสานระหว่าง พุทธ
ศาสนามหายานกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีธรรมเนียมเกี่ยวกับการนับถือศาสนาของพระราชากับ

²³ ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2504),

น. 25.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 25.

²⁵ มานิต วัลลิโกดม, ทักษิณรัฐ (กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2530),

น. 131-132.

บุโรหิต โดยถ้าพระราชานับถือศาสนาพราหมณ์ บุโรหิตจะนับถือพุทธศาสนา หากพระราชานับถือศาสนาพุทธ บุโรหิตจะนับถือศาสนาพราหมณ์ ถือเป็นประเพณีสืบทอดกันมาหลายร้อยปี ในทัศนะของนักประวัติศาสตร์พุทธศาสนาบางท่าน เช่น อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ มีความเห็นว่าได้มีเชื้อพระวงศ์ของกษัตริย์ศรีวิชัยขึ้นมาปกครองอาณาจักรเขมร²⁶ ซึ่งเชื่อว่าเป็นพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545-1593) ซึ่งเป็นพระโอรสของพระเจ้าศรีธรรมราช กษัตริย์แห่งตามพลงค์กับเจ้าหญิงเขมร ทำให้พุทธศานาหายานได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

อิทธิพลของพุทธศานาหายานไม่เพียงแต่แผ่ขยายทางตอนใต้ ในบริเวณภาคกลางก็มีความเชื่อแบบมหายานเช่นกัน แต่มีความแตกต่างกันที่อาณาจักรโบราณในกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดี ซึ่งได้แก่ นครรัฐต่าง ๆ ในบริเวณจังหวัด นครปฐม สุพรรณบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี สิงห์บุรี นครสวรรค์ ลพบุรี เพชรบูรณ์ ปราจีนบุรี รวมทั้งอิทธิพลที่แพร่กระจายไปจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน แถบจังหวัดมหาสารคาม กาฬสินธุ์ ขอนแก่น และสกลนคร นับถือพุทธศานานิกายมุลสารวาสติวาทเป็นหลัก²⁷ ส่วนพุทธศานาหายานมีผู้นับถือน้อยกว่า ไม่เหมือนกับอาณาจักรศรีวิชัยที่พุทธศานาหายานจะโดดเด่นกว่าพวกสาวกยาน ส่วนหลักฐานทางวัตถุนั้นมีปรากฏให้เห็นบ้าง เช่น การค้นพบประติมากรรมสำริดพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ซึ่งมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 ที่เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี นอกจากนี้ยังมีการค้นพบประติมากรรมดินเผารูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และพระวัชรปาณีโพธิสัตว์ จากโบราณสถานเมืองคูบัว จังหวัดราชบุรี ในถ้ำมอรัตน์ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ได้มีการพบภาพสลักพระโพธิสัตว์อยู่ตามผนังถ้ำซึ่งสร้างตามคติมหายานเช่นกัน จากหลักฐานทางโบราณคดีเหล่านี้เชื่อได้ว่าพุทธศานาหายานได้เข้ามาในวัฒนธรรมทวารวดีแต่ได้รับความนิยมน้อยกว่านิกายเถรวาท

นิกายมหายานและศาสนาพราหมณ์ได้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในอาณาจักรลพบุรีซึ่งเป็นอาณาจักรโบราณตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก อาณาจักรลพบุรีเป็นอาณาจักรโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ยุคอารยธรรมทวารวดี ในสมัยต่อมาลพบุรีได้ตกเป็นเมืองลูกหลวงของอาณาจักรเขมร เป็นศูนย์กลางปกครองดินแดนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ดังนั้นดินแดนแถบนี้จึงได้รับอิทธิพลทางศาสนาจากอาณาจักรเขมรไปด้วย และด้วยเหตุนี้พระพุทธรศานาหายานนั้นได้เจริญรุ่งเรืองอย่างมาก ในช่วงที่อาณาจักรเขมรแผ่ขยายอำนาจมาสู่ดินแดนแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ถึงแม้ว่าพุทธศานาหายานจะมีอยู่ในลพบุรีแต่ครั้งวัฒนธรรมทวารวดี แต่ทว่าใน

²⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธรศานา ฉบับขยายภาค 2, น. 37.

²⁷ พิริยะ ไกรฤกษ์, อารยธรรมไทย พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ เล่ม 1 ศิลปะก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นท์ติ้ง, 2544), น. 62.

ยุคนั้นพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทเด่นชัดกว่า อย่างไรก็ตามปรากฏหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งแสดงถึงอิทธิพลเขมรที่อยู่เหนือลพบุรีในศิลาจารึกที่ศาลสูงลพบุรี (จารึกที่ 19) ซึ่งเป็นของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และปรากฏศิลาจารึกตรงกับ พ.ศ. 1565 และ พ.ศ. 1568 และในศิลาจารึกหลักแรกของพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 2 มีข้อความว่า ทรงรวบรวมราชอาณาจักรทั้งสอง ซึ่งนักประวัติศาสตร์มีความเห็นว่า เมื่อพระเจ้าสุริยวงษ์ที่ 2 ทรงมีพระราชอำนาจมั่นคงแล้ว พระองค์คงจะทรงรวมละโว้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอม²⁸ ในยุคนี้นี้พระพุทธรูปและพระพิมพ์ต่าง ๆ มักสร้างตามคติมหายานมีทั้งสร้างด้วยศิลา และสำริด โดยเฉพาะการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอันหมายถึงพระอาทิตย์เจ้า (ดูรูปที่ 40 ภาคผนวก) บางครั้งสร้างเป็นพระพุทธรูป 3 องค์ประทับนั่งในซุ้มซึ่งหมายถึงพุทธกายทั้งสามตามความเชื่อของพุทธศาสนามหายาน²⁹ (ดูรูปที่ 41 ภาคผนวก) ต่อมาในสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระองค์ได้ส่งพระโอรสมาปกครองเมืองละโว้ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกที่ปราสาทพิฆาตอากาศมีการกล่าวถึงเจ้าชายพระองค์หนึ่งมีสร้อยพระนามว่าละโว้ยศ อันหมายถึงผู้เป็นใหญ่ในกรุงละโว้ ยังมีศิลาจารึกที่ปราสาทพระขรรค์ ได้มีข้อความกล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงส่งพระพุทธรูปชัยพุทธมหานาถไปยังเมืองต่าง ๆ และหนึ่งในจำนวนนั้นคือเมืองละโว้พระประ การที่พระองค์ทรงส่งพระพุทธรูปไปยังเมืองต่าง ๆ เป็นการยืนยันอำนาจทางการเมืองของพระองค์และแสดงถึงการวางรากฐานทางอำนาจทางศาสนาของพระองค์ด้วย จากหลักฐานดังกล่าวมานี้แสดงว่าอาณาจักรขอมได้เข้ามามีอำนาจในเมืองละโว้³⁰ ด้วยเหตุนี้อิทธิพลทางศาสนาและวัฒนธรรมนั้นละโว้ก็ได้รับมาจากขอมด้วย ในอาณาจักรละโว้นั้นมีทั้งศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง โดยศาสนาพราหมณ์มีทั้งไศวเวทและไวษณพ พุทธศาสนาก็มีทั้งเถรวาทและมหายาน ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึกที่ศาลสูง (จารึกที่ 19) ว่า

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงขอให้บรรดานักบวช ทั้งภิกษุมหายาน สถวีระ และโยคี อุทิศกุศลแห่งการบำเพ็ญตบะของตนถวายแด่พระองค์ โดยพระองค์ทรงให้ความคุ้มครองแก่บรรดานักบวชเหล่านี้เป็นการตอบแทน ถ้า

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

²⁸ วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, ลพบุรี อดีต-ปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2537), น. 17.

²⁹ น. ณ ปากน้ำ, ศาสนาและศิลปะในสยามประเทศ และแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ (กรุงเทพมหานคร: สุนทรภกิจการพิมพ์, 2517), น. 146.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 18.

ผู้ใดเข้ามาทำทูลจารใน ดโวนาวาส³¹ ต่าง ๆ โปรดเกล้าให้จับผู้นั้นมาขึ้นศาล
สภา³²

ต่อมาในรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 พระพุทธศาสนิกายมหายานมีอิทธิพลสูง
มาก ในยุคนี้นี้มีการสร้างพุทธสถานและพระพิมพ์ขึ้นเป็นจำนวนมาก เช่นพระที่เรียกกันภายหลังว่า
พระร่วงรางปืน (รูปที่ 42 ภาคผนวก) ซึ่งเป็นพระพิมพ์แบบมหายาน ทรงเทริด (รูปที่ 43
ภาคผนวก) และพระหุยาน (รูปที่ 44 ภาคผนวก) สำหรับพระร่วงนั้นเข้าใจว่า เป็นรูปส่นอง
พระองค์พระ(มหา)ไวโรจนพุทธะ ส่วนพระหุยานเป็นรูปส่นองพระองค์อักษะกายพุทธะและพระ
เครื่องนารายณ์ทรงปืน (รูปที่ 45 ภาคผนวก) ซึ่งความจริงไม่ใช่ในารายณ์ เป็นพระอวโลกิเตศวร
โพธิสัตว์³³ ทั้งนี้จำแนกตามลักษณะของมูทราและเครื่องทรงต่าง ๆ เช่นพระมหาไวโรจนะจะ
ทรงเครื่องอลังการอย่างกษัตริย์

พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ทรงเป็นพุทธศาสนิกชนมหายานที่เคร่งครัด พระองค์ทรงสร้าง
ปราสาทหินมากมาย ทรงสร้างปราสาทพระขรรค์ เพื่อบูชาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (รูปที่ 46
ภาคผนวก) อุทิศแด่พระชนกคือพระเจ้าธรณีนทรวรมันที่ 2 และทรงสร้างปราสาทตาพรหม เพื่อบูชา
นางปรัชญาปารมิตา (รูปที่ 47 ภาคผนวก) อุทิศแด่พระมารดา คือ พระนางชัยราชจุฑามณี เมื่อ
รวมเข้ากับพระพุทธรูปในปราสาทบายนจะเป็นกลุ่มประติมากรรม 3 องค์ที่เรียกว่ารัตนตรัย
มหายาน พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ยังทรงสร้างอโรคยศาลา (โรงพยาบาล) ทั้งพระราชอาณาจักรอีก
102 แห่ง มีที่ ลพบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และสิงห์บุรีเป็นต้น เนื่องจากพระองค์มีความเลื่อมใสใน
พระไภษัชยคุรุพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแห่งการรักษาโรคของมหายาน พระองค์ยังทรงสร้าง
ประติมากรรมของพระไภษัชยคุรุไปไว้ยังเมืองต่าง ๆ เรียกว่า พระพุทธชัยมหานาถ ³⁴(รูปที่ 48
ภาคผนวก) หลักฐานอีกอย่างหนึ่งซึ่งแสดงถึงความเลื่อมใสในพระไภษัชยคุรุของพระเจ้าชัยวรมันที่
7 คือจารึกของพระองค์ที่มีข้อความดังนี้ "...ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินนะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมี คือ

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

³¹ ดโวนาวาส หมายถึง อุโบสถและอาวาสที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นภาษา
โบราณที่ปรากฏในศิลาจารึก

³² วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์, ลพบุรี อดีต-ปัจจุบัน , น. 23.

³³ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะภาค 2, น. 23-24.

³⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 37.

พระโฆสัชยคุรุโฆฏริยะ เพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษมและความไม่มีโรค แก่ประชาชน ผู้ฟังอยู่ แม้เพียงชื่อ ...”³⁵

ต่อมาเมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 อาณาเขมรเสื่อมอำนาจลง ซึ่งในสมัยของพระองค์พุทธศาสนamahayanได้เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งพระองค์ทรงใช้นโยบายแบบสันติวิธีกับบรรดาเจ้าเมือง และหัวหน้ากลุ่มชนพื้นเมืองต่าง ๆ โดยการประทานพระพุทธรูปพระชัยพุทธมหายานไปยังเมืองสำคัญในแถบลุ่มน้ำเจ้าพระยา เช่น ลพบุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี และราชบุรี เพื่อแสดงว่าพระองค์มีอำนาจเหนือดินแดนแถบนี้ เมื่อพระองค์สวรรคต ความนิยมในพุทธศาสนา mahayanเริ่มเสื่อมคลายลง มีความเป็นไปได้ว่าการที่มหายานในยุคนั้นเน้นการสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ รูปเคารพ และพิธีกรรม ทำให้ประชาชนเกิดความเบื่อหน่าย ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าว พระเจ้าปรักกัมพาหุได้อุปถัมภ์พุทธศาสนาเถรวาท จัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย จัดวางระเบียบแบบแผนการทำสังฆกรรม เป็นเหตุให้พุทธศาสนาเถรวาทเจริญรุ่งเรืองขึ้นในลังกา เมื่อกิตติศัพท์ดังกล่าวได้แพร่กระจายมายังดินแดนแถบนี้ พระภิกษุในอาณาจักรต่าง ๆ จึงพากันเดินทางไปลังกา ครั้นเมื่อเห็นข้อวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ชาวลังกาก็เกิดความเลื่อมใส ใคร่จะศึกษาแล้วนำเอาแบบแผนนั้นมาใช้ในบ้านเมืองของตน ทั้งนี้พระสงฆ์จากเมืองต่าง ๆ จะได้รับการอุปสมบทใหม่ เพื่อเปลี่ยนให้เป็นพระลังกาวงศ์เสียก่อน เรียกว่าการบวชแปลง หลังจากนั้นจะอยู่ศึกษาพระธรรมวินัยจนรอบรู้ แล้วจึงกลับมาเผยแผ่ยังบ้านเมืองของตน เมื่อประชาชนเห็นพระสงฆ์ลังกาวงศ์ปฏิบัติเคร่งครัดในพระธรรมวินัย ก็พากันเลื่อมใสให้บุตรหลานบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระลังกาวงศ์มากขึ้นโดยลำดับ สำหรับดินแดนแถบนี้พุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จะเข้ามาราว พ.ศ. 1800 ภิกษุที่ได้รับการบวชแปลงจากคณะสงฆ์ลังกาได้เดินทางกลับมาพร้อมพระเถระชาวลังกามาขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราช ช่วยกันสร้างพระมหาธาตุโดยเปลี่ยนแปลงพระสถูปองค์เดิมที่เป็นแบบศรีวิชัยให้เป็นพระสถูปแบบลังกา ซึ่งในภายหลังพ่อขุนรามคำแหงได้โปรดให้นิมนต์พระสงฆ์เหล่านี้มายังเมืองสุโขทัยดังมีข้อความปรากฏในศิลาจารึกของพระองค์ ว่า “พ่อขุนรามคำแหงกระทำโดยทานแก่มหาเถระสังฆราช ปราษณฺ์เรียนจบพระไตรปิฎก เป็นใหญ่กว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกตนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา” ลัทธิลังกาวงศ์จึงเจริญขึ้น ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองในทางกลับกันนับเป็นความเลื่อมของพุทธศาสนา mahayanในดินแดนแถบ

³⁵ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 4 (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์, 2529), น. 197.

นี้³⁶ แต่ก็ไม่ใช่ว่าคณะสงฆ์เดิมจะหมดไป ยังมีคณะสงฆ์ที่สืบมาจากลพบุรีที่เป็นภิกษุฝ่ายมหายานหลงเหลืออยู่³⁷ พระสงฆ์เหล่านั้นยังคงสาธยายพระธรรมเป็นภาษาสันสกฤตสืบเนื่องมาจากครั้งที่มหายานรุ่งเรือง อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ลังกาวงศ์ไม่ร่วมสังฆกรรมกับคณะสงฆ์เดิมเพราะถือว่าเป็นนาสังวาสพระสงฆ์จึงแยกกันอยู่เป็นสองพวก ต่อมาบรรดาเจ้านายต่าง ๆ นิยมอุปสมบทในนิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ในที่สุดความแพร่หลายกว้างออกไปยังประชาชนทั่วไป ยังผลให้พระสงฆ์นิกายเดิมลดจำนวนลงเรื่อย ๆ และในที่สุดพระสงฆ์นิกายเดิมจำต้องรวมกับคณะสงฆ์นิกายเถรวาท ซึ่งยังมีหลักฐานให้เห็น คือ ใบสีมาซ้อนสองใบเรียกว่าสีมาสองชั้น ลักษณะดังกล่าวนี้น่าจะมีที่มาจากการที่พระสงฆ์ลังกาวงศ์ไม่ต้องการใช้สีมาเดิมที่ผูกไว้ จึงผูกสีมาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถทำสังฆกรรมได้ทั้งพระสงฆ์นิกายเดิมและพระสงฆ์ลังกาวงศ์ ถึงแม้ว่าพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์จะเข้ามามีบทบาท แต่ประชาชนยังเคยชินกับขนบธรรมเนียมที่เคยถือปฏิบัติมา สิ่งใดที่ไม่ขัดกับหลักพุทธศาสนาก็ยังคงถือปฏิบัติต่อไป ดังเช่น การใช้อักษรขอม การสาธยายมนต์ต่าง ๆ รวมทั้งพิธีกรรมซึ่งมีทั้งพิธีพราหมณ์ และพิธีกรรมแบบมหายาน

การที่พระสงฆ์นิกายเดิมได้ยุบรวมกับคณะสงฆ์เถรวาทลังกาวงศ์ ความเชื่อต่าง ๆ ที่เป็นของมหายานจึงเริ่มวิวัฒนาการปะปนอยู่ในพุทธศาสนาเถรวาท อีกทั้งการใช้อักษรขอมจารึกพระธรรมคำสั่งสอนต่าง ๆ ยังทำให้คณะสงฆ์เดิมได้รับความสะดวกในการเขียนและบันทึกเรื่องราวที่ยมณต์คาถา แต่กระนั้นกลุ่มภิกษุนิกายเดิมได้ปรับปรุงรายละเอียดและเนื้อหาของยมนต์ต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับคำสอนของเถรวาทมากขึ้น ด้วยเหตุผลที่ว่านามพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ ไม่เป็นที่รู้จักอีกต่อไป จึงได้มีการปรับเอาหลักธรรมเถรวาทและนามพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ฝ่ายเถรวาทมาใส่แทน แต่ทว่าเมื่อพิจารณาโดยละเอียดก็还会เห็นถึงเค้าโครงของอิทธิพลของมหายานได้อย่างเด่นชัด ดังเช่นการสร้างพระพิมพ์ที่มีรูปแบบสอดคล้องกับความเชื่อของมหายาน ไม่ว่าจะเป็นพระพิมพ์ที่ปรากฏรูปพระพุทธรเจ้า 3 องค์ซึ่งแสดงถึงแนวคิดตรีกาย พระพิมพ์พระเจ้า 5 พระองค์ที่ประทับนั่งคล้ายกับรูปแบบของมณฑลของพระปัญจชินพุทธเจ้า พระพิมพ์พระพุทธรเจ้า 10 องค์ประทับนั่งในรูปวงกลมตรงกลางมีรูปสุญสามชั้น แสดงถึงอิทธิพลเรื่องปารมีตาและศูนยตา พระพิมพ์ที่ทรงเครื่องอย่างกษัตริย์ก็เป็นอิทธิพลของมหายานโดยตรง ซึ่งเป็นรูปแบบของพระมหาไวโรหณะของลัทธิมนตรายาน รวมถึงเรื่องระบบยมนต์ต่าง ๆ ที่มีวิวัฒนาการ

³⁶ ศิริธรรม, การปกครองคณะสงฆ์แต่ยุคโบราณถึงยุคปัจจุบัน (กรุงเทพฯ : ส.ธรรมภักดี, 2476), น. 185-188.

³⁷ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะภาค 2, น. 24-25.

เรื่อยมาถือว่าเป็นอิทธิพลของมหายานโดยตรง เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งเหล่านี้จึงได้รับการสืบทอดและพัฒนาต่อมา จนกระทั่งเกิดเป็นระบบยันต์

อนึ่งพระสงฆ์ที่สืบทอดมาจากคณะสงฆ์เดิมนี้อเองเป็นผู้สร้างพระพิมพ์จำนวนมากแล้ว บรรจุไว้ในพระเจดีย์แถบเมืองกำแพงเพชร เมืองสุพรรณบุรี เมืองชัยนาท และเมืองสำคัญอื่น ๆ ในการสร้างพระพิมพ์เหล่านั้นจะมีจารึกลานเงินบ่งบอกถึงอาณาเขตและอาราธนาวิธีโดยประการต่าง ๆ นอกจากนี้ยังปรากฏชื่อฤาษีอีกหลายองค์เป็นผู้ช่วยสร้างพระพิมพ์เหล่านี้³⁸ ซึ่งฤาษีเหล่านี้ น่าจะเป็นกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมแบบมหายานคล้ายกับพวกลัทธิที่อาศัยอยู่ตามถ้ำในป่า อย่างไรก็ตาม คำว่าฤาษีที่ปรากฏในลานเงิน ลานทองและจารึกต่าง ๆ นั้นน่าจะเป็นนักบวชแบบหนึ่งในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่พวกโยคีของศาสนาพราหมณ์เช่นคณะฤาษีทั้ง 5 คนที่สร้างเมืองลำพูนที่ในตำนานมูลศาสนาได้กล่าวเอาไว้ว่า

ในกาลครั้งหนึ่ง วันนั้นยังมีกุลบุตรทั้งหลาย 5 คน ๆ หนึ่งชื่อ วาสุเทพ คนหนึ่งชื่อ สุกกทันต คนหนึ่งชื่ออนุลิสส คนหนึ่งชื่อพุทธชฎิล คนหนึ่งชื่อสุพรหม กุลบุตรทั้ง 5 คนนี้ประกอบด้วยศรัทธา ออกบวชในพระพุทธศาสนา แล้วเขาทั้งหลายมารำพึงเห็นว่า วินัยสิกขาบททั้งหลายอันพระศาสดาทรงบัญญัติไว้นี้ ประกอบด้วยกิจอันละเอียดยิ่งนัก และเขาทั้งหลายเห็นว่าจะปฏิบัติตามได้ด้วยยาก จึงพร้อมกันสึกออกจากสมณเพศ แล้วมาบวชเป็นฤษีเข้าไปอยู่ในป่าหิมวันต์ ก็ได้สำเร็จปัญจจริยญาณและสมาบัติทั้ง 5 คน³⁹

นอกจากนี้ยังมีจารึกในถ้ำฤาษีเขา จังหวัดราชบุรีซึ่งพบที่ได้พระพุทธรูปสลักหุ่นต่ำ ศิลปทวารวดีมีอักษรจารึกว่า “ปัญ วระ ฤช-ศรี สมานิคุปตะ” แปลว่า การบุญของฤช ศรีสมานิคุปตะ⁴⁰ จารึกนี้เป็นดังลายลักษณ์อักษรยืนยันสถานภาพของท่านผู้สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ ท่านเป็นฤาษีผู้ได้มาบำเพ็ญพรตอยู่ในถ้ำนี้ และชื่อถ้ำฤาษีก็ยังเป็นพยานถึงท่านหรือผู้ที่อยู่ในเพศเดียวกับท่าน นี่ก็เป็นอีกหลักฐานหนึ่งว่าฤาษีต่าง ๆ ที่ปรากฏชื่ออยู่ตามจารึกเป็นนักบวชแบบหนึ่ง อีกทั้งจารึกที่พบตามกรุพระปรางค์ และพระเจดีย์ต่าง ๆ เช่น จารึกลานเงินจากกรุวัดพระบรมธาตุ

³⁸ “ตำนานพระพิมพ์เมืองกำแพงเพชร” ใน เสด็จประภาสต้นครั้งที่ 2 พิมพ์เป็นที่ระลึกในการที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จประกอบศาสนกิจ ณ วัดนาควัชรโสภณ จังหวัดกำแพงเพชร, (มทพ., 2537), น. 52-53.

³⁹ กรมศิลปากร, ตำนานมูลศาสนา (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยิมศรี, 2482), น.136.

⁴⁰ ยอร์ช เซเดส์, ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 2, น. 20.

กำแพงเพชร จารึกลานทองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุพรรณบุรี ข้อความในลานทองแสดงแนวคิดของมหายานนิกายมนตรายานอย่างเด่นชัด โดยมีการเล่นแร่แปรธาตุ และมีการใช้มนต์ต่าง ๆ ประกอบกับพระพิมพ์ แสดงให้เห็นว่าผู้สร้างมีเจตนาที่สร้างพระพิมพ์เหล่านี้เพื่อใช้ป้องกันภัยอันตรายแก่ผู้ที่อาราธนาติดตัว ในที่นี้จะนำข้อความในจารึกลานทองวัดพระศรีรัตนมหาธาตุมาศึกษาดู ซึ่งพระยาสุนทรสงคราม (อ๊ กวรรณสูตร) ผู้ว่าราชการเมืองสุพรรณบุรีสมัยนั้นเป็นผู้ค้นพบความว่า

ศุภมัสดุ 1265 สิทธิการิยะ แสดงบอกไว้ให้ครุมีฤาษีทั้ง 4 ตน พระฤาษีพิไลย์ เปนประธาน เราจะทำด้วยฤทธิทำเครื่องประดิษฐานมีสุวรรณเปนต้น คือบรมกษัตริย์พระยาศรีธรรมโศกราช เป็นผู้มีศรัทธา พระฤาษีทั้ง 4 ตน จึงพร้อมกันนำเอาแร่ว่านทั้งหลาย พระฤาษีจึงอัญเชิญเทพยดามาช่วยกันทำพิธีทำเปนพระพิมพ์ไว้สถาน 1 แดง สถาน 1 ดำ ให้เอว่านทำเปนผง พิมพ์ด้วยลายมือของพระมหาเถรปิยทัสสีศรีสาธุบุตร์ คือเปนใหญ่เป็นประธานในที่นั้นได้เอาแร่ต่าง ๆ ชัดยาสำเร็จแล้วให้นามว่าแร่สังฆวานรได้หล่อเปนพิมพ์ต่าง ๆ มีอนุภาพต่างกัน เสกด้วยมนต์คาถาทั้งปวงครบ 3 เดือนแล้ว ท่านเอาไปประดิษฐานไว้ในพระสถูปใหญ่แห่งหนึ่งที่เมืองสุพรรณทุม ถ้าผู้ใดได้พบเห็นให้รีบเอาไปสักการบูชาเปนของวิเศษ แม้จะมีอันตรายประการใดก็ดี ให้อาราธนาพระผูกไว้ที่คออาจคุ้มเกรงภัยอันตรายได้ทั้งปวง ถ้าผู้ใดจะออกกรมรงค์สงครามประสิทธิด้วยสารทตราบัวทั้งปวงเอาพระลงสรงน้ำมันหอมแล้วนั่งบริกรรมพุทธุคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ 108 จบ พานุง 13 จบ ใส่ขันสำฤทธิตั้งอธิษฐานเอาตามความปรารถนาเถิดให้ทาทั้งหน้า แลผม คอหน้าอก ถ้าจะใช้ทางเมตตาให้มีสง่าเจรจาให้คนทั้งหลายเชื่อฟังยำเกรง ให้เอาพระนี้ไว้ในน้ำมันหอม เสกด้วยคาถาเนว्हระคุณ (นวรคุณ) 13 จบ พระพุทธุคุณ 13 จบ ให้เอาดอกไม้ธูปเทียนบูชาทำพิธีในวันเสาร์ น้ำมันหอมเก็บไว้ใช้ได้เสมอ ทาริมฝีปาก หน้าผาก แลผม ถ้าผู้ใดพบพระตามที่กล่าวมานี้ พระว่านก็ดี พระเกสรก็ดี พระทำด้วยแร่สังฆวานรก็ดี อย่าประมาทเลย อนุภาพพระทั้ง 3 อย่างนี้ดุจกำแพงแก้วกันอันตรายได้ทั้งปวง แล้วให้ว่าคาถา คะเตสิก เกกระณังมะกาไชยมังคะลัง นะมะพะทะ แล้วให้ว่า กิริมิถิ กุรมุถุ เกเรเมเถ กระระมะทะ ประสิทธิแล (ตัวอักษรคัดตามต้นฉบับเดิม)⁴¹

⁴¹ พระมหาวิเชียร กลฺยาโณ และคณะ, พระผงสุพรรณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี (กรุงเทพมหานคร : มทพ., 2443) น.14.

ไม่เพียงแต่จารึกลานทองที่พูดถึงอานุภาพของพระพิมพ์ ยังมีข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏตามจารึกในสมัยสุโขทัยและอยุธยาเกี่ยวกับคาถาอาคมและเลขยันต์ เช่น แผ่นทองคำจารึกหัวใจคาถาต่าง ๆ แสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของระบบยันต์ที่ใช้โครงสร้างจากแนวคิดมหายานผสมผสานกับรายละเอียดจากพุทธศาสนาเถรวาท ดังที่มีข้อความในจารึกแผ่นทองคำว่า ที่(ม) ลั อ (ข) จ (ภ) ก ส พุทธลัมมิ อุทฺธอโธมออุ ตามคำอธิบายของอาจารย์ฉ่ำ ทองคำวรรณได้อธิบายว่า ที่ ย่อมาจาก ที่มณิกาย ม ย่อมาจาก มหุณิมณิกาย ลั ย่อมาจาก ลัยตุตตนิกาย อ ย่อมาจาก อัมคตุตตนิกาย ขุ ย่อมาจาก ขุทุทกนิกาย จ ภ ก ส คาถาบทนี้เรียกว่าคาถากาสลัก...⁴² การใช้อักขระย่อนี้ถือเป็นการเป็นการพัฒนาการของระบบยันต์เบื้องต้น โดยการย่อเอาคำต้นหรือพยางค์ต้นของพระธรรมหรือบทสวดต่าง ๆ มาใช้ อักขระดังกล่าวได้ถูกนำมาจัดเรียงในรูปแบบของยันต์

ยังมีบางจารึกที่มีลักษณะคล้ายรูปแบบของยันต์บรรจุพระคาถาไว้ใน เช่น จารึกวัดตระพังนาถ (ดรูปที่ 49 ภาคผนวก) โดยขอบนอกด้านบนมีจารึกว่า “ปัจฉิมวิรูปกุสราชา” ขอบนอกด้านซ้ายมีจารึกว่า “อุตตรกุเวโรราชา” ขอบนอกด้านล่าง มีจารึกว่า “ปรพารตฤโฐ” ขอบนอกด้านขวามีจารึกว่า “ทกฺขินวิรูปโก” ภายในกรอบสี่เหลี่ยมมีจารึกว่า

นโมพุทฺธาย สิทธิ (อ อา อิ อี อุ) อุ เอ โอ โเอ เอา อัม อะ ก ข ค ฆ ง จ ฉ ช (ณ ญ) ฎ ฐ ท ฒ ณ ต ถ ท ธ น (ป ฝ พ) ภ ม ย ร ล ว ส ฬ ห (อิ) ติปิโส ภควา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิ(ชฺชาจรณ) สมฺปนฺโน สฺสโต โลกวิทู (อนุตฺต) โร ปุริสทมฺมสารถิ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควาติ สวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม สฺนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก โอปนยิโก ปจฺจตฺต เวทิตพฺโพ วิญญูหิติ สุปฺปิปนฺโน อฺชุปฺปิปนฺโน ญายปฺปิปนฺโน สามี(จิ) ปฺปิปนฺโน ภควโต สวากฺสงฺโม⁴³

รูปแบบของจารึกดังกล่าวมีการจัดวางอักขระคล้ายกับรูปแบบยันต์อย่างหนึ่งที่เรียกกันว่า “ยันต์โสฬสมหามงคล” (ดรูปที่ 50 ภาคผนวก) ซึ่งมีการนำเอานามเทวดาและนามศาสตราวุธ 4 ชนิดลงไว้ตามด้านต่าง ๆ โดยขอบนอกด้านบนมีอักษรจารึกว่า “สกุสสุวชิราวุธ” ขอบนอกด้านซ้ายมีอักษรจารึกว่า “ยมนสุสนยนาวุธ” ขอบนอกด้านล่าง มีอักษรจารึกว่า “เวสุสุวณสุสคทาวุธ” ขอบนอกด้านขวามีอักษรจารึกว่า “อาฬวสุสทสาวุธ”⁴⁴ ส่วนอักขระตั้งแต่ นะโมพุทฺธายะ สิทธิง ฯลฯ ได้ถูกนำมาประดิษฐ์เป็นยันต์พระเจ้านอโม ซึ่งเป็นยันต์สี่เหลี่ยม 25 ช่องแต่ละช่องมี

⁴² หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5 (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์, 2529), น. 48.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, น.61-62.

⁴⁴ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตฤบรพ, น. 127.

อักษร 1 ตัวเดินด้วยกลม้าหมากรุก นอกจากนี้ยังมีการนำเอาคาถาในจารึกต่าง ๆ มาประดิษฐ์เป็นยันต์ด้วยเช่นจารึกจากฐานพระพุทธรูปวัดคูยาง (รูปที่ 51 ภาคผนวก) ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชรมีข้อความว่า

ปถม สกลกษณเมกปัทม ทุตยาทิปทสสุ นิตสสนโต สมนิ ทุนิม สนิท (สมท) สนิท วิภาตเม กมมโต ปถมเน (วินา) แปลว่า บทอันหนึ่งเป็นปฐม เป็นลักษณะแห่งตน นักปราชญ์ผู้ประกอบด้วยปัญญา เว้นไว้ซึ่งบทอันเป็นปฐม แล้วพึงจำแนก (อรรถแห่งจตุรารยัส) โดยลำดับ (แห่งอักษร 12 ตัวนี้) คือ สมนิ ทุนิม สมท สนิท เพราะแสดงซึ่งบทมีบทที่สองเป็นอาทิ⁴⁵

ในภายหลังได้เรียกขานว่า “คาถาพระพุทธรเจ้าแก้วจักร” และได้ถูกนำไปผูกเป็นยันต์ปถมังสี่ด้านอยู่ในสี่เหลี่ยมที่มี 49 ตาราง เดินอักษรเป็นกลม้าหมากรุก (รูปที่ 52 ภาคผนวก) มีอาณาภาพทางคงกระพันชาตรี ป้องกันอันตรายต่าง ๆ⁴⁶ ยังมีจารึกพระพุทธรบาทวัดชมพูเวก (รูปที่ 53 ภาคผนวก) ซึ่งเป็นจารึกสมัยสุโขทัยที่ผูกไว้เป็นยันต์กลม ซึ่งในภายหลังมีรูปแบบของยันต์กลมที่มีอักษรเรียงกันเหมือนซี่ล้อธรรมจักรเรียกว่ายันต์อิติปิโสแปดทิศ (รูปที่ 54 ภาคผนวก) ต่อมาในสมัยอยุธยาความเชื่อเกี่ยวกับเลขยันต์และพิธีกรรมต่าง ๆ แพร่กระจายไปทั่ว ด้วยบริเวณที่ตั้งของเมืองอยุธยาเดิมนั้นสันนิษฐานกันว่าแต่ก่อนเคยเป็นเมืองโบราณมาก่อนชื่อว่าเมืองอโยธยาสถาปนาขึ้นสมัยที่ขอมยังเป็นใหญ่เหนือดินแดนแถบนี้ดังจะเห็นได้จากโบราณวัตถุสมัยก่อนอยุธยาเช่นพระพุทธรูปพระไตรรัตนนายก วัดพนัญเชิง ดังนั้นความเชื่อเรื่องยันต์และคาถาอาคมจึงได้รับอิทธิพลขอมที่นับถือพุทธศาสนานิกายมหายานมาด้วย ในอยุธยาการศึกษาเรื่องเลขยันต์และเวทย์มนต์เจริญรุ่งเรืองเป็นอันมาก ดังจะเห็นได้จากคัมภีร์พิชัยสงครามที่สามารถศึกษาได้จากวัดเช่นวัดพุทไธสวรรย์ ซึ่งเป็นวัดที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาพิชัยสงคราม มีผู้ที่ไปศึกษาที่วัดนี้เป็นจำนวนมากแม้กระทั่งวิชาดาบก็สามารถหาศึกษาได้ที่วัดนี้เอง และวัดอื่น ๆ ก็มีการสอนอักษรเลขยันต์แก่ผู้ที่สนใจโดยเฉพาะในช่วงปลายสมัยอยุธยาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชลงไป ในยุคนี้ผู้คนมีความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เลขยันต์และเครื่องรางของขลัง การบำเพ็ญทางจิตหรือการฝึกจิตเน้นหนักไปในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์⁴⁷ ซึ่งความเชื่อลักษณะนี้ได้แพร่กระจายไปยังชนทุกระดับ ตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พระภิกษุและประชาชนโดยทั่วไป ดังปรากฏในคำให้การของขุนหลวง

⁴⁵ หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม 5, น. 65.

⁴⁶ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดดัดบรรพ, น. 292-295.

⁴⁷ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, พิมพ์ครั้งที่ 4

หาว่า “พระนารายณ์ได้ศึกษาวิทยาคมในสำนักพระอาจารย์พรหม พระอาจารย์พรหมนี้อายุมากเป็นผู้เฒ่า ใบหูทั้งสองข้างยาวถึงบ่า เป็นผู้ชำนาญในทางเวทย์มนต์ มีอานุภาพในทางเหาะเหินเดินอากาศได้”⁴⁸

ดังนั้นระบบยันต์ต่าง ๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างเต็มรูปแบบรวมทั้งมีการเล่าเรียนกันอย่างแพร่หลายดังจะเห็นได้จากเอกสารโบราณจำพวกใบลาน สมุดไทยดำและสมุดไทยขาวมีการบันทึกเรื่องราวของเลขยันต์คาถาอาคมจำนวนมาก ในสมัยอยุธยาี้ระบบของเลขยันต์ได้ถูกประมวลขึ้นเป็นหมวดหมู่และมีเอกลักษณ์เฉพาะตน มีการกำหนดรูปแบบ และพิธีกรรมขึ้นอย่างเป็นระบบ ยกตัวอย่างเช่นตำราสร้างพระห้ามสมุทรที่บันทึกเอาไว้ว่าสืบทอดมาตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ได้มาจากพระมหาเถรสิทธิเมธังกร ณ หัวเมืองสิงห์บุรี ในตำรากล่าวว่าให้หาไม้พระศรีมหาโพธิ์ที่มีกิ่งงอกออกไปทางทิศตะวันออกซึ่งนิพพานแล้ว (กิ่งที่แห้งตายเอง) ที่หักตกลงมาเองนำมาแกะเป็นพระพุทธรูปปางห้ามสมุทรบรรจุยันต์ต่าง ๆ มียันต์พิชัยสงครามซึ่งมีดวงชะตาของผู้สร้างอยู่กลางล้อมด้วยด้วยยันต์กลบทอิติปิโสเดินเป็นตาม้าหมากรุกล้อมรอบ ในที่นี้เปรียบดังการนำเอาพระพุทธรูปมาคุ้มกันนั่นเอง นอกจากนี้ยังมียันต์มงกุฎพระพุทธเจ้า ยันต์ประทุมจักร 5 ดวง (รูปที่ 55 ภาคผนวก) ยันต์พระรัตนไตร (รูปที่ 56 ภาคผนวก) ยันต์พระจุตตราริยสัจ (รูปที่ 57 ภาคผนวก) ยันต์ขุภาท้าวมหาพรหม (รูปที่ 58 ภาคผนวก) ยันต์พระนวลโลกุตตรธรรม (รูปที่ 59 ภาคผนวก) ยันต์พระพุทธรูป (รูปที่ 60 ภาคผนวก) ยันต์พระภาคัมบดี (รูปที่ 61 ภาคผนวก) และยันต์องค์รัช⁴⁹ (รูปที่ 62 ภาคผนวก) ในที่นี้ยันต์ต่าง ๆ ถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พระพุทธรูปเกิดความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นซึ่งในภายหลังได้วิวัฒนาการโดยการใช้ยันต์ต่าง ๆ นี้มาหล่อเป็นพระพุทธรูป อย่างไรก็ตามแม้กรุงศรีอยุธยาจะเสียให้กับพม่า ความเชื่อเรื่องเลขยันต์ต่าง ๆ ก็ยังคงอยู่กับคนไทยในยุคต่อมาเนื่องจากพระเถระสำคัญ ๆ ของกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ล้วนเป็นคนกรุงศรีอยุธยาเดิม ดังเช่นสมเด็จพระสังฆราชสุก ญาณสังวรโรเป็นต้น สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นี้ประชาชนนับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ตามบันทึกที่วัดราชสิทธิารามนั้นเดิมท่านอยู่ที่วัดท่าทราย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพระกัมมัฏฐาน อีกทั้งยังมีวิชาอาคม ในสมุดบันทึกของท่านก็มีเรื่องเกี่ยวกับเลขยันต์มากมาย และเป็นผู้นำเอายันต์พระยาไถ่เถื่อนมาเผยแพร่ สมเด็จพระสังฆราชอีกพระองค์หนึ่งที่ถือว่ามีเชี่ยวชาญเรื่องยันต์อย่างยิ่งคือสมเด็จพระสังฆราชแพ ดิสุตเทว พระองค์เป็นผู้รวบรวมตำราพระยันต์ 108 และนะปถมัง 14 ที่ใช้ในการ

⁴⁸ คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515), น. 127.

⁴⁹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจักรวรรดิ, หน้า 1-15.

สร้างประติมากรรมพระโฆษชัยคุรุ (พระกริ่ง) และพระชัยวัฒน์ นอกจากนี้ความเชื่อดังกล่าวยังปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ดังเช่นที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่มีการกล่าวถึงการศึกษาคัมภีร์ปถมัง ดังที่กล่าวว่า

อันเรื่องราวกล่าวความพลายงามน้อย

ทั้งขอมไทยได้สิ้นก็ยินดี

ปถมังตั้งตัวนะปิดตลอด

หัวใจกริดอิทธเจเสนห์กล

ค่อยเรียบร้อยเรียนรู้ครูของประศรี

เรียนคัมภีร์พุทธเทพพระเวทย์มนตร์

แล้วถอนถอดถูกต้องเป็นล่องหน

แล้วเล่ามนต์เสกขมื่นกินน้ำมัน⁵⁰

อย่างไรก็ตามความเชื่อเกี่ยวกับเลขยันต์ต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการมาเป็นระยะเวลายาวนานจนมีรูปแบบเฉพาะตัว และมีระบบที่ชัดเจนไม่ว่าจะเป็นวิธีการเขียน วิธีการเสกซึ่งสัมพันธ์กับเรื่องการฝึกจิตและสมาธิ นอกจากนี้การนำเอายันต์ต่าง ๆ ไปสร้างเป็นเครื่องรางของขลังต่าง ๆ ในอดีตมีการกำหนดรูปแบบไว้เฉพาะไม่ว่าจะเป็นวัสดุที่นำมาใช้ ตัวยันต์ที่ใช้ลง(เขียน)ในวัตถุมงคลนั้น รวมทั้งมนต์คาถาที่จะต้องใช้เสกกำกับ สิ่งเหล่านี้ดูเหมือนกับเป็นอุปายในการฝึกจิตของผู้กระทำ และเป็นอุปายในการระลึกถึงคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสำหรับผู้นำไปใช้ ทั้งนี้ระบบยันต์ที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้เชื่อว่าได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนมหายานที่ครั้งหนึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองในอาณาจักรโบราณในอาณาบริเวณนี้ ดังนั้นแนวคิดในการประดิษฐ์ยันต์ต่าง ๆ นั้นล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนมหายานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบให้เกิดความชัดเจนในบทที่ 3

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

⁵⁰ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน, น. 533

บทที่ 3

อิทธิพลความเชื่อพุทธศาสนามหายานที่มีต่อระบบยันต์

3.1 การถือกำเนิดของพุทธศาสนามหายาน

เมื่อพระพุทธศาสนาถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกนั้น มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นพระศาสดา สมัยที่พระองค์ยังดำรงพระชนมชีพอยู่นั้นยังไม่มีการแบ่งแยกนิกายแต่ประการใด ปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับพระธรรมวินัยที่เกิดขึ้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้วินิจฉัย แต่ภายหลังจากพุทธปรินิพพานแล้ว พระสุภัททะได้กล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย ว่า

ผู้มีอายุทั้งหลาย! ท่านทั้งหลายอย่าเศร้าโศกไปเลย ท่านทั้งหลายอย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณะพระองค์นั้น ด้วยว่าพวกเราถูกพระมหาสมณะพระองค์นั้น คอยรบกวนห้ามปรามว่า นี่สมควรแก่เธอทั้งหลาย นี่ไม่สมควรแก่เธอทั้งหลาย ดังนี้ ก็บัดนี้พวกเราจักปรารถนากระทำความผิด ก็จักทำกรรมนั้น พวกเราจักไม่ปรารถนากระทำความผิด จักไม่ทำกรรมนั้น¹

ดังนั้นเป็นเหตุให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎก โดยมีพระมหากัสสปะเป็นประธาน อย่างไรก็ตามยังมีคณะสงฆ์ของพระปุราณะที่ไม่รับรองมติการทำสังคายนาดังกล่าว นี่เป็นจุดเริ่มต้นที่ความเห็นของพระภิกษุสงฆ์เกี่ยวกับพระธรรมวินัยเริ่มที่จะไม่เหมือนกัน จนในที่สุดพระพุทธศาสนาได้แยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ หลายนิกาย แต่ละนิกายมีหลักพระธรรมวินัยที่แตกต่างกัน ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 6 ถึง 7 ได้เกิดการพัฒนาของคณะสงฆ์ที่เรียกตัวเองว่า “มหายาน” ขึ้นโดยนำปรัชญาพระพุทธศาสนานิกายต่าง ๆ รวมทั้งเถรวาทด้วยผสมผสานกัน² เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกำลังฟื้นฟู คำสอนต่าง ๆ ของนิกายนี้จึงถูกประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์เพื่อใช้รับมือกับปรัชญาพราหมณ์ในยุคฟื้นฟูวัฒนธรรมมหายานได้พัฒนาขึ้นมาเรื่อย ๆ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 7 ก็ได้แตกตัวออกไปเป็นมหายานนิกายย่อย ๆ อีกมากเช่น นิกายมายธมิก นิกายโยคจารและนิกายตันตระ ถึงแม้มหายานได้แยกย่อยออกเป็น

¹ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระวินัยปิฎก เล่ม 1 ภาค 1 มหาวิภังค์ ปฐมภาค และอรรถกถา พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543), น. 24.

² สุมาลี มหณรงค์ชัย, พุทธศาสนามหายาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2546), น. 43.

หลายนิยายแต่ยังคงแนวคิดสำคัญเรื่องอุดมคติพระโพธิสัตว์ไว้ เพื่อบำเพ็ญประโยชน์แก่สรรพสัตว์ โดยถือหลักที่ว่า หากตนพ้นทุกข์ สรรพสัตว์อื่นต้องพ้นทุกข์ด้วย หรือแม้แต่ให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ไปก่อน แล้วตนค่อยพ้นทุกข์ทีหลัง ดังนั้น จะต้องทนทุกข์แทนสรรพสัตว์ได้ แม้ว่าการเปลี่ยนทุกข์ให้สรรพสัตว์นั้น ตนเองจะต้องเผาไหม้ในรอกถึงอสงไขยกัลป์ก็ตาม³ จึงเกิดมหานิพาน 4 ประการ ซึ่งถือเป็นอุดมการณ์สำคัญของมหานิพาน คือ

1. เราจะละกิเลสทั้งหลายให้สิ้น
2. เราจะศึกษาพระธรรมให้เจนจบ
3. เราจักโปรดสัตว์ทั้งหลายให้สิ้น
4. เราจะบรรลุปุทธภูมิ⁴

หลักธรรมของมหานิพานเน้นที่การประพุดิตนเป็นพระโพธิสัตว์ อาจกล่าวได้ว่าการบรรลุดุธรรมแบบมหานิพานคือการมีโพธิจิตที่ตื่นขึ้นด้วยการศึกษาพุทธธรรมและนำความรู้ที่ได้ศึกษามานั้นไปช่วยเหลือสรรพสัตว์ ซึ่งในที่สุดเมื่อพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีจนครบถ้วนสมบูรณ์ก็จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ นอกจากนี้ยังมีพระโพธิสัตว์อีกประเภทที่บำเพ็ญบารมีจนครบถ้วนแล้วแต่ยังไม่ตรัสรู้ดังเช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ พระมัญชุศรีโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ประเภทนี้เรียกว่าพระธยานิโพธิสัตว์ แนวคิดทั่วไปของพระโพธิสัตว์คือจะไม่ยอมหลุดพ้นไปแต่ผู้เดียวในขณะที่คนรอบข้าง บิดามารดา หรือสรรพชีวิตอื่น ๆ ยังคงเวียนว่ายอยู่ในห้วงสังสารวัฏ พระโพธิสัตว์จะดำรงอยู่ตราบเท่าที่ยังมีผู้ตกทุกข์ และช่วยเหลืออุทิศตนเหล่านั้นไปสู่ความหลุดพ้น ดังโคลงใน คัมภีร์โพธิสัตว์จรรยาวถาร ว่า

ตราบเท่าที่อากาศยังคงอยู่
และตราบเท่าที่สรรพสัตว์ยังคงอยู่
ตรานั้น ขอให้ข้า ฯ คงอยู่
เพื่อขจัดปัดเป่าความทุกข์โศกในโลก⁵

พระนาคาชุนได้สรุปคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ไว้ว่า “พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีนิพพิทา แก่กล้าต่อสังสารวัฏ แต่ก็เป็นผู้หวั่นพระพักตร์เข้าหาสังสารวัฏ” “พระโพธิสัตว์มีศรัทธาปลาตะยีนดี

³ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหานิพาน (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาภูมิบาลวิทยาลัย, 2541), น. 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 10.

⁵ ศานติเทวะ, โพธิสัตว์จรรยาวถาร แปลโดย ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ไทย – ธิเบต, 2543), น. 197.

ต่อพระนิรวาณ แต่ก็เป็นผู้หันพระปฤษฎางค์ให้แก่พระนิรวาณ” และ “ พระโพธิสัตว์สมควรต่อการเกรงกลัวต่อสรรพกิเลส แต่ก็ยังไม่สมควรละกิเลสเสียให้สิ้น”⁶ คำสอนในมหายานถือว่าหากบุคคลใดก็ตามตั้งปณิธานมุ่งสู่พุทธภูมิเพื่อโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ บุคคลนั้นย่อมมีโพธิจิตที่ตื่นแล้ว และย่อมได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์ในขณะนั้นเอง ดังที่ได้อธิบายไว้ในโคลงธรรมข้างต้น ดังนั้นพระโพธิสัตว์ในขั้นแรกได้แก่บุคคลที่บังเกิดความกรุณาต่อสรรพชีวิต สามารถมองเห็นสังสารทุกข์ แม้จะเป็นผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ก็ตาม เมื่อบุคคลใดก็ตามไม่คำนึงถึงตนเอง แต่คิดถึงปณิธานในการช่วยเหลือปวงสัตว์ จิตของบุคคลนั้นย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจิตของพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นจิตที่สะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากความเห็นแก่ตนเอง พร้อมทั้งจะเสียสละประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวม แต่พระโพธิสัตว์ในเบื้องต้นนี้ยังคงห่างไกลจากความเป็นพุทธะมากนัก ยังต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมีอีกมาก เพื่อเป็นบาทฐานในการรองรับพระโพธิญาณอันเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ และเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับภาระอันใหญ่หลวงคือการโปรดสัตว์ ในปกรณ์ฝ่ายมหายานก็มีกล่าวไว้ใน คัมภีร์อชฎสาหัสริกาปรัชญาปารมิตา ว่า “พุทธธรรม คือ ความรู้ของพระพุทธเจ้า ความรู้ของพระสยัมภู เป็นอจินไตย ชั่งไม่ได้ วัดไม่ได้ นับไม่ได้ ไม่มีความรู้อื่นเสมอ เป็นความรู้ที่เสมอโดย ไม่มีความรู้เสมอ เป็นลัพพัญญุตญาณ”⁷ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าพุทธศาสนามหายานจะแบ่งแยกออกเป็นหลายนิกายแต่ก็ยังคงมีจุดยืนร่วมกันในการปฏิบัติตนตามแนวทางพระโพธิสัตว์ และโดยหลักการที่ถือความอนุเคราะห์ต่อสรรพชีวิตเป็นหลักนั่นเองทำให้เกิดพัฒนาการระบบยันต์ต่าง ๆ เพื่อเป็นอุบายช่วยผู้คนที่กำลังตกทุกข์ได้ยาก ทั้งนี้ระบบยันต์ที่พัฒนามาขึ้นมานั้นถูกใช้เพื่อสนองตอบความต้องการพื้นฐานของศาสนิกชน พุทธศาสนามหายานมีอุดมคติที่กว้างไกลต้องการจะโน้มน้าวประชาชนให้ศรัทธาในพุทธธรรม จึงได้พยายามหาอุบายที่จะทำให้คนหันเข้าหาคำสอนของพุทธศาสนา โดยแนวคิดที่ว่า การแสดงธรรมชั้นสูงเหมาะสำหรับผู้ที่มีอหยาตย์มากด้วยปัญญา แต่การที่จะมุ่งสอนแต่ผู้ที่มีสติปัญญาเพียงอย่างเดียวโดยละเลยบุคคลอื่นนั้นไม่ควร เนื่องจากคนเหล่านี้สติปัญญายังไม่กล้าแข็งต้องอาศัยอุบายวิธีที่ชาญฉลาดในการดึงให้เขาหันมาสนใจศาสนา ในเมื่อเขายังติดกับภาระทางโลกอยู่ก็จำเป็นต้องสงเคราะห์เขาให้พ้นทุกข์เฉพาะหน้าไปก่อน พิจารณาการลงเลขยันต์ต่าง ๆ จึงถือกำเนิดขึ้นในพุทธศาสนามหายานเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ

⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, น. 8.

⁷ ประพจน์ อัครวิรุฬห์การ, โพธิสัตว์จรยา: มรรคาเพื่อมหาชน (กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), น. 33.

ในการทำให้คนหันมาสนใจศาสนา ในราวพุทธศตวรรษที่ 10 แนวความคิดดังกล่าวเริ่มเข้มข้นจนก่อตัวขึ้นเป็นอิกนิกายเรียกว่า พุทธตันตระ⁸

3.1.1 พัฒนาการของพุทธศาสนamahayanaแบบตันตระ

วิวัฒนาการของพุทธตันตระมีขึ้นในแถบตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียบริเวณแคว้นเบงกอล มีศูนย์กลางการศึกษาอยู่ที่วิกรมศิลา ต่อมาได้เผยแพร่เข้าสู่ ธิเบต มองโกเลีย เนปาล จีน และญี่ปุ่น⁹ ระบบปรัชญาของพุทธตันตระนั้นเชื่อว่าพัฒนามาจากพุทธศาสนานิกายโยคจารหรือวิญญานวาท¹⁰ (เป็นนิกายหนึ่งของพุทธศาสนamahayanaมีคำสอนเน้นไปที่เรื่องของจิต) ตันตระจึงเป็นพัฒนาการขั้นที่สองของmahayana โดยพัฒนามาจากมารยมิกะ (เป็นนิกายหนึ่งของพุทธศาสนamahayanaที่มีคำสอนเน้นไปที่เรื่องสฤญตา) และโยคจาร¹¹ ที่มีอยู่ก่อนแล้ว คำว่า “ตันตระ” เป็นคำสันสกฤตมีความหมายทั่วไปคือ “สิ่งที่เป็นเครื่องกระจายความรู้” และมีความหมายโดยเฉพาะคือ “วรรณคดีที่เป็นการเฉพาะภายใน”¹² พุทธตันตระยังมีชื่อเรียกอีกหลายอย่าง กล่าวคือ เรียกว่า “วัชรยาน” ก็เพราะเป็นยานอันเปรียบดุจสายฟ้าสามารถนำพาให้พ้นจากกิเลสโดยฉับพลัน เรียกว่า “สัทธาน” เพราะว่าเป็นคำสอนที่ว่าด้วยความจริงอันสูงสุดที่มีมาแต่กำเนิดแล้วในทุกชีวิต เรียกว่า “มนตรยาน” เพราะว่าเป็นมนตร์อันเร้นลับอันเป็นทางลัดไปสู่การตรัสรู้¹³

ปรัชญาตันตระมีลักษณะเป็นสหภาพนิยม มีเป้าหมายสูงสุดคือการกำจัดทวิภาวะเพื่อให้เข้าถึงทวิภาวะ อันหมายถึงการรวมเป็นหนึ่งเดียวระหว่างจิตกับวัตถุ กล่าวคืออาศัยหลักปฏิบัติเพื่อการรวมกันเป็นหนึ่งเดียวระหว่างผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ แล้วจึงพัฒนาคลี่คลายเป็นแนวคิดเรื่อง

⁸ บุญย์ นิลเกตุ, พุทธศาสนamahayana (กรุงเทพมหานคร: อักษรเพชรเกษม, 2526), น. 125-126.

⁹ ผาสุข อินทราวุธ, พุทธศาสนาและประติมานวิทยา (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ท.), น. 45.

¹⁰ บุญย์ นิลเกตุ, พุทธศาสนamahayana, น. 125.

¹¹ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกทวีวัฒน์, วิถีแห่งมหายาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปารมิตา, 2526), น. 188.

¹² เรื่องเดียวกัน, น. 182.

¹³ เรื่องเดียวกัน, น. 182-183.

กรณากับปรัชญา โดยให้กรณามีสถานะเป็นผู้รู้หรือผู้กระทำ ส่วนปรัชญาอยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ การรวมกันของกรณากับปรัชญา เรียกว่า “อทวยะ” อันหมายถึงความไม่แบ่งแยก และสาเหตุที่ทำให้เกิดการมองอย่างแบ่งแยก เพราะกรณากับปรัชญายังทำงานไม่ประสานสมดุลงัน¹⁴ ตามทรรศนะของพระพุทธศาสนาฝ่ายตันตระ มนุษย์ได้จมปลักอยู่ในอวิชชา แต่มนุษย์ก็ยังมีประกายแห่งสัจจะอยู่ในตัว นั่นคือ “ธรรมชาติของความเป็นพุทธะ” ในการถ้อยถอนอวิชชานั้น การกระทำอันศักดิ์สิทธิ์เป็นการเฉพาะภายในเป็นสิ่งสำคัญ ขั้นตอนของการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์เป็นการเฉพาะภายในประกอบด้วย มন্ত্রา มุทรา มณฑล และอภิเชก ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญของตันตระ

มีความเป็นไปได้ว่าพุทธตันตระเกิดขึ้นเพื่อแข่งขันกับลัทธิพราหมณ์ฮินดูที่มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการมีเทพเจ้าผู้ทรงมหิธานุภาพมากมาย เช่น พระศิวะ พระนารายณ์ ทำให้ลัทธิพราหมณ์-ฮินดูสามารถดึงดูดประชาชนให้มานับถือเป็นจำนวนมาก ในขณะที่พุทธปรัชญานั้นมีความลึกซึ้ง ประกอบกับในอินเดียสมัยนั้นวิวัฒนาการของพุทธศาสนาเป็นไปในทางปรัชญามากเกินไป นิิกายที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในขณะนั้น ได้แก่ มหายิมิกะและโยคจารหรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าวิญญานวาทก็ยากเกินไปสำหรับคนทั่วไป และไม่ตรงกับความต้องการของคนส่วนมากที่มุ่งเน้นการสวดอ้อนวอนในระบบภักติมรรค รวมทั้งวรรณกรรมของลัทธิพราหมณ์-ฮินดูได้มีการใช้วิธีกลืนศาสนา โดยให้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ เรียกว่า พุทธาวตาร จากการกระทำดังกล่าวยังผลให้คนในสมัยนั้นเกิดความเข้าใจผิดเป็นจำนวนมาก ดังนั้นปราชญ์ทางสายมหายานจึงมีการรจนาคัมภีร์เพื่อต่อสู้กับลัทธิพราหมณ์ เช่นใน คัมภีร์การรัตนทวายุหสูตร กล่าวว่า พระอวโลกิเตศวรเป็นผู้เนรมิตพระเป็นเจ้าทั้ง 3 ของพราหมณ์ รวมทั้งพระองค์ยังทรงความยิ่งใหญ่เป็นสาร์ตตะของสากลจักรวาล การสวดมนต์อ้อนวอนพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรย่อมมีผลานิสงส์มากมาย ในขณะนั้นมหายานได้พัฒนาระบบภักติมรรคขึ้นในพระพุทธศาสนา มีการกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ในระดับพระโพธิสัตว์มหาสัตว์ว่าทรงมีพละานุภาพมากมาย เพียงเอยนามของพระองค์ก็สามารถปลดปล่อยความทุกข์ทั้งปวงให้สิ้นไปได้ ดังที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์ลัทธิธรรมปุนชริกสูตร บทที่ 24 สมันตมุขปวิวรรต ว่า

ดูก่อนกุลบุตร พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ ได้แสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย
ในโลกธาตุปัจจุบัน ด้วยรูปของพระพุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์

¹⁴ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโญ, พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, 2544), น. 243.

แสดงธรรมแก่สัตว์ทั้งหลาย ในโลกธาตุอื่น ด้วยรูปของพระโพธิสัตว์ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ แสดงธรรมแก่สัตว์บางจำพวก ด้วยรูปของ พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ แสดงธรรมแก่สัตว์บาง จำพวก ด้วยรูปของพระสาวก พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ แสดงธรรมแก่ สัตว์บางจำพวก ด้วยรูปกายของพรหม พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ แสดง ธรรมแก่สัตว์บางจำพวก ด้วยรูปกายของท้าวสักกะ ...เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลาย ควรบูชาพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ เสียตั้งแต่บัดนี้ ดูก่อนกุลบุตร พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหาสัตว์ ย่อมประทานความปลอดภัยแก่หมู่สัตว์ผู้มีความ กลัว เพราะเหตุนี้ ในสหาโลกธาตุ จึงเรียกพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหา สัตว์ว่า“พระอภัยทนะ” (ผู้ประทานความปลอดภัย)¹⁵

นอกจากนั้นในคัมภีร์เดียวกันนี้ยังได้พรรณนาพระคุณแห่งการบูชาพระอวโลกิเตศวร โพธิสัตว์ไว้โดยพิสดาร เช่น ถ้าบุคคล ถูก นาค ยักษ์ เปรต รากษส ล้อมจับตัวไป เมื่อเขาจะลึงถึง พระอวโลกิเตศวร ศัตรูเหล่านั้น ไม่สามารถเบียดเบียนได้แม้แต่ปลายเส้นผม ถ้าบุคคล ถูกสัตว์ร้าย ที่มีเขี้ยวเล็บแหลมคม นากัดยั้ง ห้อมล้อมอยู่ เมื่อเขาจะลึงถึงพระอวโลกิเตศวร สัตว์เหล่านั้นจะวิ่งหนี ไป คนละทิศทางในทันที¹⁶ ดังนั้นพุทธตันตระจึงได้สร้างระบบพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อสนองตอบ ความต้องการของประชาชน ที่ชื่นชอบการสักการะบูชา และพิธีกรรมในลักษณะที่เป็นอุบาย ตามคติ ความเชื่อของพุทธตันตระถือว่า พระพุทธองค์ผู้ประกอบไปด้วยปัญญาจะไม่ละเว้นที่จะนำเอาหลัก ปฏิบัติ เกี่ยวกับเวทมนตร์คาถามารวมไว้ในพุทธศาสนาเพื่อดึงดูดพุทธศาสนิกชนให้ศรัทธาในพุทธ ศาสนามากขึ้น¹⁷ กล่าวคือพุทธตันตระเป็นคำสอนแบบอาศัยเปลือกหุ้มแก่น เพื่อสนองความต้องการ ของชนหมู่มากนั่นเอง แต่ในขณะเดียวกันความคิดดังกล่าวก็ก่อให้เกิดผลเสียหลายประการ ทำให้ พระพุทธศาสนาเต็มไปด้วยพิธีกรรมไม่ต่างไปจากพราหมณ์ พระโพธิสัตว์ที่เป็นยานิโพธิสัตว์มี บทบาทไม่แตกต่างไปจากพระศิวะหรือพระนารายณ์ ในฐานะเป็นผู้ดลบันดาลความสำเร็จและ ความปลอดภัย และการที่มีผู้คนศรัทธาพุทธตันตระนั้นก็ทำให้ผู้ที่เข้ามายอมรับนับถือได้นำเอา พิธีกรรมของตนเข้ามาเพิ่ม เช่นเรื่องการบูชายัญ การเสพเมถุน การดื่มสุรา ดังที่กล่าวไว้แล้วใน

¹⁵ ชะเอม แก้วคล้าย, สังฆกรรมปณทริกสูตร (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2547), น. 241.

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, น. 243.

¹⁷ ผาสุข อินทราวุธ, พุทธศาสนาและประติมานวิทยา, น. 46.

เบื้องต้นว่าพุทธตันตระประกอบไปด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ อันถือว่าเป็นขั้นตอนของการกระทำอันศักดิ์สิทธิ์เป็นการเฉพาะภายใน เป็นหนทางลัดไปสู่การตรัสรู้ได้โดยตรง ได้แก่

1. มन्ตรา (Mantra) ได้แก่ มนต์ต่าง ๆ ที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ในคำสอนของพุทธตันตระ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์จะมีมนต์หรือธารณีประจำพระองค์ เช่นมนต์ประจำองค์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร คือ โอม มณี ปัท เม หุม นอกจากนี้เชื่อกันว่ามนต์หรือธารณีสามารถป้องกันอันตรายต่าง ๆ ได้แล้ว ยังเชื่อว่าสามารถทำลายอกุศลในอดีตนับแสนกับได้

2. มุทรา (Mudra) คือการทำเครื่องหมายต่าง ๆ ด้วยมือและนิ้วมือ ถือว่าเป็นอิริยาบถของผู้ที่รู้แจ้ง ในขณะที่มนตราหรือธารณีได้รวมความลับทั้งหมดของเสียงเอาไว้ มุทราก็ได้รวมความลับทั้งหมดของการสัมผัส พระพุทธเจ้าทั้งหลายและพระโพธิสัตว์ต่างมีท่ามุทราประจำองค์ ดังนั้นจึงสามารถแยกแยะรูปเคารพของพุทธตันตระได้จากมุทราประการหนึ่ง ในการบูชาพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ ผู้ปฏิบัติจะต้องทำท่ามุทรา ด้วยมือและนิ้วเป็นท่าแบบต่าง ๆ

3. มณฑล (Mandala) หมายถึง ขอบเขตหรือแผนผังอันศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงตำแหน่งของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย บางครั้งใช้สมมุติแทนโลกและจักรวาล มณฑลมีมากมายหลายแบบ แต่มณฑลที่สำคัญ ได้แก่ วัชรธาตุมณฑล และครรภาธาตุมณฑลซึ่งมีความหมายเชื่อมโยงกับเรื่องของจิต

4. อภิเชก (Abhisheka) หมายถึง พิธีการมอบตัวเป็นศิษย์ในนิกายพุทธตันตระ หรือหมายถึงการเข้าสู่มณฑล ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการอภิเชกคือ “คุรุ”หรืออาจารย์ ผู้ที่ผ่านการอภิเชกแล้วจึงสามารถได้รับการเปิดเผยคำสอนอันเร้นลับ พิธี “อภิเชก” ประกอบด้วยการรดน้ำ การสวมมงกุฎ หรือมาลัยที่ศีรษะ การวางผ้าอันศักดิ์สิทธิ์บนไหล่ การสัมผัสระฆัง และรูปสายฟ้า (วัชระ) การกล่าวคำปฏิญาณ การเอ่ยนามอันศักดิ์สิทธิ์ และการรับระฆังและรูปสายฟ้าจากอาจารย์¹⁸ โดยถือว่าผู้ที่ได้รับการอภิเชกในนิกายมนตรายานแล้ว จิตใจของเขาจะได้รับการฝึกฝนและชำระล้างให้บริสุทธิ์ เพื่อที่จะประจักษ์ถึงธรรมชาติอันแท้จริง หรือการพ้นไปจากทวิภาวะ (Dualism) ปรากฏการณ์ทั้งหลายมีธรรมชาติเดียวกันคือ สุญญตลักษณะ¹⁹

ช่วงเวลาพุทธตันตระได้ถือกำเนิดขึ้นเป็นช่วงเวลาพุทธศาสนาต้องต่อสู้กับปรัชญาฮินดูอย่างหนัก อย่างไรก็ตามในเบื้องต้น พุทธตันตระยังยืนยันเป้าหมายของการปฏิบัติธรรมอยู่ การตรัสรู้ การบรรลุพระนิพพาน หรือความบริสุทธิ์ของจิตอย่างมั่นคง²⁰ ถึงแม้ว่าจะต้อง

¹⁸ ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์, วิถีแห่งมหายาน, น. 187.

¹⁹ บุญย นิลเกต, พุทธศาสนามหายาน, น. 128.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, น. 133.

ประนีประนอมรับเอาพิธีกรรมต่าง ๆ เข้ามาไว้แต่ก็ไม่เหมือนกับลัทธิพราหมณ์-ฮินดู เพราะ พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ของพุทธตันตระมิได้มีลักษณะเป็นอตตาแต่อย่างใด ล้วนเป็นเพียง สัญลักษณ์แทนคุณธรรมประการใดประการหนึ่ง พุทธตันตระมีพัฒนาการแบ่งออกเป็น 4 ชั้นดังนี้

1. พัฒนาการขั้นแรกของพุทธตันตระคือมนตรยาน กล่าวคือผู้ที่เป็นครู (อาจารย์) จะมอบมนตร์หรือธารณีให้แก่ศิษย์เพื่อที่จะนำไปภาวนาให้จิตใจมีความสงบขึ้นตามลำดับและเกิด ปัญญาอันแจ่มในที่สุด การท่องมนตร์บทต่าง ๆ จะประกอบด้วยท่าทางที่เรียกว่า มุทรา อันเป็นสิ่งที่ มีความสัมพันธ์กับบทสวด โดยเชื่อว่าการท่องบ่นมนตราหรือธารณีเหล่านั้นสามารถทำให้ผู้เจริญ (มนตรา) มีกิเลสเบาบางลงได้ สามารถขจัดบาปกรรมต่าง ๆ ให้หมดสิ้นไป²¹ การร่ายมนตรานั้นมี หลายวิธี เช่น การร่ายแบบดอกบัว²² การร่ายแบบวัชระ²³ การร่ายแบบสมาธิ²⁴ การร่ายแบบศัพท์ อุบัติ²⁵ และการร่ายแบบแสงสว่าง²⁶

2. พัฒนาการขั้นต่อมาคือ วัชรยาน โดยถือว่า อวิชชาเป็นต้นเหตุที่ทำให้คนเรา มองเห็นโลกแตกต่างกันออกไป ซึ่งแท้จริงแล้ว สภาวะของโลกมีอย่างเดียวคือสิ่งที่เรียกกันว่า “ปรมาตม” โดยธาตุแท้แล้วเราเป็นอันเดียวกับปรมาตม เมื่อเราปฏิบัติสมถวิปัสสนาสมาธิอย่าง ถูกต้องก็จักทำลายปวงอวิชชาได้ เมื่อนั้นเราย่อมประจักษ์ถึงธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายในความ เป็นสุญญตา จิตย่อมหลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยสภาวะปรมาตมได้ถูกสมมุติเป็นพระธยานิพุทธเจ้า ทั้ง 5 หรือเรียกว่า ปัญจชินะพุทธเจ้า เป็นวิถีทางนำเราไปสู่ความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (หรือ การหยั่งถึงสัมโมคคากายของพระพุทธเจ้า) ก็คือภาพบุคคลลักษณะฐานของพระพุทธเจ้าในรูปแบบและ ลักษณะต่าง ๆ สถิตอยู่ในแผนภูมิจักรวาลจำลอง (แทนความหมายของจิต) ที่เรียกว่า มณฑล พระปัญจชินพุทธเจ้าจึงเป็นสัญลักษณ์ทางจิตของผู้ที่หลุดพ้นแล้ว

²¹ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, น. 177-178.

²² การร่ายแบบดอกบัว หมายถึงการร่ายมนต์ออกเสียงดังพอได้ยิน

²³ การร่ายแบบวัชระ หมายถึงการร่ายมนต์โดยไม่ออกเสียง

²⁴ การร่ายแบบสมาธิ หมายถึงการร่ายมนต์โดยไม่ออกเสียงเลย และเพ่งให้เกิดรูป ดอกบัวขึ้นที่กลางหทัย บนดอกบัวมีดวงแก้วปรากฏอยู่ ในดวงแก้วนั้นปรากฏอักขระมนต์ที่ร่ายอยู่

²⁵ การร่ายแบบศัพท์อุบัติ หมายถึงการร่ายมนต์โดยเพ่งให้เกิดดอกบัวที่กลางหทัยและมีสังข์สีขาวที่เปล่งเสียงออกมาไม่ขาด

²⁶ การร่ายแบบแสงสว่าง หมายถึงการร่ายมนต์โดยเพ่งให้เกิดเป็นแสงสว่างออกจาก ปากเวลาร่ายมนต์ ให้แสงดังกล่าวแผ่ไปทั่วสากลจักรวาล

ในขั้นนี้ มณฑลของพระปัญญาชินพุทธเจ้า ได้แสดงถึงคุณสมบัติทั้งหลายของพระพุทธรูป ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถแสดงถึงภาวะแห่งความหลุดพ้นได้ด้วย กล่าวคือ การที่สามารถรับรู้สภาวะแห่งปรมาตมะนั้นเองเปรียบได้กับการที่ได้สัมผัสสภาวะแห่งพระญาณิพุทธเจ้า และพระญาณิโพธิสัตว์ โดยผ่านกระบวนการทางวิปัสสนากรรมฐาน ในทางศิลปะนั้น วัชรยานได้สร้างรูปผู้หญิงและผู้ชายให้เป็นตัวโลกียะ และโลกุตตระ นอกจากนี้ก็แสดงการร่วมเพศชายหญิง เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นว่า ผู้ปฏิบัติได้สัมผัสรสของธรรมะ หรือการบรรลุมรรคผลก็เป็นสิ่งที่ทุกคนมีโอกาสสัมผัสด้วยตนเอง เช่นเดียวกันหมด²⁷

3. พัฒนาการของพุทธตันตระขั้นต่อมาเรียกว่าสหัชยาน โดยถือว่า สังสาระและนิพพานนั้นมีอยู่ในจิตดวงเดียวกันอยู่ก่อนแล้ว ทั้งสองมิใช่สิ่งเดียวกันหรือสิ่งที่ต่างกัน แต่ที่แตกต่างกันเพราะจิตเป็นตัวการที่ไม่มองให้เกิดความแตกต่าง ดังนั้น สิ่งทั้งหลายล้วนมีธาตุแท้เป็นพุทธภาวะเช่นเดียวกันหมด สหะยาน ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินชีวิตที่ผูกติดอยู่กับข้อปฏิบัติจนเกินไป หรือแม้แต่การยึดติดในพิธีกรรมต่าง ๆ แต่เน้นหนักในหลักปฏิบัติสองประการ คือ การอุทิศตัวเองเพื่อสังคม และให้มีใจเมตตากรุณาต่อบุคคลอื่น เมื่อสามารถปฏิบัติได้ดังนี้ ในที่สุดพฤติกรรมของเราจะกลายเป็นสิ่งผลักดันให้บรรลุธรรมได้ในที่สุด โดยอาศัย ปัญญาและอุปายะ ซึ่งใช้ วัชร และดอกบัวเป็นรูปแบบทางสัญลักษณ์ หรือการอุปมาด้วย ชายหญิง เมื่อธรรมทั้งสองมีความบันสานสอดคล้องกันเมื่อใดก็ถือว่า เป็นทางแห่งการตรัสรู้

4. พัฒนาการของพุทธตันตระในขั้นสุดท้ายเรียกว่า “กาละจักรยาน”²⁸ หมายถึง วัฏจักรของกาล กล่าวคือสภาวะแห่งมหาปัญญาและมหากรุณา ซึ่งถือว่าเป็นคุณธรรมที่น่าพาไปสู่การตรัสรู้ นอกจากนี้พัฒนาการในช่วงกาละจักรยานมีความเชื่อเกี่ยวกับ ดาราศาสตร์ โดยเชื่อว่าทุกสิ่งเป็นระบบที่ดำเนินไปภายใต้กฎการณ์ของสุริยจักรวาล ดังนั้นสรรพชีวิตจึงมีความสัมพันธ์กับระบบสากลจักรวาล เมื่อสามารถเข้าใจถึงสัมพันธ์ภาพดังกล่าว ปัญญาญาณก็จะถูกพัฒนาจนในที่สุดก็สามารถตรัสรู้ได้ ทำให้สภาพการณ์ของพุทธตันตระในขณะนั้นเต็มไปด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ และในยุคนี้เองปรากฏขอบเขตแห่งการบรรลุธรรมแบ่งออกเป็น 4 ระดับดังนี้

1. กริยาตันตระ หมายถึง การบำเพ็ญที่เน้นการกระทำและพิธีกรรมรวมทั้งการบูชา มากกว่าอย่างอื่น ในขั้นนี้ยังถือว่าเป็นระดับต่ำอยู่

2. จริยาตันตระ หมายถึง การบำเพ็ญที่เน้นหนักไปในด้านความประพฤติ การปฏิบัติตามศีล วินัย หรือสิกขาบท

²⁷ บุญย นิลเกตุ, พุทธศาสนมหายาน, น. 129.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, น. 131.

3. โยคะตันตระ หมายถึง การบำเพ็ญที่เน้นหนักไปในการภาวนา หรือโยคะวิธีเพื่ออบรมจิตด้วยสมาธิให้ก้าวไปสู่กระแสแห่งการตรัสรู้

4. อนุตตรโยคะตันตระ หมายถึง การบำเพ็ญที่เน้นการปฏิบัติอย่างยิ่งยวดหรือการภาวนาอย่างถึงที่สุด และก้าวเข้าสู่การตรัสรู้ด้วยตนเอง²⁹

อย่างไรก็ตาม การที่อุปมาการบรรลุนิพพานว่าเหมือนกับการร่วมรักระหว่างชายกับหญิงที่บังเกิดความซาบซึ้งในความรักอย่างแนบแน่น เหมือนกับการรวมกันโดยสนิทของปรัชญา และอุปายะ ทำให้บังเกิดโพธิจิต แต่เพราะการเปรียบเทียบดังนี้ ทำให้พุทธตันตระบางพวกตีความคำกล่าวนี้นั้น จนทำให้เกิดแนวความคิดแบบกามสูตร ซึ่งมีส่วนทำให้ภาพลักษณ์ของพุทธตันตระเสียหาย จนถูกกล่าวหาว่าเป็นยุคเสื่อมโทรมที่สุดของประวัติศาสตร์พุทธศาสนา แต่หากมองอีกมุมหนึ่งด้วยการที่พุทธศาสนาในยุคหนึ่งถูกรุกรานจากพวกพราหมณ์-ฮินดูจึงต้องค้นคิดระบบปรัชญาเพื่อธำรงพระพุทธศาสนาเอาไว้ และคำสอนต่าง ๆ ของนิกายตันตระได้พัฒนามาเป็นส่วนสำคัญของระบบยันตีในประเทศไทยเชื่อมโยงกับเกี่ยวกับแนวคิดของพุทธศาสนamahayana หลายนิกายด้วยกัน

3.2 อิทธิพลแนวคิดจากพระพุทธศาสนamahayana ที่มีต่อระบบยันตี

จากการที่พุทธศาสนamahayana ได้พัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ปรัชญาต่าง ๆ ได้ถูกพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสุญญตา เรื่องตรีกายและเรื่องกระบวนการของจิต จนถึงช่วงพุทธศาสนamahayana แบบตันตระ ซึ่งในเวลาดังกล่าวมนตรา มณฑล และพิธีกรรมได้ถูกประยุกต์เข้ากับพุทธศาสนา โดยนำเอาแนวคิดของนิกายมหายานและโยคจารที่มีอยู่ก่อนมาประยุกต์เข้าไว้ เมื่อระบบของมณฑลและมนตราต่าง ๆ ได้ถูกพัฒนาให้กลายเป็นระบบยันตี ดังนั้นในยันตีต่าง ๆ จึงมีแฝงไปด้วยอิทธิพลแนวคิดของนิกายเหล่านั้น

3.2.1 อิทธิพลแนวคิดเรื่องตรีกาย

แนวความคิดเรื่องตรีกายในคำสอนฝ่ายมหายานถือเป็นเรื่องหนึ่งที่มีความแตกต่างจากแนวคิดในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิวัฒนาการของเลขยันตีด้วยความเชื่อในบริบทพุทธมหายานที่ว่า แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะดับขันธปรินิพพานไปนานแล้ว แต่พระคุณต่าง ๆ ของพระองค์หาได้ดับสูญตามไปด้วย ซึ่งเป็นที่มาของการ

²⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 132.

นำเอาบทบรรยายพุทธคุณต่าง ๆ มาผูกขึ้นเป็นเลขยันต์ และมนต์คาถาต่าง ๆ มหายานมีแนวคิดที่ว่าหากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วดับสูญ ก็เท่ากับว่าบารมีที่พระองค์ทรงบำเพ็ญมานับอสงไขยกับก็ถือว่าสูญสิ้นไปด้วย ดังนั้นมหายานจึงมีความคิดที่ว่าพระกายที่ดับสูญไปนั้นแท้จริงเป็นเพียงกายเนื้อ (นิรมานกาย) แต่ยังมีพระกายที่ยังไม่ดับสูญแต่ดำรงอยู่ในภาวะที่แตกต่างกันออกไป เรียกว่าธรรมกายและสัมโพคกาย ดังใน คัมภีร์อวัชฐาสัทธการปรัชญาปารมิตา ที่กล่าวว่า “ธรรมกายทั้งหลายคือพระพุทธเจ้า ภิกษุทั้งหลายท่านไม่พึงคิดว่า กายที่ท่านเห็นอยู่นี้เป็นกายจริงของเรา ท่านจงเห็นเราจากความพร้อมบริบูรณ์คือธรรมกายเถิด”³⁰ แนวคิดเรื่องตรีกายได้พัฒนาและนำไปสู่พระพุทธเจ้า 3 ลักษณะของมหายาน เมื่อสภาวะของพระพุทธเจ้าถูกอธิบายให้เปลี่ยนไป ในกรณีนี้เท่ากับเป็นการยืนยันถึงความเชื่อเกี่ยวกับภาวะหลังปรินิพพานของพระพุทธเจ้าว่ายังคงมีบางสิ่งเหลืออยู่และสัมพันธ์กับโลก แนวคิดดังกล่าวถูกพัฒนาไปจนเกิดเป็นพระพุทธเจ้า 3 ลักษณะคือ พระอาทิพุทธเจ้า พระธยานิพุทธเจ้าและ พระมานุสยพุทธเจ้า

3.2.1.1 อิทธิพลแนวคิดเรื่องจิตต่อพัฒนาการเรื่องตรีกาย

คำอธิบายโดยทั่วไปเกี่ยวกับคำสอนเรื่องตรีกาย (ธรรมกาย สัมโพคกาย และนิรมานกาย) ได้แก่ พระธรรมกายคือพระวรกายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าซึ่งยังคงดำรงอยู่แม้กายเนื้อของพระองค์จะดับสูญไปแล้วก็ตาม³¹ ซึ่งธรรมกายจะสัมพันธ์กับพระอาทิพุทธเจ้า มหายานได้เพิ่มคำสอนเรื่องสัมโพคกายเข้ามาอีกกายหนึ่ง เพื่อสนองความต้องการของสรรพสัตว์ ในข้อที่ว่าพระพุทธเจ้ายังมิได้ดับสูญ หากแต่ยังดำรงอยู่ในอีกรูปแบบหนึ่งเท่านั้นและสัมโพคกายนี้จะสัมพันธ์กับพระธยานิพุทธเจ้า ส่วนนิรมานกายหรือกายมนุษย์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น มหายานถือว่า แท้จริงเป็นเพียงมหาอุบายในการโปรดสัตว์เท่านั้น ดังมีข้อความปรากฏใน วิมลเกียรตินิเทศสูตร สาวกวรรค มีใจความว่า

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอาพาธเล็กน้อย ต้องใช้น้ำโคลนไปบำบัด ท่าน วิมลเกียรติกฤหบดี พอดีพบกับพระอานนทระหว่างทางจึงได้กล่าวถามพระอานนทเรื่องอาการอาพาธของพระผู้มีพระภาคเจ้า และท่านวิมลเกียรติกกล่าวว่ากับพระอานนทว่า “พระองค์เจ้าอานนท พระเจ้าจักรพรรดิอาคัยบุญญาธิการ

³⁰ “คัมภีร์อวัชฐาสัทธการปรัชญาปารมิตา” อ้างถึงใน ประพนธ์ อัครวิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรรยาร: มรรคาเพื่อมหาชน, น. 78.

³¹ เรื่องเดียวกัน, น. 18.

เล็กน้อย ยังเป็นผู้ปราศจากโรคอาพาธ ป่วยการที่จักกล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้สมบูรณ์ด้วยบุญญาธิการอันไม่มีประมาณ แม้พวกพาทิรชนนอกศาสนาจักดูหมิ่นเอา พระวรกายที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าทั้งหลายคือธรรมกายนั่นเอง มิได้เป็นกายเกิดจากกิเลสตัณหา พระสรีระกายของพระองค์เป็นอนาสวะ มีอัสวะธรรมเป็นมูลเจตสันเชิงแล้ว พระสรีระของพระองค์คือสังขตะ ปราศจากเหตุปัจจัยปรุงแต่ง เมื่อพระสรีระของพระตถาคตมีสภาพดังนี้จะมีโรคอาพาธเกิดขึ้นได้อย่างไร” พระอานนท์เกิดปริวิตกขึ้นว่าจักทำอย่างไรดีโดยพุทธานุภาพ บรรดาให้พระอานนท์ได้ยินพระสุรเสียงในอากาศดังมาว่า “อานนท์ถูกต้องแล้วตามที่คฤหบดีผู้นั้นกล่าว แต่เนื่องด้วยพระพุทธเจ้าทรงถืออุบัติมาในปัญจสหาโลกธาตุซึ่งมีความเสื่อมต่างๆ จึงทรงสำแดงให้เห็นว่าอาพาธ เพื่อเป็นอุบายโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์³²

ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานนั้นเป็นเพียงมายาที่พระองค์แสดงเพื่อเป็นอุบายในการโปรดสัตว์ จะเห็นได้ว่าตามทัศนะของมหายานนั้นพระพุทธเจ้าทรงเป็นอภิบุคคล ผู้บรรลุความสมบูรณ์แห่งปัญญา และมีสถานภาพที่อยู่เหนือมนุษย์ทั่วไป เป็นเหตุให้มหายานอธิบายกายพระพุทธเจ้าออกเป็น 3 ลักษณะได้แก่

3.1 นิรมานกาย คือ กายสังขารของความเป็นมนุษย์ของพระพุทธเจ้า เป็นกายที่เปลี่ยนแปลงไปตามกฎธรรมชาติ ในที่นี้หมายถึงรูปกายของพระศากยมุณีพุทธเจ้า และพระมานุษยพุทธเจ้า ทั้งหลาย ที่ทรงออกมหาภิเนศกรรม ตรัสรู้เทศนาสั่งสอนสรรพสัตว์ และดับขันธปรินิพพานอันเป็นไปตามความผันแปรแห่งสังขาร

3.2 สัมโภคกาย คือ กายที่รัศมีแผ่ซ่านมีลักษณะเป็นทิพย์ไม่มีที่สิ้นสุด สัมโภคกายนี้ปุถุชนไม่อาจมองเห็นได้เป็นกายที่ทรงใช้เทศนาสั่งสอนพระโพธิสัตว์ระดับมหาสัตว์ซึ่งปรากฏได้ทุกแห่งหน ดังนั้นแม้พระพุทธเจ้าจะปรินิพพานไปแล้วแต่พระโพธิสัตว์ยังสามารถเห็นพระพุทธเจ้าในรูปสัมโภคกายได้ มหายานถือว่า สัมโภคกายนั้นอยู่ระหว่างธรรมกายกับนิรมานกาย

³² เสถียร โพธิ์นันทะ, ขุมนมพระสูตรมหายาน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

3.3 ธรรมกาย คือ กายอันเกิดจากกรรม ไม่มีเบื้องต้นท่ามกลางและที่สุด เป็นภาวะที่ไม่ขึ้นอยู่กับกาลและเทศะ³³ แม้ท่านอยู่เป็นอนันต์ เป็นการแสดงว่าพระพุทธเจ้าเสมอด้วยพระธรรม พระพุทธเจ้าทั้งหลายล้วนเสมอภาคแห่งธรรมกาย เพราะลัทธิจะยอมเป็นอย่างนั้น พระธรรมยอมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

คำอธิบายเกี่ยวกับคำสอนเรื่องตรีกายที่ยกมาแสดงเบื้องต้นดูเหมือนจะไม่มี ความเกี่ยวข้องอะไรกับบุคคลอื่น เป็นเพียงคำอธิบายเกี่ยวกับสถานภาพพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความมีอยู่ของพระองค์เท่านั้น ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวจะไม่มีบุคคลใดสามารถมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับคำสอนนี้ได้ การเข้าใจคำสอนนี้จะเป็นไปได้เพียงการอนุมานเท่านั้น แม้การที่มหายานมีเรื่อง “สัณโศคกาย” ซึ่งถือว่าสามารถปรากฏขึ้นเพื่อสั่งสอนพระโพธิสัตว์ได้ ดังตัวอย่างที่ปรากฏใน ลัทธิธรรมปณทริกสูตร สุตปัสสันตพรรคปริวรรต ตอนที่พระประภวรัตน์ซึ่งเป็นอดีตพุทธเจ้าสนทนาธรรมกับพระศากยมนีพุทธเจ้า ว่า “เมื่อบริษัท 4 เหล่านั้น ได้เห็นพระผู้มีพระภาคตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ปริณิพพานไปนานแล้ว หลាយพันร้อยหมื่นโกฏิกลับ กำลังตรัสอยู่อย่างนั้น ได้ถึงความมหัศจรรย์ใจและประหลาดใจเป็นอย่างยิ่ง...”³⁴ แต่คำอธิบายนี้ก็ไม่ใช่เพียงพอ เพราะว่าการปรากฏกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในรูปแบบสัณโศคกายเป็นเรื่องของประสบการณ์เฉพาะบุคคล และอาจเป็นเพียงจินตนาการก็ได้ เพราะบุคคลอื่นไม่สามารถมีประสบการณ์นี้โดยเท่าเทียมกัน นอกจากนี้คำสอนเรื่องตรีกายยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับเรื่องพระพุทธเจ้าใน 3 ลักษณะของมหายาน อันได้แก่ พระอาทิพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าองค์แรก ซึ่งถือว่าเกิดขึ้นเอง และดำรงอยู่เป็นนิรันดร์) พระธยานิพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าซึ่งเกิดจากอำนาจมานของพระอาทิพุทธเจ้าดำรงอยู่ ณ พุทธเกษตร) และพระมานุษยพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าที่เป็นมนุษย์และมาตรัสรู้ในโลกมนุษย์) ซึ่งมีผลทำให้คำสอนดังกล่าวขัดกับหลักการพุทธศาสนาแนวจารีตมากขึ้น เพราะเหตุว่าพระอาทิพุทธเจ้าซึ่งสัมพันธ์กับธรรมกายจะมีลักษณะที่เป็นสยัมภูवाद ดำรงอยู่เป็นนิรันดร์ พระธยานิพุทธเจ้าซึ่งสัมพันธ์กับสัณโศคกายดำรงอยู่ที่พุทธเกษตรมีพละนาภาพสามารถหรือชนสรรพสัตว์ได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้ยังมีพระโพธิสัตว์เป็นผู้ช่วยอีกด้วย และพระมานุษยพุทธเจ้าเป็นเพียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นอุบายเพื่อสั่งสอนความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา ความเข้าใจดังกล่าวนี้มีผลทำให้สิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดดูคล้ายคำสอนในฝ่ายเทวนิยม โดยเฉพาะศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

³³ Suzuki Daisetz Teitaro. Outline of Mahayana Buddhism (New York: Schocken Book inc,1970), p. 261.

³⁴ ชะเอม แก้วคล้าย, ลัทธิธรรมปณทริกสูตร, น. 141.

ดังนั้นคำสอนดังกล่าวจึงมักถูกรูปว่าเป็นคำสอนที่เป็นสัทธรรมปฏิรูป เป็นเนืองอกที่จะทำลายคำสอนแท้ของพุทธศาสนาที่เน้นหลักการเรื่องอริยสัจ 4 ปฏิจตสมุปบาท และไตรลักษณ์

หากพิเคราะห์คำสอนเรื่องตรีกายของมหายานจะเห็นได้ว่าพระกายทั้ง 3 และพระพุทธรูปทั้งสามลักษณะนั้นจึงมิได้แยกจากกันโดยสมบูรณ์ การที่ปรัชญาฝ่ายมหายานกล่าวว่าพระมานุษยพุทธรูป นั้นเกิดจากฌานของพระญาณิพุทธรูป และพระญาณิพุทธรูปนั้นเกิดจากพระอาทิพุทธรูป (ที่เรามักไปเข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปเจ้าองค์ปฐม) น่าจะเป็นการอธิบายตามหลักบุคคลาธิฐานไปสู่หลักธรรมาธิฐาน เพราะในปรัชญาฝ่ายมหายานไม่ยืนยันเรื่องมูลการณ์ในลักษณะที่เป็นปฐมเหตุของสรรพสิ่ง เพียงแต่กล่าวถึงสิ่งต่าง ๆ ว่าปรากฏออกมาจากจิตเท่านั้น (Manifestation of mind) ที่สำคัญคำสอนเรื่องโพธิจิตอันเป็นหลักการสำคัญของมหายานนั้นเป็นภาวะที่สรรพสัตว์สามารถเข้าถึงได้ หรือมีศักยภาพในการเข้าถึง พัฒนาการเรื่องโพธิจิตนี้ในที่สุดถึงขั้นกล่าวว่า มีอยู่ในจิตของสรรพสัตว์อยู่แล้ว หากหลักการเกี่ยวกับพระพุทธรูป 3 ลักษณะนี้อาจพิสูจน์ด้วยประสบการณ์ของบุคคล ก็ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ต่างจากคำสอนเกี่ยวกับพระเจ้าในลัทธิเทวนิยมทั้งหลาย จึงมีความเป็นไปได้ว่าคำสอนดังกล่าวถูกพัฒนามาจากมหายานฝ่ายวิญญานวาท นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายที่เด่นชัดเกี่ยวกับเรื่องพระกายทั้ง 3 เทียบกับโครงสร้างของจิตในนิกายโยคจาร หรือโยคจาร ซึ่งเป็นนิกายที่มีคำสอนเกี่ยวกับจิตโดยเฉพาะ กล่าวคือ ปรัชญาโยคจารถือว่า อาลยวิญญาน ย่อมเป็นปทัฏฐานของสิ่งทั้งปวง โลกและจักรวาลล้วนเป็นเพียงพหุติภาพของจิต ดังนั้นการที่มนุษย์รับรู้สิ่งต่าง ๆ ก็ล้วนเกิดขึ้นจากการปรุงแต่งของจิตทั้งสิ้น ดังที่ได้กล่าวไว้ใน คัมภีร์วิมศติกา โสลกที่ 1 ที่ว่า “สิ่งทั้งปวงนั้นเป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น เพราะการปรากฏแห่งวัตถุนั้นมิได้มีอยู่จริง”³⁵ และใน ทศมุกตสูตร ที่ว่า “ในมหายาน เป็นอันยุติแล้วว่าไตรธาตุ (กามธาตุ รูปธาตุ อรูปธาตุ) เป็นเพียงมโนภาพของจิตเท่านั้น”³⁶

กระบวนการรับรู้ที่จำแนกลักษณะของจิตและหน้าที่ออกเป็น 8 แบบ ในขั้นตอนแรกเป็นการทำงานของปัญจวิญญานอันทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ทางปัญจทวาร กล่าวคือเมื่อมีองค์ประกอบประชุมพร้อมการรับรู้ก็มีขึ้นได้ จักขุวิญญานเกิดมีขึ้นได้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ

³⁵ Stefan Anacker, Seven Works of Vasubandhu (Delhi : Motilal Banarsidass

Publishers Private Ltd.,1998), p. 161.

³⁶ “ทศมุกตสูตร” อ้างถึงใน พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, แนวคิดเรื่อง “จิตเท่านั้นที่มีอยู่”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เล่มที่ ๑ ปีที่ ๑๑, (มกราคม-เมษายน ๒๕๔๗), น. 32.

คือ ที่ว่าง แสงสว่าง อินทรีย์ (จักขุประสาท) รูปวิสัย (รูปารมณ์) มนสิการ จิต มโนธาตุ มโนวิญญาน และ พีชะในกรณีของ โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญานอาศัยหลักการเดียวกันในส่วนนี้ถือว่าเป็นกระบวนการรับรู้ (Faculties of perception) หลังจากผ่านปัญจวิญญานมาแล้ว เป็นขั้นของมโนวิญญานซึ่งมีพฤติกรรม 2 แบบ คือมโนวิญญานที่เป็นไปในปัญจวิญญาน กล่าวคือเข้าไปรับรู้อารมณ์สืบเนื่องจากปัญจวิญญาน (Faculties of conception) และมโนวิญญานที่ทำหน้าที่พิจารณาอารมณ์ที่เป็นไปใน อดีต ปัจจุบัน อนาคต ซึ่งแตกต่างจากปัญจวิญญานซึ่งรับอารมณ์ที่เป็นปัจจุบันอารมณ์เท่านั้น มโนวิญญานมีหน้าที่สำคัญในการที่เป็นต้นเหตุแห่งการประกอบกรรมดีและกรรมชั่ว มโนวิญญานนี้ จึงเป็นได้ทั้ง กุศล อกุศล และ อัปยากฤต มโนวิญญานนี้จะเกิดดับต่อเนื่องกันไม่มีหยุด ยกเว้นเมื่อ เข้าสู่สัญญาภาพ หรือเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธ และผู้ที่หลับสนิทไม่ฝัน ขั้นต่อมาจะเข้าสู่ กลิขภูมิโนวิญญาน กล่าวคือ ปัญจวิญญาน 5 ต้องอาศัยอินทรีย์ 5 จึงเกิดขึ้นได้ เช่น จักขุวิญญานต้อง อาศัยจักขุอินทรีย์จึงเกิดมีได้ มโนวิญญานจะบังเกิดพฤติกรรมก็จะต้องมีที่อาศัย แตกต่างกันว่า อินทรีย์ของปัญจวิญญานเป็นรูปธรรม แต่อินทรีย์ของมโนวิญญานนั้นเป็นนามธรรม และมโนอินทรีย์นี้เองที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กลิขภูมิโนวิญญาน มีสภาพเป็นอัปยากฤตทำหน้าที่เข้าไปยึดครองอาลยวิญญานว่าเป็นตัวเป็นตน กลิขภูมิโนวิญญานจะพิจารณาอารมณ์ภายใน แต่เนื่องจากทำหน้าที่ยึดครองอาลยวิญญาน จึงมีอิทธิพลส่งไปยังปัญจวิญญาน เพราะฉะนั้นแม้เป็นอัปยากฤตก็จัดเป็นอัสวธรรม (Faculties of discrimination) ท่านกล่าวกลิขภูมิโนวิญญานนี้จะขาดก็ต่อเมื่อบรรลอรหัตผล หรือเข้าสู่สัญญาเวทิตนโรธ โดยปกติแล้วกลิขภูมิโนวิญญานย่อมเกิดสืบสันตติไม่ขาดสาย ขั้นต่อมาคือ อาลยวิญญาน ที่ถูกกลิขภูมิโนวิญญานยึดถือเอาไว้ว่าเป็นตัวตน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สรวพีชวิญญาน และโยคจารย์ได้สร้างปรัชญาวิญญานวาทจาก อาลยวิญญาน โดยทฤษฎีที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่จิต และออกมาจากจิตกล่าวคือเป็นเพียง ภาพสะท้อนจากจิต อาลยวิญญานนี้เป็นมูลการณะของโลกและสรรพสิ่ง (Source of discrimination) ดังที่กล่าวไว้ใน อภิธรรมิกสูตร ว่า

อนาทิกาลิโก ธาตุ

สรวฐมสมาศุรย

ตสมินฺ สติ คติ สรวา

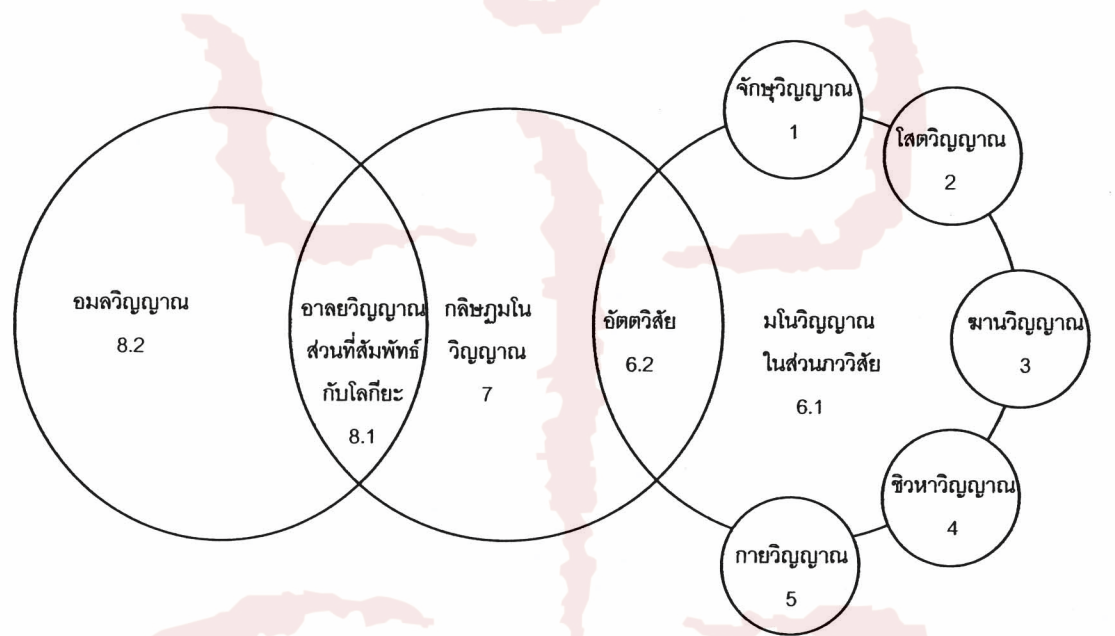
นิรวณารคโมปิ วา

"ธาตุไม่มีกาลเบื้องต้น (คืออาลยวิญญาน) เป็นที่อาศัยแห่งธรรมทั้งปวง เมื่อธาตุนั้น มี ก็มีคติทั้งปวง (ภาพ) กับทั้งการบรรลุพระนิรวาณด้วย"³⁷ เราสามารถอธิบายโครงสร้างของจิตโดย

³⁷"อภิธรรมิกสูตร" อ้างถึงใน เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, น. 81.

แบ่งไปตามหน้าที่ เรียกว่า วิญญาณทั้ง 8 ตามปรัชญาโยคจาร (วิญญาณวาท) เพื่อให้ง่ายต่อการเปรียบเทียบได้ดังนี้

ภาพที่ 3.1
แสดงหน้าที่ของวิญญาณทั้ง 8

ดัดแปลงจาก Piyasilo, Mandala of The Five Buddhas, (Selangor: Academic Art, 1989), p. 4.

คำอธิบายภาพ 3.1 คำสอนโยคจารได้อธิบายถึงโลกและปรากฏการณ์ต่าง ๆ ว่าล้วนเป็นเพียงพหุติภาพที่แสดงออกจากจิตเท่านั้น ดังนั้นโยคจารจึงจำแนกประเภทของจิตตามหน้าที่ออกเป็น 8 ลักษณะ กลุ่มแรกเรียกว่า ปัญจวิญญาณ ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชีวนาวิญญาณ และกายวิญญาณ วิญญาณทั้ง 5 นี้ทำหน้าที่รับอารมณ์ภายนอกผ่านอายตนะคือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย เมื่อปัญจวิญญาณรับอารมณ์แล้วจึงส่งต่อไปกับมโนวิญญาณเพื่อปรุงแต่งอารมณ์ให้เป็นกุศล อกุศล หรืออัพยาทุกต หนึ่งในขณะที่มโนวิญญาณไม่ได้รับอารมณ์จากปัญจวิญญาณ มโนวิญญาณจะพิจารณาธรรมารมณ์ที่เป็นไปในอดีตบ้าง อนาคตบ้างและปรุงแต่งเป็นกุศล อกุศล และอัพยาทุกตเช่นเดียวกัน ดังนั้นมโนวิญญาณจึงมีทั้งส่วนที่เป็นภววิสัยและอัตตวิสัย ส่วนกลิขภูมิโนวิญญาณทำหน้าที่ยึดถือในออลวิญญาณ และเป็นที่ยึดของมโนวิญญาณ กล่าวคือมโนวิญญาณจะเกิดพหุติการณได้ก็ต้องมีที่ยึด ดังนั้นกลิขภูมิโนวิญญาณจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่ามโนนทรีย และการที่กลิขภูมิโนวิญญาณยึดในออลวิญญาณจึงทำให้เกิดความรู้สึกเป็นตัวตนขึ้นมาสืบสันตติ

ต่อเนื่องกันไปจนกว่าจึงบรรลุอรหัตผล ส่วนอาลยวิญญูณนั้นมีหน้าที่เก็บเอาพีชะ ทั้งที่เป็นกุศล อกุศล และอัปยากฤต เมื่อมีเหตุปัจจัยถึงพร้อมก็จะแสดงพฤติกรรมออกมา

อาลยวิญญูณนี้เป็นมูลฐานแห่งสิ่งทั้งปวง ถ้าไร้อาลยวิญญูณ สิ่งทั้งปวงก็ไม่อาจมีได้ ก็เพราะว่าสรรพสิ่งนั้นเป็นเพียงเงาสะท้อน หรือพหุติภาพจากอาลยวิญญูณนั่นเอง และอาลยวิญญูณนี้ยังเป็นแหล่งเก็บพีชะต่าง ๆ ไว้ เมื่อประจวบกับปัจจัยก็แสดงพฤติกรรมออกมา ดังนั้นพีชะนั้นถือเป็นเหตุ ส่วนวิสัยภายนอกเทียบด้วยปัจจัยที่มาเร่งเร้าให้เหตุนั้นสำแดงพหุติภาพออกมา ดังที่ได้แสดงวิญญูณประเภทต่าง ๆ มาแล้วนั้นต้องทำความเข้าใจก่อนว่าถึงแม้ คำสอนนิกายโยคอาจารย์จะแบ่งวิญญูณออกเป็น 8 ชนิด แต่วิญญูณทั้ง 8 จะแบ่งแยกจากกันโดยเด็ดขาดก็หาไม่ ดังที่กล่าวไว้ในลังการวตารสูตร ว่า

กระแสดังอาลยวิญญูณ ถูกกระแสดมคือวิสัยรบกวน ชัดส่ายไปมาพร้อมกับคลื่นแห่งวิญญูณต่าง ๆ เปรียบเสมือนคลื่นแห่งมหาสมุทร ชัดส่ายไปมาเพราะกระแสดม กระแทกกันเป็นระลอกไม่หยุดหย่อน ดังนั้น วิญญูณเหล่านี้ อันเปรียบเหมือนคลื่นในมหาสมุทร จะแบ่งแยกจากมหาสมุทรก็หาไม่³⁸

พีชะที่มีอยู่ในอาลยวิญญูณนั้นมีลักษณะเป็นพลังงานที่ก่อให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง การที่จะสำแดงพหุติภาพออกมาสู่ภายนอก เปรียบได้กับว่า รูปวิสัย ศัพทวิสัย เป็นต้นล้วนแต่มี พีชะของรูปและเสียงนั้นอยู่ในอาลยวิญญูณ และสำแดงพหุติภาพออกมาภายนอกแล้วกลับมาเป็นอารมณ์แก่ จักขุวิญญูณบ้าง โสทวิญญูณบ้าง ดังที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์ไตรสภวานิเทศ แต่งโดยท่านวสุพันธุ โสลกที่ 7 ว่า “อาลยวิญญูณ เรียกว่า จิต เพราะสังสม พีชะ สังสมกิเลส และवासนาทั้งหลายไว้ด้วยกัน อีกประการหนึ่งเรียกว่าจิต เพราะเป็นไปโดยอาการอันวิจิตร”³⁹ ใน คัมภีร์วิชนูปติมาตราสิทธิ ได้กล่าวไว้ว่า

“เมื่ออาลยวิญญูณถูกทำให้บริสุทธิ์ กลิษฏมโนวิญญูณก็จะบริสุทธิ์ เมื่อกลิษฏมโนวิญญูณบริสุทธิ์ วิญญูณ (ที่เหลือ) ทั้ง 6 ก็จะเป็นบริสุทธิ์ หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่ง ความรู้ซึ่งเป็นทวิภาวะถูกแปรเปลี่ยนให้เป็นปัญญาบริสุทธิ์ ความสัมพันธ์แห่งอาลยวิญญูณ (ที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกเป็น กลิษฏมโนวิญญูณ) ได้แปรเปลี่ยนเป็นปัญญาที่เป็นดังกระจก (อาทรรคนชญาณ การเปลี่ยนสสารอาลยวิญญูณเป็นอนาสวอาลยวิญญูณ) เทียบได้กับ พระอักษะภยพุทธะ กลิษฏมโน

³⁸ Suzuki Daisetz Teitaro, The Lankavatara Sutra (Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1999), p. 190.

³⁹ Stefan Anacker, Seven Works of Vasubandhu, p. 291-292.

วิญญาน (วิญญานที่ทำให้เกิดการแบ่งแยกอันเป็นด้านแปดเปื้อน) แปรเปลี่ยนไปสู่ปัญญาแห่งความเสมอภาค (สมตาสัญญาณการทำลายเสียซึ่งทวิภาวะทั้งปวง) เทียบได้กับ พระรัตนสังกภาวะพุทธะ มโนวิญญานก็แปรเปลี่ยนเป็นปัญญาที่สองสว่าง (ปรัตยเวกษณชญาณ การแปรเปลี่ยนสาสวมนิวิญญานเป็นอนาสวมนิวิญญาน) ปัญจวิญญานก็แปรสภาพเป็นปัญญาแห่งความสำเร็จ (กฤตยานุสฐานชญาณการแปรเปลี่ยนสาสวปัญจวิญญานเป็นอนาสวปัญจวิญญาน) เทียบได้กับพระอมลสิทธิ และการแปรเปลี่ยนโดยสมบูรณ์แห่งอาลยวิญญานก็มีได้แตกต่างไปจากสภาวะแห่งธรรมธาตุ ซึ่งเทียบได้กับพระไวโรจนะ”⁴⁰

หลักการที่กล่าวมาแล้วถือว่ามีความเด่นชัดในด้านพัฒนาการ กล่าวคือเมื่อสาสวอาลยวิญญานแปรเปลี่ยนเป็นอนาสววิญญาน วิญญานทั้ง 7 ที่เหลือได้ถูกแปรเปลี่ยนไปด้วย ดังนั้นในขั้นนี้อาลยวิญญานที่แปรเปลี่ยนโดยสมบูรณ์แล้วเทียบได้กับพระอาทิพุทธเจ้า และกสิขภูมิโนวิญญานที่แปรเปลี่ยนตามเทียบได้กับพระธยานิพุทธเจ้า และ วิญญานที่เหลือจะเทียบได้กับพระมานุสยพุทธเจ้า หรืออาจอธิบายอีกแบบหนึ่งว่า เพราะอนาสวอาลยวิญญานที่บริสุทธิ์นั้น (พระอาทิพุทธเจ้า) สรรค์สร้างกรุณาและปรีชาอันทำลายเสียซึ่งทวิภาวะ (พระธยานิพุทธเจ้า) ความสัมพันธ์กับโลกของบุคคลดังกล่าวย่อมถึงความบริสุทธิ์สมบูรณ์ (พระมานุสยพุทธเจ้า) กล่าวคือ การที่อาลยวิญญานแปรเปลี่ยนเป็นอมลวิญญานด้วยกระบวนการทางวิปัสสนากัมมฐานในขั้นอาหารคณชญาณเทียบได้กับพระอาทิพุทธเจ้า ทั้งนี้การที่อธิบายว่าพระอาทิพุทธเจ้าเป็นสมมภูวนาทคือเกิดเอง หาเบื้องต้นและที่สุดไม่ได้ดังที่ใน คัมภีร์การณทวายุหะ กล่าวว่า “เมื่อไม่มีสิ่งใดทั้งหมด ย่อมมีแต่พระสวยมภู(พระผู้เกิดเอง) และอาศัยเหตุที่พระองค์มาก่อนสิ่งอื่นทั้งหมด พระองค์จึงมีพระนามว่าพระอาทิพุทธเจ้าด้วย”⁴¹ อุปมาเหมือนกับอาลยวิญญานที่เกิดสืบสันตติมาแต่การใดไม่ปรากฏ ส่วนการที่สาสวกสิขภูมิโนวิญญานแปรเปลี่ยนเป็นอนาสวกสิขภูมิโนวิญญานด้วยสมตาสัญญาณเทียบได้กับพระธยานิพุทธเจ้า โดยคุณสมบัติของพระธยานิพุทธเจ้านั้นเกิดจากอำนาจญาณของพระอาทิพุทธเจ้า ดังนั้นเมื่อกสิขภูมิโนวิญญานบริสุทธิ์ การยึดถือความเป็นตัวเป็นตนก็หมดไป และการที่สาสวมนิวิญญานแปรเปลี่ยนเป็นอนาสวมนิวิญญาน

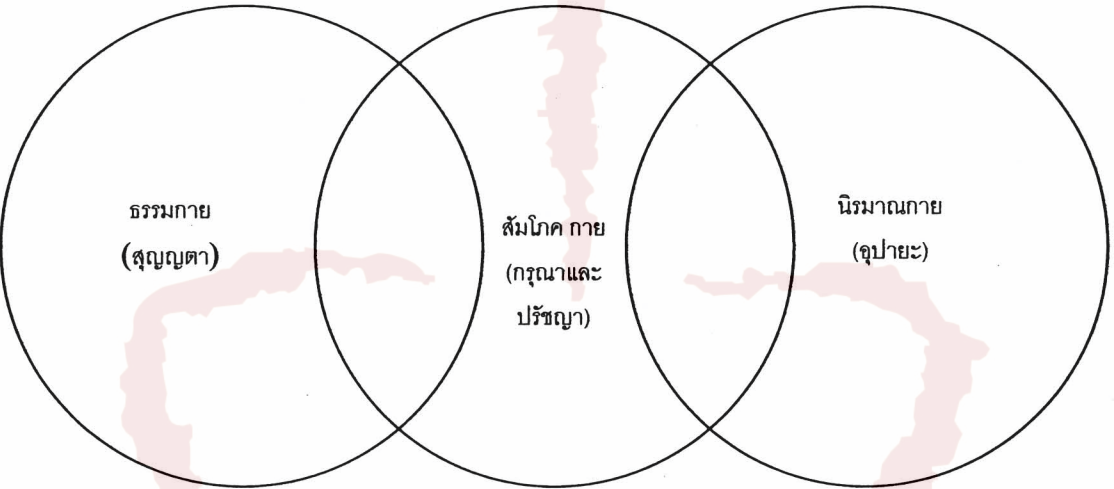
⁴⁰ Piyasilo, *Mandala of The Five Buddhas*, (Selangor: Academic Art and Printing Service, 1989), p. 7.

⁴¹ “คัมภีร์การณทวายุหะ” อ้างถึงในเสถียรโกเศศ-นาคประทีป, *ลัทธิของเพื่อน* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, มปป.), น. 338-339.

ด้วยปรีตยเวกษณชญาณ รวมทั้งสาสวปัญญวิญญานแปรเปลี่ยนเป็นอนาสวปัญญวิญญานด้วย กฤตยานุชฐานันชญาณจึงเทียบได้กับพระมานุษยพุทธเจ้า เพราะวิญญานทั้ง 2 (มโนวิญญาน และปัญญวิญญาน) เป็นวิญญานที่ทำหน้าที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ภายนอก อุปมาดุจพระ มานุษยพุทธเจ้าที่เป็นกายเนื้อโปรดสรรพสัตว์อยู่ การกระทำของบุคคลนั้นถือว่าบริสุทธิ์จาก ความคิดปรุงแต่งในความเป็นตัวเป็นตน ย่อมอนุเคราะห์ต่อสรรพชีวิตด้วยความกรุณาอันเสมอภาค ดังนั้นการที่มหายานอธิบายเรื่องพระพุทธเจ้า 3 ลักษณะจึงเป็นเรื่องที่บุคคลสามารถปฏิบัติ และเข้าถึงได้ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

ภาพที่ 3.2

ความเชื่อมโยงของธรรมกาย สัมโศคกาย และนิรมาณกาย

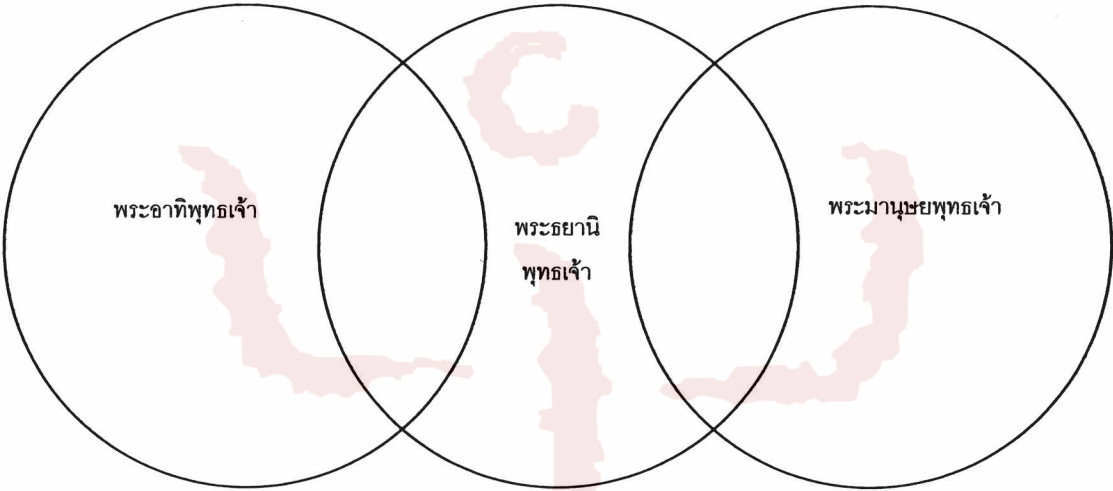
เมื่อเรานำรูปที่ 1 กับรูปที่ 2 มาเปรียบเทียบกับกันจะเห็นได้ถึงความเชื่อมโยงดังนี้ อาลยวิญญานจะอยู่ในวงกลมแรกเท่ากับธรรมกาย (สุญญตา) และไปสัมพันธ์กับวงกลมที่สองคืออกลิษฏมโนวิญญานซึ่งเท่ากับสัมโศคกาย (กรุณาและปัญญา) ส่วนวงกลมที่สามคือวิญญานทั้ง 6 ซึ่งเท่ากับนิรมาณกาย (ปารมิตา หรือบารมี) ดังที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นว่าคำอธิบายเหล่านี้ มีลักษณะเป็นบุคคลาธิษฐานไม่ควรยึดถือตามตัวอักษร พระกายทั้งสามถูกอธิบายในลักษณะที่มิได้แยกออกจากจิต หากแต่เป็นจิตในส่วนที่เป็นด้านบริสุทธิ์ ในที่นี้อธิบายธรรมกายว่าเป็นพระกายที่เป็นกฎความจริงตามธรรมชาติ (The Body of The Principle) อันเป็นธรรมชาติแท้ของความเป็นพุทธะ ดังนั้น ธรรมกายในความหมายนี้จึงเท่ากับโพธิ (ความตรัสรู้) ดังที่ใน คัมภีร์มหายานสูตราลังการ กล่าวว่า ในความจริงแล้ว มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว โพธิก็มีอยู่

ประการเดียว⁴² พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายที่ปรากฏบนโลกนี้เป็นเพียงการแสดงออกของธรรมกาย ซึ่งทุกคนสามารถเข้าถึงธรรมกายได้ ทุกคนจึงสามารถเป็นพระโพธิสัตว์และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เท่ากัน คัมภีร์มหายานศรัทธาปาทศาสตร์ ได้อธิบายว่า ธรรมกาย ได้แก่ พระธรรมความเป็นไปอันสูงสุด และปรัชญาความรู้อันสูงสุด⁴³ ดังนั้นในสำนักโยคอาจารย์จะถือว่า ธรรมกายเท่ากับตถตา ในความหมายนี้การอธิบายว่า ธรรมกายเป็นสิ่งที่ไม่เกิด ไม่ดับดำรงอยู่ อย่างนั้น ธรรมกายจะมีลักษณะเป็นธรรมฐิติ ธรรมนิยาม พระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงมิได้แตกต่าง ล้วนมาจากธรรมกายทั้งสิ้น แสดงว่าพระพุทธเจ้าเสมอด้วยพระธรรม พระพุทธเจ้าทั้งหลายล้วนเสมอภาคด้วยธรรมกาย เพราะสัจจะย่อมเป็นอย่างนั้น พระธรรมย่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในส่วนสัมโภคกาย มีความหมายถึงหนทางที่ทำให้เข้าถึงธรรมกาย ในที่นี้หมายถึงกรุณาและปรัชญา โดยที่รูปลักษณะดังกล่าวถูกบรรยายถึงด้วยพุทธประวัติมากรรมที่เรียกว่า รัตนตรัยมหายาน (คัมภีร์ที่ 63 ภาคผนวก) ประกอบด้วยรูปพระอวโลกิเตศวร พระนางปรัชญาปารมิตา และพระอาทิพุทธเจ้า และเมื่อจิตของบุคคลหนึ่งถึงกรุณาและปรัชญาโดยสมบูรณ์แล้ว การกระทำของบุคคลนั้นถือว่าเป็นปารมิตา หรือในขั้นนี้คือ นิรมาณกาย เป็นกายที่สัมพันธ์กับโลกแห่งปรากฏการณ์และสามารถนำไปอธิบายเรื่องพระพุทธเจ้าสามลักษณะได้ดังนี้

⁴² "คัมภีร์มหายานสูตราลังการ" อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, น. 79.

⁴³ Asvaghosha, The Awakening of Faith, translated by Yoshito S. Hakeda, (New York: Columbia University Press, 1967), p. 68.

ภาพที่ 3.3
พระพุทเจ้าสามลักษณะ (ที่สอดคล้องกับตรีกาย)

3.2.1.2 อิทธิพลแนวคิดเรื่องตรีกายต่อระบบยันต์

แนวคิดเรื่องตรีกายนี้ปรากฏอยู่ชัดเจนในระบบยันต์ของไทยเช่น คัมภีร์ปถมังพระเจ้า ตรึงไตรภพ ซึ่งเป็นคัมภีร์เลขยันต์โบราณที่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ปถมังมีการทำตัวเทาะ (ดูรูปที่ 64 ภาคผนวก) 5 ตัวโดยทำทีละตัวแต่ละตัวจะเป็น 5 ชั้นเมื่อสำเร็จแล้วจึงลบเป็นพระเจ้า 5 พระองค์คือนะ โม พุท ธา ยะ ตามลำดับเป็นอักขระประจำของพระพุทเจ้าทั้ง 5 พระองค์ที่มาตรัสรู้ในภพนี้ ซึ่งตัวเทาะนี้มีลักษณะคล้ายกับตัว “ธ” ในอักษรไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหง (ดูรูปที่ 65 ภาคผนวก) อีกทั้งอักขระดังกล่าวมิใช่มาตั้งแต่สมัยสุโขทัยซึ่งจะเห็นได้จากจาลึกกลานเงินที่พบในเจดีย์วัดบรมธาตุจังหวัดกำแพงเพชร ลักษณะของตัวเทาะนั้นมีที่มาจากตัว “ธ” เพราะหมายถึงธรรม คือ สภาวธรรมทั้งหลายทั้งปวงนั่นเอง ดังนั้นการใช้ตัวเทาะนี้นั้นน่าจะหมายถึงพระพุทเจ้าทั้งหลายเกิดจากพระธรรมหรือพระธรรมกายดังใน คัมภีร์อักษุสาหัสสิริกาปรัชญาปารมิตา ที่กล่าวว่า “ธรรมกายทั้งหลายคือพระพุทเจ้า ภิกษุทั้งหลายท่านไม่พึงคิดว่า กายที่ท่านเห็นอยู่นี้เป็นกายจริงของเรา ท่านจงเห็นเราจากความพร้อมบริบูรณ์คือธรรมกายเกิด”⁴⁴ และการที่แบ่งสัดส่วนของตัวเทาะแต่ละตัวออกเป็น 5 ส่วนซึ่งน่าจะหมายถึงลักษณะของขันธทั้ง 5 (ตามนัยยะของคัมภีร์

⁴⁴ “คัมภีร์อักษุสาหัสสิริกาปรัชญาปารมิตา” อ้างถึงใน ประพนธ์ อัครวิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรรยา: มรรคาเพื่อมหาชน, น. 78.

ปถมังซึ่งถือเป็นแม่บท) ในที่นี้พอเทียบได้กับสัมโมคกายคือการที่พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์สามารถปรากฏขึ้นแม้ว่า 4 องค์แรกจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เกิดขึ้นทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต (พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์นั้น 3 พระองค์แรกได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ เป็นอดีตพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระศากยมุณีเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในปัจจุบัน และพระศรีอารยเมตไตรยเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะมาตรัสรู้ใน อนาคต) อาจจะแตกต่างกันโดยรูปร่างแต่พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ล้วนเกิดจากจะธรรมกายในลักษณะเดียวกันคือศูนย์ธรรม ดังที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาหฤทัยสูตร ที่ว่า “พระพุทธเจ้าทั้งสามกาล เพราะอาศัยปรัชญาปารมิตา (สุญญตา) จึงสำเร็จอนุตตรสัมมาสัมโพธิ”⁴⁵ เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็ล้วนตรัสรู้ศูนย์ธรรม ก็เท่าว่าพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์มีธรรมกายเดียวกัน ดังที่ใน “คัมภีร์มหายานสูตราลังการ” กล่าวว่า “ในความจริงแล้ว มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียว โพธิก็มีอยู่ประการเดียว”⁴⁶

ในระบบยันต์เราอธิบายได้ถึงการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสามารถปรากฏขึ้นในลักษณะของสัมโมคกายนั้นก็สืบเนื่องจากบารมีทั้งหลายที่ได้ทรงบำเพ็ญไว้ด้วยดีแล้ว ซึ่งอาจเรียกภาวะนี้ว่าพุทธานุภาพ ดังนั้นในระบบยันต์ที่อยูในการทำผงวิเศษมักจะต้องทำเป็นองค์พระหรือพระนามของพระพุทธเจ้าเสมอเพราะเปรียบองค์พระนั้นคือพุทธานุภาพที่ยังจะสามารถปรากฏในโลกนี้นั่นเอง อีกทั้งเมื่อลบตัวเขาทั้ง 5 ตัวเป็นอักขระแทนพระนามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์แล้วในท้ายที่สุดยังเสกกำกับด้วยพระคาถาอาการ 32 คือ “อิติอิหมัสมิงกาเย เกสา โลมา นขา ทันตา ตะโจ มังสัง นะหารู อัญฐิ อัญฐิมิณฺหัง วักกัง หะทะยัง ยะกะยัง กิโลมะกัง ปิยะกัง ปปผาสัง อันตัง อันตะคุณฺถัง อุทธะริยัง กะรีสัง ปิตตัง เสมหัง ปุพฺโพ โลหิตัง เสโท เมโท อัสนฺธุ อัสนฺธา เขโฬสังฆานิกา ละสิกา มุตตัง มัตตะเก มัตตะลุงคันติ” ในที่นี้หมายถึงนิรมาณกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่ากับการสำแดงกายในรูปแบบที่ประกอบด้วยอาการ 32 เพื่อยังประโยชน์แก่สรรพสัตว์ วิธีการดังกล่าวจึงแสดงความเชื่อมโยงของธรรมกาย สัมโมคกาย และนิรมาณกายได้ ซึ่ง สัมโมคกายนั้นอาจเทียบได้กับพุทธานุภาพที่สถิตอยู่ในยันต์ กล่าวคือแม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าสี่พระองค์แรกจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วแต่พุทธานุภาพก็ยังสามารถปรากฏให้ประจักษ์ได้

⁴⁵ Edward conze, Buddhist Wisdom Book (London : George Allen and Unwin Ltd, 1975), p. 98.

⁴⁶ “คัมภีร์มหายานสูตราลังการ” อ้างถึงใน ประพนธ์ อัครวิรุฬการ, โพธิสัตว์จรรยา: มรรคาเพื่อมหาชน, น. 79.

ส่วนนิรมาณกายนั้นได้แก่การที่ผู้กระทำได้ประจักษ์ในองค์ความรู้ดังกล่าว ทำการลงอักขระยันต์เพื่อฝึกตนเองและอนุเคราะห์ผู้อื่น กล่าวคือการกระทำจิตให้เป็นสมาธิในการลงยันต์เท่ากับการฝึกตน ส่วนสิ่งที่ลงไว้ไม่ว่าจะเป็นประเจียดหรือตะกรุดยังประโยชน์แก่ผู้อื่นเข้ากับหลักการเรื่องความกรุณาและปัญญาได้ นอกจากนี้ในปถมัจฉบัพของพระสังฆวิจารณ์ในท้ายที่สุดมีการลงเป็นศูนย์นิพพาน 5 ศูนย์ (ดูรูปที่ 66 ภาคผนวก) ด้วยกันโดยแต่ละศูนย์อยู่ในตำแหน่งแบบเดียวกับพระปัญจจินพุทธ (ดูรูปที่ 67 ภาคผนวก) ในเรื่องนี้จะสัมพันธ์กับวิญญูณทั้ง 9 ของวิญญูณวาทด้วย ศูนย์ที่เรียงกันทั้ง 5 ศูนย์หมายถึงความบริสุทธิ์ของวิญญูณชั้นต่าง ๆ โดยปัญจวิญญูณจะถูกทำให้บริสุทธิ์โดยพระอมิตาภะซึ่งในขั้นนี้ปัญจสาสววิญญูณจะเปลี่ยนเป็นปัญจอนาสววิญญูณ มโนวิญญูณจะถูกทำให้บริสุทธิ์โดยพระอมิตาภะซึ่งในขั้นนี้สาสวมโนวิญญูณจะเปลี่ยนเป็นอนาสวมโนวิญญูณ กลิขภูมิวิญญูณจะถูกทำให้บริสุทธิ์โดยพระรัตนสังกัษะ ซึ่งในขั้นนี้อาสวกลิขภูมิวิญญูณจะเปลี่ยนเป็นอนาสวกลิขภูมิวิญญูณอาลัยวิญญูณจะถูกทำให้บริสุทธิ์โดยพระอักษะซึ่งในขั้นนี้สาสวอาลัยวิญญูณจะเปลี่ยนเป็นอนาสวอาลัยวิญญูณ และในลำดับสุดท้ายจะเข้าสู่ขั้นอมลวิญญูณเทียบได้กับพระไวโรจนะซึ่งเป็นประธานอยู่กลางมณฑลนั้นเอง ถือว่าเป็นญาณแห่งธรรมธาตุสภาวะของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย⁴⁷

นอกจากนี้แล้วในการการทำผงตรีนิสิงเหซึ่งเป็นที่มาของยันต์ตรีนิสิงเหได้มีการนำเอาเลขอัตราทวารวาทสมงคล (375 465 195 285) ซึ่งเลขดังกล่าวใช้แทนกำลังเทพยดาต่าง ๆ การที่ใช้เลขต่าง ๆ แทนกำลังดาวนพเคราะห์นั้นเพื่อบ่งแสดงสัมพันธ์ภาพของจักรวาลและปรากฏการณ์ทั้งหลาย ทั้งนี้เลข 1-9 1 หมายถึงอาทิตย์ 2 หมายถึงจันทร์ 3 หมายถึงอังคาร 4 หมายถึงพุธ 5 หมายถึงพฤหัสบดี 6 หมายถึงศุกร์ 7 หมายถึงเสาร์ 8 หมายถึงราหู 9 หมายถึงเกตุ ซึ่งเลขต่าง ๆ ที่หมายถึงดวงดาวในระบบสุริยจักรวาลซึ่งทำให้เกิดการไหลเลื่อนของวันเวลา และฤดูกาล เมื่อนำมาบวก ลบ คูณ หาร กันหมายถึงภาวะที่ดาวทั้ง 9 มาปฏิสัมพันธ์กันเกิดเป็นโลกแห่งปรากฏการณ์ จากนั้นนำมาหารด้วย 5 ได้ผลลัพธ์เป็น 750 930 390 570 การที่ได้ผลลัพธ์เป็นศูนย์สามศูนย์นั้นแสดงให้เห็นว่า แม้ปรากฏการณ์ทั้งหลายก็มีลักษณะเป็นสุญญตา จากนั้นให้นำเอาศูนย์ทั้งสามตัวมาทำเป็นองค์พระ ดังที่กล่าวไว้ใน คัมภีร์ตรีนิสิงเห ว่า “จึงให้นำศูนย์ทั้งสามนี้มาทำเป็นองค์พระ ศูนย์หน้าเป็นพระเศียร ศูนย์กลางเป็นองค์ ศูนย์ท้ายเป็นพระบาท...”⁴⁸ หลักการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านิรมาณกายของพระตถาคตเกิดขึ้นจากพระธรรมกายคือศูนย์ต

⁴⁷ สัมภาษณ์ เศรษฐพงษ์ จงสงวน, 21 กันยายน 2550.

⁴⁸ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตีพิมพ์ (กรุงเทพมหานคร:

สภาวะนั่นเอง นอกจากนี้ในระบบยันต์ของไทยโดยส่วนมากจะมีองค์พระประกอบอยู่ด้วยเสมอมีจำนวนมากน้อยไม่เท่ากัน บางยันต์มีองค์พระ 1 องค์บางยันต์มีถึง 32 องค์แสดงถึงความเชื่อเรื่องพระกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในลักษณะที่เป็นพุทธคุณ เนื่องจากในฝ่ายเถรวาทจะไม่มีอาการกล่าวถึงพระกายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหลังพุทธปรินิพพาน ดังนั้นความเชื่อดังกล่าวจึงเป็นอิทธิพลจากมหายาน

3.2.2 อิทธิพลจากแนวคิดเรื่องสุญญตา

แนวคิดเรื่องสุญญตาได้ถูกเผยแพร่อย่างเด่นชัดเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 โดยท่านอาจารย์นาคราชผู้ให้กำเนิดนิกายมหายานซึ่งเป็นมหายานยุคแรกในอินเดีย ท่านเผยแพร่ปรัชญาศูนยตวาทีน (ว่าด้วยเรื่องสุญญตา) ท่านได้อธิบายว่า “สิ่งทั้งปวงเป็นสุญญตา” (สรวมศูนยม)⁴⁹ อันมีความหมายว่าสิ่งทั้งหลายนั้นปราศจากสภาวะหมายถึงสภาพที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง (Self nature) กล่าวคือสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ไม่ว่าอะไรก็ตามจะต้องขึ้นอยู่กับสิ่งอื่น โดยความเป็นเหตุปัจจัยเสมอ ไม่มีสิ่งใดเลยที่สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตัวของมันเอง ยกตัวอย่างเช่นมนุษย์ มนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยน้ำ อาหาร อากาศ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีพ ดังนั้นคำว่า “สุญญตา” จึงไม่ได้หมายความว่าไม่มีอะไรเลย เป็นศูนยเหมือนกับ ความหมายทางโลกเพราะหากเข้าใจเช่นนั้นจะเป็นอุทเทหทิฐิซึ่งทางพุทธศาสนาถือว่าเป็นมิจฉาทิฐิขั้นร้ายแรง ในที่นี้สุญญตาจึงหมายความว่า ว่างจากตัวตนสัมบูรณ์หรือว่างจากตัวตนที่สามารถดำรงอยู่ได้เอง⁵⁰ ท่านนาคราชได้ใช้หลักปัจจุสมุปบาทมาอธิบายว่าสิ่งทั้งปวงล้วนเกิดขึ้นก็เพราะมีเหตุปัจจัย และดับไปก็เพราะเหตุปัจจัยนั้นสิ้นลง ท่านยังได้อธิบายถึงมนุษย์ หรือสัตว์ว่าเป็นเพียงการประกอบกันของกองแห่งขันธ์ ซึ่งมีได้มีแก่นสารสาระในตัวเอง ดังที่ปรากฏใน ปรัญญาปารมิตาหุทยสูตร (เป็นพระสูตรเก่าแก่ของมหายานยุคแรก ๆ) ที่นำเสนอเรื่องสุญญตาอย่างเด่นชัดว่า

พระอารยอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์

ในขณะที่กำลังชั้ย้อมอยู่ในปรัญญาปารมิตาอันลึกซึ้ง

ได้มองเห็นว่าโดยธรรมชาติแท้แล้ว

⁴⁹ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัญญามหายาน, น. 52.

⁵⁰ David J. Kulupahana, Nagarjuna The Philosophy of the Middle Way

ชั้นทั้ง 5 นั้นว่างเปล่า (เป็นสุญญตา)

ได้ก้าวล่วงพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

ท่านสาริบุตร

รูปไม่ต่างไปจากความสูญ ความสูญไม่ต่างไปจากรูป

รูปก็คือความสูญ ความสูญก็คือรูป

เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณก็เป็นดังนี้ด้วย⁵¹

จากข้อความในพระสูตรดังกล่าวอธิบายถึงสุญญตา (ความสูญ) กล่าวคือ เป็นการพูดกล่าวถึงชั้นทั้ง 5 ว่าว่างเปล่า (สูญ) จากตัวตนและสิ่งที่เนื่องด้วยตัวตน เมื่อพิจารณาดังนี้ สามารถล่วงพ้นจากความทุกข์จากความยึดติดในชั้น (อุปาทานชั้น) เรื่องเกี่ยวกับความสูญของชั้น 5 ยังมีกล่าวไว้ใน รัตนาวลี แต่งโดยพระนาคาชุน ว่า

พยับแดด ดูเหมือนน้ำ แต่ความจริงไม่ใช่ น้ำ ไม่ใช่เลยฉันใด ฯ ชั้น ก็ดูเหมือน
อิตตา แต่ความจริงไม่ใช่อิตตา ไม่ใช่อิตตาเลย ฉันนั้น⁵²

บุคคล (เห็นแต่ไกลซึ่งพยับแดด) สำคัญพยับแดดว่านั่นคือน้ำ แล้วเข้ามาใกล้
ในที่นั้น หากพึงยึดถือว่า น้ำนั้นไม่มีอยู่ใช่ไร เขาก็โง่หลงนัก (ในที่นี้ท่าน
อรรถาธิบายว่า เมื่อเห็นพยับแดดที่นั่นสำคัญว่าน้ำ ครั้นเข้าไปใกล้เห็นชัดว่า
ไม่ใช่ น้ำ ก็เป็นความเขลาแต่เดิมที่ ชันเดียว เพราะเมื่อเห็นไม่ใช่ น้ำ ก็เป็นอันไม่
ต้องคิดต่อไปว่าจะมีน้ำหรือไม่มี แต่ถ้าเข้าใจเห็นว่าน้ำไม่มี ก็เป็นความเขลาที่วิคุณ
คือแต่เดิมไม่ใช่ตัวน้ำแล้ว ยังเอนำมาคิดอีกว่าไม่มีน้ำ)⁵³

นอกจากนี้ท่านได้กล่าวสรุปไว้อีกว่า

เชิญท่านถามชาวโลก ผู้สาวกของเจ้าลัทธิ (ปรัชญาเมธี) ต่าง ๆ จะเป็นนิกาย
สงขยะ นิกายโกลุกกะ (ไวเศษิกะ) นิกายนิครนถ์ (เซน) หรือเหล่าปุคคลชั้นธวาทิ
(ผู้กล่าวบุคคลคืออหังการว่าเป็นชั้น) ว่ามีใครบ้างหากกล่าวลัทธิเหมือนเรา พ้น
จากอิตติตาและนัตติตาทั้งสองส่วน⁵⁴

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

⁵¹ Edward Conze, Buddhist Wisdom Books: Containing the Diamond Sutra and the Heart Sutra (London: George Allen & Unwin, 1958), pp. 77-80.

⁵² พระนาคาชุน, รัตนาวลี (ม.ป.พ., ม.ป.ท.), น. 58.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, น. 59.

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 65.

แสดงให้เห็นว่าปรัญญามารยมิกะกล่าวถึงชั้น 5 และอุปาทานชั้นที่ปลุชนเข้าใจผิดว่าเป็นตัวตน (อัตตา) แท้จริงแล้วไม่ใช่ตัวตนแต่อย่างใด เมื่อสามารถเห็นตามที่เป็นจริงได้จึงพ้นไปจากความยึดติดในส่วนสุดทั้งสอง คือความเห็นว่าย่ียงหรือขาดสูญ นอกจากนี้ใน ปรัญญาปารมิตาหฤทัยสูตร ยังพูดถึงอริยสัจโดยความสูญ ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้พระสูตรนี้ถูกมองว่าต่างจากคำสอนในฝ่ายบาลี เพราะเราถือกันว่า อริยสัจเป็นธรรมชั้นสูงในพระพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่ความพ้นทุกข์ จะเป็นสิ่งที่สูญไปได้อย่างไร สำหรับการตีความในเรื่องดังกล่าวจะต้องมีความระมัดระวัง กล่าวคืออาจเกิดความเข้าใจที่ว่า ไม่มีอริยสัจทั้ง 4 ไม่มีทุกข์ ไม่มีสมุทัย ไม่มีนิโรธ ไม่มีมรรค ก่อนอื่นเราต้องไปดูบริบทเบื้องต้นของพระสูตรดังกล่าวเสียก่อน มิเช่นนั้นอาจตีความเป็นนิตินะ โดยเห็นว่าเป็นความขาดสูญ ความสูญใน ปรัญญาปารมิตาหฤทัยสูตร นั้นท่านมุ่งเอา ความสูญจากอัตตา (ตัวตน) และสิ่งที่เนื่องด้วยตน สูญจากสภาวะ (สิ่งที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเอง โดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย) แต่มิได้ปฏิเสธภาวะอันอิงอาศัยกันของเหตุปัจจัย ท่านมุ่งแสดงชั้น 5 โดยความสูญจากตน อายตนะทั้งหลายก็สูญจากตน การกระทบกันแห่งอายตนะ ผัสสะ และวิญญาณที่เกิดขึ้นล้วนว่างจากตน

ดังเช่นเมื่อรูปารมณมากกระทบจักขุทวาร จักขุวิญญาณเกิดขึ้น เกิดเวทนาประการต่าง ๆ มีสุขเวทนาเป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัยประชุมพร้อม มิใช่ตน แต่ด้วยอำนาจอวิชชาปิดบังไว้ จึงเกิดความเข้าใจผิดว่าตัวตน จึงเกิดตัณหา ความทะยานอยากในอารมณ์ และอุปาทานความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ก็เพื่อให้ยังเห็นบุคคลสูญญตา คือ ไม่มีสัตว์ บุคคล แต่ยังมีบุคคลบางหมู่ที่สามารถยังเห็นบุคคลสูญญตา ว่าไม่มีสัตว์ บุคคล มีเพียงชั้น 5 ธาตุ อายตนะที่เป็นเหตุปัจจัย แต่กลับมีความยึดติดในธรรมดังกล่าว กล่าวคือ กลับมีความเห็นที่ว่า บุคคลสูญได้ แต่สภาวะธรรมที่รองรับความเป็นตัวตนนั้นจะต้องมีอยู่ จะสูญไปด้วยไม่ได้ ดังที่เคยเกิดขึ้นในนิกายสรวาสติวาทินที่มีความเห็นว่า ชันธเป็นสิ่งที่ต้องมีอยู่ แท้ที่จริงแล้วชั้น 5 ธาตุ อายตนะทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย เพราะถ้าเห็นว่ามันทั้งหลายเป็นของเที่ยงแล้ว สัตว์เมื่อเจริญสมณะถึงขั้นอรุพฌาณแล้ว ไปปฏิสนธิในชั้นอรุพพรหมอันไม่มีรูป นั้นแสดงว่ามันทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นและดับลงตามเหตุปัจจัย ฉะนั้นบุคคลเมื่อมคจิตขั้นสูงสุดเกิดขึ้น อันได้แก่อรหัตตมคค์ ทำการประหารกิเลสเป็นสมุจเฉตปหาน จึงเป็นชันธวิมุติ ไม่มีการเกิดของชันธอีกแล้ว เพื่อให้หลักพ้นความยึดติดดังกล่าว ท่านจึงอธิบายอริยสัจให้พ้นไปจากการยึดมั่นถือมั่น ในที่นี้คืออัมมสูญญตาดังที่ใน ปรัญญาปารมิตาหฤทัยสูตร ได้กล่าวว่า

ไม่มีวิชา

และไม่มีความดับลงแห่งวิชา

และไม่มีความดับลงซึ่งความแก่และความตาย

และไม่มีทางให้ถึงซึ่งความดับลงแห่งทุกข์

ไม่มีการประจักษ์แจ้ง และไม่มีการลูถึง...⁵⁵

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ตัวตนหรืออัตตานั้นเป็นเพียงสิ่งสมมุติ มิใช่สิ่งที่มีจริง อัตตาหรือตัวตนนั้นเป็นภาวะที่บุคคลเข้าไปสร้างความยึดมั่นถือมั่น เกิดอุปาทานในเบญจขันธ์ นิพพานไม่ใช่การละอัตตา เพียงแต่ไม่เข้าไปยึดถือ หรือเกิดอุปาทานในขันธ์ 5 ก็มิต้องละอัตตาใด ๆ เพราะแท้จริงก็มีได้มีอัตตาให้ละอยู่แล้ว ดังนั้นนิพพานจึงเป็นสูญอย่างยิ่ง นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ท่านนาคคารุณยังได้อธิบายสูญญตาด้วยหลักภาษาวิธี เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดที่อาจเกิดจากภาษาจากหลักการดังกล่าวทำให้เป็นอิสระจากทรรคเนะทั้งปวง สามารถพ้นไปจากทางสุดโต่ง ถึงกระนั้นเพื่อป้องกันความยึดมั่นในสูญญตา ในงานเขียนที่เรียกว่า ศาสตร์ (อรรถกถา ของงานเขียนฝ่ายมหายาน) ได้กล่าวไว้ว่า ไม่เพียงแต่ต้องละทางสุดโต่งเท่านั้น แต่ต้องละความยึดมั่นถือมั่นแม้ในทางสายกลางด้วย เมื่อพ้นไปจากความมี และความไม่มี (ภาวะและอภาวะ) เพราะสิ่งทั้งหลายว่างจากสภาวะ จึงไม่อาจกล่าวสรุปถึงความมีอยู่จริง หรือไม่มีอยู่จริงของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น จึงพอสรุปได้ว่า ไม่มีสิ่งที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวมันเอง (สภาวะ) สิ่งทั้งปวงล้วนเกิดขึ้นเมื่อเหตุปัจจัยประชุมพร้อม และดับลงเมื่อเหตุปัจจัยดับ ดังปรากฏในบทต้นของ มารยมิกะศาสตร์ แต่งโดยพระนาคคารุณ ว่า

อนุปาทะ ไม่มีความอุบัติ อนิโรธะ ไม่มีความดับ อศาสดะ ไม่มีความเที่ยง
อนุจเฉทะ ไม่มีความขาดสูญ อนการณะ ไม่มีอรรถแต่อย่างเดียว อนานารณะ
ไม่มีอรรถนานาประการ อนาคมะ ไม่มีการเข้ามา อนิคมะ ไม่มีการออกไป ผู้ที่
กล่าวได้ว่าเป็นเหตุปัจจัย ดับเสียได้ซึ่งปัญจมายาทั้งปวง⁵⁶

ดังที่กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นว่าสูญญตาก็มิใช่สูญเปล่าเหมือนกับความสำเร็จในฝ่ายอุจเฉทวาท เพราะในที่นี้สูญญตานี้รับรองกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เกิดดับต่อเนื่องกันไป เพียงแต่กระแสแห่งเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้สูญจากตน และสิ่งที่เนื่องด้วยตน สิ่งทั้งปวงล้วนต้องอาศัยกระแสแห่งเหตุปัจจัยทั้งสิ้น จึงกล่าวได้ว่าสิ่งทั้งปวงเป็นสูญญตา หรือสามารถอธิบายด้วยพุทธ

⁵⁵ Edward Conze, Buddhist Wisdom Books; Containing the Diamond Sutra and the Heart Sutra, p. 89.

⁵⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, น. 57.

วณะที่ว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสยา” แปลว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่น ถือมั่น (โดยความเป็น หรือโดยความเป็นของเรา) นอกจากนี้ที่รศนะเรื่องสุญญตายังสามารถนำมาอธิบายเรื่อง มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางได้อีกด้วย โดยอาศัยแนวจาก กัจจายนสูตร ที่พระสัมมาสัม พุทธเจ้าทรงอธิบายโลกด้วยหลักปฏิจาสมุปบาท เพื่อหลีกเลี่ยงจากแนวคิดเรื่องความมีอยู่อย่าง เทียงแท้ถาวร (อัตถิตา) และแนวคิดที่ว่าสิ่งทั้งปวงไม่มีอยู่ (นัตถิตา) การนำเสนอที่ว่าสิ่งทั้งปวง ล้วนเชื่อมโยงกัน โดยลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผล คล้ายลูกโซ่ ทั้งนี้เพื่อไม่ให้เกิดการยึดมั่นถือมั่นขึ้น อีก สุญญตาทาจแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ บุคคลสุญญตา และ ธรรมสุญญตา ⁵⁷

1. บุคคลสุญญตา คือการเพิกถอนความยึดมั่นถือมั่นว่า สัตว์ บุคคล ด้วยเหตุที่ บุคคลย่อมสำคัญว่า ชันธ 5 เป็นอัตตา แต่แท้จริงแล้วชันธ 5 ก็มีโชัตตา ดังนั้นท่านจึงกล่าวว่า โดยปรมาตมแล้ว มีแต่ทุกข์เท่านั้นที่เกิดขึ้น มีแต่ทุกข์เท่านั้นที่ตั้งอยู่ และมีแต่ทุกข์เท่านั้นที่ดับไป (ทุกข์ในที่นี้หมายถึง ทุกขสภาวะ คือภาวะที่ต้องเปลี่ยนแปลง ไม่อาจรักษาคณสมบัติเดิมเอาไว้ได้) ดังที่ท่านพระนาคเสนได้กล่าววิชันนาปัญหาของพระยามิลินท์ ถึงความมีและไม่มีแห่งบุคคล ว่า “มหาบพิตรว่าเสด็จโดยรถ แล้วรถอยู่ที่ไหน จอนรถเป็นต้น เป็นรถหรือ ฯลฯ”⁵⁸ แต่บุคคลที่สามารถ ละวางบุคคลสุญญตาได้แต่บางที่ยังมีธรรมวณะคือความยึดมั่นถือมั่นในสภาวะธรรมบางประการ ซึ่งได้แก่พวกลัทธิสรวาสติวาทและเสาตรันตริกะเป็นต้น

2. ธรรมสุญญตา คือการเพิกถอนความยึดมั่นถือมั่นในธรรมอันเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน ขึ้นไปอีก กล่าวคือบุคคลบางจำพวกแม้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในสัตว์ บุคคล แล้ว แต่ยังเข้าไปยึดในธรรม เช่น ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรคเป็นต้น ว่าต้องมีอยู่จริง (อุปาทานในธรรม) ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ก็มี การกล่าวไว้ว่า อริยสัจสองประการแรก (ทุกข์และสมุทัย) ว้างจากความเที่ยง ความงาม ความสุข และอัตตา นิพพานว่างจากอัตตา มรรคว่างจากความเที่ยง ความสุข และอัตตา สุญญตาใน จตุราริยสัจเหล่านี้ ด้วยประการฉะนี้⁵⁹ ในทรรศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเมื่อสามารถหยั่งเห็น บุคคล สุญญตาได้จริง ย่อมเห็นธรรมสุญญตาด้วย เพราะเมื่อไม่มีอุปาทานในตน และสิ่งอันเนื่อง ด้วยตน ก็ย่อมไม่มีอุปาทานในสิ่งอันตนได้สำเร็จ ได้บรรลุ อุปมาดังเพรียงที่เกาะยึดขอนไม้ในน้ำ หากขอนไม้ไม่มี จะบอกว่ามีเพียงที่ยึดเกาะอยู่นั้นหาไม่ได้ ส่วนที่มีผู้ถกเถียงกันถึงความมีอยู่ของ สภาวะบางอย่างเช่น ปรตวิ วาโย อาโป เตโช ว่าเป็นสภาพที่ต้องมีอยู่นั้นเป็นความเข้าใจผิด

⁵⁷ ยวพุทธิกสมาคม, “อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ บุคคลของศาสนา,”

(กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ม.ป.พ.), น. 142-143.

⁵⁸ พระปิฎกจุฬาลักษณ์, มิลินทปัญหา (ม.ป.ท., ม.ป.พ.), น. 17.

⁵⁹ พระพุทธโฆษาจารย์, คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปญญานิเทศ (ม.ป.ท., ม.ป.พ.), น. 102.

เนื่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดสรรพสิ่งและโลก โดยการรับรู้ทางอายตนะเป็นสำคัญ มีวิญญาณเป็นสิ่งที่เข้าไป ความเข้าใจผิดดังกล่าวได้ปรากฏในนิกายสรวาสติวาทและนิกายเสาตรันติกะ เพราะในคำสอนนิกายเหล่านั้นปรากฏข้อความที่สนับสนุนความยึดมั่นดังกล่าว เช่น ที่กล่าวว่า คำว่า ปฐวีซึ่งเป็นบัญญัติจะต้องมีสภาวะปรกติรองรับอยู่ ได้แก่สภาวะแข็ง นิกายนี้จึงเชื่อว่า บัญญัติธรรมนั้นสูญได้ แต่ปรกติธรรมนั้นไม่สูญ เพราะถ้าดินไม่มีสภาวะในตัวเอง (สภาวะ) แล้ว ก็จะไม่สามารถชี้ว่าอะไรแตกต่างจากอะไร ดินแตกต่างจากน้ำ หรือน้ำแตกต่างจากไฟอย่างไร นิกายนี้จึงสรุปว่า เพราะธาตุนั้นมีธรรมชาติของมันเอง เราจึงแยกความแตกต่างได้ ดังนั้นนิกายนี้ไม่ยอมรับอัมมสุญญตา จึงเท่ากับว่ายังถึงบุคคลสุญญตาได้แต่ไม่อาจถึงอัมมสุญญตา

เมื่อนำแนวคิดเรื่องสุญญตามาเปรียบเทียบกับระบบยันต์ของไทยจะเห็นได้อย่างชัดเจนใน คัมภีร์ปถมัง ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดเท่าที่หลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏ ในคัมภีร์ปถมังนี้เป็นคัมภีร์ที่จะต้องศึกษาเป็นอันดับแรกจึงชื่อว่าปถมัง เป็นแม่บทของอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ ซึ่งเนื้อหาของคัมภีร์จะแบ่งออกเป็นวรรค(ตอน) แต่ละวรรคจะเริ่มต้นด้วยการทำนะปถมังพินธุเสมอ สำหรับตัวนะปถมังพินธุนี้ต้องทำความเข้าใจก่อนว่า การเขียนอักขระตลอดจนสัญลักษณ์ทั้งปวงใน คัมภีร์ปถมัง นี้ ไม่ได้เขียนขึ้นมาลอย ๆ แต่ต้องอ้างสูตรในการเขียนทุกครั้ง จะเขียนขึ้นมาทันทีโดยไม่อ้างสูตรไม่ได้⁶⁰ นะปถมังพินธุ ถือเป็นอักขระตัวแรกที่เริ่มทำในคัมภีร์ปถมัง มีองค์ประกอบ 5 ส่วนด้วยกันคือ พินธุ ทัณฑะ เกทะ อังกุสสะ และสิระ ทั้งหมดนี้หมายถึงการถือกำเนิดรูปแบบชีวิตของมนุษย์ พินธุันหมายถึงกลรูป มีลักษณะเป็นหยาดน้ำใส ๆ อุปมาดังน้ำขุ่นจามรีจุ่มในน้ำมันงาแล้วสลัดไป 7 ครั้ง แม้สลัดไป 7 ครั้งแล้วหยदन้ำมันที่ยังติดอยู่ที่ปลายขนจามรีนั้น จึงพอเทียบได้กับขนาดของกลรูป ซึ่งใน คัมภีร์ปถมัง แทนด้วยจุดพินธุจากนั้นจึงพัฒนาต่อไปเป็นอัมพุทรูป เป็นเปลือรูปและฆนรูปจนเป็นปัญจสาขาโดยสูตรที่ใช้เสกนะปถมังพินธุสามารถแสดงแนวคิดนี้อย่างชัดเจน อัมพุทฐัง อัมพุทฐาชะยะเตเปเลียชาชะเต คะโนคะนาเกศาโลมานะชาปิจะ⁶¹ ในที่สุดและเมื่อลบไปเรื่อยจนถึงนิพพานสูญก็เท่ากับความสูญแห่งตัวตนหรือขันธทั้ง 5 ถือเป็นบุคคลสุญญตา นอกจากนี้ในแต่ละวรรคจะพูดถึงสภาวะธรรมประการต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนา เช่นในตติยวรรค (วรรคที่3) ได้กล่าวถึงสภาวะธรรมอันเป็นกุศล

⁶⁰ กองทุนนิศึกษาพุทธโฆส, พระคัมภีร์บาลีกัจจายนมูล (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.พ.), น. ค.

⁶¹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุดบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรพิมพ์, 2501), น. 144.

(กุสลา ธมฺมา) สภาธรรมอันเป็นอกุศล (อกุสลา ธมฺมา) สภาธรรมที่ไม่เป็นทั้งกุศลและอกุศล (อพฺยาการตา ธมฺมา) และไตรลักษณ์ซึ่งได้แก่ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา ในที่สุดแล้ว (ที่สุดแห่งวรรค) ก็ จะเข้าสู่ความดับซึ่งให้สุญนิพพานเป็นสัญลักษณ์ ส่วนบทเสกนั้นท่านใช้ “นิพพานํ ปรมํ สุญญํ” นิพพานเป็นความสูญอย่างยิ่ง ในกฎวรรค (วรรคที่ 6) ได้กล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีทั้ง 30 ทศ (ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา และอุเบกขา) โดยบำเพ็ญชั้น ธรรมดา ชั้นอุปบารมี และชั้นปรมัตถบารมี (ทสฺปารมี ทสฺสุปฺปารมี ทสฺปรมัตถปฺปารมี) แต่เมื่อถึง ที่สุดแห่งวรรคก็กลับเข้าสู่สุญนิพพานเช่นกัน และในอฏฐวรรค (วรรคที่ 8) ได้กล่าวถึงพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ แต่ในที่สุดแห่งวรรคก็กลับเป็นนิพพานสูญ 28 สูญ ยิ่งกว่านั้นในวรรคที่ 9 สัญลักษณ์ศูนย์ นิพพานทำเป็นวงกลม 5 วงซ้อนกันซึ่งหมายถึงความว่างแห่งเบญจขันธ์ ซึ่งจะเชื่อมโยงกับการที่ ลบปถมังพินทุเป็นพระเจ้า 5 พระองค์และพระพุทธเจ้าแต่ละองค์จะแทนขันธ์ ๗ หนึ่ง พระกกุสันธะ แทนรูปขันธ์ พระโกนาคมนะแทนนามขันธ์ พระกัสสปะแทนสัญญาขันธ์ พระศากยมุนีแทนสังขาร ขันธ์ และพระเมตไตรยแทนวิญญาณขันธ์ ในระดับนี้เทียบได้กับบุคคลสูญญตา ต่อมายังลบศูนย์ ห้าชั้นเป็นศูนย์ชั้นเดียวมีกากบาทตรงกลางซึ่งหมายถึงแม้ความสูญก็ว่างเปล่าด้วย กล่าวคือแม้แต่ ความสูญเองก็ไม่มีอะไรให้ยึดถือหรืออีกนัยหนึ่งพระนิพพานก็เป็นสูญญตาด้วย แสดงให้เห็นถึง ความเข้าใจของคนโบราณเกี่ยวกับธัมมสูญญตาที่ไม่ต่างจากแนวคิดของมายามิกะเลย ไม่ เพียงแต่คัมภีร์ปถมัง เท่านั้น คัมภีร์หลัก ๆ อย่างอิระเจ ตรีนสิงเหและมหाराชก็ลงจนถึงสุญ นิพพานเหมือนกันหมด นี่น่าจะแสดงเรื่องของสูญญตาได้เป็นอย่างดี

3.2.3 อิทธิพลจากแนวคิดเรื่องมณฑล

มณฑล หรือมันดารา หมายถึง “ขอบเขตอันเร้นลับ” หรือแผนผังอันศักดิ์สิทธิ์ที่แสดง ตำแหน่งของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย บางครั้งมณฑลบางรูปแบบเป็นการจำลอง ลักษณะของจักรวาล ซึ่งมณฑลในภาษาสันสกฤตแปลว่า “วงกลม” ในเบื้องต้นมณฑลคือ ขอบเขตหรือพื้นที่ศูนย์กลาง ซึ่งเป็นพิธีเกี่ยวกับศาสนาที่ช่วยให้อุปสรรคหรือสิ่งที่จะมารบกวนถูก ขจัดออกไปและพิธีกรรมสามารถดำเนินไปได้โดยปราศจากอันตราย⁶² โดยการใช้มณฑลซึ่งถือว่า มีอานุภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นมณฑลที่มีอานุภาพทางป้องกันอันตราย นอกจากนั้นมณฑลอาจ หมายถึงความสมบูรณ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์กันระหว่างสิ่งต่าง ๆ กล่าวคือ “สิ่งทั้งหมดที่เกิดจาก

⁶² Adrian Snodgrass, The Matrix and Diamond World Mandala in Shingon Buddhism (New Delhi: Rakesh Goel, 1988), p. 121.

คุณลักษณะต่าง ๆ และคุณธรรมอันประเสริฐของพระพุทธเจ้าและพระตถาคต เช่นเดียวกับที่กิ่ง ล้อคือผลรวมที่ประกอบขึ้นจากส่วนย่อยต่าง ๆ เช่น ดุมล้อ วงล้อ และซี่ล้อ เป็นต้น”⁶³ มณฑลยังเป็นเหมือนกับการประชุมกันของพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ ในความหมายระดับปรมาตม มณฑลเป็นการจำลองสภาพการณ์ของจิต ดังที่ อรรถกถาของท่านสุภาภรณ์สิงห์ ได้อธิบายไว้ว่า

มณฑล ให้กำเนิดแก่พระพุทธเจ้า เนื่องจากเป็นตัวแทนความเจริญงอกงามแห่งความเป็นพุทธเจ้า ซึ่งเปรียบเหมือนเมล็ดพันธุ์ที่หว่านหรือปลูกใน ผืนดินแห่งจิตใจ แล้วได้รับความชุ่มชื้นจากสายธารแห่งความเมตตากรุณาอันยิ่งใหญ่ ได้รับความอบอุ่นจากดวงอาทิตย์หรือดวงไฟแห่งปัญญา และได้รับการหล่อเลี้ยงด้วยอากาศ คือ มรรควิธี แล้วเมล็ดพันธุ์แห่งความเป็นพุทธเจ้าก็จะเจริญงอกงามในพื้นที่แห่งบุญญา และด้วยเหตุนี้ก็จะงอกงามตามธรรมชาติ คือเจริญเติบโตจากภายนอกเข้าสู่โลกแห่งธรรม และในที่สุดก็จะกลายเป็นต้นไม้อันแห่งพุทธะที่เติบโตเต็มที่⁶⁴

ดังนั้น มณฑล ตามนิยามดังกล่าวจึงมีลักษณะเป็นเรื่องราวที่มุ่งแสดงวิถีทางแห่งการตรัสรู้ เป็นการแทนคุณลักษณะของจิตและพัฒนาการของจิตไปสู่การบรรลุด้วยภาพสัญลักษณ์ ดังเช่นมณฑลของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 ด้วยเหตุนี้ คำสอนเรื่องมณฑลนี้ น่าจะได้รับอิทธิพลจากนิยายมารยมิกะ และโยคจาร ในเรื่องของบุญญา และ เรื่องพฤติกรรมของจิต เพราะท่านกล่าวว่า “แล้วเมล็ดพันธุ์แห่งความเป็นพุทธเจ้าก็จะเจริญงอกงามในพื้นที่แห่งบุญญา” ไม่ต่างจากที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ปัญจวิงศตีสถาปริชาปารมิตา ว่า “พระโพธิสัตว์ผู้ประพฤติในปรัชาปารมิตา (บุญญา) ก่อนพิจารณาเห็นว่า (ที่เรียกว่า) พระโพธิสัตว์ก็เป็นเพียงชื่อเท่านั้น โภทิกก็เป็นเพียงชื่อ พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงชื่อเท่านั้น”⁶⁵ ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นผู้ตรัสรู้บุญญา อันเป็นตถามีสภาวะครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่าง ดังที่กล่าวไว้ใน “คัมภีร์ปรัชาปารมิตาถุทายสูตร” ที่ว่า “พระพุทธเจ้าทั้งสามกาล เพราะอาศัยปรัชาปารมิตา (บุญญา) จึงสำเร็จจนตรัสมาสัมโพธิ” ดังนั้นโพธิจึงเป็นไวพจน์ของบุญญาดด้วย นอกจากนี้ มณฑล ยังแสดงลักษณะของ พฤติภาพแห่ง

⁶³ เอเดรียน สนอดกราส, สัญลักษณ์แห่งพระสถูป, แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), น. 100.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 101.

⁶⁵ “คัมภีร์ปัญจวิงศตีสถาปริชาปารมิตา,” อ้างถึงใน ประพนธ์ อัครวิรุฬหาร, โพธิสัตว์จรรยา : มรรคาเพื่อมหาชน, น. 34.

จิต สิ่งทั้งปวงเกิดมีขึ้นก็ด้วยอาศัยจิตเป็นปทัฏฐาน สรรพสิ่งเป็นเพียงภาพที่สะท้อนออกมาจาก อalayavijñāna ที่อาจเปรียบได้กับมณฑลดังที่ใน ลังกาวตารสูตร กล่าวว่า

บัดนั้น พระตถาคตเจ้าได้ตรัสนิคมคาถาขึ้นว่า โลกที่เรามองเห็นอยู่นี้มิได้มีอยู่จริง ความหลากหลายของสิ่งต่าง ๆ ที่เรามองเห็นเกิดมาจากจิต ร่างกายและทรัพย์สิน ทั้งปวง ล้วนเป็นเพียงภาพที่สะท้อนออกมาจาก อalayavijñāna เท่านั้น⁶⁶

ความพยายามที่จะอธิบายสิ่งเหล่านั้นด้วยรูปแบบทางสัญลักษณ์ ดังนั้นภาพ พระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในมณฑลก็มีใช้อื่นไกล ได้แก่การจำลองภาวะของจิต นั้นเอง เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์คือคุณลักษณะอันสมบูรณ์ของความกรุณา พระมัญชุศรีคือ คุณลักษณะอันสมบูรณ์ของปัญญา ทั้งนี้เหมือนกับปรัชญาของพุทธตันตระที่ว่า “สิ่งใดเป็นกิเลส ตัณหา สิ่งนั้นคือโพธิ สิ่งใดเป็นสังสาระ สิ่งนั้นคือพระนิพพาน”⁶⁷ โดยสรุป มณฑล จึงเป็นการ แสดงออกซึ่งภาวะแฝง (Potentiality) หรือศักยภาพในการตรัสรู้ของสัพพชรีวิต โดยถือว่า “สรรพสิ่ง ทั้งหลยมีธาตุแท้เป็นพุทธภาวะเช่นเดียวกันหมด” ดังที่กล่าวไว้ใน คุหะยะสมาชตันตระ ว่า “จง มองความคิดทั้งหลายเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางจิตเท่านั้น อย่าได้เห็นว่าเป็นความผิดหรือ ความถูกของอะไรทั้งหมด จงแสวงหาความบริสุทธิ์ของชีวิตจากสภาวะแห่งบรมสุข บนพื้นฐาน แห่งการบรรลุธรรมอันสูงสุดเกิด...”⁶⁸ อย่างไรก็ตามเรื่องมณฑลนั้นจะสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องธาตุ ทั้งหก ได้แก่ 1. ดิน 2. น้ำ 3. ไฟ 4. ลม 5. อากาศ เป็นส่วนประกอบของรูปธรรม รวมกันเป็น ลักษณะของธรรมกายที่มีลักษณะเป็นกฎซึ่งถูกแสดงออกโดยครรรธาตุมณฑล และ 6. วิญญาณ ธาตุประกอบขึ้นเป็นสภาวะธรรมของจิตซึ่งเป็นเช่นเดียวกันกับธรรมกายแห่งปัญญาซึ่งถูกแสดงออก โดยวัชรธาตุมณฑล ดังนั้นครรรธาตุมณฑลเป็นมณฑลทางกายภาพซึ่งรวมเอารูปธรรมทั้งหลายไว้ ส่วนวัชรธาตุมณฑลเป็นมณฑลแห่งสภาวะธรรมทั้งหลายทั้งปวงที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิต โดยครรรธาตุมณฑลเป็นมณฑลของร่างกายซึ่งประกอบด้วยธาตุทั้งห้า ส่วนวัชรธาตุมณฑลเป็น มณฑลของจิตซึ่งครอบครองวิญญาณทั้งเก้า (ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน กลิขภูมิโนวิญญาน อalayavijñāna และอมล วิญญาน)⁶⁹ นอกจากนี้แล้วใน มหาไวโรจนสูตร ยังได้กล่าวถึงมณฑลที่ใช้สำหรับกำหนดจิตไว้

⁶⁶ Suzuki Daisetz Teitaro, The Lankavatara Sutra, p. 49.

⁶⁷ Suzuki Daisetz Teitaro, Outline of Mahayana Buddhism, p. 352.

⁶⁸ บุญย นิลเกตุ, พุทธศาสนมหายาน, น. 136.

⁶⁹ Adrian Snodgrass, The Matrix and Diamond World Mandala in Shingon

หลายแบบโดยใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งสัญลักษณ์เหล่านั้นมีรูปร่างเหมือนกับที่ใช้ในระบบยันต์ของไทย ดังเช่น รูปวงกลมที่ใช้ในสันติกะโหมะ (มณฑลชนิดหนึ่งเป็นรูปวงกลม) รูปสามเหลี่ยมใช้ในอาภิกจาริกาโหมะ (มณฑลชนิดหนึ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม) พระจันทร์ครึ่งซีกใช้ในอาภาสนะโหมะ (มณฑลชนิดหนึ่งเป็นรูปพระจันทร์ครึ่งซีก)⁷⁰ ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เองได้วิวัฒนาการเป็นสัญลักษณ์ที่ใช้อยู่ในยันต์ในความเชื่อของคนไทยตั้งแต่สมัยโบราณ ท่านอาจารย์เทพ สาริกบุตร ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเลขยันต์โบราณของไทย เป็นผู้รวบรวมแปล และชำระคัมภีร์เลขยันต์ต่าง ๆ จำนวนมาก ได้กล่าวไว้ใน คัมภีร์พระเวทฉบับพิเศษ ว่า

หนึ่งก่อนที่จะเล่าเรียนเรื่องเลขยันต์ จำเป็นต้องทราบกำเนิดที่มาเสียก่อนว่า เลขยันต์ต่าง ๆ นั้นมีที่มาอย่างไร เกิดขึ้นด้วยสิ่งอันใด และกระทำขึ้นด้วยเหตุผลอะไร มีความหมายว่าอย่างใดกัน สิ่งเหล่านี้เราควรทราบเสียก่อนให้ถ่องแท้ การศึกษาเล่าเรียนก็จะยังประโยชน์ให้เกิดเต็มที่ เหตุที่มาของยันต์ตามที่เขียนขึ้นไว้เป็นเส้นลากผ่านไปมานั้น ท่านหมายถึงว่าเป็นสายรกของพระพุทธเจ้า ถ้าหากเป็นรูปวงกลม ๆ ก็หมายถึงว่าเป็นพระพักตร์ของพระพุทธเจ้า ... ถ้าเป็นรูปสี่เหลี่ยม ก็หมายถึงว่าเป็นธาตุทั้ง 4 หรือทวีปทั้ง 4 ส่วนที่เป็นยันต์สามเหลี่ยมนั้น หมายถึงโลกทั้ง 3 ...⁷¹

นอกจากนี้ในบางครั้งยันต์ยังมีความหมายเกี่ยวข้องกับจักรวาล และดวงดาว ตัวอย่างเช่น ยันต์มหาราช ที่มีตัวเลขอยู่รอบ ๆ โดยท่านเรียกสูตรเลขเหล่านั้นด้วยชื่อของดวงดาว "อาทิตยเป็นมิตรกับครุ (ลงเลข 1 และ 5) จันทรโคมตรูพุนงเยาว์ (ลงเลข 2 และ 4) ศุกรปากหวานอังคารรับเอา (ลงเลข 6 และ 3) ราหูกับเสาร์เป็นมิตรแก่กัน (ลงเลข 8 และ 7)"⁷² ดังนั้นยันต์คือสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่นับถือกันว่าศักดิ์สิทธิ์มีอานุภาพในด้านต่าง ๆ สัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในยันต์นั้นแฝงความหมายที่แตกต่างกันไปซึ่งเปรียบได้กับครรรณธาตุมณฑล ต่อมาใน คัมภีร์มหาราช ได้กล่าวถึงการลบยันต์เป็นพระเจ้าห้าพระองค์ซึ่งเทียบได้กับมณฑลทางจิตหรือวัชรธาตุมณฑล อย่างไรก็ตามโดยรวมแล้ว เน้นที่การเพ่งพินิจภายในจิตให้เกิดสมาธิ หรือการเขียนอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ อาจเป็นอุบายให้จิตมีสมาธิ อาจารย์เทพย์ สาริกบุตร ได้กล่าวว่า "ผลสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ก็อยู่ที่ดวงจิตสำรวมเป็นสมาธิ และสมาธินี้ท่านจัดเป็นบาทฐานแห่งวิปัสสนา ถึงแม้

⁷⁰ Chikyo Yamamoto, Mahavairocana-sutra (Delhi : Rajkamal Electric Press, 2001), p. 131.

⁷¹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตัดียบรรพ, น. 187.

⁷² เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุณะบรรพ, น. 1.

ปุณฺณเราจะบรรลุได้อย่างสงบไม่เกินฌาณสมาบัติก็ตาม กระนั้นก็สามารถที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามภูมิของตน”⁷³ ดังนั้น หลักการเรื่องมณฑลของพุทธตันตระที่เคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ ได้หลงเหลืออยู่ในรูปแบบของยันต์ต่าง ๆ ที่ใช้กันอยู่จนถึงปัจจุบันนั่นเอง รวมถึงการฝึกสมาธิจิตโดยการเพ่งมองที่มณฑลหรือยันต์ก็เป็นวิธีการเดียวกัน จึงพอสรุปได้ว่า ระบบของเลขยันต์ของไทยโบราณนั้นมีรากฐานมาจากพุทธศาสนamahayana (โดยเฉพาะตันตระและมนตรายาน) เพียงแต่ความหมายในเชิงปรัชญาได้สูญสิ้นไปพร้อมกับการเข้ามาแทนที่ของพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย ในปัจจุบันจึงหลงเหลืออยู่แต่เพียงรูปแบบเท่านั้น เมื่อคนขาดความเข้าใจจึงอธิบายกันไปต่าง ๆ นานาตามทัศนะของพวกเขาเหล่านั้น

3.3.4 อิทธิพลจากแนวคิดเรื่องธารณี

มนตรา (Mantra) หมายถึงการเปล่งเสียงอันเร้าลับ ซึ่งนับเป็นสิ่งสำคัญของตันตระ มนตราหรือธารณีนั้นถือว่าเป็นหัวใจของพระธรรมต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งก็มิได้มีความหมายทางด้านภาษาแต่อย่างใด “ท่านวสุพันธุ (คณาจารย์องค์สำคัญของโยคจารย์) เคยตั้งข้อสังเกตไว้ว่าการที่มนตราไร้ความหมายทางภาษาโดยสิ้นเชิงนั้นนับเป็นความสำคัญอย่างแท้จริง เพราะว่าการทำสมาธิภาวนาเป็นสิ่งไร้ความหมายทางภาษาจะช่วยให้บุคคลได้ประจักษ์ถึงธรรมชาติอันเป็นมายาของจักรวาล”⁷⁴ ดังนั้นมนตราต่าง ๆ บางครั้งแปลแล้วจะไม่มีมีความหมายอะไร ดังเช่นมหามนต์ที่เป็นบทสรุปของ “คัมภีร์ปรัชญาปารมิตา” ที่ว่า “คะเต คะเต ปาระคะเต ปาระสัมคะเต โหริ สวาหา” แปลความว่า ไป ไป โดยหลุดพ้น ไปให้ถึงฝั่ง โอ ความตรัสรู้ สวาหา ความเบิกบาน⁷⁵ จะเห็นได้ว่ามนต์บทนี้แทบจะไม่สื่อความหมายอันใดเลย แต่ก็เหมือนกับการเข้าใจในสภาวะธรรมที่ไม่อาจสื่อด้วยคำพูดใด ๆ เหมือนหลักการที่ว่าสัจจะภาวนานั้นย่อมอยู่เหนือการพูด การคิด เราจะค้นสัจธรรมในหนังสือพระไตรปิฎกย่อมไม่พบ นอกจากเราจะต้องหันมาบำเพ็ญดูจิตใจของตนเอง⁷⁶ นอกจากนั้นยังมีความเชื่อเกี่ยวกับมนตราต่าง ๆ ว่าหากท่องบ่นภาวนาไปย่อมสามารถช่วยให้รอดพ้นจากภัยอันตรายได้ ดังที่กล่าวไว้ในบันทึกการเดินทางของสมณะ เฮียน-จิง ว่า “ในขณะที่ท่านผจญกับภูตผีปีศาจที่

⁷³ เรื่องเดียวกัน, น. 1-2.

⁷⁴ ทวีวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์, วิถีแห่งมหายาน, น. 183.

⁷⁵ Conze, Edward, Buddhist Wisdom Books; Containing the Diamond Sutra and the heart Sutra, pp.101-102.

⁷⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, ปรัชญามหายาน, น. 134.

ทะเลทรายโกบี เมื่อท่านเอ่ยมนตราในหฤทัยสูตรนี้ ภูติผีปีศาจก็หายไปทันที และเมื่อท่านตกอยู่ในอันตราย หรือที่เปลี่ยน ก็จะไม่ลดภัย คลายจากความหวาดกลัวทั้งปวง”⁷⁷ สำหรับ มนตรา หรือ ธารณีนั่นมีอยู่หลายบทด้วยกัน แต่ละบทอาจมีความหมายถึงพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์พระองค์ใดพระองค์หนึ่ง แต่มนตราที่เป็นที่รู้จักมากที่สุดในระดับนั้น ได้แก่ มนตราแห่งพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร คือ “โอม มณี ปัท เม หุม” มีการบรรยายถึงความศักดิ์สิทธิ์นานับประการถึงขนาดที่ว่า ผู้ใดได้ท่องบ่นภาวนาก็สามารถทำลายอกุศลกรรมนับแสนกับ ท่านโชเกียล รินโปเช ได้บรรยายเกี่ยวกับมนต์นี้ว่า

เสียง“โอม”คือสารัตถะแห่งรูปของผู้ที่เข้าถึงความรู้แจ้ง มณี ปัท เม หรือพยางค์ทั้งสี่กลางบท หมายถึงคำพูดของผู้บรรลุธรรม และพยางค์สุดท้าย “หุม” หมายถึงจิตใจของผู้เข้าถึงความรู้แจ้ง กาย วาจา และใจของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ทั้งหลายดำรงอยู่ในเสียงของมนต์บทนี้ มนต์บทนี้ได้ชำระล้างสิ่งเคลือบคลุมครอบงำกาย วาจา และ ใจ ทั้งยังนำสรรพชีวิตเข้าสู่ความรู้แจ้ง เมื่อมนต์บทนี้ประกอบเข้ากับศรัทธาและวิริยะในการบำเพ็ญสมาธิภาวนาและการสาธยายมนต์ อานุภาพในการแปรเปลี่ยนของมนต์บทนี้ได้บังเกิดและเพิ่มพูน เป็นไปได้จริง ๆ ที่ชำระล้างตนเองด้วยวิธีนี้⁷⁸

จะเห็นได้ว่าการสาธยายมนต์ หรือธารณีนั่นมุ่งไปที่จิตเพื่อให้เกิดความสงบ และความซาบซึ้งในสภาวะธรรมเพื่อให้เกิดปัญญารู้แจ้ง ดังนั้นการท่องมนต์เหล่านี้จึงช่วยให้จิตใจของผู้ที่นั้นพ้นไปจากอกุศลกรรมทางมโนทวารในขณะที่สาธยาย นอกจากนี้แล้วยังปรากฏเค้าโครงของมนตรายานในพระสูตรบางบท โดยพระสูตรเหล่านั้นมิได้มีอยู่ในพระไตรปิฎกบาลีแต่อย่างใด แต่เป็นที่นิยมสวดกันมาแต่โบราณ เชื่อกันว่ามีอานุภาพมาก ดังนั้นการท่องบ่นภาวนาธารณีมন্ত্র์ตามแบบของมหายานนั้นคือการชำระจิตใจของผู้เจริญภาวนา โดยการระลึกถึงคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ให้มาประทับในจิตของเรา เหมือนกับเป็นการเจริญพุทธานุสตินั่นเอง ในขั้นนี้ก็แฝงไปด้วยปรัชญาที่ว่า สิ่งทั้งปวงล้วนเป็นภาพสะท้อนของจิต เช่น เมื่อจิตเข้าถึงความกรุณา ก็เปรียบดังการเกิดภาพสะท้อนของพระอวโลกิเตศวรขึ้นในจิตนั่นเอง ซึ่งนับว่าเป็นหลักการเดียวกับเรื่องของตรีกาย กล่าวคือมนตราทั้ง 84 ประโยค ที่แทนด้วยบุคคลาธิษฐานเป็นรูปต่าง ๆ ก็

⁷⁷ เคียงเหลียน สีนุกูญเรื่อง, ประวัติพระถังซำจั๋ง, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2542), น. 48.

⁷⁸ พระไพศาล วิสาโล, เปิดประตูสู่สภาวะใหม่, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกลดคีมทอง, 2544), น. 329.

หมายถึงการที่จิตของผู้ปฏิบัติสะท้อนเอาสารัตถะของสูตรแต่ละท่อนไว้นั่นเอง เช่นในประโยคแรกที่ว่า “นโมรัตนตรายายะ (นํามอ ห่อลาดันนอตอลาเหย์เย)” หมายถึงการน้อมนมัสการพระไตรรัตน์ทั้งสาม อันได้แก่ พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า เพื่อความรู้แจ้งในสภาวะแห่งจิต ประโยคที่ 2 ที่ว่า “นโมอารยะ (นํามอออกหลียะ)” หมายถึงขอนอบน้อมพึงพิงพระอริยเจ้าผู้พ้นไปจากบาปอกุศลแล้ว หมายถึงพระธรรมล้วนเกิดขึ้นจากจิต ผู้ปฏิบัติจะต้องเข้าใจสภาวะจิตของตนให้ท่องแท้เพื่อขจัดกิเลสให้สิ้นเป็นต้น⁷⁹ ธารณีจึงอาจถือได้ว่าเป็นดังรหัสที่พระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ประทานให้ เพื่อเป็นอุบายในการกางกั้นจิตอกุศล และมหากรุณาธารณีนี้นี้เป็นดังอุบายที่ทำให้สรรพสัตว์เกิดโพธิจิต เสียแต่ว่าคนทั่วไปไม่อาจเข้าใจอรรถที่ลึกซึ้งของธารณีนี้นี้ได้ โบราณจารย์ท่านจึงสร้างเป็นบุคคลาธิษฐานไว้ จนในปัจจุบันได้กลายเป็นกวนอิม 84 ปาง ซึ่งแท้จริงแล้วเป็นการบรรยายถึงสภาวะจิตของผู้ที่สามารถสาธยายและถือปฏิบัติตามมหากรุณาธารณี หนึ่งเกี่ยวกับอันสงส์หรือความศักดิ์สิทธิ์นั้น ท่านอาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ ได้กล่าวไว้ว่า

พระอวโลกิเตศวรช่างทรงมหิทธานุภาพพิสดารอะไรอย่างนั้น คุณจะเป็นลัทธิศาสนาพราหมณ์ไม่ผิดเลย ขนาดคนมีโทษยังช่วยให้หลุดพ้นอีก แต่ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่าคติการสอนศาสนาของลัทธิมหายานนิยมการอธิบายธรรมะในรูปบุคคลาธิษฐาน การอธิบายคุณลักษณะของพระอวโลกิเตศวรอย่างนี้ เป็นเพียงอุบายโกศลวิธี ชักจูงคนให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธามั่นคงในพระโพธิสัตว์ ไม่น้อยหน้าศาสนาพราหมณ์ชั้นหนึ่งก่อน ภายหลังจึงอธิบายธรรมาธิษฐานให้ฟัง แท้จริงคุณลักษณะของพระอวโลกิเตศวรคือพระปัญญาคุณ พระสันติคุณ และพระกรุณาคุณ ผู้ใดสามารถอัญเชิญพระอวโลกิเตศวรให้เข้ามาประทับอยู่ในดวงจิตได้ ด้วยการหมั่นภาวนารำลึกถึงเสมอ ก็ต้องปรับปรุง กาย วาจา ใจ ของตนให้ประกอบด้วยปัญญาคุณ สันติคุณ กรุณาคุณ คุณองค์พระโพธิสัตว์ เมื่อเป็นดังนี้ภัยต่าง ๆ ดังพรรณนามาในพระสูตรที่กล่าวแล้ว จักบังเกิดแก่ผู้นั้น ย่อมไม่มีทางจะเป็นไปได้ หรือแม้ว่าจักเกิดมีขึ้นก็หาทำให้ผู้นั้นต้องหวั่นไหวเดือดร้อนไม่ เพราะดวงจิตของผู้นั้นได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับองค์พระอวโลกิเตศวรแล้วนั่นเอง นั่น ผู้ที่เคารพบูชาพระโพธิสัตว์พระองค์นี้ ย่อมสุดแล้วแต่วุฒิปัญญา (ของผู้ นั้น)...⁸⁰

⁷⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 20-23.

⁸⁰ ยวพุทธิกสมาคม, “อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ บุคคลของศาสนา,” น. 98.

การประพันธ์ธารณีมนต์น่าจะได้รับอิทธิพลแนวคิดของนิยาย มหายมิกะและโยคาจารย์ เนื่องจากการแฝงไปด้วยหลัก สุนฺยญตา และ เรื่องพฤติกรรมของจิต การท่องธารณีมนต์จึงเป็นเพียงอุบายในการปลุกโพธิจิตเท่านั้น เช่นเดียวกับการลงยันต์ที่ต้องท่องมนต์บังคับถือเป็นการปลุกฝังปัญญาอย่างหนึ่ง อนึ่งการท่องมนต์ต่าง ๆ เพื่อประกอบพิธีลงยันต์สิ่งสำคัญจิตต้องแน่วแน่ ไม่หวั่นไหวไปในอารมณ์ที่เป็นอดีต หรืออนาคต อีกทั้งการประกอบกันขององค์สามคือ กาย วาจา และใจ ดำรงอยู่ในอารมณ์อันเป็นปัจจุบันขณะ ย่อมทำให้ความรู้สึกเป็นตัวเป็นตนและการปรุงแต่งอารมณ์ถูกข่มไว้

ความพยายามที่จะอธิบายสิ่งเหล่านั้นด้วยรูปแบบทางสัญลักษณ์ ดังนั้นภาพพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในคำสอนมหายานได้แก่การจำลองภาวะของจิตนั่นเอง (ต่อมาได้ถูกพัฒนารูปแบบขึ้นเป็นพระพิมพ์ชนิดต่าง ๆ) เช่น พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์คือคุณลักษณะอันสมบูรณ์ของความกรุณา พระมัญชุศรีคือคุณลักษณะอันสมบูรณ์ของปัญญา ทั้งนี้เหมือนกับปรัชญาของพุทธตันตระที่ว่า “สิ่งใดเป็นกิเลสต้นเหตุ สิ่งนั้นคือโพธิ สิ่งใดเป็นสังสาระ สิ่งนั้นคือพระนิพพาน” ในที่มีลักษณะคล้ายกับมนต์ มนต์ถือเป็นตัวแทนของพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์ได้เช่นกัน ดังที่เรียกว่า พีชมนต์ของพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์ต่าง ๆ เช่น “หรี” เป็นพีชมนต์ของพระอมิตาภะ⁸¹ ดังนั้นไม่เพียงแต่รูปที่ใช้แทนพระพุทธรเจ้าและพระโพธิสัตว์ มนต์ก็สามารถเป็นสัญลักษณ์แทนได้เช่นกัน ตัวอักขระแต่ละตัวที่ใช้ประกอบในระบบยันต์ เปรียบเสมือนพระพุทธรเจ้าหรือพระคุณต่าง ๆ ของพระพุทธรเจ้า นอกจากนี้มนต์บางบทเมื่อใช้เสกพร้อมกับยันต์เชื่อว่า สามารถคุ้มกันอันตรายต่าง ๆ ได้ ยิ่งกว่านั้นยันต์แต่ละยันต์ยังมีการบังคับมนต์เฉพาะเอาไว้ บางครั้งถึงกับบังคับวิธีการร่ายมนต์ด้วย มนต์ที่ใช้สำหรับเสกอักขระในยันต์ดังที่ปรากฏใน คัมภีร์รัตนมาลา เช่น

อิ จงหมั่นภาวนา ป้องกันศาสตรา ห่อนต้องอินทรีย ทั้งให้แคล้วคลาด นิราศไพร
สิริยอมมีแก่ผู้ภาวนาฯ ตี ถึงบทนี้ไซ้ร้ หมั่นภาวนาไว้ กันภัยนานา ภูติผีปีศาจ มิ
อาจเข้ามา ทั้งปอบทั้งห้า ไม่มาหลอกหลอนฯ ปี ภาวนานึก สติตรองตรึก อย่าทำ
ใจร้อน สารพัดเมตตา อย่าได้อาวรณ์ ครูเฒ่าเก่าก่อนเคยได้ใช้มาฯ โส ภาวนาดี

⁸¹ Piyasilo, Mandala of The Five Buddhas, p. 24-25.

ครัน ตามกำลังวัน ป้องกันทุกภัย เป็นที่ชื่นชม นิยมชอบใจ ใครเห็นรักใคร่ ไม่รู้
เห็ดหาย⁸²

ในที่นี้เป็นการนำเอาพุทธคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาร้อยเรียงเป็นมนต์เมื่อท่อง
บ่นจะมีอานิสงส์มากมาย เมื่อนำมาปลุกเสกยันต์ก็เชื่อว่าจะทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ สำหรับการใช้
นั้นหากในยันต์ปรากฏอักขระตัว อี ก็เอาบท อีมาเสก ถ้าปรากฏตัวตีกีก็เอาบท ตี มาใช้เสก
นอกจากนี้การท่องมนต์คาถายังเป็นอุบายในการละจากวาทะจตุรต และมโนทุจริตอีกด้วย ดังที่ได้
กล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้วว่าในระบบยันต์จะต้องประกอบด้วยมนต์สำหรับเสกเสมอ ดังนั้น มนต์จึง
เป็นส่วนหนึ่งของยันต์ การใช้มนต์เพื่อเสกยันต์หรือที่โบราณเรียกว่าประจันต์นั้น คือการทำให้
องค์สามคือกาย วาจา และใจมีความสอดคล้องเป็นหนึ่งเดียวกัน กล่าวคือ มือเขียน ปากว่า ใจนึก
ใน “มหาไวโรจนสูตร” กล่าวว่า ดูกรพุทธบุตร บัดนี้เธอได้ตระหนักว่า กาย วาจา และใจนั้นเสมอ
ด้วยพระตถาคตไวโรจนะ ดังนั้นเธอพึงสำนึกว่าสัพพัตว์ก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁸³

กล่าวโดยสรุปอิทธิพลของธารณีที่มีต่อระบบยันต์แบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือ
นำเอาอักขระในมนต์มาใช้ในยันต์ ซึ่งอาจจะใช้แบบเต็มบทหรือให้รูปแบบของอักขระแทน
พระพุทธรูป หรือหัวข้อธรรมต่าง ๆ คล้ายกับพีชมนต์ อีกลักษณะหนึ่งคือการนำมนต์มาประจัน
ยันต์ (เสกยันต์ด้วยมนต์ที่กำหนด) เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งยันต์ต่าง ๆ มักจะมีมนต์ที่ใช้
บังคับอยู่แล้ว

3.3.5 อิทธิพลเรื่องพระปัญจชินพุทธเจ้า

จากแนวคิดมหายานว่า โดยธาตุแท้แล้วเราเป็นอันเดียวกับพุทธะ (มีพุทธจิต) เมื่อเรา
ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาสมาธิอย่างถูกต้องก็จักทำลายปวงอวิชชาได้ เมื่อนั้นเราย่อมประจักษ์ถึง
ธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ในความเป็นสุญญตา จิตย่อมหลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยสภาวะปรมาตม
ได้ถูกสมมุติเป็น พระธยานิพุทธเจ้าทั้ง 5 หรือเรียกว่า พระปัญจชินพุทธเจ้า เป็นวิถีทางนำเราไปสู่
ความสมบูรณ์ทางจิตวิญญาณ (หรือการหยั่งถึงสัมโพธิ์กายของพระพุทธรูป) พระพุทธรูปทั้ง 5 ก็
คือภาพบุคคลาธิฐานของพระพุทธรูปในรูปแบบและลักษณะต่าง ๆ สถิตอยู่ในแผนภูมิจักรวาล
จำลอง (แทนความหมายของจิต) ที่เรียกว่า มณฑล พระปัญจชินพุทธเจ้าจึงเป็นสัญลักษณ์ทาง

⁸² เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับพุทธियะบรรพ (กรุงเทพมหานคร :
อุตสาหกรรมการพิมพ์, 2501), น. 76.

⁸³ Chikyo Yamamoto, Mahavairocana-sutra, p. 128.

จิตของผู้ที่หลุดพ้นแล้ว ในความเป็นจริงมณฑลของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 มิได้แยกจากกันแต่อาจมีความหมายในฐานะที่สื่อถึงคุณสมบัติร่วมของปวงพระพุทธเจ้า เช่น

พระอภิชัยพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแห่งทิศตะวันออก เป็นสัญลักษณ์แทนพระศากยมุณีที่มีชัยต่อมาร และตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิ พระรัตนสัมภพพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแห่งทิศใต้ เป็นสัญลักษณ์แทนพระศากยมุณีในการประทานและการรับถวายสิ่งต่าง ๆ เช่นการที่พระองค์ทรงประทาน เส้นพระเกศธาตุแก่ตปุสสะและภัลลิกะ (อุบาสกคู่แรกในพุทธศาสนา) ภายหลังการตรัสรู้ 8 สัปดาห์ หรือการที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงรับถวายน้ำผึ้งจากวานรและน้ำจากช้างที่ป่าเลไลย์ ในช่วงปีที่ 10 หลังจากการตรัสรู้ พระอมิตาภพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแห่งทิศตะวันตก เป็นสัญลักษณ์แทนพระศากยมุณีในขณะดำรงอยู่ในสมาธิ พระอโมขสิทธิพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแห่งทิศเหนือ เป็นสัญลักษณ์แทนพระศากยมุณีในการที่พระองค์ปกป้องและช่วยเหลือสรรพสัตว์ ดังที่เคยช่วยสงเคราะห์พระวัคคิให้รอดพ้นจากการทำอัตตวินิบาตกรรม พระไวโรจนพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าผู้ประทับอยู่ในท่ามกลาง เป็นสัญลักษณ์แทนพระศากยมุณีในคราวที่พระองค์ทรงยังพระธรรมจักรให้เคลื่อนไป เพื่อโปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน⁸⁴

ในขั้นนี้ มณฑลของพระปัญจชินพุทธเจ้า ได้แสดงถึงคุณสมบัติทั้งหลายของพระพุทธเจ้า ยิ่งไปกว่านั้นยังสามารถแสดงถึงภาวะแห่งความหลุดพ้นได้ด้วย กล่าวคือการทำสมาธิรับรู้อารมณ์แห่งปรมาตมะนั้นเองเปรียบได้กับการที่ได้สัมผัสสภาวะแห่งพระธยานิพุทธเจ้าและพระธยานิโพธิสัตว์ โดยผ่านกระบวนการทางวิปัสสนากรรมฐาน โดยถือว่าสังสาระและนิพพานนั้นมีอยู่ในจิตดวงเดียวกัน ทั้งสองมิใช่สิ่งเดียวกันหรือสิ่งที่ต่างกัน แต่ที่แตกต่างกันเพราะจิตเป็นดวงการที่ไม่มองให้เกิดความแตกต่าง

เรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในปกรณ์เลขยันต์ของไทยโบราณนั้น ปรากฏชัดเจนใน คัมภีร์พระปถมัง และถือว่ามีคัมภีร์ดังกล่าวเป็นแบบแผนทั้งสิ้น แม้ในเวลาต่อมาจะมีการอ้างถึงคาถาพระเจ้า 5 พระองค์ไว้ที่ใด ก็ล้วนแต่อาศัยเค้าโครงจากคัมภีร์ปถมัง การที่เปรียบเทียบเรื่อง พระเจ้า 5 พระองค์ในปกรณ์เลขยันต์ของไทยโบราณ เพราะถูกใช้บ่อยที่สุด จัดเป็นพระคาถาในยุคแรก ๆ มีการบันทึกกันมาก่อนยุคอุทอง อาศัยหลักฐานพระพิมพ์ที่ขุดพบในกรุพระปรางค์ กรุวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ด้านหลังของพระพิมพ์มีการจารึกอักขระเลขยันต์ในคัมภีร์ปถมัง และจากห้องเอกสารโบราณ หอสมุดแห่งชาติ พบว่าคัมภีร์ปถมัง ที่เก่าแก่ที่สุดนั้นมี

⁸⁴ Piyasilo, Mandala of The Five Buddhas, pp. 11-12.

ยทสงฆมา อนุปปตโต

ยทติณณ นมามิ⁸⁶

หากแปลความจากพระคาถาที่ใช้ในมัสการ “พระเจ้า 5 พระองค์” ที่ปรากฏใน คัมภีร์ ปถมมัง จะเห็นได้ว่าวิธีการแต่งจะคล้ายกับมนตรายานอย่างมาก โดยในช่วงแรกเป็นการบอกพระนามของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ตามลำดับ ในส่วนนี้ไม่แตกต่างจากคัมภีร์ฝ่ายเถรวาท ที่เรียกช่วงเวลาที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จมาอุบัติ 5 พระองค์ในเวลา 1 กัป (คำว่า “กัป” ในภาษาบาลีหมายถึง ช่วงเวลาที่ยาวนานมาก มีอุปมาความยาวนานดังกล่าวว่า เหมือนดั่งมีภูเขาศิลาใหญ่ มีฐานยาวออกไปด้านละ 1 โยชน์ ทุก ๆ 100 ปีมีเทวดานำผ้าเนื้อดีมาลูบภูเขาครั้งหนึ่ง จนกระทั่งภูเขานั้นสึกราบเรียบเสมอแผ่นดิน จึงพอเทียบเคียงได้กับเวลา 1 กัป) ซึ่งนับว่ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามากที่สุด จึงเรียกว่า “ภัทรกัป” แปลว่า กัปที่มีความเจริญรุ่งเรือง ดังพุทธวจนะที่ตรัสว่า “ในภัทรกัปนี้มีพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ คือ พระกกุสันธะ พระโกนาคมนะ และพระกัสสปะ บัดนี้เราเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและจักมีพระเมตไตรยสัมพุทธเจ้า แม้พระพุทธเจ้า 5 พระองค์นี้ก็เป็นนักปราชญ์ อนุเคราะห์โลก”⁸⁷ ในช่วงต่อมาของคาถานมัสการเป็นการบอกถึงชั้นของฌานสมาบัติโดยการเทียบตามลำดับแห่งพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ แล้วจึงกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์โดยความสัมพันธ์กับชั้น 5 ในช่วงนี้เองแสดงถึงอิทธิพลของมนตรายานอย่างชัดเจน เพราะมีความสอดคล้องกับคำอธิบายเกี่ยวกับพระปัญจชินพุทธเจ้า โดยที่มนตรายานอธิบายว่าแท้จริงแล้วพระชินพุทธเจ้าทั้ง 5 มิได้ดำรงอยู่แยกกันเป็นอิสระโดยสมบูรณ์ มณฑลดังกล่าวเป็นดังกุญแจไขความลับของจิตวิญญาณ ซึ่งในส่วนที่มีการเปรียบเทียบมณฑลของพระปัญจชินพุทธกับชั้น 5 ถือว่าเป็นในส่วนของมณฑลภายใน⁸⁸ ด้วยเหตุนี้พระชินพุทธจึงเป็นภาพลักษณ์ที่แสดงแง่มุมต่าง ๆ ของจิตนั่นเอง กล่าวคือสัญลักษณ์และพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นเพียงอุบายไปสู่การตรัสรู้ธรรมเท่านั้นและจะถูกละทิ้งเมื่อเราเข้าถึงพุทธภาวะภายใน คือการที่สามารถมีภาวะจิตแบบเดียวกับพระพุทธเจ้า

โดยหลักการดังกล่าว พระชินพุทธแต่ละองค์จะเป็นสัญลักษณ์แทนชั้นแต่ละชั้น และเมื่อจิตนั้นเข้าถึงสัจธรรมก็จะแปรเปลี่ยนสภาพการณ์ต่าง ๆ คือความรู้ในความจริงระดับปรมาตม์ โดยลักษณะแห่งตถตา เป็นความรู้ที่เป็นองค์รวมหรือเป็นฐานแห่งโลกและชีวิต โดย

⁸⁶ ปถมมัง สมุดไทยดำเส้นหรดาล เลขที่ 30 หมู่ 2, (ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ), วรรคที่ 1.

⁸⁷ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530, เล่มที่ 33 (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, 2530), น. 536.

⁸⁸ Piyasilo, Mandala of The Five Buddhas, p. 18

ปราศจากทวิภาวะ (ความคิดแบ่งแยก) อันได้แก่ ความรู้ที่สามารถแปรเปลี่ยนสภาวะธรรมเป็นอนาสภาวะธรรม⁸⁹ ก็เท่าเข้าได้หลอมรวมพระชินพุทธทั้ง 5 พระองค์กับตัวเราเข้าไว้ด้วยกัน⁹⁰ ดังนั้นพระชินพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ก็เป็นบุคคลาธิษฐานทางโลกุตระของชั้น 5 ที่ประกอบเข้าเป็นบุคคล พระไวโรจนะเป็นบุคคลาธิษฐานของรูป พระรัตนสมังวะเป็นบุคคลาธิษฐานของเวทนา พระอมิตาภะเป็นบุคคลาธิษฐานของสัญญา พระอโฆสิทฺธิเป็นบุคคลาธิษฐานของสังขาร และพระอักโษภยะเป็นบุคคลาธิษฐานของวิญญาณ ซึ่งเมื่อเทียบกับเนื้อความใน คัมภีร์ปถมัง ที่แสดงถึงพระพุทธรูป 5 พระองค์กับเบญจชั้นนี้ พระกกุสันโธ (แทนด้วย นะ) เป็นบุคคลาธิษฐานของรูป พระโกนาคมะ (แทนด้วย โม) เป็นบุคคลาธิษฐานของเวทนา พระกัสสปะ (แทนด้วย พุท) เป็นบุคคลาธิษฐานของสัญญา พระศากยมุนี (แทนด้วย ธา) เป็นบุคคลาธิษฐานของสังขาร และพระเมตไตรย์ (แทนด้วย ยะ) เป็นบุคคลาธิษฐานของวิญญาณ

ในบทต่อมาก็เป็นการสรรเสริญคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยมีได้แบ่งแยกเป็นพระองค์เพียงแต่กล่าวถึงพระคุณของพระตถาคตในด้านต่าง ๆ ดังที่กล่าวว่า “ขอนอบน้อมพระชินเจ้า ผู้สุด ผู้เกิดผู้แก่มนุษย์และอมมนุษย์ อันเทวดาและมนุษย์บูชาแล้ว ขอนอบน้อมแด่พระพุทธรูป ผู้กำจัดโมหะและมานะ บรรลุสัพพัญญุตญาณ ขอนอบน้อมพระพุทธรูป ผู้บรรลุนิพพาน ขอท่านผู้รู้บรรลถึงความ เป็นพระพุทธรูป ขอนอบน้อมพระพุทธรูปผู้ประกาศธรรมทั้งปวง อันหยั่งลงซึ่งพระนิพพาน ขอนอบน้อมพระพุทธรูป ผู้ประกาศธรรมทั้งปวง อันเป็นธรรมที่ทำให้เกิดปัญญา แลข้ามพ้นไป (ซึ่งวัฏฏสงสาร)” จากเนื้อความดังกล่าวแสดงถึงอิทธิพลของแนวคิดหลักของพุทธมหายานในการที่ให้สรรพสัตว์บรรลถึงความ เป็นพระพุทธรูป ซึ่งจะแตกต่างกับ พระคาถาที่ประพันธ์ด้วยแนวคิดแบบเถรวาท ดังที่ปรากฏใน “คัมภีร์อุปปาตาสันติ” ซึ่งแต่งโดยพระสีลวงสะมหาเถระ ดังนี้

ตาฬิสรตฺตุนุเพ กกุสนฺโธ มหามุนิ ตสฺสกายา นิจุจฺจุนฺติ ปภา ทวาทส
โยชเนฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันโธ ทรงมีพระวรกายสูงสี่สิบศอก
ทรงเป็นมุนิผู้ประเสริฐ พระรัศมีจากพระวรกายของพระองค์แผ่ไปสิบสอง
โยชน์

⁸⁹ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺญ, พุทธปรัชญา สาระและพัฒนการ

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544), น. 229-230.

⁹⁰ สุมาลี มหณรงค์ชัย, พระชินพุทธะห้าพระองค์ (กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม,

2547), น. 20.

โกนาคมน สมพุทโธ ดิงสทตฺตสมุคฺคโต ดิงสวสฺสทฺสฺสาณิ อายุ ตสฺส
มเหสีโนฯ

พระโกนาคมะนะสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงมีพระวรกายสูงสามสิบศอก
ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงมีพระชนมายุสามหมื่นปี

กสฺสโป นาม สมพุทโธ ธมฺมราชา ปภงฺกโร วิสฺติหตฺตมฺพุเพโธ
วิสฺสทฺสทฺสอายุโกฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ผู้ทรงเป็นธรรมราชา ทรงมี
พระรัศมี ทรงมีพระวรกายสูงยี่สิบศอก ทรงมีพระชนมายุสองหมื่นปี

อฏฺฐารสทตฺตมฺพุเพโธ โคตโม สกฺกยวฑฺฒโน สพุทฺธญฺโญ สพุทฺธิลโก
สพุทฺธโลกุชฺชปโปฯ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้านามว่า โคตมะ ทรงมีพระวรกายสูงสิบแปดศอก ทรง
เป็นผู้เชิดชูศากยวงศ์ ทรงตรัสรู้ธรรมทั้งปวง ทรงเป็นผู้โดดเด่นกว่าชนทั้ง
ปวง ทรงประทานความสุขให้แก่สัตว์โลก

อนาคเต จ สมพุทโธ เมตฺเตยฺโย เทวปฺปฺชิโต มหิทธิโก มหาเทโว มหาสนฺติ
กโรตุ โนฯ

ก็ในอนาคต พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า เมตเตยยะ ทรงเป็นผู้ที่หมู่
ทวยเทพบูชาแล้ว ทรงมีฤทธิ์มาก ทรงเป็นผู้ประเสริฐกว่าเทวดาทั้งปวง
โปรดประทานความสงบอันประเสริฐ แก่พวกข้าพระองค์ด้วยเถิด⁹¹

จะเห็นได้ว่าคาถาสรรเสริญพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ของคัมภีร์อุปปาตะสันติบอ
ลักษณะของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ แยกจากกันโดยจำแนกตามพระชนมายุ
พระรัศมีและความสูงของพระวรกาย ซึ่งจะต่างกับลักษณะงานประพันธ์ในคัมภีร์ปถมังที่มีอายุ
เก่าแก่กว่า ที่แสดงลักษณะของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์โดยความเชื่อมโยงกัน และเป็น
สัญลักษณ์แทนสภาวะธรรม หากวิเคราะห์ดูจะพบว่า คาถามัสการพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ที่
ปรากฏใน “คัมภีร์ปถมัง” เป็นไปได้ที่จะสื่อแนวคิดในเรื่อง สัมโภคกาย อย่างชัดเจน โดยเฉพาะใน
วรรคที่ 8 ที่ลบพระนามพระพุทธเจ้า 5 พระองค์เป็นพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ ดังนั้นพระพุทธเจ้าทั้ง
5 พระองค์ตามนัยยะของ “คัมภีร์ปถมัง” จึงมิได้เป็นลักษณะของพระพุทธเจ้าที่เป็นมนุษย์ หากแต่
เป็นคุณสมบัติร่วมของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ การที่ต้องเริ่มจากนะโมพุทธานะก่อนเสมอ

⁹¹ พระศีลวิงสะมหาเถระ, อุปปสันติ แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, (กรุงเทพมหานคร:
ทิพย์วิสุทธิ, 2543), น. 19-22.

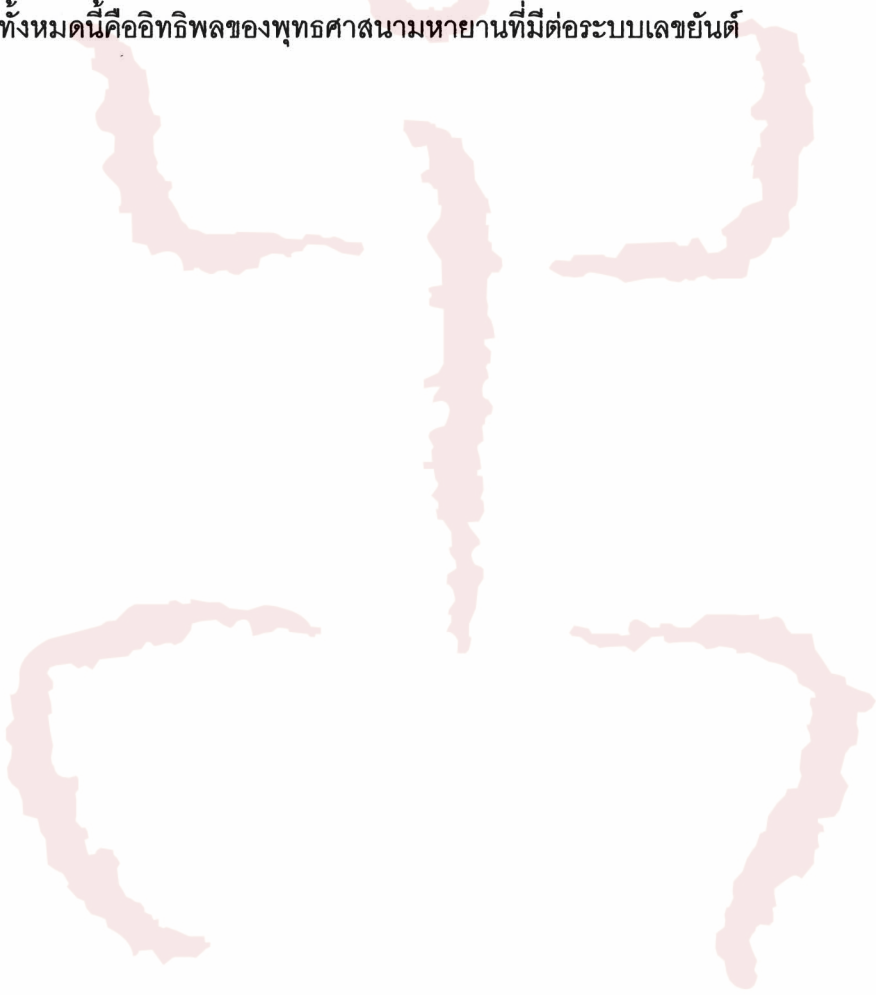
เปรียบได้กับแนวคิดสัมโมคคากายนั่นเอง กล่าวคือพระมานุสยพุทธเจ้า นั้นเกิดจากพระธยานิพุทธเจ้าเป็นการกล่าวโดยบุคคลาธิษฐาน พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ว่าจะเป็นพระองค์ใดล้วนมีคุณลักษณะที่กอรปด้วยพระคุณทั้ง 3 คือพระมหากรุณาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระปัญญาคุณ พระปัญญาชินพุทธก็เช่นกัน พระอมิตาภะหมายถึงผู้ที่มีแสงสว่างไม่สิ้นสุด แม้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่ว่าพระองค์ใดก็ถือว่ามีแสงสว่างแห่งพระปัญญาญาณไม่มีที่สิ้นสุดทุกพระองค์ ดังนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาจมีความแตกต่างกันโดยลักษณะแห่งกายภาพ มีความสูงเป็นต้น แต่พระธรรมกายคือนวลโลกุตตรธรรมที่พระองค์ทรงพบแล้วนั้นมิได้มีความแตกต่างกันแต่อย่างใด

หากมองในแง่นี้การที่กล่าวว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีธรรมกายเดียวกันก็ย่อมไม่ผิด ซึ่งได้วิวัฒนาการเป็น พระพุทธเจ้า 3 ลักษณะคือ พระอาทิพุทธเจ้าอาจเทียบได้กับสุญญตาหรือตตตาส่วนพระธยานิพุทธอาจหมายถึงคุณลักษณะร่วมของปวงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ ซึ่งคำอธิบายนี้เหมือนกับคำอธิบายเรื่อง มณฑล และพระมานุสยพุทธเจ้า จึงเป็นส่วนที่บุคคลที่บำเพ็ญบารมีอย่างสมบูรณ์ แล้วเข้าถึงการตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ หรือการที่จิตนั้นเข้าสู่ มณฑลของพระพุทธเจ้าทั้ง 5 และเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมกาย ใน “คัมภีร์ปถมัง” ในวรรคที่ 6 มีการกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ไว้ด้วย โดยลบ นะโมพุทธายะ เป็น บารมีสามสิบทัศ คือ ทสบารมี ทสอุปบารมี ทสปรมัตตบารมี และในวรรคที่ 8 จึงลบเป็นพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ และในที่สุดก็ลบเข้าสู่ญานิพพาน เปรียบด้วยชั้นทั้ง 5 อันเปรียบด้วยพระปัญญาชินพุทธเจ้าได้ บำเพ็ญบารมีจนพร้อมมูลแล้วตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิ ในที่สุดก็เข้าสู่ญานิพพาน

อย่างไรก็ตามยันต์พระเจ้า 5 พระองค์ที่มีรูปแบบคล้ายกับมณฑลของพระปัญญาชินพุทธเจ้าเพียงแต่แปลงพระนามของพระชินพุทธเจ้าให้เป็นพระนามพระพุทธเจ้าของเถรวาท อีกประการหนึ่งพระศรีอาริยมตไตรยนั้นยังไม่ได้ตรัสรู้จึงยังมิถือว่าเป็นพระพุทธเจ้า ทั้งมหายานและเถรวาทยอมรับในฐานะพระโพธิสัตว์เท่านั้น ดังนั้นหากว่ากันโดยความเสมอภาคแล้วเถรวาทมีพระพุทธเจ้าที่ตรัสรู้ไปแล้วในภพภวนี้เพียง 4 พระองค์เท่านั้น การที่ระบบของยันต์เพิ่มเอาพระศรีอาริยมตไตรยเข้ามาเพื่อให้สร้างมณฑลแบบเดียวกันได้ นอกจากนี้เรายังเห็นโครงสร้างแบบมหายานได้อีกจากการที่ระบบยันต์มีการเทียบพระพุทธเจ้า 5 องค์ โดยชั้น 5 และธาตุ 5 รวมไปถึงความดับแห่งชั้นและธาตุเหล่านั้นดังปรากฏในคัมภีร์ปถมัง

สรุปว่าแนวคิดของพุทธศาสนาพุทธมหายานที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็น แนวคิดเรื่องไตรกาย แนวคิดเรื่องสุญญตา แนวคิดเรื่องมณฑล แนวคิดเรื่องธารณี และแนวคิดเรื่องพระปัญญาชินพุทธเจ้านั้นมีอิทธิพลต่อระบบยันต์ในประเทศไทย ไม่เพียงแต่ในด้านรูปแบบเท่านั้น แม้แต่การสร้างการเสก และการฝึกฝนก็ยังมีส่วนใกล้เคียงกันอย่างมาก แม้ว่ารายละเอียดส่วนใหญ่จะดัดแปลง

ให้เข้ากับคำสอนเถรวาทแล้วก็ตาม แต่เราสามารถเห็นสิ่งเหล่านี้ได้จากโครงร่างของยันต์ เหมือนกับเรื่องพระปัญญาชินพุทธเจ้าที่ได้ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น แม้ว่าพระนามของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะถูกดัดแปลงให้เป็นพระนามของพระพุทธเจ้าห้าองค์ในภัทรกัปนี้แล้วก็ตาม แต่แนวคิดในเรื่องการเทียบพระพุทธรูปกับชั้นธรรมาสน์นั้นไม่เคยปรากฏในเถรวาท นอกจากนี้การเทียบพระพุทธรูปด้วยความดับของชั้นธรรมาสน์ทั้ง 5 ในลักษณะสัญลักษณ์ยังแสดงความชัดเจนของแนวคิดสุญญตา ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้คืออิทธิพลของพุทธศาสนามหายานที่มีต่อระบบเลขยันต์

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 4

อิทธิพลวิญญานนิยมและอิทธิพลศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่มีต่อระบบยันต์

4.1 อิทธิพลวิญญานนิยมเดิม

การที่มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องของพระเจ้านั้นก็เนื่องจากมนุษย์ต้องประสบกับสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่สามารถอธิบายได้กับทั้งความไม่เข้าใจเรื่องชีวิตและความเป็นไปของชีวิต ในสมัยโบราณปรากฏการณ์ตามธรรมชาติต่าง ๆ ถูกเอ่ยอ้างว่าเป็นการกระทำของพระเจ้า เช่น ฝนตก พายุร้อง แผ่นดินไหว สิ่งเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดผลในด้านต่าง ๆ กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เนื่องจากสังคมในยุคโบราณล้วนพึ่งพาดิน ฟ้า อากาศในการเพาะปลูก และในที่สุดพระเจ้ายกเข้ามาเป็นบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตเช่นการนับถือแผ่นดิน โดยเชื่อว่าแผ่นดินให้กำเนิดสิ่งทั้งปวง ทั้งยังหล่อเลี้ยงพืชพันธุ์ธัญญาหารให้มนุษย์ได้อุปโภคบริโภค ในทางตรงกันข้ามแผ่นดินก็อาจคร่าชีวิตมนุษย์ได้ด้วยเช่นแผ่นดินถล่ม แผ่นดินไหว ดังนั้นในยุคโบราณแผ่นดินจึงเป็นสิ่งที่หน้าเกรงขามและมีอำนาจมากมาย การบูชาเทพแห่งแผ่นดินจึงเกิดขึ้น มีการทำพิธีกรรม ในทำนองเดียวกันนี้มนุษย์เริ่มคิดพิธีบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ซึ่งในเบื้องต้นจะเป็นเทพเจ้าที่เกี่ยวกับธรรมชาติและการเพาะปลูก พิธีกรรมต่าง ๆ ถูกคิดขึ้นมาเพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับสิ่งที่มองไม่เห็น และพระเป็นเจ้าถูกพัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีมนุษย์นั่นเอง พิธีกรรมที่สลับซับซ้อนมากขึ้น เช่นการบูชายัญให้กับเทพเจ้าบางองค์เพื่อความต้องการอย่างใดอย่างหนึ่ง

พระยันต์และเครื่องรางของขลังที่ปรากฏในประเทศไทยนั้น มีอยู่จำพวกหนึ่งที่เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่มีตัวตนจริง ๆ เช่น เสือ แพนด้า ช้าง หรือสัตว์ในวรรณคดีเช่น ราชสีห์ คชสีห์ พญานาค ซึ่งรูปแบบของยันต์และเครื่องรางของขลังที่เกี่ยวข้องกับสัตว์นั้นมีมานานแล้วตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ซึ่งเรียกว่าความเชื่อแบบวิญญานนิยม ดังที่เคยขุดพบเขี้ยวเสือในหลุมศพคนโบราณที่เป็นระดับหัวหน้าเผ่า โดยมีความเชื่อว่าสัตว์บางชนิดมีอำนาจในตัวเอง สามารถทำให้สัตว์อื่นเกิดความเกรงกลัว และยังปกป้องผู้ที่สวมใส่ได้ ในอาณาจักรโบราณบางแห่งมีการสถาปนาสัตว์ต่าง ๆ ขึ้นเป็นเทพเจ้าแม้แต่ในแถบประเทศไทยเราก็มีการนับถือเทพเจ้าพื้นถิ่นซึ่งมีอยู่แต่เดิม จะสังเกตได้ว่าเทพเจ้าเหล่านี้ไม่ปรากฏในเทพปกรณัมทั้งฝ่ายพราหมณ์และฝ่ายพุทธ เช่น นางกวัก แม่โพสพ ปู่เจ้าสมิงพราย ปู่เจ้าเขาเขียว แต่ชื่อของเทพเหล่านี้กลับปรากฏอยู่ในวรรณคดีของไทยโบราณ แสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษของเรามีการนับถือสิ่งเหล่านี้มาช้านานแล้ว และยังคงมีอิทธิพลในเลขยันต์ส่วนหนึ่ง ดังเช่นยันต์นางกวักที่มีรูปนางกวัก (รูปที่ 68 ภาคผนวก)

อยู่กลาง ลักษณะของนางกวักเป็นรูปกุลสตรีนั่งพับเพียบมือหนึ่งทำวแซน อีกมือยกขึ้นทำท่ากวักเรียก เมื่อเสกยันต์นี้ท่านใช้คาถานางกวักคือ

โอมมหาสิทธิโชคอันอุดม โอมปู่เจ้าเขาเขี้ยวมีลูกสาวคนเดียวชื่อนางกวัก หญิงเห็นหญิงรัก รู้จักทุกตำบล คนรักทุกตำบล คนรักทุกถ้วนหน้า โอมพวกพานิชพาไปค้าเมืองแมน กู้ข้าหัวแหวนก็ได้แสนทะนาน กู้ข้าสารพัดการก็ได้กำไรคล่อง ๆ กูจะค่าเงินก็ได้เต็มกอง กูจะค่าทอง ๆ ก็ได้เต็มหามาววันนี้ สารพัดกูจะได้เต็มหามาเรือน สามเดือนเลื่อนเป็นเศรษฐี สามปีกูจะค่าสำเภา โอมปู่เจ้าเขาเขี้ยวประสิทธิให้แก่ทุกคนเดี่ยวสาวหา

นอกจากยันต์ที่เป็นรูปคนยังมียันต์ที่เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ตามความเชื่อของคนโบราณอีกหลายยันต์ที่แสดงถึงความเชื่อแบบวิญญานนิยม เช่น ยันต์หอยสังข์ (ดูรูปที่ 69 ภาคผนวก) ยันต์ปลาตะเพียน (ดูรูปที่ 70 ภาคผนวก) ยันต์นกคุ้ม (ดูรูปที่ 71 ภาคผนวก) ซึ่งปรากฏรูปสัตว์นั้น ๆ อยู่ในยันต์ การปลุกเสกยันต์เหล่านี้จะใช้คาถาในลักษณะที่เป็นโองการหรือภาษาพุทธธรรมดาไม่มีความซับซ้อนอะไร ต่างกับยันต์ที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาหายานที่มีเรื่องกลการเดินจิตเข้ามาเกี่ยวข้อง ยันต์จำพวกนี้อาศัยความเชื่อมากกว่าอำนาจจิตหรือสมาธิขั้นสูง ซึ่งความเชื่อแบบนี้ยังปรากฏให้เห็นตามสถานที่ต่าง ๆ ในประเทศไทย

ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาเผยแผ่เข้ามายังดินแดนแถบนี้จึงเกิดการผสมผสานความเชื่อพื้นถิ่นเข้าด้วยกันเกิดเป็นรูปแบบเฉพาะโดยการนำเอายันต์รูปสัตว์ต่าง ๆ มาปลุกเสกด้วยพุทธาคมเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ และมีการเชื่อมโยงรูปแบบของสัตว์ต่าง ๆ ให้เข้ากับพุทธประวัติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเคยเสวยพระชาติเป็นพญาสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมีเรียกว่า พระเจ้า ๕๐๐ ชาติ ในแต่ละเรื่องจะแฝงไปด้วยคุณธรรมประการต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ โบราณจารย์ได้นำเอาเรื่องราวเหล่านี้มาผูกเป็นพระยันต์บ้าง คาถาบ้าง และนำมาสร้างเป็นเครื่องรางของขลังดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

4.2 อิทธิพลแนวคิดศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

สถาบันพิพิธภัณฑการเรือนร้แห่งชาติ
ชาวอินเดียในยุคโบราณ ชนพวกนี้เคารพบูชาโลกธาตุและธรรมชาติ โลกธาตุได้แก่ ไฟ, ลม, น้ำ, ธรรมชาติได้แก่ ภูเขาและต้นไม้ต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนของดิน รวมความว่าชนพวกนี้เคารพบูชาธาตุทั้ง ๔ (Animism) โดยถือว่าทุกสิ่งในธรรมชาตินั้นมีจิตวิญญาณ ในที่สุดจึงยกขึ้นเป็นเทพ ในยุคแรกเทพเจ้าที่มีลักษณะเป็นธรรมชาติได้รับการขนานนามตามคุณลักษณะของตน เช่น ไฟเรียกว่าพระอัคนี(แปลว่าไฟ) โดยคำสวดที่ใช้สวดสรรเสริญพระองค์ คือ “พระอัคนีได้บังเกิดมาแต่ชนกอันอัศจรรย์ทั้งสอง ซึ่งพราหมณ์จัดให้วิวาหะแล้ว องค์พระอัคนีผู้ไฟโรจน์จึงมีมา แล้วพระองค์ผู้เป็น

โอรสก็เสวยชนกทั้งสองเสีย¹ คำสรรเสริญนี้เป็นการกล่าวถึงคุณลักษณะของไฟว่าเกิดมาจากไม้สองอันสีกัน เมื่อไฟปรากฏขึ้นก็ลุกโชนบนไม้สำหรับสีกให้เกิดไฟนั้น สิ่งเหล่านี้คนในยุคโบราณเห็นว่ าศจรรยอาจเป็นเพราะพวกเขายังไม่สามารถอธิบายถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวได้ จึงเข้าใจว่า ศักดิ์สิทธิ์ โดยเชื่อว่าเทพเจ้าเหล่านั้นเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลสิ่งที่เป็นคุณหรือเป็นโทษ ให้แก่มนุษย์ได้ เพื่อทำให้เทพเจ้าเหล่านั้นโปรดปรานและระงับซึ่งความพิโรธของเทพเจ้าจะต้องทำ พิธีสวดอ้อนวอนสรรเสริญ รวมทั้งการประกอบยัญญพิธี(พิธีบูชาญ)ให้เทพเจ้าเกิดความพอใจจะ กำหนดวิธีการเช่นสรวงโดยการเอาเนื้อสัตว์ใส่ในกองไฟ โดยการนำเอาเครื่องเช่นสังเวยใส่กองไฟให้ ไฟไหม้ไปนั้น เทากับเทพเจ้าได้เสวยแล้ว

นอกจากนี้ควันไฟที่ลอยขึ้นไปข้างบนอากาศยังถือว่าเป็นสาส์นนำความขึ้นไปบอกแก่เทพ เจ้าซึ่งอยู่บนสรวงสวรรค์ ผู้ที่ประกอบยัญญพิธีจะเรียกว่าพราหมณ์ถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้พิเศษ สามารถสื่อสารกับเทพเจ้าได้ ในเบื้องต้นพิธีบูชาจะประกอบแบบง่าย ๆ ต่อมามีการพัฒนาให้ ยุ่งยากซับซ้อนขึ้น เมื่อแนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนาให้มีรูปแบบขึ้นโดยนักบวชจึงวิวัฒนาการ เป็นศาสนาพราหมณ์ในที่สุด

การทำพิธีกรรมต่าง ๆ จึงต้องอาศัยพวกพราหมณ์ และพราหมณ์จึงเริ่มมีบทบาทและ อำนาจในสังคมมากขึ้นรวมทั้งได้รับความนับถือใกล้เคียงกับเทพเจ้าเพราะสามารถสื่อสารกับเทพ เจ้าได้ สำหรับการทำให้พิธีแต่ละครั้งจะต้องมีสินจ้างเรียกว่าทักษิณาให้แก่พราหมณ์ผู้ประกอบพิธีซึ่ง ถือว่าได้บุญเหมือนกับบุญชญาญที่เดียว การเคารพบูชาที่เกิดขึ้นในยุคแรก ๆ ของอินเดียจึงเป็น แบบเดียวกับลัทธิความเชื่อของมนุษย์ดึกดำบรรพ์ เป็นความคิดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติของคน โดยทั่วไปที่มีความเคารพในปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ ภายหลังเมื่อมีการรวบรวมพระเวท เขียน ขึ้นเป็นคัมภีร์อย่างสมบูรณ์นั้น มีอยู่คัมภีร์หนึ่งชื่อว่า ฤคเวท ซึ่งประมวลคำฉันท์อ้อนวอนสรรเสริญ พระเจ้า คำสวดขับกล่อมถวายน้ำโสม คำร่ายแก้วซึ่งว่าด้วยพิธีทำพิธีกรรมและบวงสรวง ต่อมาพวก พราหมณ์ซึ่งเป็นเจ้าของวิชาและมีหน้าที่ในพิธีการเหล่านี้ ได้แก้ไขตำราเพื่อความสะดวกของตนเอง คือคัดคำสวดในพิธีถวายน้ำโสม และคำสรรเสริญบางเรื่อง พร้อมทั้งคำขับกล่อม แยกออกมาเป็น คัมภีร์หนึ่ง เพื่อความสะดวกสำหรับการสวดและขับกล่อม ให้ชื่อคัมภีร์นี้ว่าสามเวท, แยกคำร่าย แก้ว ซึ่งว่าด้วยวิธีทำพิธีกรรมบวงสรวง ออกอีกเป็นคัมภีร์หนึ่ง เรียกว่ายชุรเวท ดังนั้นชาวอินเดียมี พื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชามาช้านานตั้งแต่ก่อนยุคพระเวทย์แล้ว แต่ภายหลังได้ รวบรวมเป็นคัมภีร์พระเวทเล่มหนึ่งคือยชุรเวทนั่นเอง

¹ สมเด็จพระมหาธีรวงศ์(พิมพ์ ธรรมธเถร), สากลศาสนา (นครปฐม : มหามกุฏราช

ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีคัมภีร์พระเวทสามเล่มคือ ฤคเวทมีลักษณะเป็นบทร้อยกรอง สำหรับใช้สวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ ยชุรเวท มีลักษณะเป็นคำร้อยแก้วว่าด้วยระเบียบวิธีปฏิบัติ ยัญพิธีและการบรวงสรวงต่าง ๆ และสามเวทมีลักษณะเป็นคำฉันท์ใช้สำหรับสวดในพิธีถวายน้ำ โสมแก่พระอินทร์ คัมภีร์ทั้งสามนี้ปรากฏหลักฐานอยู่ในคัมภีร์ของพุทธศาสนาด้วย ซึ่งคัมภีร์พระเวททั้งสามนี้ถือว่ามีค่าแก่ที่สุด เชื่อว่ามีมาตั้งแต่ 1000 ปีก่อนพุทธกาล ต่อมาได้มีคัมภีร์พระเวทอีกคัมภีร์หนึ่งเรียกว่า อาถรรพเวท คัมภีร์นี้เกิดหลังคัมภีร์ไตรเพททั้งสามเล่ม เป็นการรวบรวมคาถาอาคม เวทย์มนต์ และยันต์ต่าง ๆ สำหรับใช้เสกเป่า ที่เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์ โดยจุดมุ่งหมายของอาถรรพเวทมีอยู่ ๒ ลักษณะคือ

1. เพื่อใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ทั้งแก่เสนียดจัญไรให้แปรเปลี่ยนเป็นสวัสดิมงคล
2. เพื่อทำลายศัตรูให้พินาศ ทำคุณไสยให้คุณให้โทษแก่ผู้อื่น ทำให้เคลิบเคลิ้มหลงใหลเป็นบ้า

คัมภีร์พระเวทนั้นเป็นวิวัฒนาการทางศาสนาและปรัชญาของพวกอารยันในครั้งที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งในอินเดีย โดยผสมผสานเข้ากับแนวคิดชนพื้นเมือง ทั้งนี้ในสมัยแรกจะเห็นได้ว่า เทพเจ้าต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในยุคพระเวทนั้นยังมีลักษณะเป็นเทพเจ้าประจำธรรมชาติ เช่นการนับถือพระอาทิตย์ เรียกว่าสาวิตรี หรือ สวิตระ การนับถือเทพเจ้าแห่งฝนเรียกว่า วรุณ การนับถือเทพเจ้าแห่งการสร้างโลก เรียกว่า พระอินทร์ และเทพเจ้าผู้ปกครองโลกหลังความตายเรียกว่า พระยม เทพเจ้าทั้ง 4 องค์นี้ถือว่าเป็นเทพยุคแรกของพราหมณ์-ฮินดู ในยุคนี้นับถือพระอินทร์ทรงความยิ่งใหญ่ในฐานะเทพเจ้าผู้สร้างโลก และยังเป็นเทพแห่งการสงครามอีกด้วย ดังนั้นกษัตริย์เมื่อจะออกสงครามจะต้องบูชาพระอินทร์เพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะเหนืออริราชศัตรู พระอินทร์จึงได้รับการเชนสรวงจากชัยชนะจากสงครามด้วยสุราเรียกว่าน้ำโสม และในการถวายน้ำโสมแก่พระอินทร์นั้นเป็นพิธีกรรมสำคัญถึงกับต้องรวบรวมคำสวดดังกล่าวในคัมภีร์สามเวท

ในสมัยต่อมาได้เกิดมีเทพเจ้าเพิ่มขึ้นอีกหลายองค์ เช่น พระอัคนี เทพเจ้าแห่งไฟ พระวายุ เทพเจ้าแห่งลม พระพญัสถปติ เทพเจ้าแห่งความรู้ พระรุทธะเทพเจ้าแห่งป่าเชื่อกันว่าพระรุทธะนี้คือพระศิวะหรือพระอิศวรในยุคต่อมา พวกพราหมณ์-ฮินดูได้พัฒนาแนวคิดเอกเทวนิยมคือการมีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่เพียงองค์เดียวขึ้นมา ซึ่งพัฒนาจากความเชื่อในแบบที่มีเทพเจ้าที่มีอำนาจหลาย ๆ องค์ให้เป็นแบบที่มีเทพเจ้าสูงสุดเพียงองค์เดียว โดยเชื่อว่าโลกและจักรวาลจะต้องมีเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทรงอำนาจสูงสุดเพียงองค์เดียว ส่วนเทพองค์อื่นจะอยู่ในฐานะบริวาร นอกจากนี้เทพเจ้าดังกล่าวจะต้องทำหน้าที่พิจารณาการกระทำของมวลมนุษย์ โดยผู้ที่ทำคุณงามความดีควรได้ไปเสวยสุขบนสรวงสวรรค์ หากผู้ใดประพฤติผิดศีลธรรม ก็ให้ไปตกนรกรับทุกข์ทรมาน แต่ถ้าสามารถ

สำนักมิดกระทำการสวดอ้อนวอนก็อาจมีการลดหย่อนผ่อนโทษให้ ความเชื่อในแบบนี้เป็นความเชื่อที่มีลักษณะคู่ขนานกับความคิดในสังคมมนุษย์ กล่าวคือเมื่อสังคมมนุษย์พัฒนาขึ้นตามลำดับ เริ่มมีความซับซ้อนทางสังคมก็จำเป็นต้องมีผู้ปกครองหรือกษัตริย์ เพื่อทำให้สังคมเกิดความเป็นปึกแผ่นและคอยควบคุมคนในสังคมให้อยู่กันอย่างมีระเบียบแบบแผน ทำการปกครองดูแลสอดส่องบ้านเมือง ในทำนองเดียวกันมนุษย์คำนึงถึงการปกครองสวรรค์และพิภพอื่นในแบบเดียวกัน อย่างไรก็ตามการนับถือเทพเจ้าสูงสุดของพราหมณ์-ฮินดูนั้นยังมีความต่างกัน ได้แก่ พวกที่นับถือพระศิวะเป็นเทพเจ้าสูงสุดเรียกว่า นิกายศิวะ พวกที่นับถือพระนารายณ์หรือพระวิษณุเป็นเทพเจ้าสูงสุดเรียกว่า นิกายไวษณพ พวกที่นับถือเจ้าแม่กาลีว่าเป็นเทพเจ้าสูงสุด เรียกว่า นิกายคักติ แต่ก็ไม่ใช่ว่าแต่ละนิกายจะไม่นับถือเทพเจ้าของนิกายอื่น เพียงแต่นับถือในฐานะรองลงมา

อิทธิพลของลัทธิพราหมณ์-ฮินดูที่มีต่อระบบยันต์ของไทยจะเห็นได้จากลักษณะของภาพซึ่งมาจากวรรณคดีรามายณะเป็นส่วนใหญ่ เช่นยันต์ที่ใช้รูปหนุมานทหารเอกของพระราม ด้วยความเชื่อที่ว่าหนุมานนั้นฆ่าไม่ตาย ทั้งยังมีอิทธิฤทธิ์มาก โบราณจารย์ในอดีตจึงนำเอารูปหนุมานมาสร้างเป็นยันต์ต่าง ๆ เช่นยันต์กระปี่ธ (รูปที่ 72 ภาคผนวก) ยันต์เทพขุมขุม (รูปที่ 73 ภาคผนวก) ยันต์หนุมานเชิญธง (รูปที่ 74 ภาคผนวก) สำหรับมนต์ที่ใช้เสกยันต์รูปหนุมานนั้นจะเป็นมนต์ที่มีใจความเกี่ยวกับอำนาจวิเศษต่าง ๆ ของหนุมาน เช่น

คะโตโส คะโตโส เพชชะคงคงซ้าย เพชชะคงคงขวา เพชชะคงคงหน้า เพชชะคงคงหลัง เพชชะคงคง
เพชชะคงคง
โอมพระฤาษীগัสสป มาขุมขุมขุมพญาหนุมาน แสนขวานค้อนขวานหัก แสนหอก
ปักหอกเย็น แสนพะเนินมาตีกูบมีแตก แสนปิ่นแทรกยิงกูบมีออก แสนหอกดาบฟันกูบมีเข้า โอม
พระฤาษีผู้เป็นเจ้าให้กูเพชชะสาปาระคง เพชชะสาปาระมะทะ

นอกจากหนุมานแล้วยังมีพาลี (รูปที่ 75 ภาคผนวก) และองคต (รูปที่ 76 ภาคผนวก) ดังที่ปรากฏในยันต์ปถมังสี่ด้านแต่ยันต์รูปวานรอื่น ๆ นั้นได้รับความนิยมน้อยกว่ายันต์รูปหนุมาน ยันต์ที่เป็นรูปเทพเจ้าของพราหมณ์-ฮินดูที่นิยมใช้ในยันต์โบราณส่วนใหญ่จะเป็นรูปพระนารายณ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในอาณาจักรโบราณต่าง ๆ ใช้ปกครองโดยใช้ระบอบกษัตริย์ กษัตริย์จะอยู่ในฐานะองค์อวตารของพระนารายณ์ รวมทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ ก็มีการอ้างพระนารายณ์แทบทั้งสิ้น ดังนั้นรูปแบบของยันต์ที่ปรากฏจะเป็นรูปพระนารายณ์มากกว่ารูปเทพเจ้าอื่น ๆ ดังเช่น ยันต์นารายณ์พลิกแผ่นดิน (รูปที่ 77 ภาคผนวก) ยันต์นารายณ์แปลงรูป (รูปที่ 78 ภาคผนวก) ยันต์นารายณ์กลืนจักร (รูปที่ 79 ภาคผนวก) แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ยันต์เหล่านี้ไม่ได้มีการลงอักขระตามความเชื่อของพราหมณ์แต่ยังคงลงด้วยอักขระตามความเชื่อของพุทธศาสนา อาทิยันต์นารายณ์พลิกแผ่นดินลงด้วยไตรสรณาคมน์ คือ พุทธัง สรณังคัจจามิ ธัมมัง สรณังคัจจามิ สังฆังสรณังคัจจามิ

ยันต์นารายณ์ปราบหนทุก ลงด้วยหัวใจพระธรรมจักรกับวัตนสูตรคือ ตี ตี อุ นิ ทั้งนี้ความเชื่อดังกล่าว เป็นการผสมผสานกันระหว่างพุทธศาสนากับลัทธิพราหมณ์ฮินดู

ลัทธิที่นับถือพระนารายณ์เป็นใหญ่ถือว่าพระนารายณ์ดำรงอยู่ในฐานะปรพพรหม คือพระเจ้าผู้สร้างสิ่งทั้งปวง ในเวลาปรกติพระนารายณ์จะประทับอยู่บนสวรรค์ชื่อว่าไวคุนฐ์ แต่เมื่อเกิดทุกข์เข็ญต่าง ๆ ในโลกพระองค์จะอวตารแบ่งภาคลงมาช่วยแก้ไขทุกข์ภัยเหล่านั้นให้แก่มวลมนุษย์ โดยพระองค์อาจจะอวตารมาเป็นมนุษย์หรือสัตว์ก็ได้ การอวตารของพระนารายณ์จะสัมพันธ์กับระยะเวลาในระหว่างการสร้างและการล้างโลกที่เรียกว่ากัลป์ โดย 1 กัลป์แบ่งออกเป็น 1,000 มหายุค 1 มหายุคแบ่งออกเป็น 4 ยุคดังนี้

1. กฤตยุค หรือ สัตยยุค เป็นยุคที่มีศีลธรรมมั่นคง ผู้คนดำรงอยู่ในความดีงามไม่มีการแก่งแย่งชิงดีแต่อย่างใด ในยุคนี้จึงมีเพียงองค์ปรพพรหมเพียงพระองค์เดียว เป็นที่สักการะแก่มนุษย์ทั้งหลาย ไม่มีเทพเทวดา คนธรรพ์ ยักษ์ และนาค ประชาชนปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ความพิกลการต่าง ๆ ทั้งปราศจากความทุกข์โศกทั้งปวง เป็นยุคแห่งความสงบสุข ยุคนี้เองพระนารายณ์ได้อวตารลงมา ๔ ปางคือ อวตารเป็นปลาเรียกว่า มัถยวตาร อวตารลงมาเป็นเต่าเรียกว่า คุรมวตาร อวตารลงมาเป็นหมีเรียกว่า วราหวตาร อวตารลงมาเป็นนรสิงห์เรียกว่า นรสิงหาวตาร อวตารทั้ง ๔ ปางนี้เพื่อเป็นที่พึ่งแก่โยคีทั้งหลายในการบำเพ็ญตบะ พระกายของพระนารายณ์ในกฤตยุคจะเป็นสีขาว

2. ไตรตายุค หรือ เตรตายุค เป็นยุคที่ศีลธรรมต่าง ๆ ถอยลงไป ๑ ใน ๔ ส่วนเริ่มมีการประกอบพิธีพลีกรรมนานาชนิด ประชาชนเริ่มปฏิบัติพรตที่ต่ำลงมาคือการให้ทานเพื่อหวังผลในภพหน้า และไม่ใส่ใจในการบำเพ็ญตบะ ในยุคนี้พระนารายณ์ได้อวตารลงมา ๒ ปางคือ อวตารลงมาเป็นพราหมณ์เตี้ยเรียกว่า วามนาวตาร และอวตารลงมาเป็นพราหมณ์ถือขวานเรียกว่า ปรศุรามาวตาร พระกายของพระนารายณ์ในไตรตายุคจะเป็นสีแดง

3. ทวารยุค เป็นยุคที่ศีลธรรมต่าง ๆ ถอยลงไปครึ่งหนึ่ง มีพิธีกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างมาก ซึ่งประชาชนทั้งหลายต่างคนต่างปฏิบัติไปตามความเชื่อของตน ไม่มีความเป็นเอกภาพ รวมทั้งผู้คนเริ่มมีความคิดทุจริตข้อโกง ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ และภัยธรรมชาติต่าง ๆ เบียดเบียน ในยุคนี้พระนารายณ์ได้อวตารลงมา ๒ ปางคือ อวตารลงมาเป็นพระรามเรียกว่า รามาวตาร และอวตารลงมาเป็นพระกฤษณะเรียกว่า กฤษณาวตาร พระกายของพระนารายณ์ในทวารยุคจะเป็นสีเหลือง

4. กาลียุค เป็นยุคที่ศีลธรรมต่าง ๆ เหลืออยู่เพียง ๑ ใน ๔ ส่วน ข้อปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับการบำเพ็ญตบะและยัญกรรมเริ่มเสื่อมถอยไปมาก ความอดอยาก และทุกข์ภัยภัยได้เกิดขึ้นโดยลำดับ ในยุคนี้พระนารายณ์ได้อวตารลงมา ๒ ปางคือ อวตารลงมาเป็นพระสมณโคดมพุทธเจ้าเรียกว่า

พุทธาวตาร และอวตารเป็นกัลกิเรียกว่า กัลกยาวตารซึ่งจะอวตารในปลายกัลยยุค พระกายของพระนารายณ์ในกัลยยุคจะเป็นสีดำ

อนึ่งยันต์ต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิพราหมณ์ฮินดูจะปรากฏเพียงรูปแบบเท่านั้น กล่าวคืออิทธิพลจะแสดงออกในลักษณะของรูปในยันต์ แต่ไม่ปรากฏปรัชญาลึกซึ้งใด ๆ ซ่อนไว้ในระบบยันต์เหมือนยันต์ที่ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาหายาน ซึ่งในปรัชญาของพราหมณ์ฮินดูก็มีปรัชญาที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับพรหมันหรือปรมาตมอันถือว่าเป็นความจริงสูงสุด (ultimate truth) เช่นเดียวกับนิพพานของพุทธศาสนา อีกทั้งพระเจ้าสูงสุดสามพระองค์ คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหมก็ล้วนแบ่งภาคลงมาจากพรหมัน แต่สิ่งเหล่านี้กลับไม่พบในระบบยันต์ของไทยโบราณ

ในคัมภีร์อุปนิษत्ได้กล่าวถึงลักษณะของพรหมันไว้ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือ สคุณพรหมัน เป็น พรหมันที่ลดระดับจากองค์สมบุรณ์ลงมา เป็นมูลฐานของปรากฏการณ์ ได้แก่เทพเจ้าที่ใช้ เช่นสรวงบุชากัน ประกอบด้วยเทพเจ้าที่สำคัญ 3 องค์รวมเรียกว่า ตริมูรติ คือ พระพรหมในฐานะผู้สร้าง พระวิษณุในฐานะผู้พิทักษ์ และพระศิวะในฐานะผู้ทำลาย ในที่นี้ถือว่าเป็น อปรพรหมัน (พรหมันขั้นต่ำ) เทียบได้กับความจริงขั้นสมมุติ หรือสมมุติบัญญัติเป็นเพียงการที่พรหมันสร้างมาเรื่อยๆ ขึ้นมา ดังนั้นพรหมันจึงเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทั้งหลาย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า สคุณพรหมันเป็นมายาที่ถูกสร้างขึ้นโดยนิรคุณพรหมัน และ นิรคุณพรหมัน คือ ความจริงอันติมะ องค์สัมบุรณ์ ซึ่งถือว่าเป็นความบริสุทธิ์สูงสุด เทียบได้กับโลกุตตรธรรม ถือว่าเป็น ปรพรหมัน (พรหมันขั้นสูง) นอกจากนี้ยังมีคำอธิบายที่นิยมใช้อธิบายสภาวะของพรหมัน ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษत्ว่า สจฺจิทุอาณนุโท ได้แก่ คุณลักษณะ ๓ ประการของพรหมัน คือ สัต ความจริงที่มีอยู่ได้เอง หมายถึงพรหมันนั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริง ซึ่งเป็นการแสดงภววิสัย (existence) ของพรหมัน จิต สัมปชัญญะบริสุทธิ์ (pure consciousness) อานันทะ ความสุขชั่ววันรันดร์ (bliss) ในที่นี้ได้อธิบายความสุขว่าเป็น นิรามิสสุข และเป็นสุขที่เกิดจากความไม่มีตัวตน ดังที่กล่าวไว้ในเศวตาศวตระ ว่า

จริง ๆ แล้วสิ่งที่ได้รับการขับขานว่า เป็นสิ่งประเสริฐสูงสุด คือ พรหมัน ในนั้นมี 3 สิ่ง(ภูตาดม้นหรือจิตของแต่ละคน 1 โลก 1 และพระเป็นเจ้า 1)ทั้งเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างมั่นคงไม่มีเสื่อมสลายด้วย เมื่อผู้รู้พระพรหมันได้รู้แจ้งถึงสิ่งที่อยู่ภายในนี้แล้ว เขาก็ได้หลอมละลาย(หมดสิ้นความมีตัวตน)อยู่ในพระพรหมัน เป็นผู้มีจิตใจแน่วแน่ในพระองค์หลุดพ้นเป็นอิสระจากการเกิด²

² วรลักษณ์ พับบรรจง, คัมภีร์ปัญจเวทานตะ เล่ม ๑.(ม.ป.ท. : ม.ป.พ.), หน้า ๔

แต่ก็มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะเป็นอเทวนิยม มิได้ให้ความสำคัญกับเทพพรหมหรือพระเจ้าใด ๆ พุทธศาสนามีได้ปฏิเสธความมีอยู่ของเทพพรหมทั้งหลาย แต่เทพเจ้าเหล่านั้นมิได้มีอยู่ในฐานะที่เที่ยงแท้ เป็นเพียงการถือกำเนิดในภพภูมิที่แตกต่างด้วยอำนาจแห่งกรรมที่กระทำไว้เท่านั้น และยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏสงสารอันเป็นทุกข์นี้ นอกจากนี้เทพต่าง ๆ ในพุทธศาสนายังมิได้มีลักษณะเป็นผู้สร้าง หรือผู้ที่ควบคุมดูแลสิ่งทั้งหลาย สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามหลักอิทัปปัตตยา กล่าวคือเป็นไปตามเหตุปัจจัย โดยหลักกรรมฐิติ ธรรมนิยาม มิได้มีสิ่งใดอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์เหล่านี้หรือมีธรรมชาติใดคอยดูแลสิ่งทั้งหลายให้เป็นไปตามกฎ ในขณะที่ฮินดูมีลักษณะเป็นเทวนิยม มีการเชนสรวงบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ถึงแม้ว่าในภายหลังจะมีการอธิบายให้ความจริงสูงสุดมีความเป็นหนึ่งเดียวก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าระบบเลขยันต์ของไทยโบราณรับอิทธิพลเรื่องพระเจ้าทั้งสามของพราหมณ์-ฮินดู ส่วนคำสอนต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางปรัชญานั้นไม่ปรากฏในระบบเลขยันต์ แม้แต่เรื่องพรหมันซึ่งถือเป็นหัวใจของปรัชญาอุปนิษัทก็ไม่เคยมีอยู่ในยันต์ใดเลย

สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

บทที่ 5

อิทธิพลความเชื่อเรื่องยันต์ที่มีต่อสังคมไทย

5.1 ความเชื่อเรื่องยันต์ในสังคมไทย

เมื่อระบบยันต์ต่าง ๆ ได้วิวัฒนาการไปเรื่อย ๆ ทั้งรูปแบบและแนวคิด กล่าวคือในช่วงเวลาที่ยันต์ได้ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างเป็นรูปธรรมไม่ต่ำกว่า 500 ปีที่แล้ว โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์มีแผ่นยันต์โสฬสมงคลที่พบที่วัดหน้าพระเมรุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นต้น รูปแบบโครงสร้างของยันต์ได้มีวิวัฒนาการมาโดยตลอด จากคนรุ่นหนึ่งพอมาสู่คนอีกรุ่นหนึ่งก็มีการพัฒนารูปแบบออกไป เบื้องต้นรูปแบบของยันต์ยังไม่ซับซ้อนมาก ส่วนใหญ่จะเขียนอยู่ในรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสตั้งนั้นเมื่อผ่านกาลเวลาที่ยาวนานหลายร้อยปีแนวคิดต่าง ๆ จึงมีการผสมผสานกับสภาพทางสังคมที่เปลี่ยนไปด้วย ดังจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องยันต์ในสังคมไทยอาจแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือพวกที่เชื่อถือเรื่องยันต์ไปในทางเหตุผลและพยายามอธิบายหลักการของระบบยันต์ไปในทางพุทธศาสนากับพวกที่เชื่อเรื่องยันต์ไปในทางอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และอธิบายเรื่องดังกล่าวให้เป็นไปในทางไสยศาสตร์ ซึ่งความเชื่อทั้งสองลักษณะจะนำไปสู่วิธีการนำเอาเลขยันต์ต่าง ๆ ไปใช้ด้วย

5.1.1 ความเชื่อยันต์ที่ใช้เหตุผลตามหลักพุทธศาสนา

กล่าวคือพวกที่มีความเชื่อเรื่องเลขยันต์ไปในทางพุทธศาสนานั้นจะพูดถึงความสำคัญของจิตเป็นสำคัญ จะไม่ได้ให้ความสำคัญแก่รูปแบบของยันต์และพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว โดยพวกที่มีความเชื่อเช่นนี้จะเล่าเรียนสมาธิเป็นเบื้องต้นก่อนเพื่อให้จิตมีกำลัง ด้วยความเชื่อที่ว่าทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ เหมือนกับลักษณะของมณฑลที่มีความเชื่อมโยงกับจิตดังที่ได้อธิบายมาแล้วในบทก่อน ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามมิติของสำนัก เช่นรูปแบบของการเพ่งอักษรในนิยามมหายานเรียกว่าอักษรสมาธิคือการกำหนดจิตเพ่งนิมิตตัวอักขระให้เกิดเป็นภาพติดตา ต่อมาก็เพ่งให้ปรากฏในมโนทวารและจักขุทวารตามลำดับ เช่นการเพ่งอิติปิโสแปดทิศ ต้องเข้าใจก่อนว่าคาถาอิติปิโสแปดทิศหรือที่เรียกว่าอิติปิโสแปดด้านนั้นคือการถอดบทพุทธคุณอิติโส ออกเป็นแปดวรรค แต่ละวรรคมีเจ็ดคำ ดังนี้

อิ	ร	ชา	คะ	ตะ	ระ	สา	(บทที่ 1)
ติ	หัง	จะ	โต	โร	ถิ	นัง	(บทที่ 2)
ปิ	สั้ม	ระ	โร	ปุ	สั๊ต	พุท	(บทที่ 3)
โส	มา	ณะ	กะ	ริ	ถา	โธ	(บทที่ 4)
ภา	สั้ม	สั้ม	วิ	สะ	เท	ภา	(บทที่ 5)
คะ	พุท	ปัน	ทุ	ทัม	วะ	คะ	(บทที่ 6)
วา	โธ	โน	อะ	มะ	มะ	วา	(บทที่ 7)
อะ	วิซ	สุ	นุต	สา	นุส	ติ	(บทที่ 8) ¹

จากนั้นให้เอบทตันคือ อิ ร ชา คะ ตะ ระ สา มาบริกรรมแบบเดินเข้าธาตุคือ อิ สา ระ ระ ชา ตะ คะ และเดินออกธาตุคือ คะ ชา ตะ ระ ระ สา อิ ตามตำราท่านกล่าวว่า อิ คือธาตุน้ำ สา คือธาตุไฟ ระคือธาตุดิน ร คือธาตุลม ชา คือธาตุอากาศ ตะ คือวิญญาณธาตุ คะ คือจิต เมื่อเดินธาตุภาวนาจนชำนาญจิตสงบดีแล้ว ให้ถอดอักษรตัว คะ ออกมาเพ่งจนเกิดเป็นอุคคหนิมิต และปฏิภาคนิมิตปรากฏขึ้น เมื่อสามารถกำหนดลักษณะเช่นพระพุทธรูปที่มีลักษณะ 4 ประการ คือ ให้มีนติง แลหนัก แลเย็น ให้ชนลูกพองสยองเกล้า ส่วนรัสสะได้แก่หน้าที่สภาวะธรรม ปฏฐฐาน คือผลจากสภาวะธรรมนั้น และปัจจุปฐฐานเหตุแห่งสภาวะธรรมนั้น ได้แก่ฐานที่ตั้งและอารมณ์อันเป็นบาทของพระกัมมัฏฐาน² ซึ่งต้องทำจนเกิดความชำนาญ แล้วให้เพิกอักษรนั้นเสีย (คือ การเพ่งให้อักษรนั้นว่างเปล่าไป) เมื่อทำได้ถึงขั้นนี้จะได้ทิพยจักขุ ในบทที่ 2 ถึง บทที่ 8 ให้ทำเหมือนกัน³ การฝึกเช่นนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้จิตเกิดสมาธิซึ่งในนิยายอวตังสก็มีการฝึกที่เหมือนกันคือการเพ่งอักษรมนต์ 42 พยางค์ซึ่งโดยตัวเอนั้นไม่มีความหมายเช่น อะ ระ ปะ จะ นะ แต่อักษรดังกล่าวมีความเชื่อมโยงไปยังการขั้นตอน 42 ขั้นในการตรัสรู้ ในที่นี้อักษรมนตร์จะ

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์การวิจัยแห่งชาติ

¹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับปฐมบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2512), น. 83-86.

² สุเชาว์ พลอยชุม, พระประวัติและพระนิพนธ์สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ พระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2530), น. 55-56.

³ , น. 87-88.

แสดงถึงความจริงและในที่สุดก็พ้นไปจากคำพูดใด ๆ เช่นตัว อะ หมายถึง ขั้นตอนแรกของการประพตฺโพธิสัตตธรรม⁴

ในการเพ่งอักขระยันต์ของมหายานจะมีเรื่องสี่ของอักขระในสมาธิเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเหมือนกัน ถึงแม้ว่าการฝึกสมาธิเพ่งอักขระในระบบยันต์เป็นการฝึกสมาธิเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการลงอักขระต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในขั้นสุดท้ายมีการเพิกเฉยเท่ากับเป็นการประจักษ์ว่าสิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงและเป็นศูนย์ตานั่นเอง อนึ่งผู้ที่ฝึกจนชำนาญแล้วก็สามารถที่จะใช้พระคาถาอิติปิโสแปดทิศไปลงยันต์เพื่อนำไปทำเป็นตะกรุด ประเจียดหรือเครื่องรางอื่น ๆ ตามความต้องการ จะเห็นได้ว่าอักขระต่าง ๆ ที่นำมาใช้บริกรรมและเพ่งนั้นไม่มีความหมายในทางภาษา แต่นั่นหลักการถอดสลัเพื่อให้จิตเกิดสมาธิในขณะที่ฝึก การถอดตัวอักษรสลัไปมานั้นช่วยให้จิตจดจ่อกับสิ่งที่กำหนดไว้เป็นอารมณ์ ดังนั้นเมื่อนำมาลงเป็นเลขยันต์บางครั้งจึงต้องเดินเป็นตาม้าหมากรุก

นอกจากนี้ยังมีการฝึกเจริญธาตุ ในตำรากล่าวไว้ว่าธาตุนี้เป็นใหญ่ เทพยดา อินทร์ พรหม มนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในภพนี้จะมีชีวิตอยู่ได้ก็เพราะธาตุ ถ้าหาธาตุมิได้แล้วโลกทั้งสามนี้ก็จะสูญสิ้นไป เหตุฉะนั้นท่านจึงได้สรรเสริญธาตุเป็นใหญ่ ถ้าบุคคลใดได้รู้ธาตุก็ประเสริฐนักแลโดยตำราธาตุได้แบ่งธาตุต่าง ๆ ดังนี้ นะ คือธาตุน้ำหรืออาโปธาตุ คือน้ำที่หล่อเลี้ยงร่างกายมีลักษณะเหลวเิบซ่านซึมอยู่ทั่วไปในกาย โม คือธาตุดินหรือปถวีธาตุ คือสิ่งที่มีลักษณะแข็ง อันมีอยู่ภายในกาย พุท คือธาตุไฟหรือเตโชธาตุ คือไอร้อนและระบบการเผาผลาญต่าง ๆ ในร่างกาย ธา คือธาตุลมหรือวาโยธาตุ คือลมหายใจเข้าออกและลมที่หมุนเวียนอยู่ภายในกาย ยะ คือธาตุอากาศ คือช่องว่างต่าง ๆ ในกาย การฝึกนั้น โบราณจารย์ท่านให้ถอดอักขระแม่ธาตุ 4 ตัว ยกเว้นอากาศธาตุเพราะว่าอากาศธาตุนั้นมีอยู่โดยรอบในส่วนอันว่างเปล่า ดังนั้นจึงให้พิจารณาแต่ ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุไฟ และธาตุลม โดยถอดเอาอักขระดังนี้ ธาตุน้ำ นะ ถอดเอา นะ ธาตุดิน โม ถอดเอา มะ ธาตุไฟ พุท ถอดเอาตัว พะ ธาตุลม ธา ถอดเอาตัว ธะ (ภายหลังได้ใช้ตัว ทะ แทน เนื่องจากสมัยโบราณใช้การถ่ายเสียง) เกิดเป็นธาตุสี่คือ นะมะพะธะ เมื่อจะฝึกเดินธาตุให้ภาวนา ดังนี้ ธาตุน้ำภาวนา นะมะพะธะ ธาตุดินภาวนา มะพะธะนะ ธาตุไฟภาวนา พะธะนะมะ ธาตุลมภาวนา ธะนะมะพะ เมื่อภาวนาไปถึงขั้นหนึ่งจะเกิดเป็นรัศมีสีต่าง ๆ ขึ้นทางจักขุทวาร ถือได้ว่าจิตเกิดสมาธิ จากนั้นสามารถนำไปใช้ในการปลุกเสกยันต์ต่าง ๆ ให้เกิดความขลัง

⁴ "The 42 Stages to Enlightenment," <<http://www.tientai.net/teachings/>

สิ่งที่กล่าวมานี้เป็นตัวอย่างการฝึกสมาธิเพื่อนำไปใช้ในระบบยันต์ ยังมีการฝึกทำนองนี้อีกหลายแบบด้วยแต่ส่วนใหญ่จะมีจุดร่วมที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่อักขระที่นำมาใช้เพ่งหรือใช้ภาวนาส่วนใหญ่จะถอดเอามาจากบทพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หรือพระนามของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งในการถอดเอามาใช้อาจจะมีความหมาย เช่น การเพ่งอักขระพระนพคุณ อะ (อรหัง) สัง (สัมมาสัมพุทธโ) วิ (วิชาจรณสัมปันโน) สุ (สุคโต) โล (โลกะวิทู) ปุ (ปุริสะทมมสารถิ) สะ (สัตตาhevมนุสสานัง) พุ (พุทธโ) ภา (ภาควา) หรือไม่มีความหมายก็ได้เช่น อี ร ฆา คะ ตะ ระ สา ซึ่งไม่สามารถแปลความหมายได้แต่ก็ถอดมาจากบทอิติปิโสเช่นกัน นอกจากนี้การทำยันต์ต่าง ๆ ก็จะมีเชื่อมโยงกับจิตด้วยคือมีการสร้างยันต์ให้เกิดเป็นมโนภาพก่อน สำหรับกลุ่มผู้ที่ศึกษาในแนวทางนี้มักจะใช้คุณพระเป็นส่วนใหญ่ ยันต์คุณพระนี้หมายถึงยันต์ที่ลงด้วยอักขระที่เนื่องด้วยคุณของพระรัตนตรัย เช่น ยันต์พระจักรพรรดิไตรราช⁵ ที่ลงด้วยบท อิติปิโส สวากขาโต และสุปฏิปันโน ยันต์พระพุทธานิมิตลงด้วยบทอิติปิโสถูกเป็นรูปองค์พระ ยันต์พระไตรสรณาคมน์ (ครูบที่ 68 ภาคผนวก) ลงด้วย พุทธังสรณังคัจฉามิ ธัมมังสรณังคัจฉามิ และสังฆังสรณังคัจฉามิ ยันต์พระนพคุณลงด้วยนพคุณ เมื่อนำเอายันต์ต่าง ๆ ไปสร้างเป็นเครื่องรางของขลังมี พระพิมพ์ ตะกรุด ประเจียด และพิศมร เป็นต้น ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 สำหรับผู้ลงยันต์จะต้องบอกวิธีอาราธนาและข้อห้ามต่าง ๆ ให้กับผู้ที่นำไปใช้ ซึ่งการอาราธนาว่าตมุงคลงจะใช้คาถาที่สามารถจดจำได้ง่ายเช่น พุทธังอาราธนานัง ธัมมังอาราธนานัง สังฆังอาราธนานัง ส่วนข้อห้ามก็จะเกี่ยวเนื่องด้วยศีลเช่น ห้ามผิดลูกผิดเมียผู้อื่น ต้องถือศีลห้าหรือแม้กระทั่งห้ามดื่มสุราตลอดชีวิตก็มี ทั้งนี้เข้าใจว่าเพื่อเป็นอุบายในการระลึกถึงพระพุทธรูปและเพื่อให้มีศีลในเบื้องต้น ซึ่งในที่นี้พอจะสงเคราะห์เข้าในลักษณะของอุบายธรรมเพื่อให้ผู้ที่ยังไม่เข้าใจในหลักคำสอนที่ลึกซึ้งของพุทธศาสนาโดยตรงได้มีโอกาสปฏิบัติธรรมง่าย ๆ ไปก่อน ส่วนการอาราธนาว่าตมุงคลงนั้นถือเป็นการระลึกถึงคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจัดเป็นพุทธานุสสติ

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

⁵ ยันต์จักรพรรดิไตรราช หมายถึง ยันต์โบราณชนิดหนึ่ง มีลักษณะเป็นตาราง มี

108 ช่อง แต่ละช่องมีอักขระ บทพุทธคุณ บทธรรมคุณ และสังฆคุณ ช่องละ 1 ตัว

5.1.2 ความเชื่อยันต์แบบที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์

ในส่วนผู้ที่เชื่อเรื่องยันต์ไปในทางไสยศาสตร์ก็มีความเข้าใจไปอีกทางหนึ่ง คนกลุ่มนี้จะเน้นหนักไปในเรื่องพิธีกรรมและการเช่นสรวงบูชาต่อครูที่เป็นฤาษีหรือเป็นเทวดา โดยเชื่อว่าแรงครูจะสามารถทำให้ทุกอย่างสำเร็จได้ ดังนั้นการประกอบพิธีกรรมลงยันต์จะมีการอ่านโองการเชิญครูด้วยจะเห็นได้จากพวกสำนักสัณยต์ทั้งหลาย และเชื่อว่าเมื่อลงยันต์ตามรูปแบบสำเร็จแล้ว บุชาครูอาจารย์อ่านโองการส่งเวทย์เครื่องเช่น แล้วยันต์ดังกล่าวจะมีอานุภาพสมบูรณ์ ซึ่งคำประพันธ์ในโองการจะไม่มีอะไรซับซ้อนมีเนื้อความเกี่ยวกับฤาษีหรือเทวดาที่มีฤทธิ์ เช่น

อุกาสะวันทิตวา สิทธิเตโชไชโยกรกรัง สิทธิตัง ครูผู้เฒ่าเธอกี้มา ครูอัฐิแต่เดิมก็มา ขอจงประสิทธิอวยไชโยให้แก่ข้าพเจ้า พระฤาษีทิพพมณต์ เธอจึงมาเข้าใจดลโปรดข้าพเจ้าให้เป็นกัมมะสิทธิแก่ข้าพเจ้า ข้าพชนมัสการอัญเชิญท่านมาในเวลาวันนี้ ข้าพเจ้าจะถวายเครื่องส่งเวทย์ ท่านจงได้มารับในเวลานี้เถิดเล่า สิทธิเตโช สิทธิลาโภนิรันดะรัง สิทธิพุทฺธัง สิทธิธัมมัง สิทธิสังฆัง ขอจงประสิทธิแก่ตัวข้าพเจ้าแล้วนี้เถิด องค์พระฤาษีนารอด องค์พระฤาษีนาไลย องค์พระฤาษีตาวิว องค์พระฤาษีตาไฟ องค์พระฤาษีสมมิต องค์พระฤาษีกะไลยโกฏ องค์พระฤาษีสิงหดาบส องค์พระฤาษีกัสสปะเป็นต้น⁶

ดังนั้นเมื่อจะลงยันต์ใด ๆ จะต้องมีการส่งเวทย์กำหนดไว้ตามธรรมเนียม เช่น หัวหมอบายศรีปากชาม หมากพลู ข้าวตอกดอกไม้มัน ผู้ที่มีความเชื่อแบบนี้จะไม่มีการฝึกจิตเพียงแต่ทำตามที่ครูอาจารย์กำหนดก็เชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ ฉะนั้นในการใช้วัตถุมงคลจะมีข้อห้ามแปลก ๆ หลายอย่างเช่น ห้ามกินน้ำเต้า ห้ามกินมะเฟือง ห้ามกินบวบ ทั้งนี้ข้อห้ามดังกล่าวเป็นไปในทางเพื่อให้เกิดข้อวัตรอันเป็นอุปาทานทำให้ผู้ถือปฏิบัติเกิดความเชื่อมั่นว่าขลัง แต่บางอาจารย์เช่นอาจารย์เทพ สาริกบุตร อธิบายว่าแท้จริงข้อห้ามเหล่านี้เป็นการอุปมาอุปไมย การห้ามไม่ให้กินน้ำเต้าและบวบนั่นคือการห้ามไม่ให้ผิดศีลข้อที่สาม เพราะน้ำเต้าเปรียบเหมือนลูก บวบเปรียบเหมือนภรรยา ส่วนมะเฟืองเป็นผลไม้ที่สวยงามมีลักษณะเหมือนหัวใจคนแต่เป็นเหลี่ยม ๆ เปรียบได้กับคนที่มีจิตใจไม่มั่นคงเปรียบได้กับหญิงโสเภณีที่มีรูปร่างสวยงามแต่มีจิตใจที่ไม่แน่นอน สุดท้ายใครจะมา

⁶ เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทฉบับปฐมบรรพ (กรุงเทพฯ : อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, มปป.), น. 49-50.

เกี่ยวข้องกับกัณฑ์รับทั้งสิ้น⁷ ครูอาจารย์ท่านจึงห้ามล้อเล่นด้วย ถึงแม้จะมีการอธิบายเช่นนี้แต่ผู้ที่ยึดถือข้อวัตรปฏิบัติเกี่ยวกับการลงเลขยันต์แบบยึดถือตามคำพูด หรือตัวอักษรที่มีเป็นจำนวนมาก เพราะการยึดถือข้อวัตรดังกล่าวเชื่อว่าทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ อย่างไรก็ตามดูเหมือนว่าในปัจจุบันคนในสังคมไทยจะเชื่อเรื่องของเลขยันต์ต่าง ๆ ไปในทางไสยศาสตร์มากกว่า ด้วยเหตุที่ว่าง่ายต่อการปฏิบัติ ไม่ต้องการมีการฝึกฝนจิตใจอะไร

5.2 ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนและการนำยันต์ไปประยุกต์ใช้

ในสังคมประกอบด้วยกลุ่มคนหลายกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มชนชั้นสูง ได้แก่ พระมหากษัตริย์และบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์ กลุ่มชนชั้นข้าราชการหรือบรรดาข้าราชการได้แก่ พวกแม่ทัพ นายกอง และขุนนาง กลุ่มชาวบ้านโดยทั่วไป ซึ่งในสมัยโบราณคนมีความต้องการใช้ยันต์ให้ตรงกับความต้องการตน ดังนั้นยันต์ต่าง ๆ จึงมีหลายรูปแบบและยันต์แต่ละรูปแบบยังเชื่อกันว่ามีอำนาจที่แตกต่างกันด้วย เพื่อให้เหมาะกับกลุ่มคน รวมถึงการนำไปประยุกต์ใช้งานที่มีความแตกต่างกัน เพื่อให้เหมาะกับลักษณะการนำไปประยุกต์ใช้ ซึ่งในอดีตความเชื่อเรื่องยันต์นี้ได้แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้มานาน ที่กล่าวเช่นนี้เพราะความเชื่อดังกล่าวมีตั้งแต่ระดับชนชั้นปกครองจนถึงชาวบ้านธรรมดา นอกจากนี้ยังมีข้อสังเกตบางประการ เช่น ยันต์ที่กลุ่มชนชั้นสูงใช้มักจะมี ความสลับซับซ้อนค่อนข้างมาก ประกอบด้วยตัวอักษรและกลการเดินอักษรที่มีแบบแผนเฉพาะ ในขณะที่ยันต์ที่ชาวบ้านใช้มักจะมีความซับซ้อนมากนัก จำนวนอักษรที่ใช้ประกอบในยันต์ก็จะมีจำนวนน้อยกว่า รวมทั้งการผูกยันต์จะไม่วิจิตรพิสดารแต่อย่างใด เราอาจจำแนกยันต์ตามอำนาจและเป้าหมายของการประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

5.2.1 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของกลุ่มชนชั้นสูง

ยันต์ที่ชนชั้นสูงระดับพระมหากษัตริย์ และเจ้านายเชื้อพระวงศ์ใช้นั้น ส่วนมากจะเป็นยันต์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างบ้านเมืองเป็นส่วนใหญ่ เช่นยันต์สำหรับฝังเมือง ซึ่งยันต์ดังกล่าวจะปรากฏอยู่ในตำราพิชัยสงครามในสวนพระราชพิธีนครสถาน ในตำรับพระราชพิธีนครฐานกล่าวว่า

⁷ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทย์พุทธศาสนาธรรม (กรุงเทพมหานคร:

สิทธิการียะ พระราชพิธีนครถาน ซึ่งจะฝังหลักพระนครนั้น ท่านให้เอาไม้ไชยพฤกษ์มาทำเป็นหลักเมือง ... ล้วงภายในไว้เป็นช่อง สำหรับเป็นที่บันจุ ดวงพระชันษาพระนคร ถึงวันฤกษ์ดีให้เอาแผ่นเงินก็ได้ แผ่นทองก็ได้หนัก 1 ตำลึง แผ่นให้กว้างยาวด้านละ 12 นิ้ว ให้ลงดวงชะตาเมืองในอุโบสถ มียันต์ล้อม เมืองยันต์นั้นให้มีบายศรี เทียนเงิน เทียนทอง ฐูปเงิน ฐูปทอง สิ่งละ 5 เครื่องบูชาพร้อมประโคมแตรสังข์ แล้วบันจุในยอดหลัก แลให้ลงแผ่นศิลาแผ่นหนึ่งรองหลัก แลให้เอาแผ่นเงิน 2 แผ่น หนักแผ่นละ 1 บาท ลงยันต์ปิดต้นหลักปลายหลัก⁸

โดยใช้ยันต์พระสุริยาทรงกลดประจุไว้ในหลักเมืองโดยตรงกลางยันต์ลงดวงพระนครไว้ นอกจากนี้ยังมียันต์สำหรับรองหลักเมืองให้ลงด้วยโสฬสมงคล ปลายหลักเมืองให้ลงยันต์พระไตรสรณาคมน์ ที่ต้นเสาให้ลงยันต์อครักษ์ทั้งสี่ ยันต์พระยากาลนาคนัยลงฝังอาถรรพ์ตามทิศทั้งแปดของเมือง เชื่อว่าจะช่วยป้องกันพระราชอาณาจักรจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้ ทั้งยังช่วยให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข ตำราดังกล่าวอยู่ที่วัดประดู่โรงธรรม พระนครศรีอยุธยา เป็นตำราที่มีอายุในสมัยอยุธยา⁹

นอกจากนี้ยังมียันต์บางประเภทที่พระมหากษัตริย์ควรได้รู้ และศึกษายันต์เหล่านี้ มักจะแต่งเป็นตำนานเอาไว้ในตอนต้นของตำรา เช่น ยันต์ในพระตำรับลงเครื่องพิชัยยุทธ ที่มีตำนานว่า พระมหาชัยมงคลเถระเจ้า ได้รจนาพระคาถา 14 บทเพื่อถวายแด่พระพรหมไตรโลกเจ้า ในภายหลังจึงได้เล่าเรียนสืบทอดกันมา เมื่อพระมหากษัตริย์พระองค์ใดได้ลงพระยันต์ 14 ยันต์นี้ พร้อมทั้งสาธยายมนต์ จะช่วยให้จำเริญพระยศ มีเกียรติปรากฏในนานาประเทศ เป็นที่เกรงขามต่ออริราชศัตรู ยันต์ทั้ง 14 ยันต์นี้ให้ประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ข้างที่พระบรรทม เสาเรือนหลวง ฝาสิงหาศน์ จุฬาสภาณนี้ แม้แต่อดีตบุรพกษัตริย์ราชเจ้ายังทรงได้ใช้มาก่อน ดังเช่น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงจารึกพระยันต์ทั้ง 14 ด้วยลายพระราชหัตถ์ของพระองค์เอง ประดิษฐานไว้ในที่ต่าง ๆ ตามตำรา

5.2.2 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของแม่ทัพ นายกอง

ยันต์ที่พวกแม่ทัพ นายกองต่าง ๆ จำเป็นต้องเรียนรู้ ได้แก่ ยันต์ที่ใช้สำหรับป้องกันตัว ทั้งนี้เพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่บรรดาทหารในกองทัพ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้เกิดการอยู่ยงคงกะพัน คือเมื่อต้องคมศาสตราวุธแล้วไม่สามารถทำให้เกิดบาดเจ็บได้ มหาอุดคือการ

⁸ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุณะบรรพ, น. 96.

⁹ เรื่องเดียวกัน, น. 99-101

ที่อาวูรประเภทที่ต้องใช้การจดชนวนได้แก่ ปืนและระเบิดไม่สามารถทำงานได้ แคล้วคลาดได้แก่ การที่อาวูรไม่สามารถถูกกายได้ กำบังได้แก่เมื่อเข้าที่คืบขันสามารถทำให้ศัตรูมองไม่เห็น ซึ่งมักใช้ในการศึกสงคราม พวกทหารที่ออกไปสู้รบต้องการสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อเป็นกำลังใจในการต่อสู้ เพราะเมื่ออยู่ในสนามรบต้องเผชิญหน้ากับคมศาสตราวุธเครื่องรางของขลังจะเป็นกำลังใจได้เป็นอย่างดี ในอดีตมีการใช้วัตถุมงคลที่ลงยันต์ต่าง ๆ เอาไว้ ในสมัยอยุธยาพบพวกตะกรุดต่าง ๆ ทำด้วยโลหะประเภทตะกั่วและชิน (โลหะผสมชนิดหนึ่งมีลักษณะคล้ายดีบุก) ต่อมาในยุครัตนโกสินทร์มีเครื่องรางจำพวกตะกรุด เลื่อยยันต์ มงคลแขน ประเจียด ลูกสะกด เป็นต้น ไม่เพียงแต่ทหารแม้แต่พวหนะในการทำศึกเช่น ช้าง ม้า ก็มียันต์สำหรับลงโดยเฉพาะ ดังในตำราพิชัยสงครามได้กล่าวไว้ว่า “มะติญาโน ยาติมะสาถิติ มะติถิสา มะติเตนา มะโนसानา มังติถิสา มะสาถิติ ลงไปไม่ให้ช้างกินแล ยันต์ (ดวง) ทั้งสามนี้เขียนลงที่หัวหูช้างก็ได้ ลงที่กระดาดแผ่นเงิน แผ่นสัมฤทธิ์ แผ่นตะกั่วก็ได้ เอาไปใส่หัวช้างหูช้างนั้นแล”¹⁰ ซึ่งยังมีปรากฏอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

นอกจากเลขยันต์จะมีความสำคัญในฐานะเป็นเครื่องรางของขลังไว้ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว ระบบเลขยันต์ยังเป็นส่วนสำคัญในการตั้งพยุหะและการยาตราทัพแบบโบราณซึ่งอาศัยกลเลขการคำนวณเหมือนกับยันต์ จตุโร ตรินิสิงเห และโสฬสมงคล คล้ายกับเป็นการขยายรูปแบบของมงคลออกเป็นกลทัพให้เชื่อมโยงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่นที่กล่าวไว้ในตำราพิชัยสงครามว่า

... อันทัพตรียเสนานาม เามาซึ่งคุณพระพุทฺธ แลพระธรรมพระสงฆ์เจ้าเป็นที่พึ่ง อันเส้นขีดทั้งแปดนั้น คือเทพยดาทั้งแปดพระองค์อันรักษาเราอยู่วันยาม อันขีดทัพเป็นแถวทั้งสามนั้น คือคุณแก้วทั้งสามประการ อันเป็นกระบวนทัพทั้งเก้านั้น คือพระเนาวหรรคุณเป็นที่พึ่ง อันว่าพลพยุหะมากน้อยเท่าใดก็ดี สำคัญว่าคุณบารมีพุทฺธเจ้า เมื่อผจญด้วยมาราธราชเป็นที่พึ่งอันว่าเอา (9) หาร คือพระเนาวโลกอุดรธรรม อันลัพท์ตั้งสามฐาน นั้นคือว่าเอาคุณพระไตรสรณาคม เอาสามคุณ นั้นคือ กุศล 1 อกุศล 1 อัพยากฤต 1 อันเอา 2 หารคือรูปธรรม 1 นามธรรม 1 แล อันว่าทัพเบญจเสนา นำเอามาซึ่งคุณพระพุทฺธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ อันโปรดสัตว์ทั่วโลกนั้นแล อันเส้นขีดดาทั้งสิบนั้น คือทศพิธทั้ง 10 อันว่ากระบวนทัพนั้นคือเอาคุณพระบารมีทั้ง 10 แลคุณบัญญัติทั้ง 5 ประสมกันเป็น 15 ครอบกระบวน

¹⁰ ชัยวุฒิ พิชะกุล, ตำราพระมหาพิชัยสงคราม (พัทลุง: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2541), น. 32-33.

ทัพนั้นแลเชิงหารเอาธาตุทั้ง 4 จารมณ 6 เบญจขันธ์ทั้ง 5 ประสมกันเป็น 15 เป็นพลทหาร ลัพทซึ่งตั้งเป็น 5 ฐานนั้น ฐาน 1 คือพระธรรมเจ้า ฐาน 2 คือกุศลหนึ่ง อกุศลหนึ่ง ฐาน 3 คือไตรสรณาคม ฐาน 4 คือ คุณบิดามารดา คุณพระอาจารย์ คุณพระมหากษัตริราชเจ้า ฐาน 5 คือเบญจอินทรีย์แล อันว่าเอา 3 คุณนั้นคือ กุศล 1 อกุศล 1 อัพยาภุต 1 อันเอา 2 หารคือรูปธรรม 1 นามธรรม 1 แล...

แลเมื่อจะให้ยกพลเข้าสู่สงคราม ให้รำลึกถึงคุณพระพุท พระธรรม พระสงฆ์ แลคุณพระบิดาพระมารดา ครูอุปัชฌ์อาจารย์ แลคุณเทวดาอันรักษาพระพุทธศาสนา แลคุณพระมหาฤาษีอันมีฤทธิ์ทั้งหลาย คุณพระมหากษัตริราชเจ้า ...แลนายใหญ่นั้นสวดพระคาถานี้คือว่า¹¹

สังวิธาปุกะยะปะ อิธวาสุมะอะอุ กะชะคะมะงะ จะฉะชะฉะญะ
 ฐะฐะชะฉะฉะฉะ ฉะฉะชะฉะฉะ ฉะฉะชะฉะฉะ ฉะฉะชะฉะฉะ ฉะฉะชะฉะฉะ ๔ 16
 โสฬสมังคละวะ 9 นวโลกุตตรมมา 4 จัตตาโรธมมาทิปา 5 ปญจพุทธานามณี
 3 เตปิฏกามมขนธา 6 ฉกามาวจราตธา 15 ปญจทสภเวสจ 10 ทศมศีลคจ
 (ทศมศีลเมวจ) 13 เตรสจตุตถธตุงคาปิจ 12 ทวาทสปาฏิหารญจ 1 เอกเมรุ (จ) 8
 สุราอภุต 2 ทเวจุนทิมสุริยาจ 7 สตตสมุโภชณังคจ 14 จุททสจกกวตติก 11 เอ
 กาทสเพ (ช) ลูราชา สพุททุกขาวินาสสนติ สพุทภยยาวินาสสนติ สพุทโรคาวิ
 นาสสนติ สพุทศตฺรทุเรทุเร 3 ตรีนิงเห 7 สตตนาเค 5 ปญจเพสสุนเมวจ 4 จตุเท
 วา 6 จวสุราชา 5 ปญจอินทรา มหิทธิกา 1 เอกยคุชา 9 เนาวเทวา 5 ปญจพร
 หมาสหมปติ 2 ทเวราชา 8 อฏฐอรหนตา 5 ปญจพุทธานามมิ 4 จตุโร 9 เนาว
 โม 2 ทเวโซ 3 ตรีนิง 5 ปญจ 7 สตต 8 อฏฐ 1 เอกภเว 6 จตุเถ สพุทศตฺรวินาส
 สนติ¹²

ในตำราพิชัยสงครามยังกล่าวถึงคุณของพระคาถานี้ว่า สามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ข้าศึกไม่อาจทำร้ายได้ อนึ่งคาถาที่สวดเป็นสูตรของยันต์โสฬสมังคละใหญ่ (เหมือนกับที่ลงไว้ในแผ่นศิลาที่พบที่วัดหน้าพระเมรุ) แสดงถึงถึงความเชื่อมโยงระหว่างการจัดไพร่พลที่คำนวณตามหลักการของ “คัมภีร์ตรีนิงเห” ที่อาศัยกลเลขทวาทสมังคละ 12 อัตราที่เกิดจากกำลังเทวดาและคุณพระ มีหลักการคำนวณเหมือนกับการจัดทัพในตำราพิชัยสงคราม

¹¹ เรื่องเดียวกัน, น. 39-41.

¹² เรื่องเดียวกัน, น. 159.

กล่าวคือ ให้เอาคุณแก้วสามประการคือคุณพระพุทธเจ้า 56 คุณพระธรรมเจ้า 38 และคุณพระสังฆเจ้า 14 อัตราเลขดังกล่าวนี้มาจากคัมภีร์รัตนมาลาที่สรรเสริญคุณพระพุทธเจ้าไว้ 56 ประการ คุณพระธรรมเจ้า 38 ประการ คุณพระสังฆเจ้า 14 ประการ โดยนำเอาบทสวด อิติปิโส ซึ่งมี 56 คำมาแต่งขยายออกไป เช่น

อิฏฐิ สัพพญุตญาณัง อิจฺจนฺโต อาสวกุขยํ
 อิฏฐิ ฐมมํ อนุปฺตโต อิทฺธิมนฺตํ นมามิหํ
 พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ปราปรณาแล้วซึ่งพระสัพพญุตญาณ ปราปรณาอยู่ซึ่ง
 ธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะโดยลำดับแล้ว ซึ่งธรรมอันพระองค์ปราปรณาแล้ว
 ข้าพเจ้าขอนอบน้อมซึ่งพระพุทธเจ้า ผู้มีฤทธิ์พระองค์นั้น
 ตินฺนํ โย วฏฺฏทุกฺขมฺหา ตินฺนํ โลกานมฺตฺโต
 ตสฺสํ ภูมिํ อติกนฺโต ตินฺนํ โหสมํ นมามิหํ
 พระพุทธเจ้าพระองค์ใด ข้าบแล้วจากทุกขในวัฏฏะ ผู้สูงสุดกว่าโลกทั้งสาม
 ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระพุทธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ข้าบแล้วซึ่งโอชะทั้ง 4 มีกาโมชะ
 เป็นต้น¹³

สำหรับพระธรรมคุณก็เช่นกัน เกิดจากการขยายความบทสวดขาโตออกไป โดย
 แบ่งออกเป็น 38 บทเท่ากับจำนวนคำในบทสวดดังกล่าว เช่น

สุวาคตนฺตํ สิวํ รามมํ สุวาณญฺย ฐมฺมเทเสนฺตํ
 สุวาณญฺย ปุณฺณกุเซตฺตํ สุวาสนฺตํ นมามิหํ
 พระธรรมใด ขึ้นอกหนทางอันรื่นเกษม นำผู้ประพฤติปฏิบัติตามไปโดยปลอดภัย
 อย่างดีเลิศ ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระธรรมนั้น อันเป็นเนื่อนาบุญค้ำจุน รองรับผู้
 เคารพนับถือให้ไหลไปสู่สวรรค์ และพระนิพพาน¹⁴

ส่วนพระสังฆคุณนั้นไม่ได้ขยายความทั้งหมด แต่ตัดเอาเฉพาะบทต้น 14 คำคือ
 สุปฏิปนุโน ภควโต สาวกสงฺโฆ เช่น

สุทฺถสึเลน สมฺปนฺโน สุญฺสิจิตฺโต จ โย สงฺโฆ

¹³ พระธรรมธีรราชมหามุนี, วิปัสสนากรรมฐาน (บารมีสามสิบทัศ) พิมพ์ครั้งที่ 3.

(กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542), น. 150.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, น. 169.

สุนทรโว สาสนากโร

สุนทรปิ นามิหะ

พระสงฆ์โต ผู้ถึงพร้อมด้วยศีลอันบริสุทธิ์ มีใจตั้งมั่นไม่หวั่นไหว เป็นผู้ดงามทั้งภายในและภายนอก ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์นั้น ผู้สุภาพเรียบร้อยดี¹⁵

รวมทั้งหมดได้ 108 เป็นกำลังของพระรัตนตรัย เอกอุศลกรรมบถ 10 บวก ได้ 118 เอาพระนวลโลกุตตรธรรม 9 หาร ได้ 13 เศษ 1 เอา 1 ไปลบ 13 ได้ 12 เรียกว่า ทวาทสมงคล จากนั้นจึงนำเอาทวาทสมงคล 12 ไปทำเป็นเลขกลยันต์ตรินิสิงเหต่อไป เช่นเมื่อจะทำตรินิสิงเห (ทำเลข 3) ให้ตั้งทวาทสมงคล คือ 12 หารด้วย 4 ได้ 3 สำเร็จเป็นตรินิสิงเหคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อันเปรียบด้วยพญาราชสีห์ทั้ง 3 ทำสัตตนาเค (ทำเลข 7) ให้ตั้งทวาทสมงคล คือ 12 เอา 2 คูณ ได้ 24 เอา 4 บวกได้ 28 เอา 4 หารได้เจ็ดสำเร็จเป็นสัตตนาเคคือโพชฌงค์ทั้ง 7 ได้แก่ ศรัทธา ธรรมวิจยยะ วิริยะ ปิติ ปัญญา สมาธิ และอุเบกขาอันเปรียบด้วยพญาช้างทั้ง 7 ทำเรื่อยไป จนถึงปัญจพุทธา สำเร็จเป็นกลเลข 12 ตัวคือ 3 7 5 4 6 5 1 9 5 2 8 5 ¹⁶ ดังนั้น การจัดทัพแบบนี้ เท่ากับการนำยันต์มาใช้เป็นรูปแบบ และคุมกำลังพลด้วยมนต์ที่ใช้ปลุกยันต์ กล่าวคือเป็น ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบภายนอกกับรูปแบบภายในขณะที่กำหนดคาบคาถาให้คุมทัพ นอกจากนี้นักเลขของตรินิสิงเหจะมีลักษณะเดียวกันกับกลเลขการจัดทัพ กล่าวคือตัวเลขต่าง ๆ จะแทนสภาวะธรรมหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ต่อมาเมื่อรูปแบบของการสู้รบเปลี่ยนไป ความรู้เหล่านี้ก็กลางเลือนไป อย่างไรก็ดี แม้ในสมัยสงครามอินโดจีน ปี พ.ศ. 2484 ก็ยังได้มีการทำ เลื่อยยันต์และวัตถุมงคลแจกทหารที่ไปรบ ดังนั้นในสมัยโบราณการเข้าสงครามจึงเต็มไปด้วยความเชื่อประเภทนี้ ยันต์ที่เชื่อว่ามีอิทธิคุณทางคงกระพัน แคล้วคลาด และมหาอุดได้แก่ยันต์ พระไตรสรณาคมน์สามยันต์ ใช้สำหรับลงเครื่องสูง ซึ่งในตำรากล่าวว่า สำหรับคุ้มกันสรรพาวุธทั้งปวง ยันต์พระพุทธเจ้าห้ามพระญาติวงศ์ศากยราช (ดูรูปที่ 69 ภาคผนวก) ตำรากล่าวว่า เป็น ตำรับวัดประดู่โรงธรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นยันต์ที่ใช้ลงประเจียดแจกเมื่อครั้งพระนเรศวรตีเมืองหงสาวดี¹⁷ นอกจากยันต์ที่ใช้ลงเครื่องรางสำหรับพกพาแล้วยังมียันต์สำหรับลง

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 185.

¹⁶ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับตัดียบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 210-211.

¹⁷ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตุดบบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรรมการพิมพ์, 2501), น. 224-225.

เครื่องพิชัยยุทธต่าง ๆ เช่นยันต์สุกิตติมา (รูปที่ 70 ภาคผนวก) สำหรับลงกลองศึก เชื่อว่าเมื่อตีกลองแล้วจะทำให้ศัตรูเกรงกลัว ดังปรากฏที่กลองโบราณ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร สิ่งทีกล่าวนี้นี้เหมือนเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวในเวลาที่ต้องเผชิญหน้ากับความกลัว

5.2.3 การใช้ยันต์ต่าง ๆ ของกลุ่มชาวบ้าน

1. ยันต์ที่ใช้ป้องกันสิ่งชั่วร้ายและอันตรายที่เกิดจากมนุษย์ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อป้องกันมนุษย์ไม่ว่าจะเป็นญาติพี่น้องรวมถึงเทวดามีจิตทำร้าย หรือป้องกันการโดนทำร้ายจากเวทย์มนต์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงการลงยันต์เพื่อป้องกันบ้านเรือนจากภัยธรรมชาติ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็นสองแบบคือแบบที่ใช้กับบ้านเรือน เช่นยันต์ติดหัวเสา ยันต์ปิดเสาเอก ยันต์ฝังในหลุมเสาเอก เนื่องจากบ้านเรือนในสมัยโบราณก่อนที่จะปลูกบ้าน ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านจะต้องไปหาพระภิกษุที่มีความรู้เรื่องเลขยันต์ทำการลงยันต์ต่าง ๆ ให้เพื่อเป็นการป้องกันบ้านเรือนจากอุปัทวันตราย การลงยันต์สำหรับปิดเรือนเป็นความเชื่อของบรรพบุรุษเรามาจน ยันต์ประเภทนี้ได้แก่ ยันต์โสฬสมงคล ยันต์จตุโร และยันต์ตรีนิสิงเห

2. ยันต์ที่ใช้ทำร้ายผู้อื่น การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้เกิดอันตรายแก่ศัตรู ยันต์ชนิดนี้จะต่างกับยันต์ในหมวดแรกที่ใช้ป้องกันตัวเองแต่ประเภทหลังนี้ใช้ทำร้ายผู้อื่น ได้แก่ ยันต์ทำให้วิบัติ คือลงยันต์ในวัตถุชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วทำไปไว้ในที่พักของศัตรู ด้วยอำนาจของยันต์จะเกิดภัยพิบัติในสถานที่แห่งนั้น ยันต์ประเภทนี้ได้แก่ ยันต์จักรแตก (รูปที่ 71 ภาคผนวก) ซึ่งกระทำได้โดยใช้วัตถุอาถรรพ์เช่นบาตรแตก ในสมัยโบราณพระภิกษุสงฆ์จะใช้บาตรทำด้วยดินเผาในการบิณฑบาต เมื่อบาตรหล่นก็จะแตก คนโบราณเขาจะนำเอาชิ้นส่วนบาตรที่แตกมาลงยันต์แล้วนำไปไว้ในบ้านของศัตรู เชื่อว่าเมื่อกระทำแล้วจะทำให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา หรือการลงยันต์ประทับชื่อศัตรูในกระดาษแล้วนำไปควั่นเป็นเทียนจุดให้เกิดความวิบัติแก่ผู้นั้นก็สามารถทำได้ หรือการปั้นหุ่นโดยเอาขี้ผึ้งมาปั้นเป็นหุ่นบรรจุยันต์ไว้ภายใน โดยภายในยันต์จะลงชื่อบุคคลที่ต้องการไว้ที่กลางยันต์ หุ่นนั้นก็แทนตัวของผู้นั้น เมื่อกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งกับหุ่น ผลก็จะเกิดกับบุคคลนั้น ความเชื่อเช่นนี้มีปรากฏให้เห็นในวรรณคดี ดังเช่นในวรรณคดีเรื่อง “ขุนช้างขุนแผน” ที่มีตอนหนึ่งกล่าวว่า

ครานั้นเถรวาดราชครู	พิเคราะห์ดูปริพรมเกษมสานต์
หยิบขี้ผึ้งปากผีมาผินาน	เอาเผ้าพรายมาประสานประสมพลัน
ลงอักษรเสกซ่อมแล้วย่อมถม	เป่าด้วยอาคมแล้วจึงปั้น
เป็นสองรูปวางเรียงเคียงกัน	ชักยันต์ลงชื่อศรีมาลา

อีกรูปหนึ่งลงชื่อคือพระไวย เอาหลังติดกันไว้ให้ห่างหน้า
 ปักหนามแทงตัวทั่วกายา แล้วผูกตราสังมันขนนไว้
 ข้างล่างยันต์พันด้วยใบเตารั้ง ให้เณรจิวไปฝังป่าช้าใหญ่¹⁸

อย่างไรก็ตาม ยันต์ที่เกี่ยวข้องกับการทำหุ่นนี้กลับมีเนื้อหาเกี่ยวกับการถือกำเนิดของมนุษย์ที่เริ่มต้นจากกลละรูป จนเกิดเป็นปัญญาสา เกิดเป็นชั้นทั้ง 5 เกิดมีอาการ 32¹⁹ ถือว่าเป็นสิ่งแทนคนที่ต้องการจะกระทำ จากนั้นจึงนำไปฝังไว้ในป่าช้าหรือทางสามแพร่ง

3. ยันต์ที่ใช้ทำเสน่ห์ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อให้คนอื่นเกิดความรักความเมตตาแก่เรา รวมทั้งให้เกิดความลุ่มหลง ซึ่งถ้าเป็นแบบที่ไม่จำเพาะเจาะจงคือให้คนโดยทั่วไปเกิดจิตเมตตาแก่เรายันต์ที่ใช้มักเป็นยันต์เมตตาทั่ว ๆ ไป เช่น ยันต์ปิโย แต่ถ้าต้องการทำให้เกิดเมตตาแบบเจาะจงนั้นจะมีการลงชื่อบุคคลที่ต้องการไว้ที่กลางยันต์ เช่นยันต์อิระเจ ยันต์นาคเกี้ยว ในหมวดนี้รวมไปถึงยันต์ที่ใช้ในการผูกหุ่น ซึ่งการผูกหุ่นนี้จะต้องลงยันต์ในปดมังกำเนิดเป็นรูปคน (ดูรูปที่ 72 ภาคผนวก) มีการเรียกสูตรด้วยอาการ 32 และคาถาชั้นทั้ง 5 สมมุติให้เป็นบุคคลนั้น ๆ ตามที่ปรารถนา ความเชื่อเช่นนี้มีกล่าวไว้ในวรรณคดี “ขุนช้างขุนแผน” เช่น

แล้วปั้นรูปสร้อยฟ้ากับพระไวย เอาใบรักซ้อนใส่กับเลขยันต์
 เถรนั่งบริกรรมแล้วซ้ำเป่า พอต้องสองรูปเข้าก็พลิกผัน
 หันหน้าคว่ำกอดกันพัลวัน เอาสายสิญจน์เข้ากระสันไว้ตรึงตรา
 รูปนี้จึงฝังไว้ใต้หินอน ไม่ข้ามวันก็จะร่อนมาหา²⁰

การทำให้ผู้อื่นเกิดความรักใคร่เสนหานี้ เป็นความเชื่อที่มีมาช้านาน นอกจากการฝังรูปฝังรอยแล้วยังมีการเขียนยันต์แล้วลบเอาผงไปใส่ให้กิน เช่น ยันต์ไอ้ฟ้าผ่า จะทำให้บุคคลที่กินผงนั้นเข้าไปเกิดความรักใคร่เสนหา ต่อผู้ที่ใส่ให้กิน

4. ยันต์ที่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ การลงยันต์ในหมวดนี้เพื่อใช้รักษาโรค ในสมัยที่การแพทย์ยังไม่พัฒนาเหมือนในสมัยปัจจุบันจึงต้องพึ่งความเชื่อเหล่านี้ การลงยันต์เพื่อรักษาโรค

¹⁸ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร: ศิลปাবรรณาคาร, 2510), น. 847.

¹⁹ เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับปัญจมบรรพ (กรุงเทพมหานคร: อุตสาหกรรมกรพิมพ์, 2501), น. 6-8.

²⁰ กรมศิลปากร, เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน (กรุงเทพมหานคร: ศิลปাবรรณาคาร, 2510), น. 847.

สมัยโบราณจะลงใส่แผ่นหินแล้วนำไปไว้ในสระน้ำให้ประชาชนใช้ดื่มกิน ดังเช่นที่กล่าวไว้ในตำราว่า

สิทธิการิยะ ท่านทศปาโมกข์ท่านได้ประชุมกันสร้างมหายันต์ทั้งสามดวงนี้ขึ้น และได้จารึกยันต์ลงในแผ่นหิน โดยลงอักขระพระพุทธรุณ (รูปที่ 73 ภาคผนวก) พระธรรมคุณ (รูปที่ 74 ภาคผนวก) พระสังฆคุณ (รูปที่ 75 ภาคผนวก) เป็นตำราหมากรุก แล้วบรรจุไว้ในสระใหญ่ เมื่อวันพฤหัสบดีแรม 6 เดือน 6 พระพุทธศักราชแล้วได้ 572 พรรษา ปีมะเมียสัมฤทธิศก ...²¹

การลงยันต์แช่ในบ่อน้ำนั้นเพื่อให้ผู้ที่เจ็บป่วยได้มาดื่มกินเป็นการอาศัยพระพุทธรุณช่วยให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ อีกประการหนึ่งโรคบางชนิดมีสมุฏฐานจากจิต คือจิตเศร้าหมองทำให้เกิดโรคทางกาย ดังนั้นการสร้างความสำเร็จเช่นนี้ก็สามารถรักษาโรคบางชนิดที่เกิดจากสภาพจิตใจได้ตามสมควร นอกจากจะลงยันต์สำหรับแช่น้ำแล้วยังมียาโบราณบางตำรับซึ่งเรียกว่ายาคุณพระ ซึ่งจะนำเอาตัวยามาลงอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ ตามตำรา เช่นยาแก้วนหรรุณที่ใช้ ใบมะนาว 108 ใบ ลงด้วยพุทธรุณ 56 ธรรมคุณ 38 สังฆคุณ 14 ข่า 32 แว่น ลงด้วยอาการ 32 ขมิ้นอ้อยลงด้วยพระเจ้า 5 พระองค์ บอระเพ็ด 7 แว่นลงด้วย หัวใจโพชฌงค์ มะกรูด 4 ผลลงด้วยธาตุ 4 ใบมะกา 12 ใบ ลงด้วยเลขในตรีนิสิงเห 12 อัตร่า ฝักราชพฤกษ์ 9 ฝักลงด้วยวนหรรุณ ตำไม้ไผ่สามตาลลงด้วยหัวใจพระรัตนตรัย ต้มรวมกับตัวยาอื่น ๆ เมื่อจะดื่มต้องตั้งขัน 5 มีรูป 5 เล่ม เทียน 5 เล่ม หมาก 5 คำ ยานี้ตามตำรว่าเป็นยารักษาโรคหน้า²² ยาลักษณะดังกล่าวมีอยู่หลายขนานส่วนใหญ่บันทึกอยู่ในสมุดข่อยโบราณ ส่วนใหญ่แล้วยาที่มีการลงยันต์ต่าง ๆ นั้นส่วนมากจะใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บที่เชื่อว่าการโดนคุณไสยหรืออมมนุษย์ทำร้าย ยาบางขนานต้องมีการลงยันต์ที่กันหม้อสำหรับต้มยา และลงยันต์สำหรับปิดปากหม้อด้วย

5. ยันต์ที่ใช้เพื่อความเจริญรุ่งเรือง เป็นการลงยันต์ในวัสดุต่าง ๆ แล้วนำไปฝังไว้หรือบูชาไว้ในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ความเชื่อเรื่องยันต์ที่ช่วยอำนวยความสะดวกสมบรูณ์นั้นอยู่กับสังคมมนุษย์มาตั้งแต่เริ่มแรก ด้วยเหตุที่ว่าในอดีตกาลมนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ วิวัฒนาการของความเชื่อเรื่องเทพเจ้าในยุคแรกจึงเป็นไปในลักษณะพระเจ้าแห่งธรรมชาติ จะสังเกตเห็นว่าอารยธรรมเริ่มแรกของทุกแห่งในโลกจะมีการนับถือเทพในธรรมชาติต่าง ๆ ดังเช่นความเชื่อเรื่องการบูชาธาตุประจำโลกซึ่งได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ

²¹ เรื่องเดียวกัน, น. 103

²² เทพย์ สาริกบุตร, พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตบบรรพ, น. 1.

และอากาศ เชื่อกันว่ามีมาตั้งแต่สมัยหินโดยการอุปมาพื้นแผ่นดินว่าเปรียบเสมือนมารดาเป็นที่เกิดของพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นต้น

คติเชื่อเหล่านี้เป็นสามัญรูปแห่งศรัทธา เป็นธรรมดาสามัญตามความนึกคิดของผู้จะยังชีวิตให้อยู่ได้ในโลก ในที่สุดธรรมชาติทั้งปวงก็มีเหมือนที่มนุษย์มี ตามความคิดของคนโบราณ ธรรมชาติเหล่านี้ มีความสูงส่งและมีความสำคัญแก่มนุษย์โบราณทั้งหลาย เพราะธรรมชาติทั้งปวงกลายเป็นศูนย์แห่งอำนาจ สามารถบันดาลผลประโยชน์และโทษชะตาให้แก่มนุษย์ได้ตามความต้องการ²³

สมัยโบราณเลขยันต์ในหมวดนี้จะใช้ฝังลงในที่ดินที่ใช้ในการเพาะปลูกดังเช่นยันต์พิชัยสมบัติ (ดูรูปที่ 76 ภาคผนวก) ดังที่อุปเท่ห์ของยันต์กล่าวว่า ยันต์พิชัยสมบัติให้เขียนใส่ในที่เก็บเงินทองทรัพย์สิน เงินทองจะมีมาไม่ขาด ใส่ในบ่อน้ำก็จะมีน้ำบริบูรณ์ ใส่ในนาข้าวทำให้เก็บเกี่ยวได้ผลผลิตสมบูรณ์ ทั้งยังป้องกันนกหนุมานกัดกินข้าวในนา ยันต์ในหมวดนี้บางครั้งยังเป็นรูปเทพเจ้าตามความเชื่อเดิมประกอบอยู่ด้วย เช่น ยันต์แม่โพสพ ยันต์นางกวัก นอกจากนี้ยังมียันต์ที่ใส่ใส่ไว้ในที่เก็บทรัพย์สินเชื่อว่าจะช่วยให้มีทรัพย์สินเงินทองไม่ขาด เช่น ยันต์จุฑาราชกุมาร (ดูรูปที่ 78 ภาคผนวก)

5.3 วิกฤตมูมมองเกี่ยวกับยันต์ในสังคมไทย

ในปัจจุบันนี้ความเชื่อเรื่องยันต์ยังคงมีอยู่ในสังคมไทย แต่รูปแบบและความเข้าใจเกี่ยวกับยันต์เปลี่ยนไปจากสมัยโบราณมาก กล่าวคือเลขยันต์มีลักษณะที่กลายเป็นสินค้าทางความเชื่อมากขึ้น ดังที่ได้อธิบายไว้ในบทที่ 2 แล้วว่าการสร้างพระเครื่องต่าง ๆ นั้นจะต้องใช้ยันต์เป็นส่วนประกอบเสมอ ไม่ว่าจะเป็นยันต์ที่สามารถมองเห็นได้ หรือเป็นลักษณะที่เป็นมวลสารเช่นพระกริ่งที่ภายนอกไม่ปรากฏยันต์ใด ๆ แต่ทว่าในพิธีกรรมการหล่อพระกริ่ง (ตำรับวัดสุทัศนเทพวราราม) นั้นต้องใช้ยันต์ถึง 108 ยันต์ในการหล่อ ยันต์จึงเป็นส่วนสำคัญในการสร้างวัตถุมงคล ในสังคมยุคปัจจุบันวัตถุมงคลเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมจากผู้บริโภคสูง ดังเช่นปรากฏการณ์จุดความรวมเทพที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ที่วัดต่าง ๆ ในประเทศไทยพากันจัดสร้างวัตถุมงคลจุดความรวมเทพ มีนายทุนจัดสร้างจุดความรวมเทพหลายรุ่น บางรุ่นมีราคาแพง การสร้างวัตถุมงคลจะมีการนำยันต์ต่าง ๆ ไปประกอบอยู่ในองค์พระ โดยไม่ได้มีการคำนึงถึงลักษณะความถูกต้องในด้านของ

²³ เสถียร พันธรั้งซี, ศาสนาโบราณ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศูนย์ศาสนา, 2521), น.

ตัวอักษรหรือรูปแบบ ยันต์ที่ใช้บางชนิดไม่เคยมีใช้มาก่อนเลย แสดงว่าผู้สร้างขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว เช่นการเขียนอักขระตัวนะต่าง ๆ ที่ผิดเพี้ยนไปจากรูปแบบ (ดูรูปที่ 79 ภาคผนวก) ที่ถูกต้องซึ่งมีแบบแผนที่ตายตัว คือตัวนะจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 ส่วนหลักคือ ฟินทุ ทณฑะ เกทะ อังกุสสะ และสิระ การลงยันต์ก็เช่นกันปกติแล้วจะไม่ให้อักขระชนเส้นยันต์ อาจารย์โบราณถือว่าวิบัติ (ผิดแบบ) ใช้ไม่ได้ แต่ที่ปรากฏในวัดดุมงคลจตุคามรามเทพบางรุ่นมีเลขยันต์ทับซ้อนกันหรือติดกันเป็นจำนวนมาก ในส่วนการประกอบพิธีเสกยันต์ต่าง ๆ ก็ไม่ได้คำนึงถึงยันต์ที่ลงไว้ เพียงแต่มีมนต์พระมาจำนวนมาก ๆ แล้วทำการอธิษฐานจิต

นอกจากนี้ยังมีความเชื่อที่ว่า ต้องปลุกเสกกลางที่โล่งบนแผ่นดิน กลางน้ำ บนเขาสูง เพื่อรับพลังธาตุต่าง ๆ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวนี้นักแตกต่างจากโบราณเพราะการเจริญธาตุโบราณนั้นมีลักษณะเป็นกัมมฐานประเภทหนึ่ง เป็นการกำหนดธาตุภายใน ความเชื่อเรื่องพลังงานของจักรวาลนี้ ทำให้มียันต์ที่ด้านหลังลงเป็นรูปกลุ่มดาว 27 กลุ่มดาว (ดูรูปที่ 80 ภาคผนวก) และมีการใช้ยันต์รูปแบบดังกล่าวอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้ต้องทำความเข้าใจระบบยันต์ของเดิมนั้นจะแทนกลุ่มดาวหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่ากำลังดาวด้วยตัวเลข เช่น อาทิตยแทนด้วยเลข 1 จันทรแทนด้วยเลข 2 ระบบของยันต์ที่สัมพันธ์กับจิตเริ่มหายไปดังนั้นพิธีกรรมการลงยันต์ต่าง ๆ จึงเน้นไปที่การนิมนต์พระเกจิอาจารย์จำนวนมากมาปลุกเสก

เนื่องจากการสร้างวัดดุมงคลในปัจจุบันนี้มุ่งผลทางการค้ามากกว่าสมัยก่อน มีเรื่องของการประชาสัมพันธ์เข้ามาเกี่ยวข้อง เรื่องความถูกต้องของยันต์และวิธีการลงยันต์จึงถูกละเลยไป การสร้างวัดดุมงคลในปัจจุบันมักสั่งทำมาจากโรงงาน เนื่องจากสามารถสร้างได้ที่ละมาก ๆ ระบบยันต์จึงเหลือแต่เพียงรูปแบบภายนอก ยิ่งในส่วนที่เป็นปรัชญาลึกซึ้งยิ่งหาผู้ที่เข้าใจได้น้อยมาก ในที่สุดแม้แต่รูปที่ดูกว้างไว้อย่างมีแบบแผนก็ถูกเปลี่ยนโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อีกทั้งผู้ที่เข้าหาวัดดุมงคลก็ขาดความรู้ความเข้าใจคิดเพียงว่า วัดดุมงคลเหล่านี้จะช่วยอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามความต้องการของพวกเขาไม่ว่าจะในด้านความปลอดภัย ความร่ำรวย และความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ดังจะพบชื่อของวัดดุมงคลที่ส่อไปในทางที่ทำให้เชื่อเช่นนั้น เช่น จตุคามรามเทพ รุ่งเศรษฐีเงินล้าน รุ่งอุดมโชค และรุ่มมหาเศรษฐีबारมี 10 ทิศ โดยการอ้างถึงผู้ที่เข้าบูชาไปจะมีแต่ความร่ำรวย มีโชคลาภ ประกอบอาชีพก็จะเกิดความเจริญรุ่งเรือง สมปรารถนา เป็นต้น ซึ่งความเชื่อเลขยันต์ในลักษณะนี้จะแตกต่างกับอดีตมาก ทั้งนี้ตามหลักการทางพุทธศาสนา สิ่งทั้งหลายย่อมเกิดจากเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาสิ่งอื่น แม้แต่ความศักดิ์สิทธิ์ของเลขยันต์ก็ตาม กล่าวคือในอดีตผู้ที่รับวัดดุมงคลไปจะต้องมีวิธีปฏิบัติอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการอาราธนาหรือข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นกลไกในการให้ผลของ

ยันต์ กล่าวคือข้อห้ามบางอย่างก็เป็นเหตุปัจจัยได้ เช่นการห้ามดื่มสุราตลอดชีวิตย่อมสามารถที่จะลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุ การเสียทรัพย์และการทะเลาะวิวาทลงได้ ทำให้สติสัมปชัญญะไม่ขาดหาย เวลาทำงานเกิดข้อผิดพลาดน้อย สามารถนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองได้จริง อีกประการหนึ่งวิธีอาราธนาวัตถุมงคลที่สร้างจากยันต์ต่าง ๆ นั้นทำให้เราได้มีโอกาสระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ อันเป็นสัญลักษณ์ของความดี เมื่อจะประพาดในสิ่งที่ผิดศีลธรรม ก็จะทำให้เกิดความละอายแก่ใจและเกรงกลัวต่อบาปเนื่องจากระลึกถึงคุณของยันต์อันเป็นคุณของพระรัตนตรัย แต่ในปัจจุบันความเชื่อในเรื่องยันต์ต่าง ๆ ได้มีความเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากอิทธิพลระบบทุนนิยม และสื่อโฆษณา เครื่องรางของขลังต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นจากยันต์ถูกนำมาโฆษณาชวนเชื่อเพื่อผลประโยชน์ทางพาณิชย์ โดยมีได้คำนึงถึงเงื่อนไขทางจิตของผู้ที่นำไปใช้ กล่าวคือการอ้างถึงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกินจริง โดยไม่พูดถึงการที่ผู้ใช้จะต้องมีจิตน้อมในพระพุทธคุณและประกอบเหตุต่าง ๆ เช่น การมีศีล ทำให้ผู้ที่เข้าวัตถุมงคลไปละเลยข้อวัตรปฏิบัติแต่โบราณ ดังจะเห็นได้จากความเชื่อของคนในสังคมซึ่งพอจำแนกได้ดังนี้

1. พวกที่มักจะยึดวัตถุเป็นสำคัญ เช่น คนทั่วไปที่มักเชื่อในสิ่งของต่าง ๆ ว่าเป็นมงคล ซึ่งได้แก่ กรอบหน้า ตะบอง สังข์ จักร ธงชัย ขอช้าง โคอุสุภราช และหมอน้ำ เรียกว่าทิฐูมมังคลิกะ
2. พวกที่ถือเอาสิ่งสมมติว่าเป็นมงคล เช่น คนที่เชื่อเรื่อง ฤกษ์ยามดี วันอันเป็นมงคล สีที่เป็นมงคล เรียกว่า สุตมมังคลิกะ
3. พวกที่ถือเอาสิ่งที่สัมผัสผ่านทาง จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งต้องเป็นสิ่งที่ดี เช่น กลิ่นดอกบัว มูลโคสด เรียกว่า มุตมมังคลิกะ²⁴

คนในปัจจุบันมักมีความเชื่อโน้มเอียงไปในลักษณะนี้ แต่ทว่าในพุทธศาสนานั้นสิ่งที่ถือว่าเป็นมงคล หรือเหตุแห่งความเจริญ ได้แก่ การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาสิ่งที่ควรบูชา เป็นต้น ซึ่งมงคลต่าง ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการประพฤติปฏิบัติทั้งสิ้น เมื่อนำเอาความเชื่อเรื่องยันต์มาเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า คนส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญไปในเชิงวัตถุ คือ มีไว้แล้วเป็นมงคล จะรำรวย ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่าง ๆ แต่ในความเป็นจริงแล้วยันต์ที่นำมาสร้างเป็นเครื่องรางของขลังมีประการต่าง ๆ นั้นก็เพื่อเป็นอุบายให้บุคคลได้ยึดถือเอาพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณเป็นสรณะ ประพฤติปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมตามที่โบราณจารย์ได้วางไว้เป็นกฎข้อห้ามต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะสัมพันธ์กับศีล 5

²⁴ พล.ต.อ. สุวรรณ สุวรรณเวช, พื้นฐานความเชื่อของคนไทย (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2546), น. 247-248.

อย่างไรก็ตาม การลงยันต์ต่าง ๆ นั้นแท้จริงแล้วเป็นอุบายในการฝึกฝนจิต ไม่ว่าจะ เป็นผู้ทำหรือผู้นำไปใช้ ทั้งนี้มนุษย์มีความสามารถในการทำความเข้าใจที่แตกต่างกัน ดังที่ พุทธศาสนาได้จำแนกประเภทของบุคคลออกเป็นสี่ประเภท ได้แก่

1. อุกมภูติปัญญา คือ บุคคลผู้มีปัญญา สามารถเข้าใจหัวข้อธรรมต่าง ๆ ได้โดยง่าย
2. วิปจิตปัญญา คือ บุคคลที่ค่อนข้างมีปัญญาสามารถเข้าใจหัวข้อธรรมต่าง ๆ ได้เมื่อ ได้รับคำอธิบาย
3. เนยยะ คือ บุคคลผู้มีปัญญาน้อยต้องอาศัยคำแนะนำอย่างละเอียดและการ ฝึกสอนอบรม
4. ปทปรมะ คือ ผู้ที่อับปัญญา สามารถรู้ได้แต่ถ้อยคำพยัญชนะ ไม่สามารถเข้าใจ ธรรมหรือความหมายได้²⁵

เมื่อบุคคลประกอบด้วยปัญญาที่แตกต่างกัน บางคนสามารถรับปฏิบัติพระธรรม คำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาได้โดยตรง ในขณะที่ผู้ที่มีปัญญาน้อยกว่าต้องอาศัยเครื่องล่อให้หัน มาสนใจเรื่องศาสนา อย่างไรก็ตามหากถือปฏิบัติเรื่องยันต์โดยถูกต้องแล้วก็สามารถที่จะพัฒนา จิตใจได้ แม้ว่าพระพุทธศาสนาจะสอนเรื่องการไม่ยึดมั่นถือมั่น แต่โดยความเป็นปุถุชนแล้วถือว่า ยังเป็นผู้มีอุปาทานอยู่ แต่การอุปาทานในธรรมหรือในกุศลย่อมดีกว่าอุปาทานในอธรรมหรือ อกุศล การถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะผ่านระบบของยันต์เป็นสิ่งที่ดีกว่าไปยึดถือสิ่งอื่นใดเป็น สรณะด้วยเหตุผลที่ว่า พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะเหตุที่สามารถกำจัดภัย ต่าง ๆ ของสัตว์ และชักนำสรรพสัตว์ให้กระทำในสิ่งอันเป็นประโยชน์ ชักนำให้ออกมาจากสิ่งที่ไม่ เป็นประโยชน์ พระธรรมถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะชักจูงให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากทุกข์ ในวัฏฏสงสาร พระสงฆ์ถือว่าเป็นสรณะอันประเสริฐ เพราะยังผลอันเป็นกุศล²⁶ให้แก่สรรพสัตว์เมื่อ ทำการสักการะ มีการถวายทานเป็นต้น และในการถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะนั้น สามารถกระทำ ได้ด้วยการมอภายถวายชีวิต (อัตตสันนิยาตนะ) ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยเนื่อง ๆ (ตป ปรายนตา) การปฏิบัติตามคำสั่งสอนคือพระสัทธรรม (สิสสภาวูปคมนะ) การแสดงความเคารพ นอบน้อมเป็นอย่างยิ่ง (ปานิปาตะ) และการสมาทาน (สมาทาน)²⁷ ผู้ที่ระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็น

²⁵ พระธรรมปิฎก, พจนานุกรมพุทธศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 10 (กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, 2545), น. 153.

²⁶ ธนิต อยู่โพธิ์, อานิสงส์ไตรสรณาคมน์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวพร, 2529), น. 4-5.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, น. 81-82.

สรณะยอมอำนวยผลอันเป็นสุขคือ ในระดับโลกียชนย่อมได้รับซึ่งความปลอดภัย ไม่ต้องหวาดกลัวภัยอันตราย ทั้งยังชักพาให้ไปปฏิสนธิยังสุคติภูมิ ส่วนสรณะคัมภีร์ที่เป็นโลกุตระย่อมสามารถอำนวยผลให้บรรลุคุณธรรมในพระศาสนา มีโศดาปัตติมรรคเป็นต้น ดังนั้น การยึดถือความเชื่อเรื่องเลขยันต์นั้นจะให้ผลตามระดับของสติปัญญาของคนผู้นั้น

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

บทที่ 6

สรุป และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

รูปแบบของยันต์ที่ปรากฏอยู่ในประเทศไทยนั้นได้วิวัฒนาการมาเป็นเวลานาน โดยอาศัยแนวคิดจากพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องจากศาสนาทั้งสองได้เคยเจริญควบคู่กันไปบนดินแดนแถบนี้เมื่อระยะเวลาผ่านไปได้เกิดเป็นรูปแบบของยันต์เหมือนที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน การวิวัฒนาการของระบบยันต์อาศัยโครงสร้างของแนวคิดมหายาน เช่น แนวคิดเรื่องศูนยตา แนวคิดเรื่องตรีกาย แนวคิดเรื่องมณฑลและรูปแบบบางอย่างจากเทพเจ้าของพราหมณ์-ฮินดู แต่ในส่วนรายละเอียดได้ถูกดัดแปลงให้เป็นแบบเถรวาท ยันต์ต่าง ๆ ก่อนที่จะเขียนเป็นรูปแบบนั้นจะต้องมีกระบวนการที่เรียกว่าการเรียกสูตรยันต์ การปลุกเสกหรือการประจุอาคม รวมไปถึงผู้ที่ทำยันต์จะต้องผ่านการฝึกฝนสมาธิให้สอดคล้องกับการทำยันต์นั้น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรียกรวมกันว่าระบบยันต์

การลงยันต์สามารถลงด้วยอักขระ ตัวเลข รูปภาพและสัญลักษณ์ต่าง ๆ คนโบราณถือกันว่ามีศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสิ่งเหล่านี้ใช้นำมาใช้ประกอบเป็นรูปแบบที่สื่อถึงพระพุทธเจ้า เทพเจ้า และหลักธรรมต่าง ๆ โดยคนโบราณถือว่าอักขระหนึ่งตัวแทนพระพุทธเจ้าหนึ่งองค์ คำกล่าวนี้มีหลักฐานรองรับจากคัมภีร์รัตนมาลาซึ่งมีการประพันธ์สรรเสริญคุณอักขระบาลีทั้ง 33 ตัวและพยัญชนะ 8 ตัว ในการลงอักขระแต่ละตัวเพื่อประกอบในยันต์จึงต้องสวดคาถารัตนมาลากำกับ หลักการนี้ปรากฏในคัมภีร์ปถมังด้วยซึ่งพ้องกับหลักการของมนตรา 42 พยางค์ที่ปรากฏในอวตังสกุสูตร ที่อักขระมนต์ทั้ง 42 ตัวแสดงถึงลำดับชั้นในการประพฤติโพธิสัตว์ธรรมและการหลุดพ้น

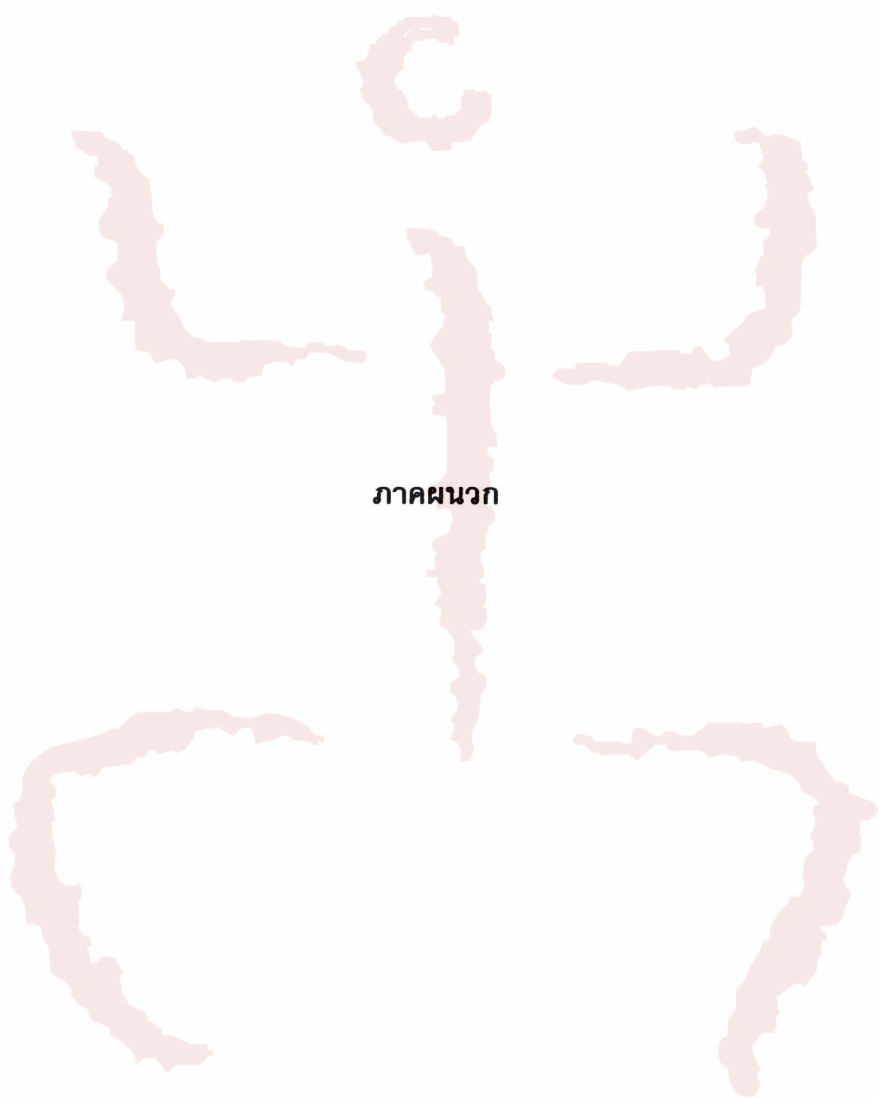
นอกจากนั้นสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในระบบเลขยันต์ของไทย เช่น อักขระโอม องค์พระ จันทร สุริย อุณาโลม สุนนิพพาน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงพุทธศาสนา ล้วนได้รับอิทธิพลแนวคิดจากมหายานและพราหมณ์-ฮินดูทั้งสิ้น ในพุทธศาสนาเถรวาทไม่ปรากฏการใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ อนึ่งสัญลักษณ์ต่าง ๆ ยังเชื่อมโยงไปยังคำสอนที่ลึกซึ้งของพุทธศาสนาเถรวาท เช่น สัญลักษณ์สุนนิพพานที่ปรากฏในคัมภีร์ปถมังของพระสังฆวิจารณ์ที่เชื่อมโยงถึงวิญญูณทั้ง 9 ในคำสอนมหายาน

อย่างไรก็ตามเรื่องเลขยันต์จะเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยสองประการ คือ ผู้สร้างและผู้ที่ใช้ กล่าวคือ ผู้สร้างต้องมีความเข้าใจที่ถูกต้องเสียก่อน และมีปัญญาในการใช้สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือเพื่อชักนำประชาชนให้เข้าหาศาสนา ต้องเข้าใจว่าเรื่องเลขยันต์ต่าง ๆ นั้นมิใช่จุดหมาย แต่เป็นเพียงวิธีการ ผู้สร้างจะต้องมีกุศโลบาย เช่น ผู้ที่นำไปใช้จะต้องอยู่ในศีลในธรรม ต้องไหว้พระสวดมนต์เป็นต้น ส่วนผู้ที่นำไปใช้ก็ต้องมีมนสิการถึงสิ่งเหล่านี้ว่า เป็นสิ่งที่ช่วยในด้านจิตใจเป็นสำคัญ เมื่อจิตใจมีสมาธิเข้มแข็งขึ้นก็สามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดีตามไปด้วย สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจเอาไว้ หากสามารถเข้าใจได้ตามนี้ เรื่องเลขยันต์ก็น่าจะมีประโยชน์มากกว่าโทษ และยังช่วยให้สังคมมีความสงบสุขอีกด้วยหากประชาชนยึดถือเลขยันต์ต่าง ๆ ในฐานะเป็นอนุสติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเผยแพร่สิ่งเหล่านี้สู่สังคมต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะ

สำหรับการศึกษาวิเคราะห์เรื่องยันต์นั้นยังมีประเด็นที่น่าสนใจอีกหลายประเด็นที่สามารถทำการวิจัยได้

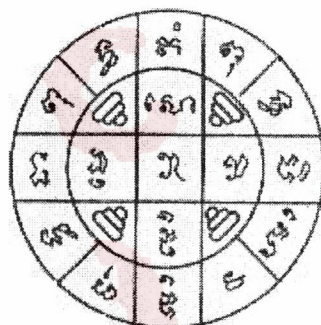
1. ประเด็นเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรมที่เกิดจากความเชื่อในเรื่องการลงอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ ด้วยเหตุที่ความเชื่อมีความแตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค รูปแบบการแสดงออกของยันต์จึงแตกต่างกันไปด้วย ทั้งนี้อาจเป็นด้วยบริบททางสังคมที่หล่อหลอมกับแนวคิดทางด้านปรัชญาเกิดเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น
 2. ประเด็นเกี่ยวกับการหลักปฏิบัติซึ่งสอดแทรกอยู่ในระบบยันต์ ทั้งนี้ควรได้รับการศึกษาโดยละเอียดว่ามีประโยชน์หรือโทษอย่าง ถือเป็นสิลพตปราชญ์(การยึดถือโดยปราศจากปัญญา)หรือไม่
 3. ประเด็นเกี่ยวกับการวิวัฒนาการความเชื่อเรื่องยันต์ไปในเชิงธุรกิจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของยันต์และความเชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์อย่างไร
- ซึ่งยังเป็นสิ่งที่น่าศึกษาและค้นคว้าต่อไปและจะเป็นประโยชน์กับวงการการศึกษาอย่างมากเนื่องจากสิ่งเหล่านี้สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและคติชนวิทยาได้

ภาคผนวก

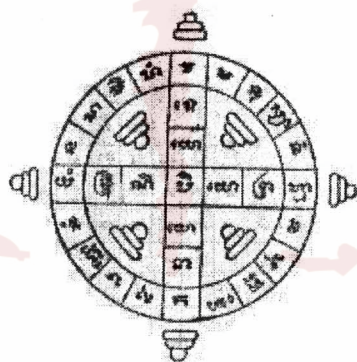
สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ผนวก ก
ยันต์และเครื่องรางของขลัง

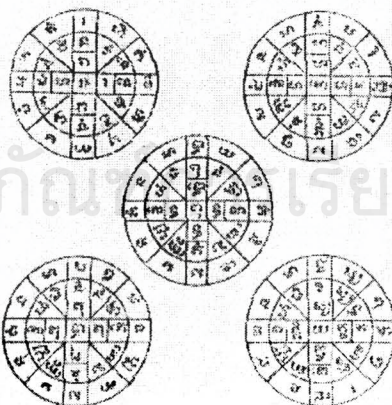
ภาพที่ 1 ยันต์มงกุฎพระเจ้า

ที่มา เทพย์ สาริกบุตร, ประชุมมหายันต์ 108, น. 54.

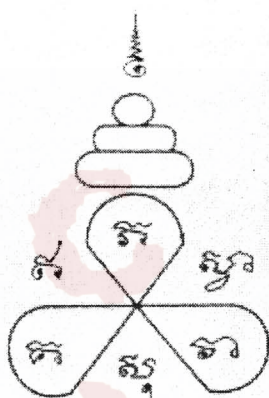
ภาพที่ 2 ยันต์ปิโย

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤพบรรพ, หน้า 54

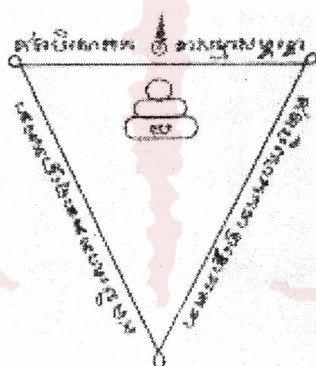
ภาพที่ 3 ยันต์จักรสิริโลก

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 73.

ภาพที่ 4 ยันต์แคล้วคลาด

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, ประชุมมหายันต์ 108, หน้า 131

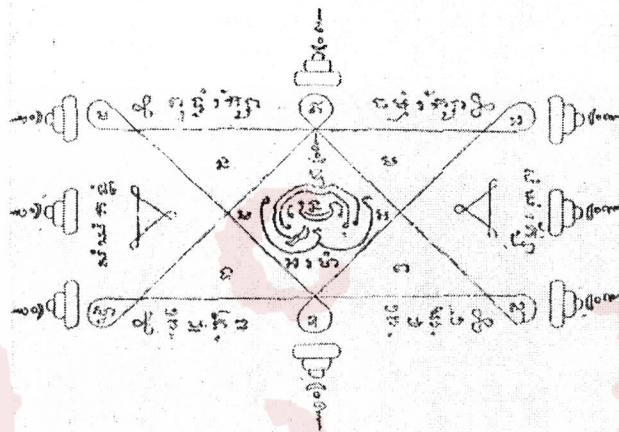
ภาพที่ 5 ยันต์อิติปิโสหูช้าง

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤณบรรพ, น. 77.

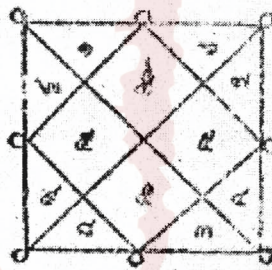
ภาพที่ 6 ยันต์ธงชัย

ที่มา : เรื่องเดียวกัน, น. 194.

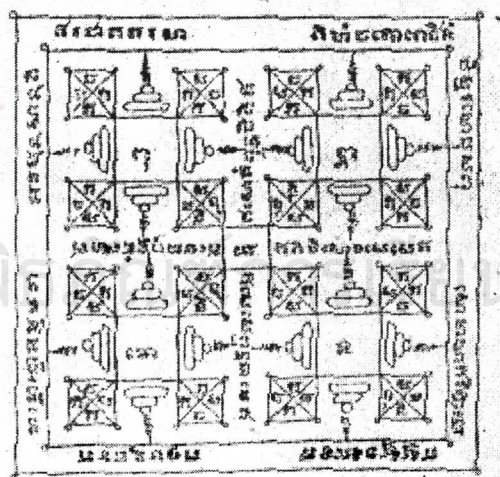
ภาพที่ 7 ยันต์ลงมงคล

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 231.

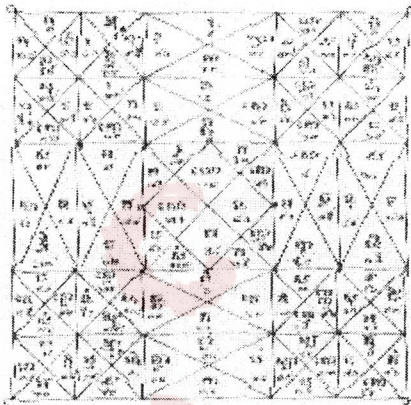
ภาพที่ 8 ยันต์ตรีนิสิงเห

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจตุรบรรพ, น. 184.

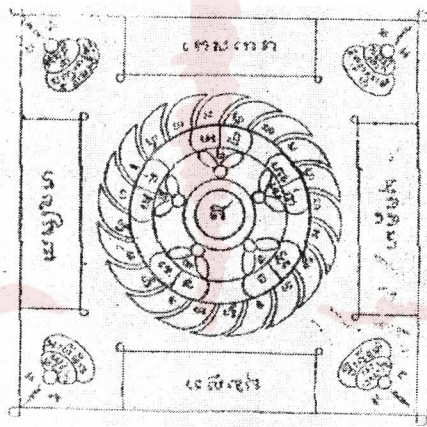
ภาพที่ 9 ยันต์หัวใจพระกรณี

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจตุรบรรพ, น. 114.

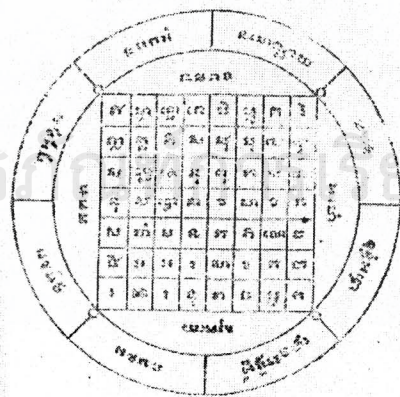
ภาพที่ 10 ยันต์จักรพรรดิตราริราช

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 106.

ภาพที่ 11 ยันต์พุทธจักร

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 170.

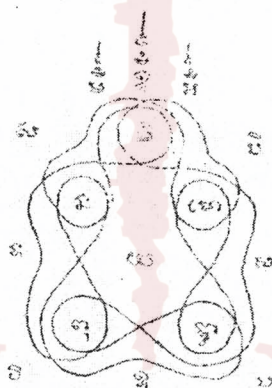
ภาพที่ 12 ยันต์แคล้วคลาดคงทน

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 179.

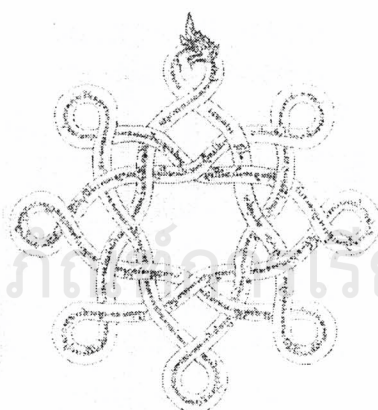
ภาพที่ 13 ยันต์ยอดพระมหามงกุฏ

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 70.

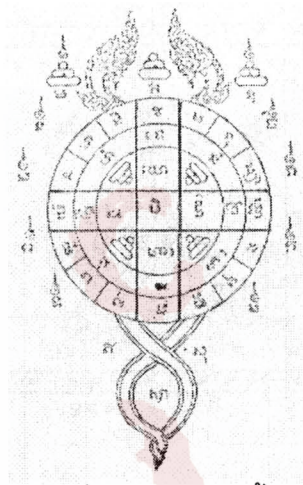
ภาพที่ 14 ยันต์พระเจ้าเข้าอุโมงค์

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 233.

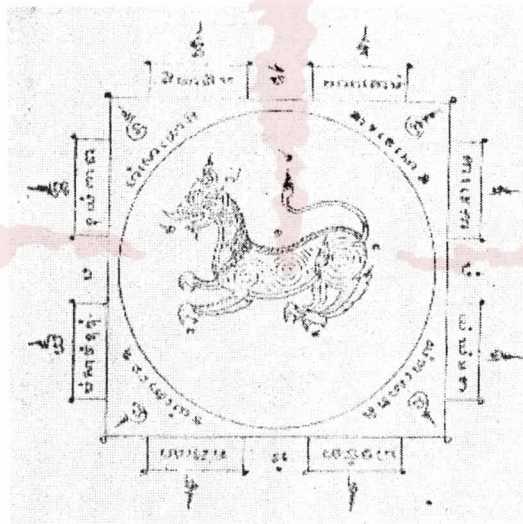
ภาพที่ 15 ยันต์อนันตนาคราช

ที่มา: อุดรคินทร์ วิริยะบุรณะ, เพชรรัตน์ มหายันต์ 108 (กรุงเทพมหานคร: ส.ธรรมภักดี, ม.ป.พ.), น. 241.

ภาพที่ 16 ยันต์นาคเกี้ยว

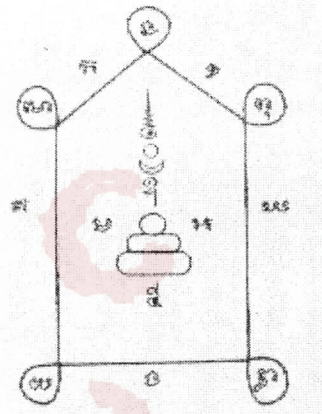
ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 131.

ภาพที่ 17 ยันต์ราชสีห์

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤพรรพ, หน้า 246

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาพที่ 18 ยันต์สำหรับลงตะกรุดโทน

ที่มา : เทพย์ สาริกบุตร, ประชุมมหายันต์ 108, หน้า 94

ภาพที่ 19 องค์พระ

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

ภาพที่ 20 จันทรครึ่งซีก

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

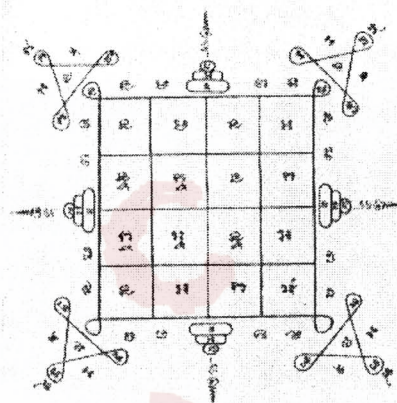
ภาพที่ 21 สุรย์

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

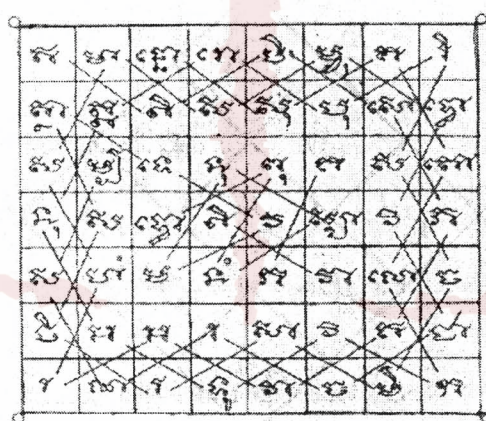
ภาพที่ 22 อุณาโลม

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

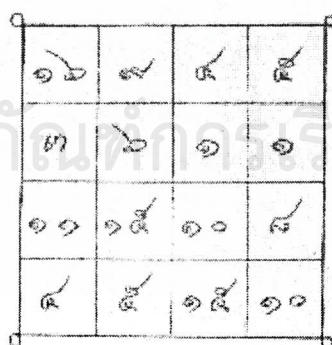
ภาพที่ 23 ยันต์พระเจ้า 16 พระองค์

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 135.

ภาพที่ 24 ยันต์เกราะเพชร

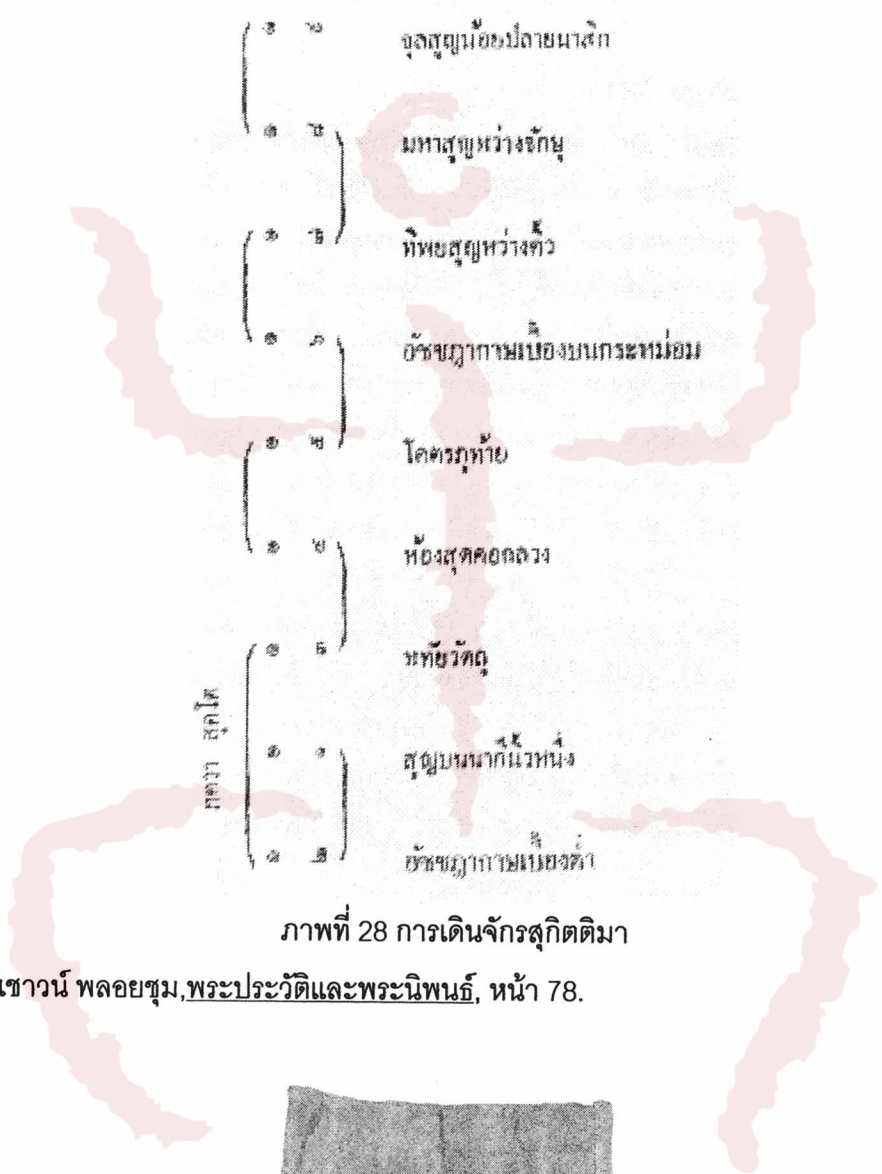
ที่มา: อรรถกถาวิริยบรรณ, เพชรรัตน์ มหายุทธ์ 108, หน้า 263.

ภาพที่ 25 ยันต์โสฬสมงคล

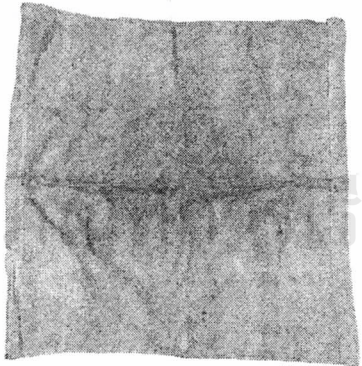
ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 49.

ภาพที่ ๒๘ แผนที่แสดงเส้นทาง

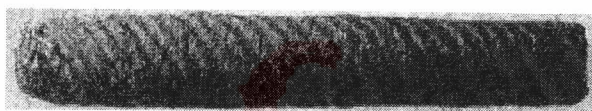
ภาพที่ ๒๘ การเดินทางสู่จังหวัด

ที่มา: สุเชาว์ พลอยชุม, พระประวัติและพระนิพนธ์, หน้า ๗๘.

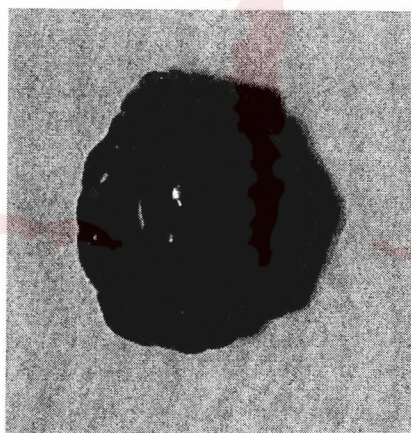
ภาพที่ ๒๙

รูปถ่ายยันต์โบราณ

ภาพที่ 30

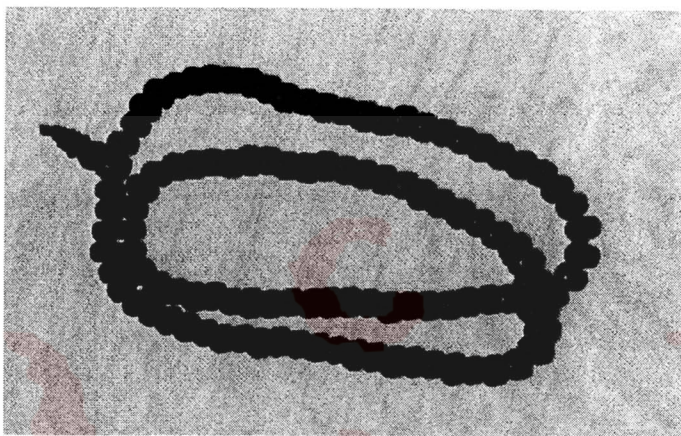
รูปตะกรุดพอกผงถักเชือกลงรัก

ภาพที่ 31

รูปแหวนพืรดโบราณ

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

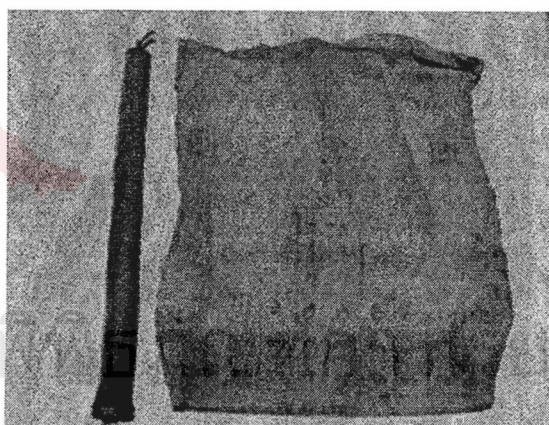
ภาพที่ 32

รูปประจำโบราณแกนเป็นแผ่นตะกั่วม้วนพอกผงลงรัก

ภาพที่ 33

รูปมีดหมอเทพศาสตราวุธ

ภาพที่ 34

รูปเทียนและยันต์ใต้เทียน

ภาพที่ 35

รูปพระกริ่งของสมเด็จพระสังฆราชแพ วัดสุทัศน์เทพวราราม

ภาพที่ 36

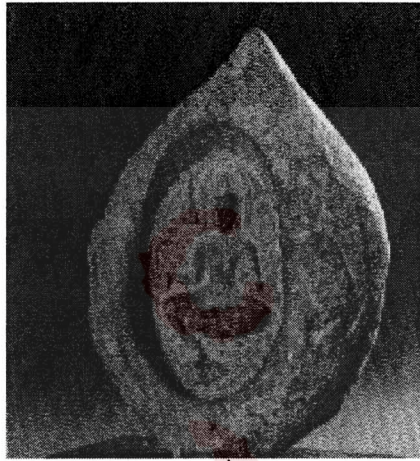
รูปพระชัยวัฒน์ของสมเด็จพระสังฆราชแพ วัดสุทัศน์เทพวราราม

ภาพที่ 37

รูปพระปางห้ามสมุทร

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาพที่ 38

รูปพระโพธิสัตว์สร้างจากดินดิบ ศิลปะศรีวิชัย

ภาพที่ 39

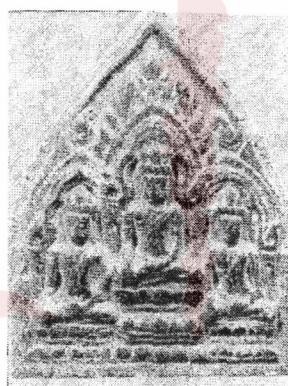
รูปประติมากรรมพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร สำริด ศิลปะศรีวิชัย

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาพที่ 40

รูปพระนาครปรกทรงเครื่อง ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 41

รูปพระตรีภักย์ ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 42

รูปพระร่วงรางปืน ศิลปะลพบุรี

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาพที่ 43

รูปพระทรงเทริด ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 44

รูปพระหุยาน ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 45

รูปนารายณ์ทรงปืน(รัตนตรัยมหายาน) ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 46

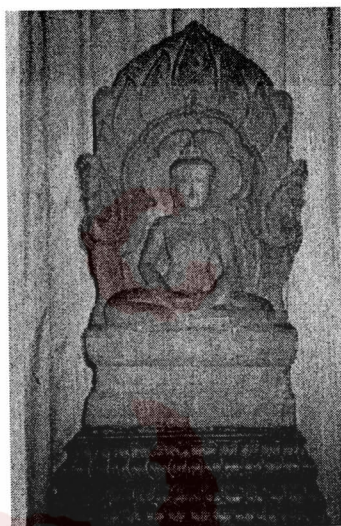
รูปประติมากรรมพระอวโลกิเตศวรเปล่งรัศมี ศิลปะลพบุรี

ภาพที่ 47

รูปนางปรัชญาปารมิตา ศิลปะบายน

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ภาพที่ 48

รูปประติมากรรมพระโพธิ์ยคุรุ ศิลปะบายน

ภาพที่ 49

รูปจารึกวัดตระพังนาค

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

[illegible]

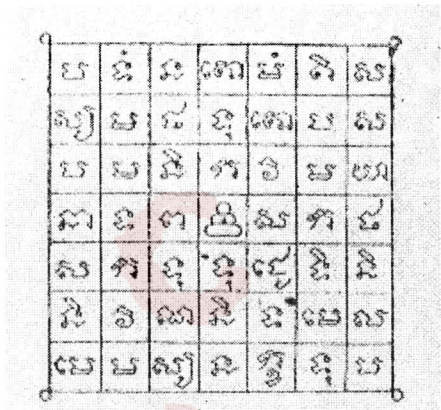
ภาพที่ 50 ยันต์โสฬสมหามงคล

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤณบรรพ, น. 127.

ภาพที่ 51

รูปจารึกฐานพระพุทธรูปวัดคูยาง

บ	ฉ	ฉ	ก	ข	ค	ด
ด	บ	ฉ	ค	ข	ก	ด
บ	ด	ค	ก	ข	ค	ด
ค	ด	ค	ค	ค	ค	ค
ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค
ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค
ค	ค	ค	ค	ค	ค	ค

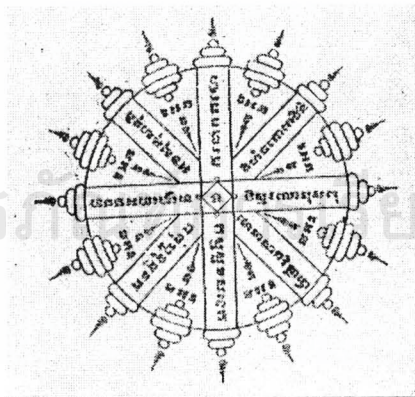
ภาพที่ 52 ยันต์ปถมังสี่ด้าน (บทที่ 1)

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 292.

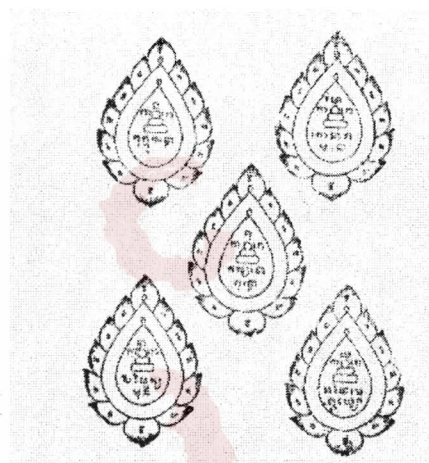
ภาพที่ 53

รูปจารึกพระบาทวัดชมพู่เวก

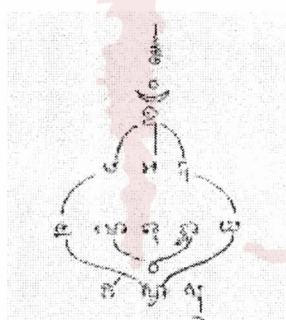
ภาพที่ 54 ยันต์อิติปิโสแปดด้าน

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 110.

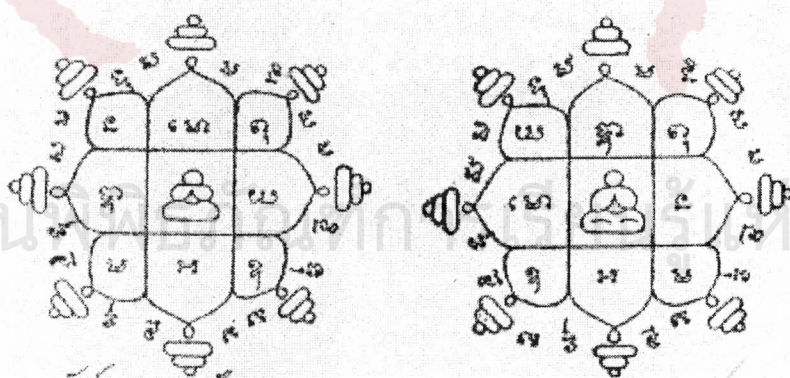
ภาพที่ 55 ยันต์ปทุมจักร

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจักรบรรพ, น. 161.

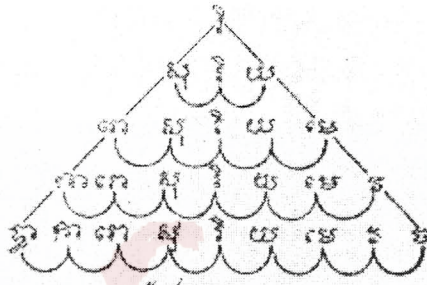
ภาพที่ 56 ยันต์พระรัตนตรัย

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 164.

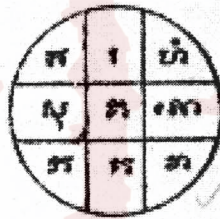
ภาพที่ 57 ยันต์จตุราริยสัง

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

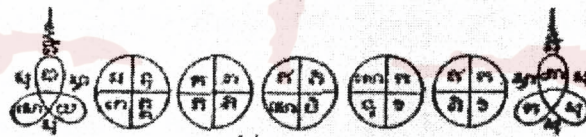
ภาพที่ 58 ยันต์ภาพพรหม

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

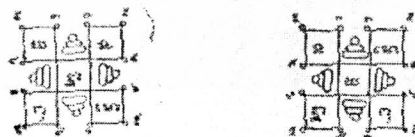
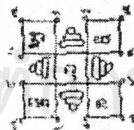
ภาพที่ 59 ยันต์นาโลกุตรธรรม

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 162.

ภาพที่ 60 ยันต์พุทธคุณ

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 163.

ภาพที่ 61 ยันต์ภควัมบดี

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 162.

๑๖	๒๔	๓๖	๔๐
๓๕	๑๒	๑๕	๓๐
๔๔	๔๔	๒๑	๔
๒๒	๗	๙๙	๔๓

๑๔	๓๓	๖	๑๑
๕	๑๒	๓๗	๓๔
๑๙	๑๔	๒๕	๑๐
๒๖	๙	๒๐	๑๓

๓๔	๒๗	๔	๕
๓	๖	๓๓	๒๔
๓๑	๓๐	๑	๙
๒	๗	๓๒	๒๙

๔	๑๕	๖	๙
๕	๑๐	๓	๑๖
๑๑	๙	๑๓	๒
๑๔	๑	๑๒	๗

ภาพที่ 62 ยันต์องค์จักร

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 170.

ภาพที่ 63

รูปรัตนตรัยมหายาน พระอาทิตย์พุทธเจ้า พระอวโลกิเตศวรและนางปรัชญาปารมิตา

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

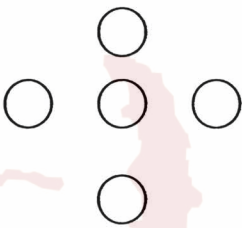
ภาพที่ 64

รูปตัวเขา

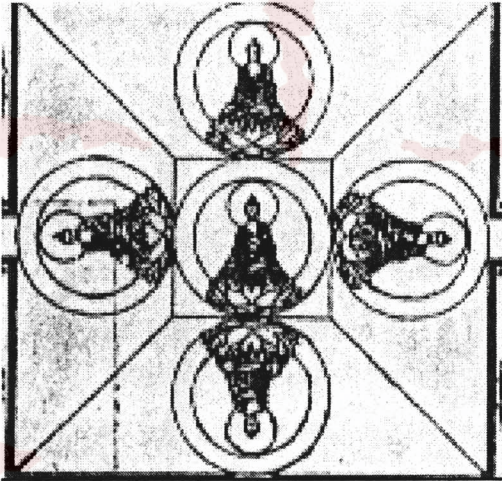
ภาพที่ 65

รูปตัวอักษร ธ สมัยสุโขทัย

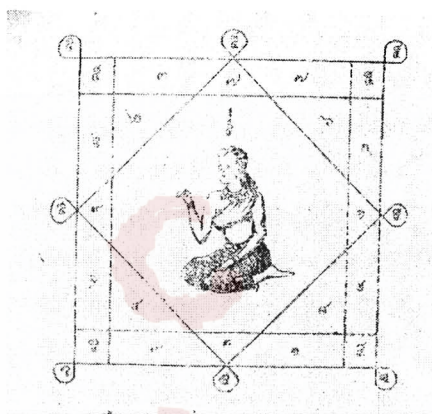
ภาพที่ 67

รูปสุณนิพพาน ในคัมภีร์ปถมัง ฉบับพระสังฆวิจารณ์

ภาพที่ 66

รูปพระปัญจชินพุทธ

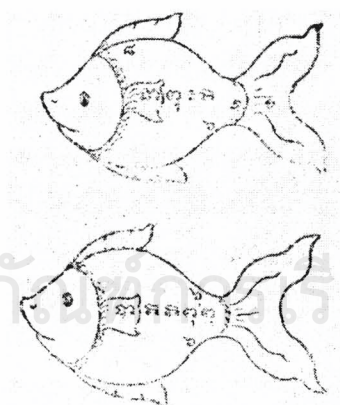
ภาพที่ 68 ยันต์นางกวัก

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ, น. 238

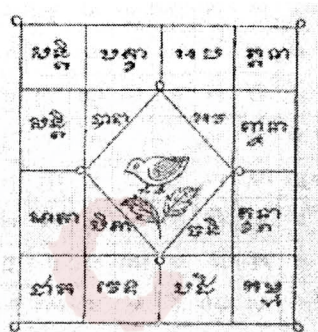
ภาพที่ 69 ยันต์หอยสังข์

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ ฉบับพิเศษ, น. 75

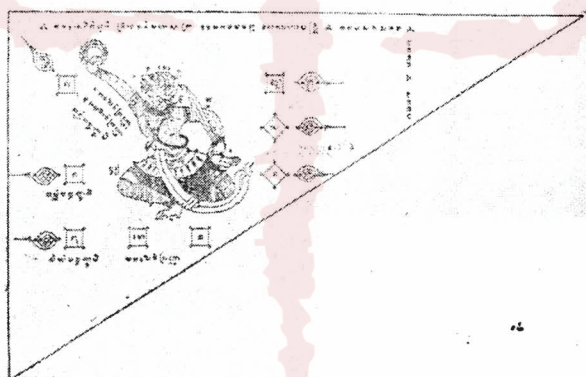
ภาพที่ 70 ยันต์ปลาตะเพียน

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ, น. 158.

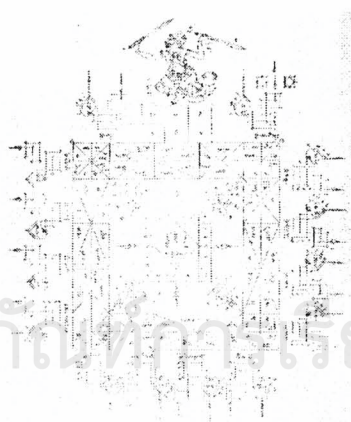
ภาพที่ 71 ยันต์นกคุ้ม

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤพรรพ ฉบับพิเศษ, น. 88

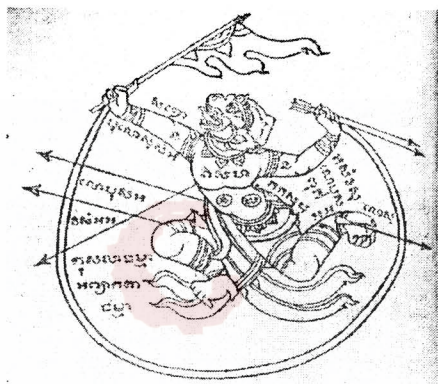
ภาพที่ 72 ยันต์กระปี่ช

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤพรรพ, น. 277.

ภาพที่ 73 ยันต์เทพชุมนุม

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤพรรพ, น. 278.

ภาพที่ 74 ยันต์หนุมานเชิงธง

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ, น. 156.

ภาพที่ 75 ยันต์พาลี

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ, น. 293.

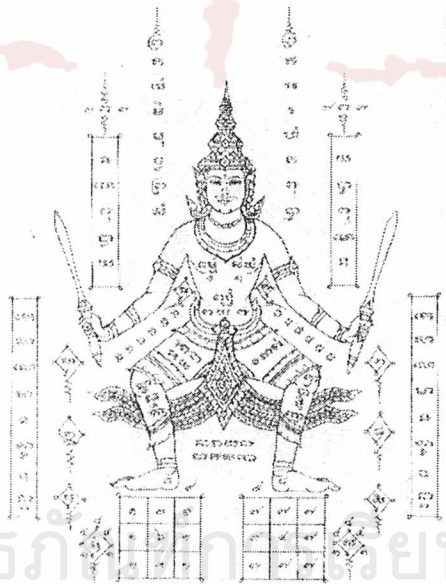
ภาพที่ 76 ยันต์องค์ด

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจัดตฤบรพ, น. 294.

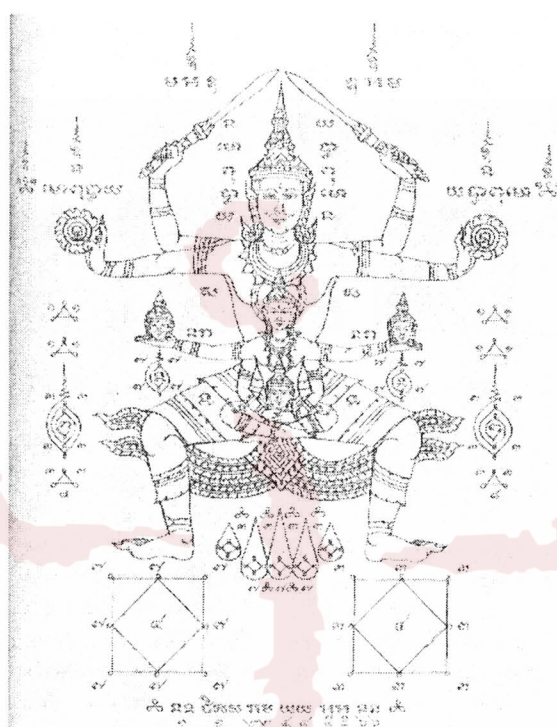
ภาพที่ 77 ยันตนารายณ์พลิกแผ่นดิน

ที่มา: อุดรคินทร์ วิริยะบุรณะ, เพชรรัตน์ มหายนต์ 108, หน้า 7.

ภาพที่ 78 ยันตนารายณ์แปลงรูป

ที่มา: อุดรคินทร์ วิริยะบุรณะ, เพชรรัตน์ มหายนต์ 108, หน้า 8.

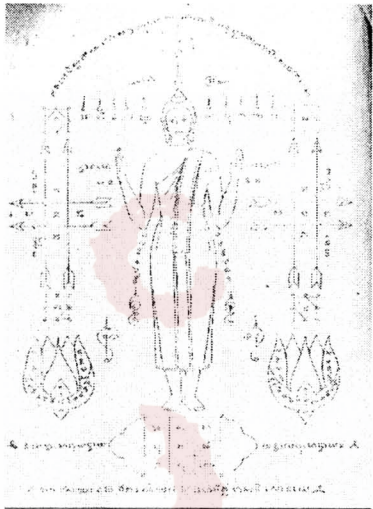
ภาพที่ 79 ยันต์นารายณ์กลืนจักร

ที่มา: อูระคินทร์ วิริยะบุรณะ, เพชรรัตน์ มหายุทธ์ 108, หน้า 9.

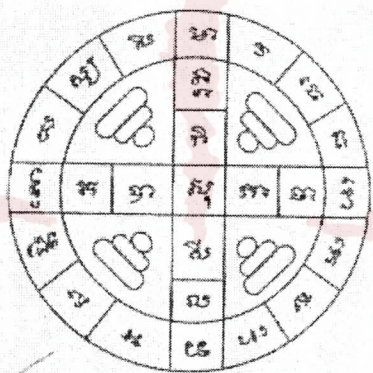
ภาพที่ 80 ยันต์พระไตรสรณาคมณ์

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, คัมภีร์พระเวทจิตตุดบรพ, น. 59.

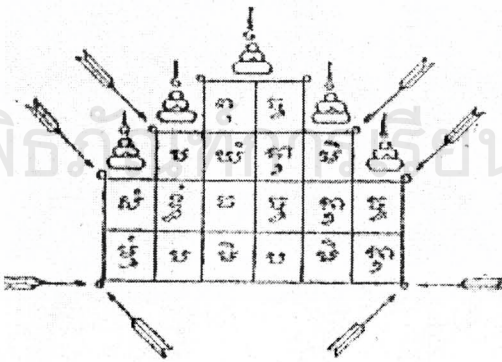
ภาพที่ 81 ยันต์พระพุทธเจ้าห้ามพระญาติ

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 224.

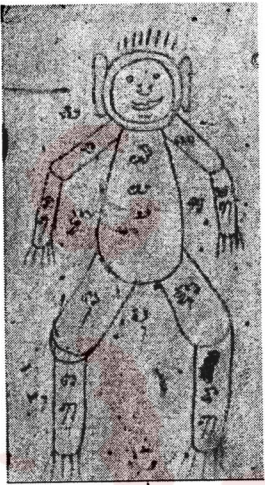
ภาพที่ 82 ยันต์สุกิตติมา

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร, ประชุมมหายันต์ 108, น. 84.

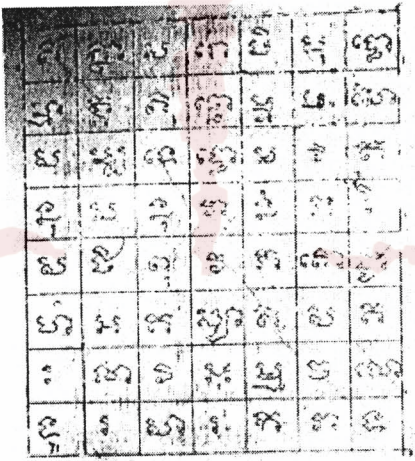
ภาพที่ 83 ยันต์จักรแตก

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร,(๔) คัมภีร์พระปัญจมบรรพ น. 37.

ภาพที่ 84

รูปยันต์ในคัมภีร์ปถมังกำเนิด

ภาพที่ 85 ยันต์พระพุทธรูป

ที่มา: เทพย์ สาริกบุตร,(๔) คัมภีร์พระเวทจัดตบรวรพ, น. 102.

	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੧	
੬੫	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	ਘੋ
੭	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	੬੫
੭	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	ਘੋ
੬੫	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	੬੫
੬੫	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	੬੫
੬੫	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	੬੫
੬੫	ਘੋ	ਘੋ	ਘੋ	੬੫	੬੫

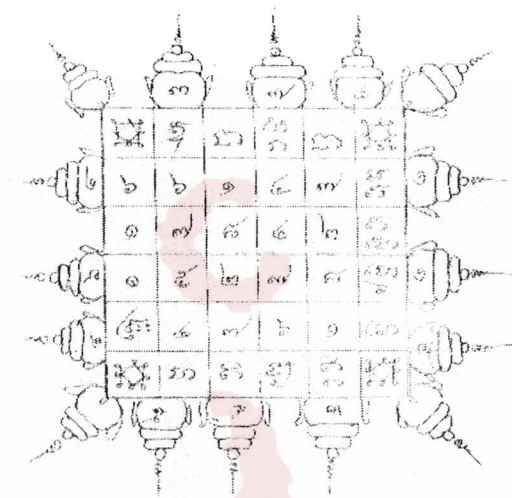
ภาพที่ 86 ยันต์พระธรรมคุณ

ที่มา: เรื่องเดียวกัน.

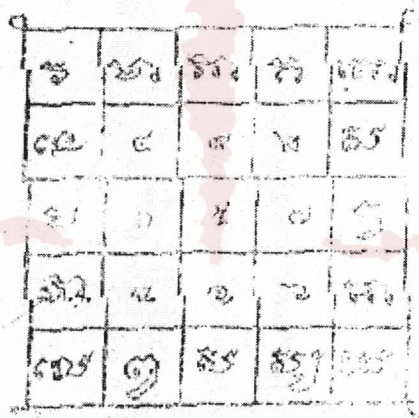
									၁၅	၁၆	၁၇			
		၁၈	၁၉	၂၀	၂၁	၂၂	၂၃	၂၄	၂၅	၂၆	၂၇	၂၈	၂၉	၃၀
		၃၁	၃၂	၃၃	၃၄	၃၅	၃၆	၃၇	၃၈	၃၉	၄၀	၄၁	၄၂	၄၃
		၄၄	၄၅	၄၆	၄၇	၄၈	၄၉	၅၀	၅၁	၅၂	၅၃	၅၄	၅၅	၅၆
		၅၇	၅၈	၅၉	၆၀	၆၁	၆၂	၆၃	၆၄	၆၅	၆၆	၆၇	၆၈	၆၉
		၇၀	၇၁	၇၂	၇၃	၇၄	၇၅	၇၆	၇၇	၇၈	၇၉	၈၀	၈၁	၈၂
		၈၃	၈၄	၈၅	၈၆	၈၇	၈၈	၈၉	၉၀	၉၁	၉၂	၉၃	၉၄	၉၅
		၉၆	၉၇	၉၈	၉၉	၁၀၀	၁၀၁	၁၀၂	၁၀၃	၁၀၄	၁၀၅	၁၀၆	၁၀၇	၁၀၈
		၁၁၀	၁၁၁	၁၁၂	၁၁၃	၁၁၄	၁၁၅	၁၁၆	၁၁၇	၁၁၈	၁၁၉	၁၂၀	၁၂၁	၁၂၂
		၁၂၃	၁၂၄	၁၂၅	၁၂၆	၁၂၇	၁၂၈	၁၂၉	၁၃၀	၁၃၁	၁၃၂	၁၃၃	၁၃၄	၁၃၅
		၁၃၆	၁၃၇	၁၃၈	၁၃၉	၁၄၀	၁၄၁	၁၄၂	၁၄၃	၁၄၄	၁၄၅	၁၄၆	၁၄၇	၁၄၈
		၁၄၉	၁၅၀	၁၅၁	၁၅၂	၁၅၃	၁၅၄	၁၅၅	၁၅၆	၁၅၇	၁၅၈	၁၅၉	၁၆၀	၁၆၁
		၁၆၂	၁၆၃	၁၆၄	၁၆၅	၁၆၆	၁၆၇	၁၆၈	၁၆၉	၁၇၀	၁၇၁	၁၇၂	၁၇၃	၁၇၄
		၁၇၅	၁၇၆	၁၇၇	၁၇၈	၁၇၉	၁၈၀	၁၈၁	၁၈၂	၁၈၃	၁၈၄	၁၈၅	၁၈၆	၁၈၇
		၁၈၈	၁၈၉	၁၉၀	၁၉၁	၁၉၂	၁၉၃	၁၉၄	၁၉၅	၁၉၆	၁၉၇	၁၉၈	၁၉၉	၂၀၀
		၂၀၁	၂၀၂	၂၀၃	၂၀၄	၂၀၅	၂၀၆	၂၀၇	၂၀၈	၂၀၉	၂၁၀	၂၁၁	၂၁၂	၂၁၃
		၂၁၄	၂၁၅	၂၁၆	၂၁၇	၂၁၈	၂၁၉	၂၂၀	၂၂၁	၂၂၂	၂၂၃	၂၂၄	၂၂၅	၂၂၆
		၂၂၇	၂၂၈	၂၂၉	၂၃၀	၂၃၁	၂၃၂	၂၃၃	၂၃၄	၂၃၅	၂၃၆	၂၃၇	၂၃၈	၂၃၉
		၂၄၀	၂၄၁	၂၄၂	၂၄၃	၂၄၄	၂၄၅	၂၄၆	၂၄၇	၂၄၈	၂၄၉	၂၅၀	၂၅၁	၂၅၂
		၂၅၃	၂၅၄	၂၅၅	၂၅၆	၂၅၇	၂၅၈	၂၅၉	၂၆၀	၂၆၁	၂၆၂	၂၆၃	၂၆၄	၂၆၅
		၂၆၆	၂၆၇	၂၆၈	၂၆၉	၂၇၀	၂၇၁	၂၇၂	၂၇၃	၂၇၄	၂၇၅	၂၇၆	၂၇၇	၂၇၈
		၂၇၉	၂၈၀	၂၈၁	၂၈၂	၂၈၃	၂၈၄	၂၈၅	၂၈၆	၂၈၇	၂၈၈	၂၈၉	၂၉၀	၂၉၁
		၂၉၂	၂၉၃	၂၉၄	၂၉၅	၂၉၆	၂၉၇	၂၉၈	၂၉၉	၃၀၀	၃၀၁	၃၀၂	၃၀၃	၃၀၄
		၃၀၅	၃၀၆	၃၀၇	၃၀၈	၃၀၉	၃၁၀	၃၁၁	၃၁၂	၃၁၃	၃၁၄	၃၁၅	၃၁၆	၃၁၇
		၃၁၈	၃၁၉	၃၂၀	၃၂၁	၃၂၂	၃၂၃	၃၂၄	၃၂၅	၃၂၆	၃၂၇	၃၂၈	၃၂၉	၃၃၀
		၃၃၁	၃၃၂	၃၃၃	၃၃၄	၃၃၅	၃၃၆	၃၃၇	၃၃၈	၃၃၉	၃၄၀	၃၄၁	၃၄၂	၃၄၃
		၃၄၄	၃											

ภาพที่ 87 ยันต์พระสังฆคุณ

ที่มา: เรืองदैยวกัน

ภาพที่ 88 ยันต์พิชัยสมบัติ

ภาพที่ 89 ยันต์จตุโรบังเกิดทรัพย์

ที่มา: เรื่องเดียวกัน, น. 176.

ภาพที่ 90 ยันต์ที่ใช้ในพระผงจุลคาม-รามเทพ บางรุ่น

ภาพที่ 91 ยันต์ด้านหลังจุฑามะ-รามเทพ รุ่นชนะมาร

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ผนวก ข
คัมภีร์ปถมัง

สิทธิการิยะ พระมหาเถระผู้เฒ่า ท่านประสิทธิให้แก่สมณชีพรามณณ์ ทั้งท้าว
พระยามหากษัตริย์ และชายหญิงทั้งหลายอันเกิดมาภายหลัง ให้รู้จักคัมภีร์พระปถมังเป็นต้นดังนี้
ก่อน และยากนักที่บุคคลจะรู้ได้โดยง่าย ตั้งต้นแต่ทำพินทุขึ้นไปจนถึงนิพพานเป็นที่สุด ถ้าผู้ใด
เรียนได้แล้ว อาจป้องกันและบรรเทาเสียซึ่งอันตรายทั้งในน้ำและบนบกได้ และได้ชื่อว่าผู้นั้นไม่
เสียที่เกิดมาพบพระพุทธศาสนา ถ้าผู้ใดมิได้เรียน ท่านว่าเกิดมาเสียที่ที่ได้พบพระพุทธศาสนา

อันคัมภีร์พระปถมังนี้ เป็นที่รองรับซึ่งสรรพการทั้งปวงในอิธโลกและปรโลก อาจ
สามารถจะให้สัตว์พ้นจากกองทุกข์ คือราชภัย โจรภัย อัคคีภัย และอุทกภัย กับทั้งอุบัติวันตรายทั้ง
ปวง และอาจป้องกันสรรพอาวุร คือหอก ดาบ แหวน หลาว ง้าว ทวน ธนู และปืนไฟทั้งปวง
มิให้มาแผ้วพานได้เลย

แรกจะเรียน นะ พระปถมังนั้น อาจารย์ของท่านให้ชำระกายให้บริสุทธิ์ แล้วรักษาพระ
ไตรสรณาคมน์ มั่นอยู่ในศีลวัตร พึงตั้งเครื่องสักการบูชา มีบายศรีสำหรับหนึ่ง เงินหกบาท ผ้า
ขาวสำหรับหนึ่ง เมี่ยงหมาก ดอกบัวหลวงสิ่งละห้ากรวย ฐูปเงิน เทียนทองสิ่งละห้าเล่ม แบ่ง
น้ำมันหอมเจิมบูชา นมัสการด้วยพระคาถาสืบตดต่อไปนี้

โองกาพินทุนาถ์ อุปปนุณั	พุรหมาสหปตินาม อาทิกปเป
สุอาคโต ปญจปทุมมัทิสวา	นโมพุทฺธาย วนุทหนั ฯ
สิทธิกิจจุ สิทธิกมุ	สิทธิการิย ตถาคโต
สิทธิเตไซ ชโยนิจุ	สิทธิลาโภ นิรนุตร
สพฺพกมุ ปสิทธิเม	สพฺพสิทธิ ภาวนุตฺเม ฯ
สิทธิพุทฺโธ สิทธิธมฺโม	สิทธิสงฺโฆ คณุตฺตโม
สิทธิอิสิมฺนีเทวา	สิทธิมนุสฺส นมามิหิ ฯ
อิจุเจวมจุจันต นมสฺสเนยฺย	นมสฺสมาโน รตนตฺตยํ
ปญฺญาภิสนฺธ วิปุลลํ อลตฺถ	ตสฺสานุภาเวน หตฺนุตฺราโย ฯ

เมื่อกล่าวคำนมัสการแล้ว พึงเสกดินสอด้วยพระคาถาดังนี้

พุทฺธ ยาวชีว¹¹⁸ สรณํ คจฺฉามิ
ธมฺม ยาวชีว สรณํ คจฺฉามิ
สงฺฆ ยาวชีว สรณํ คจฺฉามิ ฯ

เสก ๓ ทีแล้วกระทำพินทุแล

ชั้นวรรคที่ ๑
ทำพินทุ

ปถมํ พินทุกํ ชาตํ ฯ เขียนเป็นพินทุ คือ แวงกลม ดังนี้

คาถาเสกพินทุ

พินทุ เอกํ สุมํ พนฺธํ พินทุโท อังสุลฺลยเถ
พินทุพนฺธติ ธมฺมวิชาลนฺจ เอกพินฺทุวิชานเย ฯ

ทำทณฺฑ

ทุติยํ ทณฺฑทเมวจ ฯ เขียนเป็นไม้เท้าง่าม คือ ต่อจากแวงกลม ดังนี้

คาถาเสกทณฺฑ

ทณฺฑ เอกํ สุมํ พนฺธํ ทณฺฑโท อังสุลฺลยเถ
ทณฺฑทพนฺธติ ธมฺมวิชาลนฺจ เทวทณฺฑวิชานเย ฯ

ทำภาท

ตติยํ ภาทภญฺเจว ฯ เขียนภาท คือ ทำลายออก ดังนี้

คาถาเสกเกท

เกท เอกข์ สุมัง พนุธิ์

เกทโท องสุสสัยดา

เกทพนุธิ์ ธิมมวิชาลนุจ

ตีนีเกทวิชานเย ฯ

ทำองกุ

จตุตถัง องกุส สุมภวํ ฯ เขียนเป็นขอคือต่อจากเกท ดังนี้

คาถาเสกองกุ

องกุส เอกข์ สุมัง พนุธิ์

องกุสโท องสุสสัยดา

องกุสพนุธิ์ ธิมมวิชาลนุจ

จตุตถองกุสวิชานเย ฯ

ทำเศียร นะ

ปญจัม สิริสั ชาตัง นกาโรหิตสมภโว ฯ เขียนเป็นเศียร ดังนี้

คาถาเสกเศียรนะ

สิริ เอกข์ สุมัง พนุธิ์

สิริโท องสุสสัยดา

สิริพนุธิ์ ธิมมวิชาลนุจ

ปญจสิริวิชานเย ฯ

คาถาสำหรับนัมัสการนะ

ตรีนิ กตุวาน นการํ ปญจสมภวํ ฯ

ลพพินทุ ต่อไปเป็น นโมพุทธาย

ปถมํ พินทุโลโป จ นกาโรหิติสฺมฺภโว ๙ ลพพินทุบังเกิดเป็น น
ทุติยํ ทณฺฑโลโป จ โมกาโรหิติสฺมฺภโว ๙ ลพทณฺฑบังเกิดเป็น โม
ตติยํ ฌาโลโป จ พุทฺธกาโรหิติสฺมฺภโว ๙ ลพฌาบังเกิดเป็น พุ
จตุตถํ อญฺญโลโป จ ธากาโรหิติสฺมฺภโว ๙ ลพอญฺญบังเกิดเป็น ธา
ปญฺจมํ สิริโลโป จ ยกาโรหิติสฺมฺภโว ๙ ลบสิริบังเกิดเป็น ย
สำเร็จเป็น นโมพุทธาย

คาถาสำหรับนมัสการ นโมพุทธาย

นกาโร กุกฺกุสนฺโธ โมกาโร โกนาคมโน พุทฺธกาโร กสฺสโปพุทฺโธ ธากาโร โคตโม
พุทฺโธ ยกาโร อริยมเตเตยโย ปญฺจพุทฺธานมามิหิ ๙ ว่า ๓ จบ

นกาโร ปถมํฌานํ โมกาโร ทุติยํฌานํ พุทฺธกาโร ตติยํฌานํ ธากาโร จตุตถํฌานํ
ยกาโร ปญฺจมํฌานํ นโมพุทฺธาย ลกฺขณํ สพุทฺพุทฺเธหิ เทสิตํ นกาโร รุปกฺขนฺโธ โมกาโร เวท
นานกฺขนฺโธ พุทฺธกาโร สญฺญาณกฺขนฺโธ ธากาโร สงฺขารกฺขนฺโธ ยกาโร วิญฺญาณกฺขนฺโธ ปญฺจ
พุทฺธานมามิหิ ๙

นรานรหิตํ เทวํ	นรเทเวหิ ปูชิตํ
นรานํกามปํเกหิ	นนามิ สฺสคตํ ชินํ ๙
โมหมานํ ปริชินํ	โมหมตฺตํ ปกาสิตํ
โมหสพุทฺธพลฺลุตตฺถุณานํ	โมหหิตํ นนามิหิ ๙
พุทฺโธ พุทฺธานํ พุทฺธตํ	พุทฺธญฺจ พุทฺธภาสิตํ
พุทฺธตํ สมนุปฺปตฺโต	พุทฺธโชตํ นนามิหิ ๙
ธาทานํ สพุทฺธมฺมานํ	ธาทฺถุตํ ปกาสิตํ
ธาทานํ สคฺคนิพฺพานํ	ธาทฺถุตํ นนามิหิ ๙
ยทฺชนฺติ สํวิธาน	ยทฺธมฺมา สปลฺลญฺยาน
ยทฺสงฺฆา อนุปฺปตฺโต	ยทฺติณฺณํ นนามิหิ ๙

ลพ นโมพุทธาย เป็น มออุ

ปถมํ นโมโลโป จ มกาโรหิติ สฺมฺภโว ๙ ลพ นโม บังเกิดเป็น ม
ทุติยํ พุทฺธโลโป จ อกาโรหิติ สฺมฺภโว ๙ ลพ พุทฺธ บังเกิดเป็น อ
ตติยํ ย โลโป จ อุกาโรหิติ สฺมฺภโว ๙ ลพ ย บังเกิดเป็น อุ

สำเร็จเป็น มออุ

คาถาสำหรับเสกและนมัสการ มออุ

มออุ ลกฺขณํ ชาตํ มกาโร พุทธลกฺขณํ อกาโร ธรรมลกฺขณํ อุกาโร สงฺฆลกฺขณํ
อิจุเจตํ รตนตฺยํ ฯ

มออุ เมตฺตา จ มหाराชา สพุทฺธิเนหา จ ปุชฺชิตो สพุทฺธสฺสา จ มหาลาภา
สพุทฺธิเกรธา วินาสฺสฺสนฺติ ฯ

คาถานี้ให้ว่า ๓ จบ

นมสฺสสิตฺวา อีสึสิทฺธิโลกนาถํ อีสึสจฺจพฺบุรุษํ สงฺคามํ อหํ วรฺุทามิ ตํ สทา ฯ

ธมฺมเถโร ธมฺมกาโม ธมฺมครุตธาคโต

ธมฺมทสฺสี ธมฺมราชา ธมฺมสามี จ เต นโม ฯ

อรหํ ปุชฺชาสกุการํ อรหํ ปาเทสฺส ปฺรเย

อรหตฺถพลปฺปตฺโต อรโห นาม จ เต นโม ฯ

อุตฺตโม จตฺตโร พุทฺโธ อุตฺตโม ธมฺมเทสฺยิ

อุตฺตโมโมกฺขตเทหํ อุตฺตโมตํ นมามิหํ ฯ

คาถานี้ให้ว่า ๓ จบ

ลบ มออุ เป็นองค์พระ

ปถมํ มออุตฺมโลโป จ สีสพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ ม ครึ่งตัว บังเกิดเป็นเศียรพระ

ทุติยํ อออุตฺมโลโป จ อุงคพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ อ ครึ่งตัว บังเกิดเป็นองค์พระ

ตติยํ อุออุตฺมโลโป จ ปาทพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ อุ ครึ่งตัว บังเกิดเป็นบาทพระ

สำเร็จเป็นองค์พระแล

จตฺตมํ มเสสโลโป จ เทวเนตฺตพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ เศษ ม ที่เหลือบังเกิดเป็น

พระเนตรทั้งสอง

ปญฺจมํ อเสสโลโป จ เทวณพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ เศษ อ ที่เหลือบังเกิดเป็นพระ

คันทั้งสอง

ฉฏฐมํ อุเสสโลโป จ เทวหตฺตปาทพุทฺธา วิชายเต ฯ ลบ เศษ อุ ที่เหลือบังเกิดเป็น

พระหัตถ์และพระบาททั้งสอง

สำเร็จเป็นองค์พระภาควมองค์หนึ่งดังนี้แล

คาถาสำหรับนมัสการพระภควัม

ตีณอกุชรา ความปติ สวสฺสตี สุตตํถานํ นมามิ สุตตเถรํ มหาเตชํ มหาตป
ผลเนน ผลเตเชน โหนตุเม ชยมจฺคลํ ฯ

คาถานี้ให้ว่าสามจบ นมัสการองค์พระภควัมบดีแล

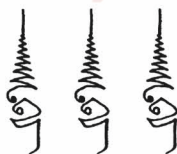
ลบพระภควัมบดีเป็น อุณวอุณณาโลม

ปถมํ สีลพทุทธาโลโป จ อุณณาโลมา ปจฺจุปฺปนา วิชายเต ฯ ลบเศียรพระบังเกิด
เป็น อุณวอุณณาโลม

ทุติยํ อญฺคพทุทธาโลโป จ อุณณาโลมา ปจฺจุปฺปนา วิชายเต ฯ ลบองค์พระบังเกิด
เป็นอุณวอุณณาโลม

ตติยํ ปาทพทุทธาโลโป จ อุณณาโลมา ปจฺจุปฺปนา วิชายเต ฯ ลบบาทพระ บังเกิด
เป็น อุณวอุณณาโลม

ลบองค์พระเป็นอุณวอุณณาโลม เรียงไปทั้งสามลำดับ ดังนี้

คาถาสำหรับนมัสการอุณณาโลม

นมามิ อุณณาโลมปิ พุทฺธโลมเสฏฺฐํ ฐโป โลกเสฏฺฐํ จ สกฺลํ อุณณาโลมํ วนฺทามิ
ตํ ฯ

คาถานี้ให้ว่าสามจบ นมัสการพระนวอุณณาโลมทั้งสามแล

ลบ อุณณาโลมทั้งสามเป็นสุญ

ปถมํ ตีณิอุณณาโลมโลโป สฺสญฺญการํ โหติ สมฺภวํ ฯ ลบนวอุณณาโลมทั้งสาม
องค์ บังเกิดเป็นสุญ ดังนี้

คาถาสำหรับนมาสการสูญ

นนามิ ไชติ ปรมตถ สูญญํ ปรมตถ เทสํ นนามิ เทสํ ปรมตถสูญญํ ยํ ยํ ปน
เทสํ ปน นนามิ พุทธํ ฯ

คาถานี้ให้ว่าสามหน

อันคาถานมาสการสูญบนี้ ให้ใช้ทั้งสูญ มหาสูญ และนิพพานสูญทุกแห่งไป ถ้าที่
ไหนมีอยู่แล้วมิต้องใช้

ลบสูญเป็นมหาสูญ

ทุติยํ สูญญการโลปี มหาสูญญการํ โหติ สมภวํ ฯ ลบสูญชั้นที่หนึ่ง บังเกิดเป็น
มหาสูญสองชั้น ดังนี้

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

วรรคที่ ๓

ดังนี้

ให้ตั้ง นะพินทุ แล้วลบเป็น นโมพุททาย แล้วให้ลบ นโมพุททาย เป็น กุสลา ธมฺมา

ปถมํ นโมโลโป ๑ กุสลา ธมฺมา วิชายเต ๕ ลบ นโมพุททาย เป็น กุสลา ธมฺมา
 ทุตฺติยํ พุทฺธาลोโป ๑ อกุสลา ธมฺมา วิชายเต ๕ ลบ พุทฺธา เป็น อกุสลา ธมฺมา
 ตติยํ ยโลโป ๑ อพฺยากตา ธมฺมา วิชายเต ๕ ลบ ย เป็น อพฺยากตา ธมฺมา
 สำเร็จเป็น กุสลา ธมฺมา อกุสลา ธมฺมา อพฺยากตา ธมฺมา คือ พระอภิธรรมแล

ลบ กุสลา ธมฺมา เป็น ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา

ปถมํ กุสลา ธมฺมาโลโป ทุกฺขํกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ กุสลา ธมฺมา เป็น ทุกฺขํ
 ทุตฺติยํ อกุสลา ธมฺมาโลโป อนิจฺจํกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ อกุสลา ธมฺมา เป็น

อนิจฺจํ

ตติยํ อพฺยากตา ธมฺมาโลโป อนตฺตํกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ อพฺยากตา ธมฺมา

เป็น อนตฺตา

สำเร็จเป็น ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา คือ พระไตรลักษณ์แล

ลบ ทุกฺขํ อนิจฺจํ อนตฺตา เป็น ม อ อู

ปถมํ ทุกฺขํโลโป ๑ มกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ พระทุกฺขํ เป็น ม
 ทุตฺติยํ อนิจฺจํโลโป ๑ อกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ พระอนิจฺจํ เป็น อ
 ตติยํ อนตฺตาโลโป ๑ อูกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ พระอนตฺตา เป็น อู
 สำเร็จเป็น ม อ อู คือ พระรัตนไตรแล

สถาบันพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

ลบ ม อ อู เป็น อู อ ม

ปถมํ มโลโป ๑ อูกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ ม เป็น อู
 ทุตฺติยํ อโลโป ๑ อกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ อ เป็น อ
 ตติยํ อูโลโป ๑ มกาโร โหติ สมฺภาโว ๕ ลบ อู เป็น ม
 สำเร็จเป็น อู อ ม

คาถาสำหรับ นมัสการ อุ อ ม

อุทยธมฺมิโน อนาคามิ อรหนต์ สุตตโพชฌงฺกา ปจฺจุปปนฺนา นมามิหิ ฯ พระ
คาถานี้มนัสการตัวอุแล

อุพฺยากตา ธมฺมา อนาคามิ อรหนต์ สุตตโพชฌงฺกา ปจฺจุปปนฺนา นมามิหิ ฯ
พระคาถานี้มนัสการตัวอะแล

มคฺคผลเจตนา อนาคามิ อรหนต์ สุตตโพชฌงฺกา ปจฺจุปปนฺนา นมามิหิ ฯ พระ
คาถานี้มนัสการตัวมะแล

คาถานี้ให้เสก ๓ หนแล

ลบ อุ อ ม คินเป็น ม อ อุ

ปถมํ อุโลโป จ ม กาโร โหติ สมฺภโว ฯ ลบ อุ เป็น ม
ทุติยํ อโลโป จ อ กาโร โหติ สมฺภโว ฯ ลบ อ เป็น อ
ตติยํ มโลโป จ อุ กาโร โหติ สมฺภโว ฯ ลบ ม เป็น อุ
สำเร็จเป็น ม อ อุ ดังเก่า

ลบ ม อ อุ เป็น อุณวอุณณาโลมนิสัยของการ

ปถมํ มอทุมโลโป จ สีสฺสนิสฺสย อํการวิชายเต ฯ ลบ ม เสียครึ่งตัว บังเกิดเป็น เคียร
อุณิสัย อํการ

๑

ทุติยํ ออทุมโลโป จ มทุณณิสฺสยอํการวิชายเต ฯ ลบ อ เสียครึ่งตัว บังเกิดเป็น
ท่ามกลาง อุณิสัยอํการ

๒

ตติยํ อุทุมโลโป จ ปาถนิสฺสยอํการวิชายเต ฯ ลบ อุ เสียครึ่งตัว บังเกิดเป็นบาทอุ
นิสฺสยอํการดังนี้

๓

จตุตถํ มเสสโลโป จ อทุมจฺนุณิสฺสยอํการวิชายเต ฯ ลบ เศษ ม ที่เหลือเป็น จันทร
ครึ่งซีกนิสฺสยอํการดังนี้

ปณฺจมํ อสฺสโลโป ๑ พินทุนิสฺสยองฺการวิชายเต ฯ ลป เศษ อ ที่เหลือเป็น พินทุ
นิสฺสยองฺการ

ฉฏฐมํ อสฺสโลโป ๑ นวาวุฏฺฐนิสฺสยองฺการวิชายเต ฯ ลป เศษ อุ ที่เหลือเป็น อุณว
อุณณาโลมนิสฺสยองฺการ

คาถาสํสำหรับเสก อุณวอุณณาโลมนิสฺสยองฺการ

ตีณิ อกฺขรา องฺการกตํ นิสฺสยนาม องฺการสิริสมฺปนฺนํ โหติ สมฺภวํ ฯ
คาถานี้เสกอุณิสฺสยองฺการกระทำบริบูรณ์ให้ว่า ๓ จบแล

คาถาสํสำหรับมัสการอุณวอุณณาโลมนิสฺสยองฺการ

ฉฏฐกตนิสฺสยองฺการานุภาวํ สุขํ พลํ เตโช ชโย สุขาวหํ โหนตุ ชยมฺงคลํ ฯ
คาถานี้มัสการพระอุณณาโลมให้ว่า ๓ จบแล

ลป อุณวอุณณาโลมนิสฺสยองฺการ

ปถมํ นวาวุฏฺฐนิสฺสยองฺการโลโป ๑ สฺสญฺญกาโรโหติ สมฺภโว ฯ ลป อุณวอุณณาโลมนิ
สฺสยองฺการ เป็น สฺสญ

สสถาบันคิพิจิตรในตำราเรียนรู้แห่งชาติ

ตติยํ มหาสฺสญฺญการโลโป นิพฺพานํ ปรมํ สฺสญฺญํ ฯ ลป มหาสฺสญฺญเป็นนิพฺพานสฺสญ

ลพพินทุนิสสัยของการ

ปถัม พินทุนิสสัยของการโลโป ๑ สุนฺณกาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ พินทุ เป็น สุนฺณ

ทุติยํ สุนฺณการโลโป ๑ มหาสุนฺณกาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ สุนฺณ เป็น มหาสุนฺณ

ตติยํ มหาสุนฺณการโลโป นิพฺพานํ ปรมํ สุนฺณํ ๑ ลพ มหาสุนฺณ เป็น นิพฺพานสุนฺณ

ลพพระจันทรครึ่งซีก

ปถัม อพฺพมจฺจนทุนิสสัยของการโลโป ๑ สุนฺณกาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ พระจันทรครึ่งซีก

เป็นสุนฺณ

ทุติยํ สุนฺณการโลโป ๑ มหาสุนฺณ กาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ สุนฺณ เป็น มหาสุนฺณ

ตติยํ มหาสุนฺณการโลโป นิพฺพานํ ปรมํ สุนฺณํ ๑ ลพ มหาสุนฺณ เป็น นิพฺพานสุนฺณ

ลพบาทนิสสัยของการ

ปถัม ปาถนิสสัยของการโลโป ๑ สุนฺณกาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ ศีลวณิสสัยของการเป็น

สุนฺณ

ทุติยํ สุนฺณการโลโป ๑ มหาสุนฺณ กาโร โหติ สมฺภาโว ๑ ลพ สุนฺณ เป็น มหาสุนฺณ

ตติยํ มหาสุนฺณการโลโป นิพฺพานํ ปรมํ สุนฺณํ ๑ ลพ มหาสุนฺณเป็นนิพฺพานสุนฺณ

ลบเคียรนิสสัยของการ

ปถมํ สีสณิสสัยของการโลโป ๑ สุนญกาโร โหติ สมภโว ๕ ลบ เคียรนิสสัยของการเป็นสุญ

ทุตติยํ สุนญการโลโป ๑ มหาสุนญ กาโร โหติ สมภโว ๕ ลบ สุนญ เป็น มหาสุนญ

ตติยํ มหาสุนญการโลโป นิพพานํ ปรมํ สุนญํ ๕ ลบ มหาสุนญเป็นนิพพานสุญ

ตติยํ มหาวคฺคํ นิฏฺฐิตํ

จบมหาวรรคที่ ๓ แต่เพียงเท่านี้

วรรคที่ ๖

ให้ตั้ง นะพินทุ แล้วลบเป็น นโมพุทฺธาย ดุจที่ทำมาแล้วทุกวรรค แล้วจึงลบเป็นดังนี้
ปถมํ นโม โลโป ๑ ปฐมปารมิโย โหติ สมภโว ๕ ลบ นโม เป็น ทสปารมี
ทุตติยํ พุทฺธโลโป ๑ ทุตติยปารมิโย โหติ สมภโว ๕ ลบ พุทฺธ เป็น ทสอุปารมี
ตติยํ ยโลโป ๑ ตติยปารมิโย โหติ สมภโว ๕ ลบ ย เป็น ทสปรมตฺตปารมี

ลบบารมี

ปถมํ ทสปารมิโยโลโป ๑ มกาโร โหติ สมภโว ๕ ลบ ทสบารมี เป็น ม
ทุตติยํ ทสอุปารมิโยโลโป ๑ อกาโร โหติ สมภโว ๕ ลบ ทสอุปารมี เป็น อ
ตติยํ ทสปรมตฺตปารมิโยโลโป ๑ อฺกาโร โหติ สมภโว ๕ ลบ ทสปรมตฺตบารมี เป็น อ
สำเร็จเป็น ม อ อ คือ พระรัตนไตร

ลบ ม อ อุ เป็นอุภัยของการ

ปถมํ ออุทฺมโลโป จ อุอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ อุ เสียดครั้งตัว บังเกิดเป็นเคียร อุ
อุภัยของการ

ทุติยํ ออุทฺมโลโป จ ปาทอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ อ เสียดครั้งตัว บังเกิดเป็นบาท อุ
อุภัยของการ

ตติยํ มอุทฺมโลโป จ ออุทฺมจนุอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ ม เสียดครั้งตัว บังเกิดเป็น
จันทรครึ่งซีกอุภัยของการ

จตุตถํ อุเสสโลโป จ ชิวหาอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ เศษ อุ ที่เหลือครึ่งสุดท้ายบังเกิด
เป็นชิวหาอุภัยของการ

ปณฺจมํ อเสสโลโป จ พินทุอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ เศษ อ ที่เหลือครึ่งสุดท้าย
บังเกิดเป็น พินทุอุภัยของการ

อฏฐมํ มเสสโลโป จ นวาวุฏฐอุภัยของการวิชายเต ฯ ลบ เศษ ม ที่เหลือครึ่งสุดท้าย
บังเกิดเป็น อุณวอุณณาโลมอุภัยของการ

สถาบันพิพิธภัณฑการเรียนรู้แห่งชาติ

คาถาสำหรับนมัสการอุณวอุณณาโลมอุภัยของการ

วณฺหิตฺตฺวา สิริสา ปาเท อจฺจาริเย สิทฺธิมํ หํ อุภัยของการนาม ชยสิทฺธิ นมามิ หํ ฯ
พระคาถานี้ให้นมัสการองค์อุภัยของการสามจบแล

ลบกุญของการเป็นมหาอุญของการ

ปถมํ นวญญพิณทุขิวหาอทุฒจนทุฐานอุญของการโลโป จ มหาอุญของการวิชายเต ๙ ลบกุญของการครั้งเดียวให้หมดเป็นมหาอุญของการ

คาถาสำหรับนํสการมหาอุญของการ

วณฺฑิตฺวา สิริสา ปาเท อจฺจาริเย สิทฺธิมํ มหาอุญของการนาม ชยสิทฺธิ นมามิ ๙
คาถานี้ให้ว่าสามหน

ลบมหาอุญของการเป็นนิพพานสูญ

ปถมํ มหาอุญของการโลโป จ สฺสญฺญกาโร โหติ สมฺภโว ๙ ลบก มหาอุญของการครั้งเดียวหมดเป็นสูญ

ทุติยํ สฺสญฺญการโลโป จ มหาสฺสญฺญกาโร โหติ สมฺภโว ๙ ลบก สูญเป็นมหาสูญ

ตติยํ มหาสฺสญฺญการโลโป นิพพานํ ปรมํ สฺสญฺญํ ๙ ลบก มหาสูญ เป็นนิพพานสูญ

จญฺฐมํ มหาวคฺคํ นิฏฺฐิตํ
จบมหาวรรคที่ ๖ แต่เพียงเท่านี้

วรรคที่ ๘

ให้ตั้ง นะพินทุ จนสำเร็จเป็น นโมพุทธานะ จากนั้นพึงลบ นะโมพุทธานะ ต่อไปดังนี้
ปดม์ นโมโลโป จ นรวนุทนฺ โหติสมุภโว ฯ ลบ นะโมเป็น นรวนุทนฺ ดังนี้ นโมตสฺส ภค
ทุติยํ พุทฺธาลोโป จ อินฺทวนุทนฺ โหติสมุภโว ฯ ลบ พุทฺธา เป็น อินฺทวนุทนฺ ดังนี้ วโต

อรหโต

ตตยํ ยโลโป จ พุรฺหมวนุทนฺ โหติสมุภโว ฯ ลบ ย เป็น พุรฺหมวนุทนฺ คือ สมฺมาสม

พุทฺธสฺส

ลบนะโม

ปดม์ นโมโลโป จ จตุตถํ นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ นะโม เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๔ พระองค์ ดังนี้ ตณฺหฺงฺโกโร เมธฺงฺโกโร สรณฺงฺโกโร ทีปงฺโกโร

ทุติยํ ตสฺสโลโป จ จตุตถํ นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ ตสฺส เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๔ พระองค์ ดังนี้ โกณฺฑกฺญฺโณ สุมงฺกฺโล สุมโน เรวโต

ตติยํ ภคโลโป จ จตุตถํ นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ ภค เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๔ พระองค์ ดังนี้ โสภิตो อโนมทสฺสี ปทุโม นารโท

จตุตถํ วโตโลโป จ จตุตถํ นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ วโต เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๔ พระองค์ ดังนี้ ปทุมุตฺโตโร สุมะโร สุชาโต ปิยทสฺสี

ปญฺจมํ อรโลโป จ จตุตถํ นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ อร เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๔ พระองค์ ดังนี้ อตฺถทสฺสี ฐมฺมทสฺสี สิทฺธตฺโต ติสโส จ

ฉฏฐมํ หโตโลโป จ เทว นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ หโต เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์ ดังนี้ ปุสฺสโส วิปสฺสี

สตฺตมํ สมฺมาโลโป จ เทว นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ สมฺมา เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์ ดังนี้ สีสี จ เวสฺสภู

อฏฐมํ สมฺพุทฺโลโป จ เทว นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ สมฺพุทฺ เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์ ดังนี้ กุกฺกุสนฺโธ โกนาคมโน

นวมํ ฐสฺสโลโป จ เทว นาม สมฺพุทฺโธ โหติ สมุภโว ฯ ลบ ฐสฺส เป็นพระนาม
พระพุทฺธเจ้า ๒ พระองค์ ดังนี้ กสฺสโป โคตโม

สำเร็จเป็นพระนามพระพุทฺธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์

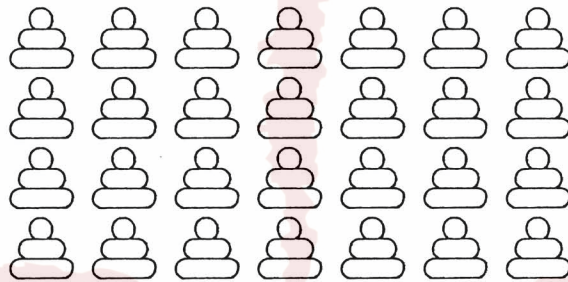
ลบบพระนามพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์

ปณม อฏฐวีสติ นามพุทฺธาโลปานิ อฏฐวีสติ หทยพุทฺธาวิชายเต ฯ ท่านให้ลบบพระนามพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์เป็น หทัยพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์ดังนี้

ตํ เม ส ทึ โก มํ สุ เร โส อ ป นา ป สุ สุ ปิ อ ธ สึ ตึ ปุ วิ สึ เว กุ โก ก โค ฯ

ลบทหัยพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์

ทุติย อฏฐวีสติ อภุขรหทยพุทฺธาโลปานิ ฯ อฏฐวีสติ อญฺคพุทฺธาวิชายเต ฯ ท่านให้ลบบอักขระหทัยพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์ เป็นองค์พระ ๒๘ พระองค์ ดังนี้ (เวลาเขียนเขียนเรียงกันไปจนครบ)

คาถาสำหรับนมาสการพระพุทธเจ้าทั้ง ๒๘ พระองค์

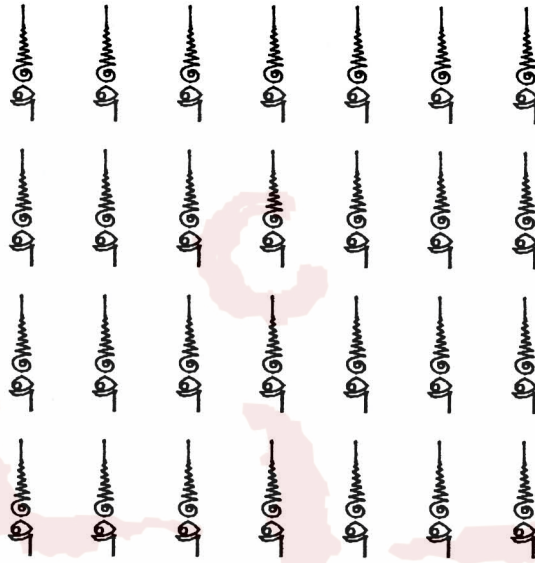
อฏฐวีสติ มหาพุทฺธา	สพฺเพ วณฺทมมิ เต อหิ
เตน สจฺเจน สึเลน	ชนฺติเมตฺตาทฺเพลน ฯ
เตปิ ตุมฺहे อนุรทฺชนฺตุ	อาโรคฺเยน สุเชน ฯ
เตน พุทฺธเตเชน	สิริสิทฺธิชยมงฺคละนํ ฯ

พระคาถานี้มีนมาสการพระพุทธเจ้า ๒๘ พระองค์ ๓ จบแล

สวดบังเพ็ชรกัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

ลบบองค์พระทั้ง ๒๘ พระองค์เป็นอุณวอุณณาโลม

ตติย อฏฐวีสติ อญฺคพุทฺธาโลปานิ อฏฐวีสติ อุณฺณาโลมาวิชายเต ฯ ลบบองค์พระทั้ง ๒๘ พระองค์ เป็น อุณวอุณณาโลม ๒๘ องค์ ดังนี้

คาถาสำหรับนมัสการอุณวอุณาโลม

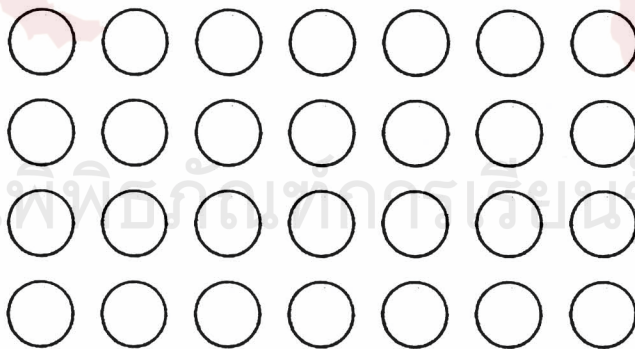
วนุทิตวา สิริสา ปาเท อาจาริเย สัทธิมหํ พุทธาอุณวอุณาโลมนาม ชยสิทธิ นมา

มิหํ ฯ

คาถานี้มนัสการอุณวอุณาโลม ๒๘ นั้นสามจบแล

ลบ อุณวอุณาโลมเป็นสูญ

ปถมํ อญฐวีสติ อุณวอุณาโลมโลโป ๑ อญฐวีสติ สญญกาโร โหติ สมภาโว ฯ ลบ
องค์นวอุณาโลมทั้ง ๒๘ องค์สิ้น บังเกิดเป็นสูญชั้นหนึ่ง ๒๘ สูญ ดังนี้

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

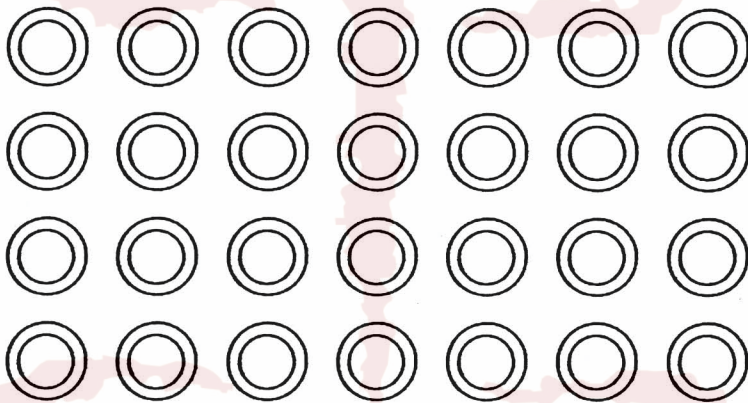
คาถานมัสการสุญ

นมามิโหติ ปรมตฺถสุญญํ นมามิสฺสุญญํ ปรมตฺถเทสํ นมามิเทสํ ปรมตฺถสุญญํ
ยํ ยํ ปนเทสํปิ นมามิพุทฺธํ ฯ

พระคาถานี้มีสการสุญ ๒๘ สุญ ทั้งมหาสุญ สุญนิพพาน ๓ จบแล

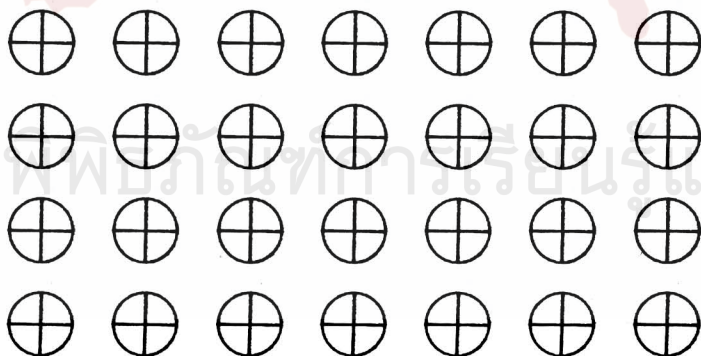
ลบสุญเป็นมหาสุญ

ทุติยํ อญฺญวีสติ สุญญการโลโป จ อญฺญวีสติ มหาสุญญกาโร โหติ สมฺภาโว ฯ ลบ
สุญชั้นหนึ่ง ๒๘ สุญทั้งหมด บังเกิดเป็นมหาสุญสองชั้น ๒๘ สุญ ดังนี้

ลบมหาสุญเป็นนิพพานสุญ

ตติยํ อญฺญวีสติ มหาสุญญการโลโป นิพฺพานํ ปรมํ สุญญํ ฯ ลบ มหาสุญทั้งสอง
ชั้น ๒๘ สุญ เป็นนิพพานสุญมีกากบาทกลางสุญ ดังนี้

คาถาสำหรับนมัสการนิพพานสุญ

สมพุทุธ สิทฺธิกิจจํ สิทฺธิกมฺมํ สิทฺธิการิยตถาคโต สิทฺธิเตโห ชโยนิจํ สิทฺธิ
ลาโภ นิรฺนุตฺรํ สพุทฺธกมฺมํ นมามิหํ ฯ

พระคาถานี้มนัสการสุญฺมทานิพพาน ๒๘ สูญพระเจ้า ๒๘ พระองค์สามจบแล

อญฺฐมํ มหาวคฺคํ นิฏฺฐิตํ
จวมหาวรรคที่ ๘ แต่เพียงเท่านี้

ปถมังพระเจ้าตริังไตรภพ

◎ สิทฺธิการิยะ เมื่อจะทำผงปถมังพระเจ้าตริังไตรภพ ท่านให้เริ่มบูชาพระเสียก่อนจึง
ชุมนุมเทวดา แล้วให้บูชาครูด้วยคาถาต่อไปนี้

◎ วันทิตะวา อาจารย์ะปาทั้ง สิริเมพุทฺธะเทวัญจะ นะลาภุพรหมเทวะตา หะทะยังนา
ระยะกัณฺเฑาะระ หัตถะเจอะปะระเมสุรา ปาเทวิษณุกัณฺเฑาะระ สัพพะกัมมาประสิทธิเม กุกกุสันโธสิ
โรมัชฌเม โภณะคะมะโนนะลาทิเต กัสสะโปพุทฺโธทะเวเนตเต โคตะโมพุทฺโธทะเวกัณณ เมตตยโยจะ
ชีวหาทิเต ปญฺจะพุทฺธานะมามิหัง ฯ

◎ พุทฺธังสิทฺธิ ธัมมังสิทฺธิ สังฆังสิทฺธิ กายะสิทฺธิ วาจาสิทฺธิ ขอให้ข้าพเจ้าได้ประสิทธิเม
สัพพะเคราะห์วินาสสันติ สัพพะสัตว์วินาสสันติ สัพพะทุกข์วินาสสันติ สัพพะภะยังวินาสสันติ
สัพพะโสกังวินาสสันติ สัพพะทุกขะวินาสายะ สัพพะสิทฺธิภาวันตุเม

คาถานี้มนัสการเสียก่อนจึงทำผงปถมังพระเจ้าตริังไตรภพแล

◎ นะรานุระหิตังเทวัง นะระเทเวหิบุชิตัง นะรานุํกามะปิงเกหิ นะมามิสุคะตัง ชินัง ฯ
คาถานี้ให้ใช้ปลุกนะทั่วไป

ปถมังพระเจ้าตริังไตรภพตอนที่ 1 (นะ)

๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘

ตอน 1

◎ จุตปิฏฺสนธิ นะกาโรกุกกุสันโธ โหติสัณเภาโว ตริณักตวานะการังปญฺจะสัณเภาวัง ฯ คาถา
นี้ให้เสกดินสอก่อนจึงจะลง

◎ อิมังพินธุกัปปังกะโรมิ พุติอิมังพินธุกัปปังกะโรมิ ตะติอิมังพินธุกัปปังกะโรมิ ฯ ว่าเมื่อ
ลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๖

๑๖ ประมัตถนิกาโรกุกุสันโธ พัทธกัณฑาตัง จุตติปฏิสนธิ นิกาโรกุกุสันโธ โหติสัมมะโว
ตริณิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๑๖

๑๗ ทุตติยังนิกาโรกุกุสันโธ ทณทะเมวะจะ จุตติปฏิสนธิ นิกาโรกุกุสันโธ โหติสัมมะโว ฯ
ว่าเมื่อลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๑๗

๑๘ ตะตติยังนิกาโรกุกุสันโธ นาปะทักญะจะ จุตติปฏิสนธิ นิกาโรกุกุสันโธ โหติสัมมะโว
ตริณิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๑๘

๑๙ จตุตถังนิกาโรกุกุสันโธ อังกุสัมมะวัง จุตติปฏิสนธิ นิกาโรกุกุสันโธ โหติสัมมะโว ตริ
ณิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๑๙

๒๐ ปัญจะมังสิระสังขาตัง นิกาโรกุกุสันโธ โหติสัมมะโว จุตติปฏิสนธิ นิกาโรกุกุสันโธ
โหติสัมมะโว ตริณิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๒๐

๒๑ อุณาโลมาวิชาเยเต อังคะวัคคะพรหมมัสสะมะเหสุรัง อังคะพุทธาวิชาเยเต ฯ ว่าเมื่อ
ลงตอนที่ 1 ตรงกับหมายเลข ๒๑

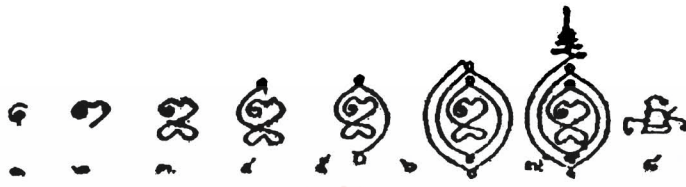
๒๒ พุทธโรตตีเพ็ชชะคังคัง ธัมโมตตีเพ็ชชะคังคัง สังโฆตตีเพ็ชชะคังคัง คังกระพันทะนัง
อริษฐามิ ฯ คาทานี้ให้เสกแล

๒๓ นะโมพุทธานะ ปะปุสังจะปุเยเหปัสสะสิสะ ยะธาพุทโมนะ อิติอัถติกะคะวา อิ
ติมังสังกะคะวา อิติตะโจกะคะวา อิติโลมากะคะวา ฯ คาทานี้ให้ลบตัวที่ลงไว้แล้ว แล้วลงใหม่
เป็นตัว นะ ตรงกับเลขหมายที่ ๒๓ ของตอนที่ 1 ลบแล้วเมื่อจะลงให้ว่าดังนี้

๒๔ ประมัตถมานัง นิกาโรกุกุสันโธ อิติปิโสกะคะวา ทุตติยังมานัง อะระหังสัมมาสัมพุ
โธ ตะตติยังมานัง วิชาจะระณะสัมโม จะตตุตถมานัง สุคะโตโลกะวิทู ปัญจะมังมานัง อะนุตตะโร
ปุริสะทมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทโธกะคะวาติ

คาถานี้ให้ว่าเมื่อลงเป็น นะ (หมายเลขที่ ๒๔) จบตอนที่ 1 และให้ลงเป็น นะ คงไว้ก่อนจึง
ทำตอนสองเป็นโมต่อไป

ปถมังพระเจ้าตริังไตรภพตอนที่ 2 (โม)

ตอน 2

๐ จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนาคะมะโน โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ
 คาถานี้ให้เสกดินสอก่อนจึงจะลงตอนที่ 2

๐ อิมังพินธุกับปังกะโรมิ ทุดิอิมังพินธุกับปังกะโรมิ ตะติอิมังพินธุกับปังกะโรมิ ฯ ว่าเมื่อ
 ลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข ๑

๐ ปะณะมัง โมกาโรโกนาคะมะโน พินธุกังชาตัง จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนาคะมะโน โห
 ติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข ๓

๐ ทุดิยัง โมกาโรโกนาคะมะโน ทัณตะเมวะจะ จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนาคะมะโน โห
 ติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข ๔

๐ ตะติยัง โมกาโรโกนาคะมะโน เกทะกัณเฏจะ จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนาคะมะโน โห
 ติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข ๕

๐ จตุตถัง โมกาโรโกนาคะมะโน อังกุสัมมะวัง จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนาคะมะโน โห
 ติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข ๖

๐ ปัญจะมัง สิริสังชาตัง โมกาโรโกนาคะมะโน โหติสัมมะโว จุติปฏิสนธิ โมกาโรโกนา
 คะมะโน โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข

๐ อุณาโลมาวิชายะเต อังคะวักกะพรหมมัสมะเหสุรัง อังคะพุทธาวิชายะเต ฯ ว่าเมื่อ

ลงหมายเลข ของตอนที่ 2 ให้ลงตามอันดับหมายเลขดังที่กล่าวมานี้

๐ พุทโธตริเพ็ชชะคกง อัมโมตริเพ็ชชะคกง สังโมตริเพ็ชชะคกง คงกระพันทะนัง
 อธิษฐานมิ ฯ คาถานี้ให้เสกแล

๐ มะอะอุ นะเตเพ็ชชะกัง สัพพะเพ็ชชะนัง กะชะคะชะงะ มะอะอุ โมเตเพ็ชชะกัง สัพพะเพ็ชชะนัง กะชะคะชะงะ มะอะอุ พุทเตเพ็ชชะกัง สัพพะเพ็ชชะนัง กะชะคะชะงะ มะอะอุ ธาเตเพ็ชชะกัง สัพพะเพ็ชชะนัง กะชะคะชะงะ มะอะอุ ยะเตเพ็ชชะกัง สัพพะเพ็ชชะนัง กะชะคะชะงะ ๙
 คาถานี้ให้เสก 5 ทีแล

๐ นะโมพุทธานะ พุทธัง สาระณนะ ยะธาพุทโมนะ นะโมพุทธานะ อัมมัง สาระณนะ ยะธาพุทโมนะ นะโมพุทธานะ สังฆัง สาระณนะ ยะธาพุทโมนะ ๙

คาถานี้ให้ลบตัวท่อนที่ลงไว้แล้วลงใหม่เป็นตัว โม ครอบตัวนะที่ลงไว้เดิมในตอนที 1 ตรงกับเลขหมายที่ ๒ ของตอนที่ 2 ลบแล้วเมื่อจะลงให้ว่าดังนี้

๐ ประถมมังคณัง โมกาโรโกนาคะมะโน อิติปิโสภะคะวา พุติยังคณัง อะระหังสัมมาสัมพุทโธ ตะติยังคณัง วิชาจาจะระณะสัมโม จะตตถังคณัง สุคะโตโลกะวิทู ปญจะมังคณัง อะนุตตะโร ปุริสะทมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสาณัง พุทโธภะคะวาติ

คาถานี้ให้ว่าเมื่อลงเป็น โม จบตอนที่ 2 และให้ลงเป็น นะโม คงไว้ก่อนจึงทำตอนสามเป็นพุท ต่อไป

ปถมังพระเจ้าตริังไตรภพตอนที่ 3 (พุท)

ตอน 3

๐ จุติปฏิสนธิ พุทกาโรกัสะโปพุทโธ โหติสัมมะโว ตริณักตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ๙
 คาถานี้ให้เสกดินสอก่อนจึงจะลงตอนที่ 3

๐ อิมังพินธุกัปปังกะโรมิ พุติอิมังพินธุกัปปังกะโรมิ ตะติอิมังพินธุกัปปังกะโรมิ ๙ ว่าเมื่อลงตอนที่ 3 ตรงกับหมายเลข ๑

๐ ประถมัง พุทกาโรกัสะโปพุทโธ พินธุกัซาดัง จุติปฏิสนธิ พุทกาโรกัสะโปพุทโธ โหติสัมมะโว ตริณักตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ๙ ว่าเมื่อลงตอนที่ 3 ตรงกับหมายเลข ๒

๐ พุติยัง พุทกาโรกัสะโปพุทโธ ทณชะเมวะจะ จุติปฏิสนธิ พุทกาโรกัสะโปพุทโธ โหติสัมมะโว ตริณักตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ๙ ว่าเมื่อลงตอนที่ 3 ตรงกับหมายเลข ๓

๐ ตะติยัง พุทกาโรกัสะโปพุทโธ ภาทะกัณเฑวะจะ จุติปฏิสนธิ พุทกาโรกัสะโปพุทโธ โหติสัมมะโว ตริณักตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ๙ ว่าเมื่อลงตอนที่ 3 ตรงกับหมายเลข ๔

◎ จตุตถัง พุทธาโรกัสนะโปพุทโธ อังกุสสัมภะวัง จุติปฏิสนธิ พุทธาโรกัสนะโปพุทโธ โห

ติสัมภะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมภะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 2 ตรงกับหมายเลข

◎ ปัญจะมัง สีระสังขาตัง พุทธาโรกัสนะโปพุทโธ โหติสัมภะโว จุติปฏิสนธิ พุทธาโรกัสนะโปพุทโธ โหติสัมภะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมภะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 3 ตรงกับหมายเลข

◎ อุนาโลมาวิชาเยเต อังคะวัคกะพรหมมัสสะมะเหสุรัง อังคะพุทธาวิชาเยเต ฯ ว่าเมื่อ

ลงหมายเลข ของตอนที่ 3 ให้ลงตามอันดับหมายเลขดังที่กล่าวมานี้

◎ อิติปิโสภะคะวา มหาพะลังเตชะ สัทธิปะติกัมมันตุ ภูตานิสัทธิมหาพะลังเตชะ อิติปิโสภะคะวา ฯ คาถานี้ให้เสกแล

◎ นะโมพุทธานะ อะสังวิสุโลปุสะพุกะ ยะธาพุทโมนะ ฯ คาถานี้ให้ลบตัวท้อที่ลงไว้แล้ว

ลงใหม่เป็นตัว พุท ครอบตัวนะโมที่ลงไว้เดิมในตอน ที่ 1 และ 2 ตรงกับเลขหมายที่ ของตอนที่ 3 ลบแล้วเมื่อจะลงให้ว่าดังนี้

◎ ปะณะมังฆานัง โมกาโรโกนาคะมะโน อิติปิโสภะคะวา พุติยังฆานัง อะระหังสัมมาสัมพุทโธ ตะติยังฆานัง วิชาจาจะระณะสัมโน จะตุตถังฆานัง สุคะโตโลกะวิทู ปัญจะมังฆานัง อะนุตตะโร ปุริสะทมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทโธภะคะวาติ

คาถานี้ให้ว่าเมื่อลงเป็น พุท จบตอนที่ 3 และให้ลงเป็น นะโมพุท คงไว้ก่อนจึงทำตอนสี่เป็น ธา ต่อไป

ปถมังพระเจ้าตริงไตรภพตอนที่ 4 (ธ)

ตอน 4

◎ จุติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมภะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมภะวัง ฯ คาถานี้ให้เสกดินสอก่อนจึงจะลงตอนที่ 4

◎ อิมังพินธุกับปังกะโรมิ พุติอิมังพินธุกับปังกะโรมิ ตะติอิมังพินธุกับปังกะโรมิ ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับหมายเลข

๐ ประกะมัง ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ พิตถุกังชาตัง จุตติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับ

หมายเลข

๐ ทุตติยัง ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ ทัณณะเมวะจะ จุตติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับ

หมายเลข

๐ ตะตติยัง ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ เมททะกัญญะจะ จุตติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับ

หมายเลข

๐ จตุตถัง ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ อังกุสัมมะวัง จุตติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับ

หมายเลข

๐ ปัญจะมัง สีระสังชาตัง ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว จุตติปฏิสนธิ ธากาโรโคตะโมสากะยะมุนีเจวะ โหติสัมมะโว ตรีนิกัตวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่

4 ตรงกับหมายเลข

๐ อุณาโลมาวิชาเยเต อังคะวัคกะพรหมมัสสะมะเหสุรัง อังคะพุทฺธาวิชาเยเต ฯ ว่าเมื่อ

ลงอุณาโลม ตรงกับหมายเลข ของตอนที่ 4 ให้ลงตามอันดับหมายเลขดังที่กล่าวมานี้

๐ อิติปิโสวิเสเสอิ อีเสเสพุทฺธะนาเมอิ อีเมนาพุทฺธะตังโสอิ อีโสตังพุทฺธะปัตติอิ ฯ คาถานี้ให้

เสกแล
๐ นะโมพุทฺธายะ พุทฺธโณเมอัมหากังสัสตะปาการัง อัมโมเมอัมหากังสัสตะปาการัง สังโฆเมอัมหากังสัสตะปาการัง สัพพะพุทฺธชานาจิตตัง สัพพะธัมมาชานาจิตตัง สัพพะสังฆาชานาจิตตัง ยะธาพุทโมนะ ฯ คาถานี้ให้ลบตัวท่อนที่ลงไว้แล้วลงใหม่เป็นตัว ธา ครอบตัวนะโมพุทฺธที่ลงไว้เดิมใน

ตอนที่ 1, 2 และ 3 ตรงกับเลขหมายที่ ของตอนที่ 4 ลบแล้วเมื่อจะลงให้ว่าดังนี้

◎ ประถมมังคานัง ธาภาโรโคตะโมสาเกยะมนีเจวะ จิตฺปิโสภะคะวา พุติยังมานัง อะระหังสัมมาสัมพุทฺโธ ตะติยังมานัง วิชาจะระณะสัมโน จะตุดังมานัง สุคะโตโลกะวิทู ปญจะมังคานัง อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทฺโธภะคะวาติ

คาถานี้ให้ว่าเมื่อลงเป็น ธา จบตอนที่ 4 และให้ลงเป็น นะโมพุทฺธา คงไว้ก่อน จึงทำตอนหน้าเป็น ยะ ต่อไป

ปถมังพระเจ้าตริังไตรภพตอนที่ 5 (ยะ)

ตอน 5

◎ จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ
คาถานี้ให้เสกดินสอก่อนจึงจะลงตอนที่ 5

◎ อิมังพินธุปปิงกะโรมิ พุติอิมังพินธุปปิงกะโรมิ ตะติอิมังพินธุปปิงกะโรมิ ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 5 ตรงกับหมายเลข ๑

◎ ประถมมัง ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย พิตฺถุกังชาตัง จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 5 ตรงกับหมายเลข ๒

◎ พุติยัง ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย ทณฺฑะเมวะจะ จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 5 ตรงกับหมายเลข ๓

◎ ตะติยัง ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย ฌาปะกะถุญฺเจวะ จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 5 ตรงกับหมายเลข ๔

◎ จตุตถัง ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย อังกุสัมมะวัง จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 5 ตรงกับหมายเลข ๕

◎ ปัญจะมัง สีระสังชาตัง ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว จุตฺปิฏฺสนธิ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย โหติสัมมะโว ตรีนิกัฏวานะการังปัญจะสัมมะวัง ฯ ว่าเมื่อลงตอนที่ 4 ตรงกับหมายเลข

๐ อุณาโลมวิชายะเต อังคะวัคกะพรหมมัสสะมะเหสุรัง อังคะพุทฺธวิชายะเต ฯ ว่าเมื่อ

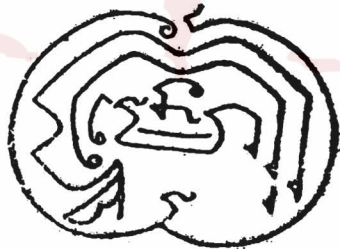
ลงอุณาโลม ตรงกับหมายเลข ของตอนที่ 5 ให้ลงตามอันดับหมายเลขดังที่กล่าวมานี้

๐ อิติปิโสภะคะวา นะโมพุทฺธายะ อะระหังสัมมาสัมพุทฺโธ โมพุทฺธายะนะ วิชชาจะ
ระณะสัมปันโน พุทฺธายะนะโม สุคะโตโลกะวิทู ธายะนะโมพุทฺธ อานุตตะโรปุริสะทมมะสาระถิ ยะธา
พุทฺธโมนะ สัตถาเทวะมะนุสสานังพุทฺธโธภะคะวาติ ฯ คาถานี้ให้เสกแล

๐ อิติอมัสมังกายะ เกสา โลมา นะชา ทันตา ตะใจ มังสัง นะหารู อัญญิ อัญญิมิณฺหัง วักกั
หะทะนัง ยะกะยัง กิโถมะกัง ปิหะกัง ปปผาสัง อันตัง อันตะคุณณัง อุทธรียัง กะรีสัง ปิตตัง เส
หัง ปุพฺโพ โลหิตัง เสโท เมโท อัสสุ สัสสา เขโฬ สังฆานิกา ละสิกา มุตตัง มัตตะเก มัตตะลุงคันติ ฯ
คาถานี้ให้ภาวนาลบตัวที่ลงไว้แล้วลงใหม่เป็นตัว ยะ ครอบตัว นะโมพุทฺธ ที่ลงไว้เดิมในตอน

ที่ 1, 2, 3 และ 4 ตรงกับเลขหมายที่ ของตอนที่ 5 สำเร็จเป็นพระนารายณ์ตรึงไตรภพ
ดังนี้

นะพระเจ้าตรึงไตรภพ ฯ

๐ นะกาโรกุกุสันโธ โมกาโรโกนาคะมะโน พุทฺธกาโรกัสสะโปพุทฺโธ ธากาโรโคตะโมสา
กะยะมุณีเจวะ ยะกาโรอะริยะเมตตัยโย ปัญจะพุทฺธานะมามิหัง อังการะพินธุนาถัง อุปปันนัง ห
รมาสะหะปะตินามะ อาทิกัปปะสุอาคะโต ปัญจะปะทุมังทิสะวา นะโมพุทฺธายะ วันทะนัง ฯ

๐ สีโรเมพุทฺธะเทวัญจะ นะสาฎพรหมะเทวะตา หะทะยังนารายะกัญจะ หัตถะจะปะ
ระเมสุรา ปาเทวิษณุกัญจะ สัพพะกัมมาประสิทธิเม

คาถานี้ให้นมัสการพระเจ้า 5 พระองค์แล

คัมภีร์ตรีนิสิงเห

ให้ตั้งคุณแก้วทั้ง 3 คือคุณพระพุทธเจ้า 56 คุณพระธรรมเจ้า 38 และคุณพระสงฆ์เจ้า 14 แล้วเอาบวกเข้าด้วยกันเป็น 108 แล้วเอาทศกัณฐกรรมบท 10 บวกอีกเป็น 118 แล้วเอานวโลกุตตระ 9 หาร ได้ลัทธิ 13 เหลือเศษ 1 เอาไปลบ 13 เหลือ 12 เรียกว่า ทวาทสมงคล ให้เอาทวาทสมงคลตั้ง แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 3 คือตรีนิสิงเห มะอะอุ (พระรัตนไตร) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 คุณ ได้ 24 แล้วเอา 4 บวกเป็น 28 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 7 คือ สัตตะนาเค สังฆวิธานุสสยะปะ หรือสละวิปัสสะอุ (พระอภิธรรม 7 คัมภีร์หรือโพชนงค์ 7) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 ลบ เหลือ 10 เอา 2 คุณเป็น 20 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 5 คือปัญจะเพ็ชร์ฉลุกรรม ปาอะกามุสุ (ศีล 5) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 4 บวกเป็น 16 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 4 คือจตุเทวา นะมะพะทะ (ธาตุ 4) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 คุณ ได้ 24 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 6 คือฉวัจฉวาทาจะตะยะตะนะปะ ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 ลบ เหลือ 10 เอา 2 คุณเป็น 20 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 5 คือปัญจะอินทรานะเมวะจะ รุเวสะสังวิ (ขันธ 5) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 4 บวกเป็น 16 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 4 เอาลัทธิตั้ง แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 1 คือเอกยักขาอุ (พระธรรม) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 3 คุณได้ 36 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 9 คืออะสังวิสุโลปุสะพุกะ (พระนพคุณ) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 ลบ เหลือ 10 เอา 2 คุณเป็น 20 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 5 คือปัญจะพรหมา อาปามะจะปะ (พระวินัย) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 4 บวกเป็น 16 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 4 เอาลัทธิตั้ง เอา 2 คุณได้ 8 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 2 คือทเวราชา นะกะ ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 ลบ เหลือ 10 เอา 3 คุณได้ 30 เอา 2 บวกเป็น 32 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 5 คืออัญฐะอะระหันตา อะอาอิอิอุเอโอ สระ) ตราไว้

เอาทวาทสมงคลตั้ง เอา 2 ลบ เหลือ 10 เอา 2 คุณเป็น 20 แล้วเอา 4 หาร ได้ลัทธิ 5 คือปัญจะพุทธา นะโมพุทธานะ (พระเจ้า 5 พระองค์) ตราไว้

สำเร็จเป็นดังนี้ 3, 7, 5, 4, 6, 5, 1, 9, 5, 2, 8, 5

เมื่อทำมาถึงแค่นี้แล้ว ท่านให้ยกครู คือมีบายศรี 3 สำหรับ หมาก 5 คำ ดอกไม้ 5 ดอก เทียน (มับอกน้ำหนัก เข้าใจว่าเป็นเทียนแล้วคงใช้ได้) 12 เล่ม เงินติดเทียนเล่มละ 1 บาท ผ้าขาว ผืน 1 เอารองบายศรีแล้วชุบตัวเสียก่อน คือให้เอาบาตร 5 ใบใส่น้ำทั้งหมด เอาดอกบัวหลวงใส่ใน บาตร ๆ ละดอก ถ้าเป็นคฤหัสถ์ให้หนุ่มสาวหนุ่มสาว แล้วเสกด้วยพระคาถาพุทธนิมิตนี้

๐ นิสาอินทริยะพุทธะนิมิตตัง ปฏิมานะพุทโธ ธาตุนิพุทโธ กายะพุทโธ นิสุญญุ พุทโธ นิสัตโตชีโวสุญญุ นิพุทโธ พุทธัง พุทธา พุทธะ นะ ธัมโม ธัมมัง ธัมมา ธัมมะ นะสังโฆ สังฆัง สังฆา สังฆะ ระโหระณะณัง จิตตัง นิพุทโธ ธาตุพุทโธ กายะพุทโธ นิมิตตะพุทโธ นิสุญญุ พุทโธ อิติ อิทธีริทธิ พุทธะนิมิตตัง ฯ เสกจนให้ดอกบัวบานเอง แล้วเอารดหัวแล้วอาบ จึงเรียนต่อไปเกิด

อนึ่ง ท่านให้ตั้งตริณีสึงเหั่ง 12 ตัวลง เอา 3 คูณ 3 หาร ให้ได้ 3 หน ให้ประทับด้วยยันต์ นารายณ์ถอดรูป ยันต์ตราพระราชสีห์และสัตเพชฌนา พะหุชะนา ด้วยทุก ๆ ครั้ง แล้วเสกด้วยคาถา พระภควัมบดี 3 คาบ อิติปิโสถอยหลัง 3 คาบ แล้วลงชื่อตามปรารธนา เอาผงทาตัวไปแห่งใด ๆ คนทั้งหลายเห็นรักเราว่างาม จะปรารธนาสิ่งใด ๆ ก็ได้ตั้งปรารธนา ถ้าทำให้เท่ากับกำลังวันยิ่งดี

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณีสึงเหั่ง 12 ตัวลง เอา 7 คูณ 7 หาร ชื่อพระยาจักร์ทนต์ถอดรูป ลงพระ ภควัมบดีประทับ 7 หน แล้วลงชื่อตามปรารธนา หรือจะเขียนลงที่หน้าผากก็ได้ แล้วเสกด้วยคาถา พระภควัมบดี 3 คาบ หรือตามกำลังวันก็ได้ เมื่อสำเร็จแล้วลบผัดหน้าไปเกิด คนทั้งหลายเห็นเรารัก เราแล

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณีสึงเหั่ง 12 ตัวลง เอา 5 คูณ 5 หาร ชื่อเพชรฉลุกรรมถอดรูป แล้วลงชื่อ กลางยันต์ตามปรารธนา เสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 5 คาบ ฯ อิติปาระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 5 คาบ อิติปิโส ฯลฯ ภาคะวาติ ฯ 5 คาบ ประทับตราพระราชสีห์ 5 คาบ แล้วเอาผงทาตัวเป็นเส้นหนัแก่คน ทั้งหมด เขาเห็นงามเหมือนเทวดา จะทำการอันใดก็ดียิ่งงาม

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณีสึงเหั่ง 12 ตัวลง เอา 4 คูณ 4 หาร ชื่อเทวดาถอดรูป ให้ลงยันต์แล้วลง ชื่อในองค์พระ เสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 4 คาบ แล้วเสกด้วยตัวเอง 4 คาบ อิติปาระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 4 คาบ อิระเจตะโส ฯลฯ ถามะสา และประทับตราพระราชสีห์ 4 หน เอาผงทาตัวไปหาขุน นางท้าวพระยา สมณะชีพราหมณ์ และสตรีเห็นหน้าเรารักดังสามี

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณีสึงเหั่ง 12 ตัวลง เอา 6 คูณ 6 หาร ชื่อพระยาทั้ง 6 แปลงรูป ให้ทำ 6 หน ให้ลงยันต์ตรงชื่อตามปรารธนา แล้วเสกด้วยตัวเอง 6 คาบ คาถาพระภควัมบดี 6 คาบ อิติปา ระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 6 คาบ และประทับตราพระราชสีห์ 6 คาบเหมือนกัน เอาผงทาตัว เข้าการ ารณวงศ์สงคราม ตีปล้ำกันก็ตีไม่เจ็บไม่แตกไม่ฟกไม่บวมและไม่แพ้เขาเลย ทั้งเป็นเสน่ห์ด้วย

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงห์ทั้ง 12 ตัวลง เอา 5 คูณ 5 หาร ชื่อพระอินทร์ถอดรูปไปหาชาว
 สวรรค์ทั้งปวง ให้ลง 5 หน ลงชื่อกลางยันต์ตามปรารภณา แล้วเสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 5 คาบ
 เอาสัพเพชฌา พะหุชะนา ประทับชื่อแล้ว เสกด้วยอิติปาระมิตา ฯลฯ เตนะโม 5 คาบ อิระเจตะโส
 ฯลฯ งามะสา 5 คาบ ๐ นะเมตตา โมกฏา พุทปราณี ธาณินดี ยะเอ็นดู ฯ 5 คาบ ๐ โสพะสะมัง
 คะลัญเจวะ นะวะโลกตตะระธัมมา จัตตาโรมาหาที่ปา ปัญจะพุทธานามานิ เตปิฏกัมมักขันธา ฉะ
 กามาวะระราตะธา ปัญจะพะสะพะวาสัพพา ทะสะมังสีละเมวะจะ เตะระสะธุดังคานิ ปาฏิหารัญจะ
 พะวาพะสะ เอกะเมรุ สุราธัญญะ ทะเวจันโท สุริโยตะธา สัตตะสัมโพชฌังคาเจวะ จุททิสสะ จักกะ
 วัตติญจะ เอกาทะสะวิษณุราชา สัพเพทเวาลายันตุ ฯ 5 คาบ ๐ มะอะอุ พรหมจิตตัง มนุษย์ชาย
 หญิงทั้งแผ่นดิน มามานี้ อาคัจฉาหิ จิตตัง จงมารักทุกผู้ทุกคน มะอะอุ เกลือกลั่นกันมา มะอะ
 อุ บูชาอุอย่าได้ขาด สัพพะบูชา มหาลาภัง ภาวันตุเม 5 คาบ แล้วเอาผงทาตัวเราขึ้นหาผู้หญิง ถึง
 ไม่รู้จักเลยก็รัก แลออกปากมิได้เลย

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงห์ทั้ง 12 ตัวลง เอา 1 คูณ 1 หาร ชื่ออุกมภันท์ถอดรูปแปลงฤทธิ์ให้
 ข้ามฝั่งอินดาช ลงพระภควัมบดี 1 หน แล้วเสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 7 คาบ ตัวเอง 11 คาบ
 ๐ อิตอปิโสปิโสสะอิ อิสสะโสปะการะปิอิ อิมอนาทิพมันตังโสอิ อิโสตั้งพุทูปิติอิ 11 คาบ ๐ นะโม
 พุทธายะ มะอะอุ ยะธาพุทโมนะ อุอะมะ อิสวาสุ พุทธัสสะ อะสังวิสุโลปะสะพุทะ ฯ 11 คาบ
 ประทับตราพระราชสีห์ 11 คาบ แล้วเอาผงไว้ทาตัว ศัตรูทั้งปวงเห็นหน้าเรารัก ทั้งเป็นตบะเดชะดัง
 อิศวรนั้นแล

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงห์ทั้ง 12 ตัวลง เอา 9 คูณ 9 หาร ชื่อนพคุณทั้ง 9 ถอดรูป ให้ลง
 พระภควัมบดี 9 หน ลงชื่อกลางยันต์ทำ 9 หน ๆ ละ 9 จบ แล้วเสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 9 คาบ
 ตัวเอง 9 คาบ อิติปาระมิตา ฯลฯ เตนะโม 9 คาบ อิระเจตะโส ฯลฯ งามะสา 9 คาบ โสฬสมงคล 9
 คาบ ประทับตราพระราชสีห์ 9 คาบ แล้วเอาผงทาตัวเป็นตบะเดชะด้วย จะปรารภณาสั่งใด ๆ ได้
 แสน 1 ลงประเจียดคงกระพัน เอาหุ่นสี่นิ้วเป็นเสน่ห์ดีนักแล

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงห์ทั้ง 12 ตัวลง เอา 5 คูณ 5 หาร ชื่อพรหมถอดรูปแปลงฤทธิ์ให้
 เทวดากลัว แล้วลงชื่อกลางยันต์ตามปรารภณา เสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 5 คาบ ตัวเอง 5 คาบ
 อิติปาระมิตา ฯลฯ เตนะโม 5 คาบ

๐ นะอยู่ตาซ้าย โมอยู่ตาขวา พุทอยู่หน้า ธาอยู่หลัง ยะอยู่ขม่อม นะมิอิอะ 5 คาบ

๐ มะอะอุพรหมจิตตัง ฯลฯ ภาวันตุเม ฯ 5 คาบ โสฬสมงคล 5 คาบ ๐ นะเมตตา ฯลฯ
 ยะเอ็นดู ฯ 5 คาบ แล้วเอาผงไว้สำหรับทาตัว ไปหาท้าวพระยา สมณะชีพรามณ์ ผู้ประชาชนทั้ง
 ปวงเห็นหน้าเรารักนัก ทั้งเป็นตบะเดชะด้วย ตามแต่จะใช้เกิดสำเร็จทุกประการแล

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงเหทั้ง 12 ตัวลง เอา 2 คุณ 2 หาร ชื่อพระยาสององค์พี่น้องถอดรูปไป
หานางทั้งปวง ให้ลง 2 หน ยันต์ที่กล่าวไว้นั้น ประทับพระภควัมบดี 2 หน ถ้าทำตามกำลังวันได้
วิเศษนัก ให้ลงชื่อกลางยันต์แล้วเสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 2 คาบ อิติปาระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 2
คาบ มะอะอุ พรหมจิตตั้ง ฯลฯ ภาวันตุเม 2 คาบ ประทับตราพระราชสีห์ 2 คาบ เอาผงทาตัวไปหา
สตรีรักเรายังนัก ถ้าพบผู้ใหญ่ทั้งปวงเห็นหน้าเรารักนัก เอาผงใส่น้ำมันหุงสีผึ้งสีปากเป็นเสน่ห์แก่
คนทั้งเมือง ถ้าจะผูกไมตรีกับผู้นับถือทั้งปวงก็ดี ลูกค้าพานิช สมณะชีพรานหมณและท้าวพระยาที่ดี
เอาผงทาตัวไปก็ได้ ให้กินก็ได้รับเรา ถ้าจะมีที่ไปแห่งใด ๆ ให้เสกด้วยปิโย ฯลฯ นะมามิหัง และ
มะอะอุ พรหมจิตตั้ง ฯลฯ ภาวันตุเม ตามกำลังวันอย่าสนเท่ห์เลย

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงเหทั้ง 12 ตัวลง เอา 8 คุณ 8 หาร ชื่อพระอรหันต์ทั้ง 8 ถอดรูป
แผ่นงฤทธิ ให้ลง 8 หน ลงพระภควัมบดี 8 หน ลงชื่อกลางยันต์ตามปรารภณา แล้วเสกด้วยคาถา
พระภควัมบดี 8 คาบ ด้วยอิติปาระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 8 คาบ ด้วยมนต์นี้อีก ๐ โอมสิทธิการ นะโม
พุทธานะ พระครูอาจารย์เธอจึงให้ภูมาสูบจิตมนุษย์หญิงชายให้กลัวกูเหมือนเนื้อกลัวเสือ เหมือนงู
อันกลัวครุฑ เหมือนเขียดอันกลัวงู ให้ราบเหมือนเขียด ให้เหยียดเหมือนงูบ สิงโห วิยะ อียะ อิติ เม
จิตตั้ง ภายันติ สุมากลัวกูเหมือนพระยาราชสีห์เมื่อแผ่นงฤทธิแผ่ร้องก้องพงไพร สรรพมนุษย์สัตว์
ใดแพ่แก่กูทุกคน พยัคโฆ วิยะ อิติ จิตตั้ง ภายันติ มานบนอบยอมส่งอาวุธมาให้กูทั้งสิ้น ยะมิงมา
กลัวกูเหมือนใจจะขาดตาย โอมสิทธิสวาโหม ฯ 8 คาบ แล้วประทับตราพระราชสีห์ 8 คาบ เอาผง
ไว้ทาตัวหาครูอาจารย์ท้าวพระยานาริทั้งปวง จะปรารภณาสั่งใด ๆ ก็ได้ทุกประการ เอาผงใส่น้ำมัน
สีผึ้งสีปากและใส่หัวเป็นเสน่ห์ดีนัก ถึงจะทำการหนักเราก็มิได้ใช้ ให้เล่าเรียนเอาเถิดนีก

กลหนึ่ง ให้ตั้งตริณสิงเหทั้ง 12 ตัวลง เอา 5 คุณ 5 หาร ชื่อพระเจ้า 5 พระองค์ถอดรูป
เข้าฌานสมาบัติ เป็นมหาวิเศษนัก ให้ลงยันต์ที่กล่าวไว้นั้น ทำให้ได้ 5 หน ลงชื่อตามความ
ปรารภณา แล้วเสกด้วยคาถาพระภควัมบดี 5 คาบ ตัวเอง 5 คาบ อิติปาระมิตา ฯลฯ เตะมะโม 5
คาบ อิตอปิโส ฯลฯ ภาคะวาติ 5 คาบ แล้วว่า ๐ นะอยู่ตาซ้าย โมอยู่ตาขวา พุทอยู่หน้า ธาอยู่หลัง
ยะอยู่ขม่อม ฯ 5 คาบ แล้วเสกด้วยมนต์นี้อีก ๐ โอมพระเจ้า 5 พระองค์มาทรงอยู่ในเศียรเกล้า
ข้าพเจ้า ณ วันนี้ ตัวข้าพเจ้าจะทำการอันใดขออย่ามีภัยอันตรายสรรพอุบาทว์จัญไรอย่าเข้ามาใกล้
กลาย ยะ ธา พุท โม นะ ขอให้อิณาสันติ ฯ 5 คาบ ๐ นะกำบังจิต ไม่กำบังใจ พุทกำบังหน้า ธา
กำบังหลัง ยะหายตัวบัดนี้ ฯ 5 คาบ ๐ พุทโร มังคะละสัมภูโต นะโมพุทธานะ นะเมตตา โมกรณา
พุทปราณี ธายันติ ยะเอ็นดู ฯ 5 คาบ แล้วประทับตราพระราชสีห์ 5 คาบ เอาผงไว้ทาตัวไปหาท้าว
พระยาพระยาสมณะชีพรานหมณ และสตรีทั้งหลาย ตามแต่จะใช้เถิด ทำเป็นผ้าประเจียดก็ได้ คง
กระพันชาตรีมหาวิเศษนัก เป็นยอดมหายาอมฤตอันประเสริฐ

บรรณานุกรม

หนังสือและบทความในหนังสือ

กรมศิลปากร. ตำนานมูลศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยิมศรี, 2482 .

กรมศิลปากร. สถาปนาเรือนช่างขุนแผน. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2510.

กองทุนนิตติศึกษาพุทธโฆส. พระคัมภีร์บาลีกัจจายนมูล. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

โกษาจารย์, พระพุทธ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค ปัญญานิเทศ. ม.ป.ท., ม.ป.ท.

เคียงเหลียน สีนุญเรื่อง. ประวัติพระถังซัมจั๋ง. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2542.

คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2515.

ชัยวุฒิ พิชะกุล. ตำราพระมหาพิชัยสงคราม. พัทลุง: สถาบันทักษิณคดีศึกษา, 2541.

ชะเอม แก้วคล้าย. สังคหกรรมปณทริกสูตร. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2547.

เชเดย์, ยอร์ช. ตำนานพระพิมพ์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, 2495.

_____. ประชุมศิลปจารึก ภาคที่ 2. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, 2504.

ทวิวัฒน์ ปุณทริกวิวัฒน์. วิถีแห่งมหายาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปารมิตา, 2526.

เทพย์ สาริกบุตร. พระคัมภีร์พระเวทฉบับจัดตัดฉบับบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับฉัฏฐะบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับตติยะบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับทุติยะบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับปฐมบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2512.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับปัจจุบรรพ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทฉบับพิเศษ. กรุงเทพมหานคร: อุดสาหกรรมการพิมพ์, 2501.

_____. พระคัมภีร์พระเวทพุทธศาสนาธรรม. กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2516.

_____. พุทธอภิเษกฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร: ทวีการพิมพ์, 2528.

ธนิต อยู่โพธิ์. อานิสงส์ไตรสรณาคมน์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิริพร, 2529.

ธรรมธีรราชหมานูณี, พระ. ริบสร้างบารมี (บารมีสามสิบทัศ). พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, 2542.

ธรรมปิฎก, พระ. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน, 2545.

น. ณ ปากน้ำ. ศาสนาและศิลปะในสยามประเทศ และแหลมอินโดจีนสมัยโบราณ. กรุงเทพมหานคร: สุนทรกิจการพิมพ์, 2517.

นาคราชุน, พระ. รัตนาวลี. ม.ป.ท., ม.ป.ป.

บุญ นิลเกตุ. พุทธศาสนมหายาน. กรุงเทพมหานคร: อักษรเพชรเกษม, 2526.

ปถมัง. สมุดไทยดำเส้นหรดาล เลขที่ 30 หมู่ 2. (ส่วนภาษาโบราณ หอสมุดแห่งชาติ).

ประพจน์ อัครวิรุฬหการ. โพธิสัตว์จรรยยา: มรรคาเพื่อบรรลุ. กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ปิฎกจุฬารักษ์, พระ. มิลินทปัญหา. ม.ป.ท., ม.ป.ท.

ผาสุข อินทราวุธ. พุทธศาสนาและประติมานวิทยา. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ม.ป.ท.

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนาในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2530, เล่มที่ 33. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, 2530.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พระพุทธศาสนาในเอเชีย. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2531.

พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป, 2533.

ไพศาล วิสาโล, พระ. เปิดประตูสู่สภาวะใหม่. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2544.

มานิต วัลลิโกดม. ทักษิณรัฐ. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2530.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
อักษรเจริญทัศน์, 2542.

วัลลภา รุ่งศิริแสงรัตน์. ลพบุรี อดีต-ปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, 2537.

วิเชียร กลยาโณ, พระมहा และคณะ. พระผังสุพรรณ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดสุพรรณบุรี.
ม.ป.ท., 2543.

ศานติเทวะ. โพธิสัตว์จรรยาวดาร. แปลโดย จัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. กรุงเทพมหานคร:
ศูนย์ไทย – ธิเบต, 2543.

สมจินต์ สมมาปญโญ, พระมहा. พระพุทธศาสนาในอินเดียน พัฒนาการ และสัจธรรม.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.

_____. พุทธปรัชญา สารและพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, 2544.

สีลวงสมมหาเถระ, พระ. อุปาสันติ. แปลโดย จำรูญ ธรรมดา. กรุงเทพมหานคร: ทิพย์วิสุทธิ,
2543.

สุเชาว์ พลอยชุม. พระประวัติและพระนิพนธ์สมเด็จพระอริยวงศญาณฯ พระสังฆราช (สุก
ญาณสังวร). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2530.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. พระชินพุทธหำพระองค์. กรุงเทพมหานคร: ส่องสยาม, 2547.

_____. พุทธศาสนาในอินเดียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม, 2541 .

เสถียร โพธิ์นันทะ. ชุมนุมพระสูตรมหายาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณคาร, 2516.

_____ . ปรัชญามหายาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

_____ . ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับขยายระภาค 2. พิมพ์ครั้งที่ 3.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540.

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร. จารึกในประเทศไทย เล่ม 4. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์,
2529.

_____ . จารึกในประเทศไทย เล่ม 5. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์การพิมพ์, 2529.

เอเดรียน สนอดกราส. สัญลักษณ์แห่งพระสอุป. แปลโดย ภัทรพร สิริกาญจน และคณะ.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537.

บทความ

สมจินต์ สมมาปัญญา, พระมหา. "พุทธปรัชญา สาระและพัฒนการ." พุทธศาสนศึกษา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 (มกราคม-เมษายน 2547):243.

เอกสารอื่น ๆ

"ตำนานพระพิมพ์เมืองกำแพงเพชร." ใน เสด็จประภาสต้นครั้งที่ 2 พิมพ์เป็นที่ระลึกในการที่สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จประกอบศาสนกิจ ณ วัดนาควัชรโสภณ จังหวัดกำแพงเพชร, มปท., 2537.

ยุวพุทธภิกษุมาคม. "อาจารย์เสถียร โพธิ์นันทะ บุคคลของศาสนา." กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัย
การพิมพ์, ม.ป.ป.

สมบุญ วุฑฒิกโร, พระมหา. "แนวคิดเรื่อง "จิตเท่านั้นที่มีอยู่" ของพระพุทธศาสนานิกาย
โยคจาร." บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

สัมภาษณ์

เศรษฐพงศ์ จงสงวน. สัมภาษณ์, 21 กันยายน 2550.

Books

Anacker, Stefan. Seven Works of Vasubandhu. Delhi: Motilal Banasidass, 1984.

Asannga. Mahayanasutralamkara. translated by Limaye Surekha Vijay. Delhi : Sri Satguru, 1992.

Asvaghosha. The Awakening of Faith. translated by Yoshito S. Hakeda. New York: Columbia University Press, 1967.

Chandra, Lokesh. Dictionary of Buddhist Iconography Volume 1-15. Delhi : Rajkamal Electric Press, 2004.

_____. A Ninth Century Scroll of The Vajradhatu Mandala. New Delhi: Pradeep Kumar Goel, 1997.

Conze, Edward. Buddhist wisdom books; containing the diamond Sutra and the heart Sutra. London: George Allen & Unwin, 1958.

Daisetz Teitaro, Suzuki. Outline of Mahayana Buddhism. New York: Schocken Book inc, 1970.

_____. The Lankavatara Sutra. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers, 1999.

E. Wood, Thomas. Mind only A Philosophical and Doctrine Analysis of the Vijnanavada. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, 1994.

I-Tsing. A Record of the Buddhist Religion as Practised in India and the Malay

Archipelago. translated by Takakasu J. New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1982.

King, Sallie B. Buddha Nature. Delhi : Sri Satguru, 1992.

Kulupahana, David J. Nagarjuna The philosophy of the Middle Way. New York : State University of New York Press, 1986.

Mammitzsch, Ulrich H.R. Evolution of The Garbhadhatu Mandala. New Delhi : Pradeep Kumar Goel, 1991.

Piyasilo. Mandala of The Five Buddhas. Selangor: Academic Art, 1989.

Saso, Michael. Homa Rites and Mandala Meditation in Tendai Buddhism. New Delhi: Pradeep Kumar Goel, 1991.

Shivaram Apte, Aman. The Practical Sanskrit-English Dictionary. Delhi : Motilal, 1998.

Snodgrass, Adrian. The Matrix and Diamond World Mandalas in Shingon Buddhism. New Delhi : Pradeep Kumar Goel, 1988.

TaKaKusu, Junjiro. The Essentials of Buddhist Philosophy. Delhi : Motilal Banarsidass, 1975.

Yamamoto, Chikyo. Mahavairocana-sutra. Delhi: Rajkamal Eletric Press, 2001.

ข้อมูลจาก เวิลด์ ไวด์ เว็บ

"The 42 Stages to Enlightenment." <<http://www.tientai.net/teachings/dharma/bodhisattva/42stages.htm>>. 29 กันยายน 2550.

สถาบันพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้แห่งชาติ

